

AGRIA

atölele
biztos
edhet
halott
hoz életet ad
mindig csatlal
nem Jeszün

Embroidered patterns on textured brown paper, including a circular emblem with a cross and other decorative motifs.

cs no
veriddel

AGRIA

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat
Megjelenik negyedévente

Főszerkesztő: KÖDÖBÖ CZ GÁBOR

Főmunkatársak: ANGA MÁRIA

BARABÁS ZOLTÁN

BERTHA ZOLTÁN

SERFŐZŐ SIMON

SZAKOLCZAY LAJOS

Nyelvi lektor: BOZSIK GABRIELLA

Szerkesztőségi titkár: VARGA TAMÁSNÉ

Tipográfiai szerkesztő: TÖMÖSKÖZI PÉTER

Arculattervező és képszerkesztő: HERCZEG ISTVÁN

Elektronikus levelezés: IFJ. KÖDÖBÖ CZ GÁBOR

Lapmenedzser: BÉRCZESSY ANDRÁS

Kiadó: Eger Megyei Jogú Város Önkormányzata
A kiadásért felelős: KOVÁCS KATALIN, az EKMK igazgatója

Szerkesztőség: Eszterházy Károly Főiskola

3300 Eger, Eszterházy tér 1.

Tel.: (36) 520-450/2064

Fogadóóra: hétfő 10.00–12.00

www.agriafolyoirat.hu

E-mail: kodigabi@gmail.com

Terjeszti a LAPKER RT. és az alternatív terjesztők.

Előfizethető: postán és e-mailen.

Előfizetési díj 1 évre: 1200 Ft.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Nyomdai munkák: OFSZET-METÁL-TECHNIK Kft.

3394 Egerszalók, Ady Endre út 35/A/2.

A lapot az Eszterházy Károly Főiskola és az EKMK
különbféle szolgáltatásokkal sokrétűen támogatja.

HU ISSN 1789-4379

Tartalomjegyzék

<i>Gacsályi József</i>	
Képiró ballada – <i>Szakolczay Lajosnak</i>	11
Párizsi elégia	11
ARTériák	
<hr/>	
<i>Sebestény-Jáger Orsolya</i>	
A zarándok	12
A világtalan világa	12
Nyár esti ég	12
Nyári visszhang	12
<i>Bozók Ferenc</i>	
Vízsonett	13
Szivacsok	13
Szonett a miértről?	13
A szabadvers születése	13
<i>Hétvári Andrea</i>	
Mária – <i>szonett Mátyássy László Mária-szobrára</i>	14
<i>Holló József</i>	
Vonatfütyből szó rímeket...	
<i>(József Attilára emlékezve a balatonszárszói állomáson)</i>	15
Elmondanám	16
<i>Olasz Valéria</i>	
MA-MA	17
<i>Koncsek József</i>	
Csendes keringő háborús halottainknak	18
Rózsám, jer ide...	19
<i>Gösi Valéria</i>	
Hófehér gyászban <i>(tanulmány a szenvedéshez)</i>	20
Requiem <i>(apám emlékére)</i>	20
Esengő	21
<i>Fecske Csaba</i>	
Buda Ferencnek <i>(80. születésnapjára)</i>	22
Erdőm	22
Hol miért	23
Rovások	23
<i>Anga Mária</i>	
Várakozás	24
Emlék	24
Az éjszakám	24
Idő	24
Látom	24
	3

<i>Antal Attila</i>	
Esős-fényes várakozás – <i>Unokáimnak</i>	25
Mamutok	25
<i>Csáky Anna</i>	
Egyszervolt világom (<i>pillangómese</i>)	26
Nyári éj a Balatonon	27
Szentivánéji boszorkánytánc	27
<i>Fazekas József</i>	
Florentin kalap	28
Se másik ló	28
Szárnysuhogásban	29
Ég seprűi	29
Hogy elhidd (<i>zsolozsma helyett</i>)	29
<i>Sipos Erzsébet</i>	
Karcsa	30
Székelyek – <i>In memoriam Madéfalva</i>	31
<i>Kis Pál István</i>	
és akkor	32
Számadás	32
<i>Finta Éva</i>	
Radioaktivitás	33
<i>Erdei-Szabó István</i>	
Szavak fél-álomban, fél-elemben	35
Álmok alján a lélek	36
Örökműrészlet	36
Nemezis – <i>Anyám emlékének</i>	36
Álom/had/viselés IV.	37
Sötétedéskor	37
<i>Nagy Zita</i>	
Tavaszhajnal	38
A-mi marad?	39
<i>Csontos Márta</i>	
Időkorlátozás	40
Jövőkép	41
Laudatio	
<hr/>	
<i>Bertha Zoltán</i>	
A Kossuth-díjas Serfőző Simon köszöntése	42
Műhely	
<hr/>	
<i>Serfőző Simon</i>	
Versek és hátterük	44

ARTériák

Sarusi Mihály
Háztűznéző, elvtárrsal (*Részlet a szerző készülő ötvenhatos drámájából*) 63

Kenéz Ferenc
Világunk történelme 71

Műhely

Gál Sándor
Száz év csend 76

ARTériák

Csontos János
Kínai kétsorosok 84

Műhely

Vitéz Ferenc
Az (iroda)Lomtól a (tárca)Karneválig
Csontos János újságátjárói az irodalom és a publicisztika között 89

ARTériák

Németh István Péter
Füredi szonettek I–XII. (*Szabó Lőrinc szellemének*) 111

Agria Exkluzív

A Géza női, avagy az ember, aki hetvenévesen vált költővé
Ebner Béla születésnap beszégetése Bereményi Gézával 117

Kortárs hangon, 2016

Ugron Nóra
Hangtalan sellő 121

Marics Krisztina
Éjdorombolás 122

Korcsok Erika
Én az leszek 123

Kiss Dávid
Dávid-imatöredék 124

Pálffy Tamás Szabolcs
Caesar Rómában 125

Rubicon és Róma 126

Sárkány Tímea
hazaút, kispárnával 127

Ónodi Krisztina-Adrienn
Piros és fekete 128

Műhely

Ködöböcz Gábor

Az erdélyi kultúra égtartó embere
Kós Károly (1883–1977)

129

ARTériák

Kocsis Csaba

Hónapsoroló	134
Bárányok	135
Hónapos	135
Laktató	135
Madárdalos	136
Lepketánc	136
Mézelő	136
A kis fakír kefirje	137
Bolha bú	137
Dal D-dúrban	137

Műhely

Bertha Zoltán

Archaikus modernség, népi expresszionizmus
(Tamási Áronról – halálának ötvenedik évfordulóján)

138

ARTériák

Demeter József

Székely keserves	144
Rendhagyó fűszál	144
Itt-honosabb/an/	145

In Memoriam

Bíró József

MAKOVECZ

146

ARTériák

Hadnagy József

A Michigan-tó partján

147

Műhely

G. Komoróczy Emőke

Kelemen Erzsébet szakrális vizuális költészetéről – *Violoncello; Napkelte*

150

ARTériák

Török Nándor

Évszakok	168
Nyári anziksz	168

<i>Kökény Éva</i>		
Haiku-lánc (<i>Kötéltánc; Harmat és könny; Holdas haiku; Pitypang; Ennyi; Időutazás; Augusztus; Hullócsillagok; Fény; Holdfénynél; Reggel; Szivárvány; Szerelem; Vízipók</i>)		169
Műhely		
<i>Gyimesi László</i>		
Túl az emberen is emberi dalok teremnek <i>Kántás Balázs három kitűnő könyvéről</i>		170
ARTériák		
<i>Suhai Pál</i>		
Janus Pannonius lázbeszéde		176
<i>Radnai István</i>		
Érvénytelen		177
Tizenkettedik		177
Műhely		
<i>Kántás Balázs</i>		
Bátor szubjektívizmus, áldott eklekticizmus <i>Kritikafüzér Soltész Márton irodalomtörténeti munkásságáról</i>		178
ARTériák		
<i>Molnár József</i>		
Csillagok, akácok		189
Tükör		190
<i>Bakacsi Ernő</i>		
Október 23. (<i>Részlet a hamarosan megjelenő '56-os Mozaik című könyvből</i>)		191
<i>Szűk Balázs</i>		
Bocsánatkérés		194
Mint a türelem		195
<i>Kapuvári Katalin</i>		
A kígyószemű ember		196
<i>Tarjányi Anita</i>		
Állj fel magyar!		201
Zöldet fest a tavasz		201
Műhely		
<i>Czakó Dezső – Viczai Péter</i>		
A modern kor bárdja, avagy a korszerű Viszockij		202
ARTériák		
<i>Kerék Imre</i>		
Vetélytársak (<i>Parafrázis James Stephens versére</i>)		208
Delacroix Jákobja (<i>Parafrázis Pierre Emmanuel versére</i>)		208

<i>Káliz Sajtó József</i>	
Játszik a sors velem	209
Félálomban	209
A Nap süt hétágra	209
<i>Bárany László</i>	
Átszállás	210
<i>Szekeres Mária</i>	
Szavak türemkedése	216
Rések Valósága	216
<i>Marković Radmila</i>	
Sós ízű könnyek	217
Altatódal	217
Műhely	
<hr/>	
<i>Sziki Károly</i>	
A jót és jól vasfegyelme – <i>Kaiser László két kötetéről</i>	218
ARTériák	
<hr/>	
<i>Hepp Béla</i>	
Bodzavirágom	223
Az vagy...	223
<i>Hegymegi Flóra</i>	
A fürdőszoba	224
Szólsz majd?	225
Műhely	
<hr/>	
<i>Madarász Imre</i>	
Petarca és a szerelmi örület	226
ARTériák	
<hr/>	
<i>Bozó Zsuzsanna</i>	
Utazás a Göncölszekéren	231
<i>Száraz Pál</i>	
Amikor a férfi sír...	233
<i>Farkas Gábor</i>	
Minden én	236
Bájoló	236
Átmenet	236
Így lesz a vers	236
Szabadkéz	
<hr/>	
<i>Sz. Tóth Gyula</i>	
Tanári notesz 11. <i>(Részlet)</i>	237

ARTériák

Lisztóczy László

Dialektika	238
Békák a Bányató partján	238

Laudatio

Ködöböcz Gábor

„Fény és öröklét a szolgálat” Köszönő és megköszöntő sorok Dr. Lisztóczy László 75. születésnapjára	239
--	-----

ARTériák

Csáky Károly

Könyörgés II.	242
Gyónás üzenettel	242
Mózes nyomában	243

Csatáné Bartha Irénke

Apostoli hittel (Cs. Varga Istvánnak a 70.-re)	245
--	-----

Laudatio

Babus Antal

A hetvenéves Cs. Varga István köszöntése, aki nem mellesleg russzista is	246
--	-----

ARTériák

Ruskó Veronika

Thümosz	248
---------	-----

Baán Tibor

Parafrázis – Ruskó Veronika: Thümosz című versére –	249
---	-----

Laudatio

Bertha Zoltán

Tari István József Attila-díjára	250
----------------------------------	-----

ARTériák

Lőrincz P. Gabriella

Előttem út	252
Délután	253

Szabadkéz

M. Fehérvári Judit

A manipulációk kora, az anómia és a mágusok	254
---	-----

H. Barbócz Ildikó

Galyatetői anziksz	255
--------------------	-----

Könyvjelző

Szokolczay Lajos

Szeredi Pál: A nemzetépítő demokratikus ellenállás dokumentumai 1956–1967 257

Deák-Sárosi László

Adamikné Jászó Anna: Jókai és a retorika 260

Gyimesi László

Koncsek József: Örökös tavasz 266

Kerék Imre

Dobozi Eszter: Ahogy ő néz, ahogy ő lát (Válogatott és új versek) 268

ARTériák

Kiss Gergely

Hajszálrepedések 269

Könyvjelző

Farkas Gábor

Korpa Tamás: Egy híd térfogatáról 277

Madarász Imre

Kaposi Márton: Machiavelli Magyarországon 280

Petrőczy Éva

Bíró Eszter: Állati zenés ABC, Födő Sándor zenéjével,
Hegyi György dalszövegeivel, Bakos Barbara rajzaival 282

Kiss Péter

Dr. Pápai Vratarics György művész-tanár élete (1908–1987)
(*A kéziratot szerkesztette, bevezetővel, lábjegyzetekkel látta el
és a családtörténeti tanulmányt írta Szuromi Rita*) 284

ARTériák

Balázs Tibor

Három kívánság (*András Fiamnak küldöm, 2013-ba*) 287

Gacsályi József

Képiró ballada

Szokolczay Lajosnak

Ősszegyűrök mindent s kisimítok én,
forgok mélyben, repülök magasban
hópapír fehérén szénszínfeketén,
hogy a magyart elszórákoltassam
szabad szavakkal, rímverte vasban,
hátszélben vagy szelek ellenében
– reszel szürke dér, forral a katlan –
előbb-utóbb elkészül a képem.

A lélekharangszó még nem az enyém,
hallom, s örvendek én, a tudatlan.
Történik ez-az e langyos féltéken,
kotkodál a tyúk, károg a kappan,
fürdőzöm az örök égi habban,
hempergek aztán szárító fényben:
múmián a gyolcs e légi paplan.
Előbb-utóbb elkészül a képem.

Hogy mi voltam egykor, és mi leszek én?
Az, ami más, amiben anyag van.
Ma már tudhatom, hogy salak lesz a szén,
virult az is – mangrovealakban.
Hasaszalonna volt, ami szappan:
mind kihordjuk létünket vitézen,
sérülékeny, homogén alakban.
Előbb-utóbb elkészül a képem.

Ajánlás

Herceg! Ma szólok – így, egy darabban –,
keresem helyem mélyben s az égen,
minden lélegzetben nagy kaland van,
előbb-utóbb elkészül a képem.

Párizsi elégia

Kezdetben volt a Notre Dame,
a Quai aux Fleurs is jó korán,

s a tarka ház, a Sainte-Chapelle,
az őszi út, a Saint-Michel,

a foltos késő délelőtt,
az Arc de Triomphe árnya nőtt,

a Boulevard-on a napfogott,
kis kávéházi asztalok,

poharak, csészék csengenek,
s láttad az esti fényeket.

Kihunyt, kihúlt, kihalt a táj,
ma nincs neon, se napsugár,

ha csámborogsz a dombra föl,
egy szellem ott a Sacré Coeur,

a Champs-Élysées holtra vált,
és kerülöd a Place Pigalle-t,

a Le Carillon bár sebe,
ha volna vére, vérzene.

A Mirabeau-híd rossz gerinc,
akárha lenne, van, de nincs,

alant az élet alkonya,
a Szajna szennye fut tova.

Amit találsz, a füst, korom,
egy pár dal és egy vastorony.

Sebestény-Jáger Orsolya

A zarándok

Sárgára koptatott köveken
vén toronyba húzó lépcsőfokokon,
résnyire nyíló fények özönén
indulok Feléd egy láthatatlan nyomon.

A mozdulatlan időt egymásba fontam,
mint megunt lépteket a rég kihúlt kövön,
lassan haladtam, szinte vontatottan,
s fellégeztetett a résnyi fényözön.

Az utolsó lépcsőn vakított a fény,
életem ott térdelt a lábaim alatt:
Felhők, folyók, galambok álmai,
s parányi házak cserepén a Nap.

s kőfalnak dőlve a tisztánlátás perce:
míg meggörnyedt háttal felfele haladtam
- tapogatózva, hogy magasba törjek -
Te velem voltál végig, minden pillanatban.

A világtalan világa

(Jn 9)

Voltam világtalan. Útszélén álmodó.
Porba írtam nevem kezemmel,
mely szemmel nem volt látható.

Éltem emlékét a földnek,
magamba szívtam kövek porát.
Erdők riadt reményét sodorta felém
időkön túlról egy másik világ.

Majd sarum szertefoszlott a köddé vált fák alatt,
s világtalan árnyam mind feledtem,
mikor megláthattalak.

Nyár esti ég

Uram most megpihennék.
Napórák vágyait feledtem.
Szélcsend lennék a nyílt vízen,
sirályok szállnának felettem.

Nád ívén lehetnék a csönd,
s mint nádiposzáták titkai
rezdülnék mélykék víz fölött,
szárnycsapásaim sem hallani.

Part lennék kikötők ölén,
macskaköveken a régi lom,
és elcsitulnának álmaim
egy parton feledett padon.

Karoddal fogj fel majd Uram,
ha magamból kilépve zuhannék,
alattunk hömpölyögjön lent
a szétáradó nyár esti ég.

Nyári visszhang

Álmos a nyár – alszik a csönd is.
Nem adnak enyhet a fáradt órák.
Utam mentén fehér templomtorony,
ősi zsoltár szűrődik a falakon át.

A kapuban megállva hallgatom.
Ébresztgetnek a fényből font szavak,
visszacsendülve zengnek időtlen:
'Mindenen át erősen tartalak'

Bozók Ferenc

Vízsonett

A víz, a víz. A létezés oka.
Az élet anyja, mégis újszülött.
Szökik, szökik, miként az üldözött,
locsog, csacsog, de nem beszél soha.

Szelíd apáca. Léte áldozat,
vagy épp szeszélyes és kacér kokott,
ki mérlegelni tán sosem szokott,
és elborít, miként a kárhozat.

Vagy átölel, magából bőven ont,
vagy eltaszít, találgát visszamond.
Pohárban kishúgom, tengerként szörny.

Miként Attila anyja, egyre hord
szennyes ruhát, mit majd kékítve old.
Pataknak kisleány, folyónak hölgy.

Szivacsok

Megemelkedne a tenger
(ez amit most vitatok)
ha nem élnének a mélyén
csupa sajtlyuk, csupa henger
szarutestű szivacsok?

Szonett a miértről?

Magát a lét okát ti értitek?
Eső itat szelíd virágokat,
a Nap nevel fiút, leányokat,
e kék planéta mégis oly rideg.

A borzas úr nekem nagyon hideg.
Nyakig cipzározom magányomat.
Vajon ki fejt meg talányodat?
Gyötört szívem vajon ki érti meg?

Miért van oly sok egybeépülés?
Miért van annyi szálla szétesés?
Miért van annyi össze, s annyi szét?

Ha én sem értem önmagam, ki ért?
Miért a létezés, miért a Lét?
Miért a sok miért? Miért? Miért?

A szabadvers születése

Trotilt a jambusok közé!
Röpítse formakincseit
a robbanás szakítsa szét
a gondolat bilincseit!

Ropogva törve láb alatt
a jambusok levert diók
recsegve omlanak, miként
a szélsodorta házikók.

Hétfári Andrea

Mária

szonett Mátyássy László Mária-szobrára

Nem ér hozzá a gyermekhez, csak némán
lebegnek ujjai a test előtt,
a bronz szoborból hullámzó tekintet
a mozdulattal együtt égbe nőtt,

Gellért-hegy vigyázza őket jobbra,
néhányat lépve egy-egy szakadék,
a holdfényből gyűrt halvány glóriát
nem szobrász adta rájuk, csak az ég,

mert angyal küldte őket föl a hegyre
a csöndes parthoz lépni és oda,
hol minden hajnal újabb jelenést küld,

és megtörténik újra a csoda,
életre kel a legszentebb mese,
világot vigyáznak anya s gyermeke.

** A budai Várban található a Vízhordó-lépcső fölött,
a déli Cortina-fal tetején álló, a Dunára és Pest felé néző Mária-szobor.*

Holló József

Vonatfüttyből szó rímeket...

(József Attilára emlékezve a balatonszárszói állomáson)

1.

Csak állok: s próbálok
elképzelni –
mikor végzetes útja
ide hozta
és reményvesztetten
csalódottan
– maradék hitét
a sínre dobta.

A csend konokul
hallgatva néz
pont úgy, mint azon
a hajnalon:
mikor a lehanyatló
büszke fővel
e kövekre hullt
a fájdalom.

A táj oly hallgatag
messze néző
és az ég kékje
szürkére vált,
ahol a darócruhás
rémület
sikolyával a földre
szállt.

Vallatnám magánya
utolsó percét
mikor útja nem vitt
már sehova, hogy szakadt gyöngysorként
feküdjön itt
feloldó kínban
egymaga.

És a törött bordák
rácsai közt
a szíve vergődő
lepkeszárny,
míg a vonat csak ment
tovább –
mint tébolyult, gyilkos
szürke árny.

És lehunyt szempillák
mögött is
álmodott tovább
a képzelet,
míg a vérével fürdetett
köveken
ott csimpaszkodott
a döbbenet.

Halálra csókolták
széttört testét
a felhevült, buja
kerekek
és zokogva keblükre
szorították
a fénybe fúlt, hideg
vassínek.

Miattad halt meg
kegyetlen Világ
és ágyazta talpfákra
fekhelyét.
De a végtelen előtte
térdet hajtott;
– mikor a csillagokkal
összeért.

2.

Állok. S e rettenet mintha
álom lenne.

A talpfák közt merengő
új virág –
és a közömbös szürke
köveken
már nem is látszik
a kínja át.

A szél most gyönyörű
verseit súgja
– a sínek közt Ő ballag
látom én.
És halk vonatfütyből
szó rímeket
míg kalapja árnyék
a tó vizén.

Elmondanám

Azt, hogy milyen Ő –
én most elmondanám,
de érzéseimből
kicsordul az Anyám.
Csak pillantását látom
mindig ma is én –
ahogy könnyet csókol
a fény, szeme-íriszén.

Érzem kézmelegét
amellyel biztatott,
ha álmodó hitével
meg-megsimogatott.
Külön fogott ölbe
minden ujj-begye,
s úgy ölelt mint fészket
a lombok lágy-nesze.

Azt, hogy milyen Ő –
én most elmondanám,
de szívemből mindig
kicsordul az Anyám.
Csak hangja bársonya szól
a csendnél szelídebben
– a réteket simító
májusi szelekben.

Csak Ő volt ki gyarlón is
– tökéletesnek hitt
És letörölte rólam
az élet szennyeit.
Én mégis olyan voltam
mint kőlyök-farkasok
– azt a kezet martam,
amely simogatott.

Azt, hogy milyen Ő –
én most elmondanám,
de az érzéseimből
kicsordul az Anyám.
Csak azt tudom, ott van
a néma csönd mögött,
az ébredő rügyekben
s az őszi lombok között.

Ha egyszer kimondhatnám
amit belül érzek,
hogy aggódása befed
és véd, mint fát a kéreg:
hogy könnyelmű fiának
örök-menedék
És hite akkor is óv –
ha betelik majd a lét.

Olasz Valéria

MA-MA

A kert üres.
Szívemen tört virágok,
elhervadt álmok.
Rád, MA-MA már nem találok,
madár gubbaszt száraz ágon.
MA-MA, az asztal terítetlen,
ég alatt járok terítetlen.
MA olyan más minden,
keringőt járnak
fények a fákon.
MA-MA,
harminckét éve
nem vagy itt velem,
sziszegve fújnak,
fájnak a szelek,
bántanak madár-emberek.
MA-MA!
Érted visszaforgatnám
a Földgömböt is, érted?!Mélyül az árok,
nélküled eltévedek,
elárulnak, elár vulok.
Tudod, mindennek ára van,
itt fizetni kell,
a név kötelez,
de nem panaszkodom,
mindenkinek jut kereszt.
Ha megyek, majd biztosan
felismersz, vállamon
anyajegyek, viszem
magammal rám hagyott
örökségemet.
MA-MA,
türelem, kicsit még kések,
itt búzavirágok nyílnak,
elmaradt ölelések.

Koncsek József

Csendes keringő háborús halottainknak

Megölnek, mert ölk én is, édes asszonyom,
énám nem nem tekint az ég is, mert elkárhozom,
idegen pokolra hullok, nem lehet fölém borulnod,
más e föld, e táj,
meghalok édes hazámért,
szenvedem, mit a sors rám mért,
akkor is, ha fáj.

Nem lesz asszonyom, se házam, édes asszonyom,
magam ha földbe aláztam, nincs vigasztalóm,
magomat a föld beissza, nem térek már többé vissza,
rám a csend vigyáz
fekete bokrok közt fekszem,
fekete az én keresztm,
elborít a gyász.

Fűé, fáé lesz a testem, ott, hol fekszem én,
helyettem lesz, ki szeressen, Jézus-vőlegény,
szelíden visz majd a mennybe, ne lépj se sárba se szennybe
én szűz asszonyom,
emelkedj édig lobogva,
maradok az anyag foglya,
hűtlen asszonyom.

(...lentről is arcodba nézek, édes asszonyom,
felejténem az egészet, s nem tudom, tudom,
ott, hol a lelkek remegnek, ölelhető embereknek
széjjelosztom én,
győzzetek gyilkolt hazámban,
tiétek hitem és vágyam,
mindig lesz remény.)

nézek, édes asszonyom.

Rózsám, jer ide...

*A Rádió hősök naptárának zenéjét hallgatom, s
mintha volna annak szövege is... ilyennek hallom...*

Rózsám, jer ide, csókolj telibe,
meghalok úgyis a csatatéren,

rózsám, ne sirass, inkább simogass,
s megtérek hozzád, ha megérem,

rózsám, csudaszép lesz a magos ég,
s megtérek, meglásd, megígérem.

nyílik majd a tulipán, rózsaszekfű, majoránn'
tavasz lesz a magyar honvéd bús szívében.

rózsám, jer ide, csókolj engem telibe,
te vagy az én drága feleségem.

Gósi Valéria

Hófehér gyászban

(tanulmány a szenvedéshez)

Ti nem érzitek azt a kint,
amit az ember mégis kibír,
ha zimankós, fehér éjszakákon
szívébe fagyott is a bánat,
és magányos vándora ő
a kihűlt világnak, a létezés számára
hamis játék, káprázata a hajdanvolt
tavasznak, nyárnak, körötte
a valóság megnyúlt árnyékai
kísértetként járnak, halott fatörzsek
dőlnék le sorban, s a lehullt jégmadarak
csontjain kihajt a szenvedés.
Az ő kínja nem csupán annyi,
mint a jeges földben vacogva
megbújó bogarak fuldoklása,
hanem dermesztő gyász,
az anyák néma, örökig tartó,
könnytelen gyásza, amikor átfagy a lélek,
vele a vágy is, és beledermed
a csikorgó, jeges világba.

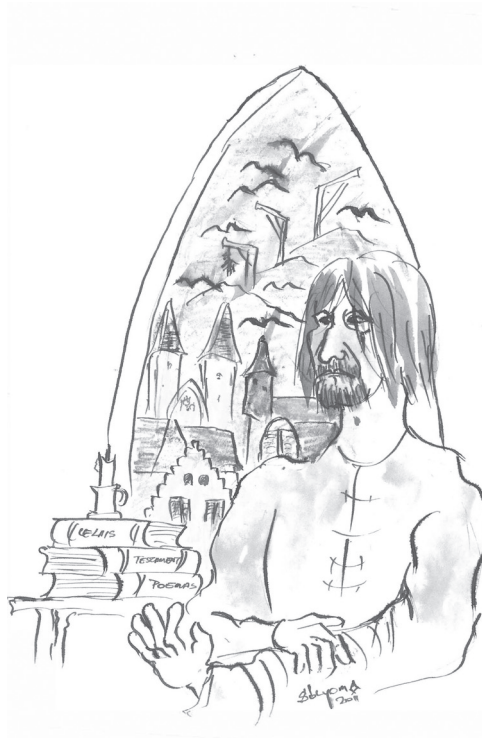
Requiem

(apám emlékére)

És olvadni kezdett a jégvirág
szívemen hamuszín virag fakadt
érted kondult a hajnali harang
és zúgva visszhangozta áldott neved.

A hajlongó fenyőkön zúzvara remegett
arcomra hús könnyként hullt a dér
hajnalra hirtelen kivirult az égbolt
ez volt a nap amikor születél...

Jaj, csak itt lehetnél!

Esengő

A tengert és a folyókat is
csak nézni szerettem mindig.
A parton ülve hallgatni a víz dalát,
a hullámok ringatózó sóhaját,
bámulni a határtalan égre,
ahogy a vízre hajol,
és a horizonton szikrázón vajúdik
a születő nap, vagy a parton ülve
búcsúztatni a bíbor palástban haldokló
csodát, remélve a a végtelenség
misztériumát...

*... bár tudnám, mit érzett „akkor”
bár jönne egy álombéli üzenet legalább,
hogy boldog volt abban az utolsó,
végzetes pillanatban is...*

... Mik vagyunk mi számodra, Uram?
– kérdezem gyakran, de nincs felelet.
Alázattal köszönöm mégis léteemet,
könyörgök és imádkozom szüntelen;
szeress Nagy Úr, de ne az én testemet,
ne a tűnő anyagot szeresd,
amely semmit sem ér!
Szeresd, akiket szerelemben életre hívtam,
akik közül egyik már hozzád közel,
a tökéletes létben bolyong, úszik feléd
a mindenség áradatában!

Imádkozom hozzád, Uram,
de vajon meghallod-e esengő imáimat?
Imádkozom, és erősítem hitem.
Mi mást tehetnék e félelmetes,
végeérhetetlen rejtelemben,
ha esengő imáimon kívül
már semmi egyébre
nincs
erőm?

Fecske Csaba

Buda Ferencnek

(80. születésnapjára)

ne rejtőzz el úgyis látlak
hallom verdesni a szárnyad
torkodból buggyan az ének
vannak akik ebből élnek

sors-szántotta sok mély redő
barázdál de reménykedő
mosoly pilled az arcodon
mintha lepkét én elfogom

nem felhők közt a földön jársz
mint a sebzett lábú madár
itt élsz köztünk észben frissen
tartson meg sokáig Isten

ne rejtőzz el úgyis látlak
megőrizlek jópajtásnak
őrizem a kézfogásod
(remélem nincs kifogásod)
bárhová bújsz látlak látod

Erdőm

madarak ittak szememből
és elnémultak
pocakos piciny ér
viszi hátán a múltat

szél a levegő széle
kissé kiringyolódott
mindig azt kívántam
ami adódott

neszező falevelek a csöndben
száraz ág roppan
valaki nem létező jár
a nyomomban

én mindig itt voltam
most is magam helyett
próbálgatom buzgón
a kezdetet

egy őz bámul rám
elfelejtett félni
nem tudja ki ő
azt se hogy én mi

Hol miért

kicsúszott a talaj alólam
rám szakadt a recsegő mennybolt
a valós olykor valótlan
ha voltam is életem nem volt

+

árnyúzõen élek
ennél már nem lehet sötétebb
így beesteledni gyöngeség
nem találja bennem helyét a lélek

+

felhõt lát mikor derült az ég
senki számára nincs benne menedék
maga van mint hegytetõn a fa
fölszúrva sajtó csontjaira

+

löttyög rajta a világ
még nem nõtt bele egészen
saját bőrében idegennek érzi magát
alattomos aknának a mát

Rovások

és mégis mégis
mindenek ellenére
jó volt köztetek

véget ért az út
Baco hol kereszteznek
egymást álmaink

van két gyermekem
általuk öt unokám
boldogok vagyok

szemed viharos
kékjében kapálózom
élni tanulok

ha vagy is te nem
lehetsz az én Istenem
mert vak s kegyetlen

Anga Mária

Várakozás

Gyermekkorom kertjéhez újra visszatértem,
reménykedve, hogy a fák évgyűrűsödtek,
és most is, mint régen,
vitorlafelhők tartják fölöttük az eget.

Merészkedtem lassú léptekkel,
mintha tolvajkodni mennék,
a kerítésköveket forró parazsaknak hittem,
éjszakában tűzre lobbanó parazsaknak
- elválasztanak engem emlékeimtől végleg.

Hiába minden évszakvárakozás,
holló verdes égi harangot.

Emlék

Napnyugta van. Szélcsend.
Valahol az asszonyok imádkoznak,

fekete kendőjükkel bekötik
arcukat: a földet.

Ereszkedik az éjszaka.
A világ egyre sötétebb, egyre mélyebb.

Az éjszakám

Jaj, az éjszakám
tele van fénnel, ragyog.
Nem jön pirkadat!

Idő

Őszasszony-anyám!
Magzati szívverésed:
időszámítás.

Látom

Látom a forrást
föld alá temetkezni:
könnyemet törölöm.

Antal Attila

Esős-fényes várakozás

Unokáimnak

Apró ezüstkalapácsok
verik a háztetőt
szárnyas kisistenek üzenik
jövünk jövünk

fecskékként cikáznak
zsivajognak majd a szobában
felcsapó nevetéseik régi
sárirű csavargásokat
sodornak majd felém
kifőtt arcú estéket
kályhaszuszogást...

jövünk jövünk
üzenik a vidám
zajok fiai

párasipkás fák
leskelnek be az ablakon
gyöngyöző fényüktől
iszkolnak a gondok

küszöb-idő fürdet
otthonosság
tündöklő várakozás

Mamutok

*„A multinacionális vállalatok a
legdinamikusabban fejlődő
vállalkozások közé tartoznak.”*

(Wikipédia)

Seregelnek a mamutok
mindenfelől ránk ömölnek
dörgő lábaik nyomán az
íves hegyek behorpadnak
sírnak a fák hajladoznak
lelombozódnak szegények
ránk ömölnek a mamutok
leheletük keserű füst
elfedi az élő Napot
agyaruk a szürke égre
tiltó igéket kanyarít
ormányukkal kiszippantják
emlékeink zugaiból
az utolsó csillagot is
hogy reményünk se maradjon
hogy lapuljon fojtott szavunk
járjon tekintetünk báván
pusztává lett tájainkon
hogy helyettünk ők lássanak
fülük halljon fülünk helyett
útjuk feküdjön előttünk...
ömölnek ránk a mamutok
maholnap hézag sincs köztük
a Föld kérgén összeérnek

Csáky Anna

Egyszervolt világom

(pillangómese)

1.

Csillagból született édes gyermekkorom,
a telihold óvott, hogy ne féljek éjjel,
mennyei kertjeim a földre leszálltak:
tulipán, gyöngyvirág mézkelyhe fűrosztott,
s jó volt hallani zümmögő fehér fákon
lakmárzó zoltáros méhek imáját.
A vágató fények tarka rétre vittek,
hol sárga pitypangokon járt körbe a szél,
szabadon táncolt sűrű, darazsas zöldben,
s én boldogan szálltam véle önfeledten.
Csupa fűtty, pipacsok, boglárka-csacsogás
kísérte röptömet nyáron, tavaszon át,
a szépség himnusza szólt édes honomban,
s fürdették szemeim nyíló margaréták.
Láttam a napot máglyában égni rózsán,
májusban Istent, csókkal áldva a létet,
s a Vilmos-kert fehér tündereit Csornán.
Hajtott a szép szavú élet, mint a gerlét,
kit zöldfülű fák lomb-szárnyai emeltek.

2.

Elért a szerelem is, a menny küldte rám,
egy nyíló virágon leltem e gyönyörre,
lángvörös tűzében szinte porrá égtem,
szikráit az idő összemorzsolta már.

3.

Ó, ifjúkor, szépség, napébredés, emlék,
visszafelé táguló egyszervolt világ!
Otthonom színei a lelkembe égtek,
s villódnak köröttem, békét sustorogva.
Táncom a szelekkel a repceföld felett
s e sárga hullámverés szédületbe ejt,
a leggyönyörűbb határt teríti alám
a csupa-fűtty, tücskös, felhőfodrozta nyár.
Föléje szállok a gyenge szelekkel:
szép most a nap, gabonáját a sugarak
sikoltó sarlókkal szorgosan levágják,
ismerem a kalász suttogó szavait,
a lihegő kepék kereszt-tűzében égve.
Vonulnak előttem csillagok, telő hold,
az ég bokrairól álmosan lecsüngve,
s falombok faláról lecsorgó esti árnyak,
közéjük bekúszó ezüsttel ölelve.

4.

Bennem él ma is letűnt violás korom,
szirom-dús emlék, telihold tüzén lengve,
arca suhanó szélbe beleharangoz,
s dobogó szívemen pihen minden éjjel.

Nyári éj a Balatonon

A vörös telihold a tóba menekül,
 oly forró, remegő e nyári éjszaka,
 a víz fölött szerelmünk virraszt egyedül
 s még az őszi bogarak suttogó szava,
 amelyben magány, csend és bánat muzsikál.
 Hallgatunk. Béke leng az alvó lomb alatt,
 s örömmel teljes, szinte földöntúli már,
 ahogy a csillagok csókokat osztanak
 puha ajkaid szövetén át a számra.
 Ezüst fény tánca minden puha mozdulat:
 engem ölel gyengéden karod, te drága,
 vágy teli remények oltják most szomjukat,
 amíg elér minket lassan a pirkadat
 gyúló felhőkbe formált ködök üvegén.
 Áhítat, álomi ima, e pillanat,
 a fakuló hold is halovány tünemény,
 felolvad lassan, majd kialszik egészen,
 s mi hívjuk a hajnalt, kigyúlni ne késsen.

Szentivánéji boszorkánytánc

Kigyulladt hold a fenyőfák hegyén,
 mennybéli erdő hajlik a völgybe,
 tüzek árkaiban vágy ég s remény,
 szél csavarja lángját pörögve.

Álmokat lát a zöld rengeteg:
 ezüst fény omlik nyár tüzére,
 szédülten forog – a föld remeg –
 száz pokol-angyal táncfűzére.

Szemükbe vágy cseppjei csorognak,
 mágia, varázs az éjszaka:
 rőt parazsán a holdkorongnak
 mámorra gyúl e pokol-ég hada,

s szalad át rajta mind dobolva.
 Ördögi álmok kegyeltje lett:
 táncával csábít, hív pokolra
 – megégve százszor – a menny helyett.

Fordul a nyár, de izzik a lélek,
 harsog az erdő, bűbájjal tele,
 őrvölg a sok gyönyörre érett
 fiatal test, fa, virág, mind vele.

Az idő most kisiklott egészen,
 forog a sok lány, lebben a szoknya...
 Mily' unalom lakna nyár egében,
 ha alatta pokla nem lobogna!

Fazekas József

Florentin kalap

Florentin kalapom elszakadt
szétcibálták a madarak

gyönyörű kedve odalett
bánatos is a nyári kert

éjt-nap bókolt a magányos
őrt állt e hiú víg harcos

tolvaj madárhad azt leste
mikor süllyed le az este

mind közelebb egyre többen
florentin kalapom tehetetlen

ágról kalapra kalapról ágra
ezernyi lyuk de ki látja

tapossa láb vágja vad csőr
foszlott ruhájú lett az őr

fosztott a kert ágról ágra
kopott a meggy oda a málna

florentin kalapom bús szakadt
nem félnek tőle a madarak

s hogy bánatát mégis elűzzem
kereplő riogat meg ő az őszben.

Se másik ló

Se másik ló
se másféle rend
amit csak tudsz
szerezz szerezd
nem változott
a régi trend
a többség gügye
mindent bevesz
írjanak bármit
a pénz elfedez
nem kell lélek
isten ments' Isten
minek megdögleni
ifjan is vénen
nagy ez a bolygó
elbújhat a lóvé
huncutnak lenni
mókásan kópé
ígérni kell
szebbnél szebb lovat
s tiéd a ma
s tiéd a holnap.

Ég seprűi

Ég seprűi
zúgó száraz fák
mit hordtatok össze
messzi utakra
a fényeket itt
behavazta a sötét
nézem az éjben
késik a Hold
táncoló felhők foglya

rég itt élek lenni
lábam zátony-sorsok
romjain topog
üszkös a hang
szipog a magány a
házsorok árkaiban
s hiába ömlik a máz
a képernyők led-fényén
kihült a vígasz melege
kétkéziük poharán
elpárált minden
csak a nincsen virít
ég seprői
zúgó száraz fák
söpörjétek össze
a csillagokat
ide le
hadd találjon hozzánk
becsapott szeműekhez
a remény.

Szárnyuhogásban

Szárnyuhogásban élek
röptet a zengés a vágy
bomlik az ég az ének
az élet ott messzire lát

futkos a mélyben az érdek
dárda szavak katonáznak
ölik a kevéske épet
messze riadnak a szárnyak

valami tiszta út kéne
egy tárt karú találkozás
fölköltözködni az épre
ne ártson a régi varázs.

Hogy elhidd

(zsolozsma helyett)

Szeretném úgy szeretni
hogy jó legyen
ne ártson neki
szívem se eszem
szavak helyett
legyek csak gesztusok
amim megmaradt
ne legyen sok
szeretnék lenni kuckó
egy lomos sarok
ahol most is
azok a régi dolgok
ahol megnyílhat
amit óv s elrejtett
ahol a vánkoston
fölpárál
néhány évtized
szeretnék lenni
kéz csönd álom

hogy elhidd
te vagy a világom.

Sipos Erzsébet

Karcsa

Karcsa, az Isten tartsa!

Itt lettem költő,
itt voltam gyerek,

emlékszem, akkor még
voltak kemény telek,
s kis csenevész, apró
elemisták, úgy baktattunk
az iskolánk felé,
mint két esendő
sarkkutató,
miközben arcunkba csapott a hó...

Úgy tapogatom emlékeim,
olyan törekenyen,
mint mikor pelyhes kiscsibék
szaladtak
vas borona alatt,
s még láttam, sok ember
kaszával arat, s
izzadt kazlak alatt
hűsöltek délben,
s egyszer én is ültem szekéren,
lelkünk kirázta, összerázta, de mezít-
láb mentünk fel a mennyországba...

S nyarat bontottunk
pipacsok alsószoknyáiból,
vörös kánkán szoknyákat,
s kukoricafáklyákat loptunk
babáknak,
s ki-ki ragasztott bajuszt magának...

S bejártuk a Karcsa-partot,
nádist, vizenyős lapájt,
s tücsökzenére riszált a nyár,
millióegy hangzó szítár,
s százféle vízenjáró kis Krisztusok,
ráncai az öreg tónak,
s amott egy vízbe süllyedt csónak,
s ázó kenderszigetek, bűdös békanyál,
iszap, keszeg és törpeharcsa,
peccőzni ment a suhanc, klottgatyás
fiúbanda,
s mi úsztunk a mély víz felé,
iszap szagú vizitündérek...
S vártuk a csodát,
hogy talpunkkal
megérintjük egyszer a tóba ejtett
templomunk
harangját,
hogy életre keltsük az ezeréves
mondát,
s vártuk, hogy megkonduljon újra,
ahogy egyszer megénekelte Tompa...

Lápos vízi világ, tavikagylóba zárva,
nádzászlók,
buzogányok,
hadi fegyverek
őrzik a titkot,
zsombék, úszó kis sziget,
s ha szűnyograjban
száll az este,
legszebb a Karcsa-parton
a naplemente.

Székelyek

In memoriam Madéfalva

Kopjafák, földbeszúrt felkiáltójelek,
hogyan egy népet kiírtani nem lehet!

Mert ott vannak minden rovásírásban,
minden vésetben, szilánkban,
ott vannak minden fában,

írott kapualjakban, tornácban,
csillagvirágok hajlatában,
fejszenyélben, útszéli keresztfában,
háztetőt tartó mestergerendában,
a Napbaöltözött Asszony jogarában,

ők a fenyőtüskék a Hargitában,
egyenként, szorosán karöltve,
öltöznek mindig örökzöldbe!

Kis Pál István

és akkor

és akkor majd odaül mellém
a mocskos söntéspulthoz
és int a csaposnak:
még két hosszúlépést...
tövisein vére serken
cseppjei a poharak közt –
tűnjenek csak rézveretnek –
szanaszét gurulnak

...

kész lesz az ítélet
a csikk a szájsarkába fullad
és megint elmarad a megváltás
no, persze... ott és akkor
bizony elég lett a jóból
nem nagy hát a kísértés
újra odaállni
mintha a pakliban
volna még néhány ász...
vigyem el inkább magamért
merthogy az se lesz akármi
vigyem el egyedül a balhét

...

a rézpénz persze ott lesz a szememen
ennyi kell hogy legyen érte csónak
Kháron meg majd zavartan köhéccsel
ő csak kispados épp most igazolt át
eloldja harangom kongató kötelem
hogyan aztán egyetlen lökéssel
forrasztva torkomra énekem
keres vedlett iszákjában
egy csendre intő ujjat

Számadás

Nincs már földön-égen,
csak a pőreségem,
igaz, kincseknek csekély,
ezzel is beérem.

S ha volna még miről
számot kéne adnom,
lajstromra vette már,
ki részes a hasznon!

Enyém a puszta bőr,
némi hússal a csont,
meg az álomforint,
hol a fillér a gond.

Mégse vagyok vesztes,
a templom koldusa,
nyertem, s amit nyertem,
az Élet volt maga!

Finta Éva

Radioaktivitás

Egy dosszié, egy könyv a polcon
a Rádium-Intézet relikviája
benne minden elidegenedése a szerzőnek
élettől, emberitől, földitől
a naprakész boldogságok sóvárgásaitól
a kis örömök ódájától, elégiájától
szonatinájától, valcerjeitől -
a kipirult arcot a munka heve vagy a mozgás
tajtékos öröme festi
és nincsen az egészben semmi testi.

Áldott volt-e a sorsa
Marie Curie Sklodoskának
rejtett tizenhármasaival, kitakart heteseivel
áldott volt-e az asszony
vagy csak átlagosan nyomorult
és átlagon felül különleges?
A matematika rendjébe szöve emelte magas homlokát
a titkok veszélyes víztükre fölé
a mélységet mérni, kutatni, filtrálni
valami láthatóvá, fiolába szoríthatóvá
minek is? – ezt nem igen tette fel magának
az ő kérdése másként szólította meg a sejtelmeket
az ő kérdése nem a miértre, hanem a mi-re vonatkozott
a rejtelmek beazonosítására
megnevezésére
s a miértre helyett az eleven titkok
tükörtermeit járta.
Mintha az élete minden emberi eseménye
csak spontán történés lett volna
amolyan biológiai kényszer
mint a születés, vagy a halál maga.
Az állandó révület pedig mintha a tiszta tudat
egyetlen ihletett állapotát mutatta volna
s ő ebben a révületben tanult, kutatott, szeretett

ebben a révületben fázott, fájt, félt
és ebben a révületben tudta a tudhatatlant.

Íróvá lett kisebbik lánya, Eve
állítja, utolsó napjaiban nem hitte a halált
az életet hitte.

Valójában mindig a halállal játszott, kettesben vagy többedmagával
ott hordta sugárzó arcában, testében
szeme ragyogásában, elméje tüzeiben
viselte körme alatt, ujjai bögyében
kisebesedett bőrfelülete minden sajtóságában/hajlatában
ez a szép, szőke, fehér, ősz
átlátszó asszonyi lengés
mindvégig a halál nyomában lépegetett
attól a pillanattól fogva
hogy édesanyját el kellett vesztenie.

Egy dosszié, egy könyv a polcon
a Rádium-Intézet relikviája
benne minden elidegenedése a szerzőnek
élettől, emberitől, földitől
a naprakész boldogságok sóvárgásaitól
a kis örömök ódájától, elégiájától
szonatinájától, valcerjeitől -
a kipirult arcot a munka heve vagy a mozgás
tajtékos öröme festi
és nincsen az egészben semmi testi.
Jacobson 21 grammos örökkévalósága
így szállt a távoli csillagokig
magát tömörítő teljességében így oldódott a csillagközi por
gázok, gőzök és fények végtelenjébe
meglehet, halvány, kékeszöld derengés színűvé lényegülve
az átváltozás végtelen spirálján
annak egy fázisában
hideg csillagok világtalan ragyogásának tükreként.

Erdei-Szabó István

Szavak fél-álomban, fél-elemben

És eljön minden, amitől féltünk
leggyalázatosabb álmunk alakot s formát ölt,
maskarázik és masírozik bennünk,
míg a lélek kereket old,
de nem oldódik a feszültség,
valami árnyalt bánat és fojtogató szomorúság
szomszédunkba költözik,
éjjel valaki ártó démon döngeti
ajtómat, biztosan ébren akarja
tartani félelmeimet,
nehogy már szabadnak érezzem magamat
itt a Kárpát-ketrceben,
ahol megrabolt álmok és
visszafojtott, torokba, szápadlatba
ragadt szavak verik félre a harangokat
hajnalonta homlokunk mögött és a
sápadt horizonton.
Hát így, barátocskáim, ellenségecskéim!
Csak így, pőrére vetköztetve a becsület,
sovány testében remeg
a távlattalan jövő és a megrendült reménység,
amelynek nincs e-mail címe.

Bucsa, 2015. február 14., éjjel háromnegyed kettő

Örökműrészlet

Ülünk csak az Idő óriás,
Összetákolt pajtájában,
romkocsmák és rommá lőtt
délutánok,
az olcsó sör és mámor
habjain úszva -,
lefokozott jelenlétben,
merev részegen
a kimerevített pillanat foglya
vagyunk újra és újra,
akár egy gigantikus kivetítőn
futtatott film ócska
jelmezei és díszletei közé
keveredett esetlenül
botladozó statisztá.

Álmok alján a lélek

Ahogy a torokból s a garatból
és nem egy akaratból
fölszakadnak sóhajok és köhögések
ahogy kiszenvednek a szenvedések
nyúlik a nyugalom
az öröm összeroppan
mint félelem a fogak
között koccan
ahogy összetapadnak
kormos napok és éjek
kialszanak a szenvedélyek
mikor riadt csöndben
pihenne a lélek
tudod, akkor a súlyos
álmok alján, félek:
egyszer bekormozódom
magam is végleg

Nemezis

Anyám emlékének

Madárcsontú anyám
már rég elrepült.
Szíve az ég kék
vászánán csillaggá
nemesült.

Anyám az Ég ablakán
kitekint, lerántja
rólam a rontást.
Szállásom elé terel
minden harang-
és tengerzúgást.
Immár az öröklét
partjainál lakom,
templomos szavak
tornyában.

Egyszer majd lehajolok
Isten zsámolyához –
anyám utolsó
álmában.

Álom/had/viselés IV.

Mert hiába futsz immár,
mindenhol rád lel a háború –
belegabalyodsz,
akár egy hatalmas pókhálóba,
melynek fonalain remegő
harmatcseppek az éjszakák:
könnyeid.
Álmaid tavában vízgyűrűk:
a megzargatott nappalok
körkörös, végtelen hullámai;
nem tudsz már kikötni többé
a nyugalom partjainál.
Elnyel egyszer egy roppant
dühös és nyers csata, ott
a neutrínók és bozonok szövetei között,
ahol a virtuális és való világ
összes tébolyult fegyvere megütközött.

Sötétedéskor

... úgyis eljön érted
a háború egy nap,
mikor nem is várnád
betoppan vagy inkább
bepottyan a kéményből;
koldusgúnyája alatt
a titkolt a Világtérképpel.
Leül. Megissza a borodat,
majd útnak ereszt pár
cifra káromkodást,
azután magadra hagy
a lúdbőröző félelemmel
a lézer- és csillagcsapdákkal
kipingált, roskatag éggel.

Nagy Zita

Tavaszhajnal

hamar hajnalban
húsában még az eleven éjnek
a konyhaablak kontyába
a Duna tavasz-szín sziluettje réved

fekszünk a félig-fényben:
először és utoljára nézlek

egyszer ölelj és soha többet
ne folytonosság légy

az örök pillanat
a legjobb rész
megízelt vonzás
és vágy maradj

felforrtak rég a vizek
acélhéjú kannahasakból
sípol sötétben a készenlét
– talált tegnapunkból –
magam lassan kilopom

csak egy utolsó csészét
egy végső böjti kortyot
leázott ajkainkról
az üdvözlégy
– elfogyott –
régi érintéseket simítjuk végig

bennük lüktetve visszatükröződünk
megzavarodva elmismásolt valóságunktól
szavaink lepattogzanak az asztalokról
módosult mozdulatpillanatainkról

az érzés metamorfózisa ez
a hang-gálába
öltözködött cinkos tekintetünk
körülettünk még összeér

– a horizont hátgerincén –

tavaszi áradás
hömpölyög át
elmossa jelenlétem miközben
a víz zenél élő májust, holt hajókürtö-
ket temet
– a szél –
hintájával eltűnök
hogy ne több
csak füst legyek
gyúrt gallérján nyári egednek

A-mi marad?

nyolc bolyhos póklábával
felcsiklandoz az élet
hálójában korán ébreszt
összekócolja gondolatom hajszálait
– újra és újra –
hiába fészülöm át
görbe gubanc marad a világ
-om-ladozik körülöttem
hogy majd újjászülessen

addig csíkos kiáltásain
koplalnak kockára
– szabdalt-
hallgatásaim:
történeit eteti az
– idő –
petróleum pillanataimmal
hamuholt napból
parazsat csihol
az az egy illat egy régmúlt májusból

üres lepkehálók kegyelmében
ismét zöng a tavasz
zsoldja zordon teleknek
megdermedt türelmeknek
– nem kell –
a dongó újdonság és a vak való
csupán leaktált
talmi-illúzió
halovány hologramjai
a megtűrt emlékezetnek

doboló vénáján kifeszülnek a színek
és árnyalatot váltanak
csak az az egy illat marad a májusból
a galamb-bokros, lombos dúcokon
a hang is hagyd, hagy változzon!

– átzizeg rajtunk –
a zombéksásos sercegő
– nyár –
éjszakánkba dörgő
reflektorfények furakodnak
kopognak és kattognak
álmunkra lépnek
– lekapcsolt világítótornyok
korom koronáján –
egyedül sosem, csak kettesben félek

ne állj meg
menj le a lépcsőn egészen
amíg felejt az eszmélet
maradj és válj idegenné
legtitkosabb kérdéseimnek rejtett
megfejtésévé

hajtsd az utolsó fokra fáradt fejed
alkony után, hamvas hajnalórán
a csöndes fény-sötét
majd megőrzi nekem
arcod élének egyszervolt május-illatát

Csontos Márta

Időkorlátozás

Öregszik bennem az idő, percekbe fogynak az órák, s az évekkel rohanó létidő hossza is rövidülni látszik. Már nem én vagyok az üldözött, aki haladékot kér a túléléshez, s közben mindenféle mesterkedéssel ártani próbál, hogy magával rántson, magával hurcoljon Eliot *szent erdőjébe*, ahol kasztrált vadként bujkálnak az *exitusra* ítélték, s helyüket keresik a posztmodern univerzum torzókat gyűjtő szoborparkjában.

Lét és idő közé szorul a rejtőzködés archívuma, nincs további adatfelvétel, nincs lehetőség a garanciaidő meghosszabbítására, nem használ a ráolvasás, a bájital és a sámánkodás, nincs 21. századi medikament a legjobb gyógyszergyártók ajánlásával, Isten is lelépett, nincs többé audencia.

Csak kintlévőségeim vannak, melyekkel nem tudok elszámolni, s a Hivatal is adós marad, nincs kiút, új Ariadnék sem követnek varázs-fonálon.

Hiába próbálok benézni a nemléten túli világba, nincs számomra kapcsolat. A lámpabúra üvegén nem tud megkapaszkodni a fény, a levelek zarándok útra indulnak a fákról, a vízcseppekben utolsó nyújtózik a tenger, a madarak szemében falat emel a távolság. megindul az általános csődeljárás.

A túloldalon szembenéz velem egy kegyetlen démon, a borzongató szépségű Agónia, s egyetlen intésére sarokba szorul a sokszorozódni vágyó mozdulat.

Öregszik bennem az idő, de még keresem az elixireket, nem engedhetem meg, hogy nélkülem múltjon el.

Jövőkép

*„Majd megtörténik a jövő velünk is”
(Ratkó József)*

Túl nagy a távolság,
térképéd is csak vázrajz,
nem tudsz biztos pontokat találni;
a tengerek nem nyitják meg medrüket,
a folyók nem mossák ki a homokból az ékköveket.
Nincs bozótívágó késed sem, talpadon bevérzed
a kereszteteket, nem tudod az ehető bogyókat
felismerni, a sivatagi gekkókat sárkánygyíknak
nézed a délibábos rémületben.
Ezer veszély leselkedik rád, s nem mered használni
fegyveredet. Ideológiád lövészárkát túl mélyre ástad,
már szeretnéd kitenni a fehér zászlót, szeretnéd
megismerni ellenségedet, el akarsz jutni
magadtól magadig.
A gondolat árnyéka ott áll mögötted, szökén
szelíden, mint a szél, s te még nem tudod, én
is ott rejtezem a jelenések mögött, nem tudod,
hogy el akarom árulni holléted, Júdás akarok
lenni, szerepet akarok játszani, mint a nyelv-
öltögető engedetlenségnek.
Elő akarok lépni, elmondani akarom mindenkinek,
amit nem mondhatok el senkinek, hogy minden
lépésem kísérlet arra, hogy eljusson hozzád
a hír, kerget az Idő reggeltől reggelig.

Már látom, beakad kezében a panasz bűgőcsigája,
már nem érzed az enyhe szédületet, pulzusod sem
vezényel örült lendületet, belépsz az áhított
körforgásba, áthangszereled a hegyeken át szökő
dallamot, s tisztán hallod a nagy előd útbaigazítását:
Nincs alku, én hadd legyek boldog !

Bertha Zoltán

A Kossuth-díjas Serfőző Simon köszöntése

Nemcsak Serfőző Simont: minket mindnyájunkat is érte a nagy örömteli megbecsülés. Hiszen az *Agria* meghatározó főmunkatársa, az immáron évek óta Egerben élő író kapta a legmagasabb művészeti kitüntetést. Akire mint az egész felsőmagyarországi régiónak is a szellemi vezéregyéniségére tekinthetünk. Aki például az Észak-Magyarországon (Miskolcon) megjelent folyóiratoknak (*Napjaink*, *Új Holnap*) is irányjelző szerkesztője volt hosszú időig, a rendszerváltás után pedig a Felsőmagyarország Könyvkiadó vezetőjeként szervezi nemcsak a környék, de az egész Kárpát-medence (s az annál is tágabb teljes magyarság) értékközpontúságában kifejeződő nemzettudatos, nemzetmegtartó irodalmi életét és törekvéseit is – mégpedig osztatlan köztiszteletnek örvendő.

Valóban: Serfőző Simon a hatvanas évek elejétől, az elmúlt fél évszázad magyar irodalmának egyik legkiemelkedőbb alakja. A legendás *Hetek* nemzedékének mértékadó személyisége, aki a már elhunyt Bella István, Ratkó József, Kalász László, Raffai Sarolta és a még élő (s a legrangosabb elismerésben már részesült) Ágh István és Buda Ferenc mellett a magyarság újabb kori sorstörténelmének egyik legmarkánsabb művészi megjelenítője. Irodalom- és kultúraalakító értelemben is korszakteremtő jelentőségű életművében katartikus esztétikai erővel eleveníti meg főként az alulso Magyarország, a paraszti világ és az egész háttérbe szorított nemzetfenntartó társadalom kálváriás sorshistóriáját és szenvedéstörténetét, kezdve az erőszakos kolhozosítástól és szovjetesítéstől a tulajdonjogi kifosztásig és az életképes hagyományos közösségi létformák tudatos vagy öntudatlan szétzúzásáig. Hiteles krónikási és konfesszionális látleteit megrendítő lírai vallomásokba, tárgyias és sorsjelképes költői alakzatokba foglalja, amelyekben valóságos látványi-érzelmi tapasztalat és elvontan egyetemes egzisztenciális látomásosság rendre különleges erkölcsi és esztétikai értékdimenziókkal gazdagodik. Szemhatára a bensőséges személyesség és a kollektív elköteleződés, a tradicionális népi és a modern szimbolikus-szürrealisztikus költészeti tendenciákhoz kapcsolódó magatartás, a kötődés, a nyitottság és a karakteresen sokszerű értékérzékenység szféráira egyaránt kiterjed, lírája évtizedek óta szervesen építkezve bontakozik univerzális arányrendek sugallatos birodalmává. Sűrű jelentéstartalmú számtalan verskötete mellett Serfőző Simon sokoldalú munkásságát prózai remekművek (regények, kisregények, elbeszélések, novellák), tragikus és groteszk hangoltságú (s színpadra állításukkor már a hetvenes évektől kezdve mindig visszhangos sikert aratott) társadalmi, történelmi drámák, valamint korjellemző esszék, szociografikus riportok, tárcák, publicisztikák rengetege is fémjelzi.

Serfőző Simon sokszínű műfaji, szemléleti értéktartományokat magába foglaló írásművészetének négykötetes reprezentatív válogatását a Püski Kiadó végezte el, de a hagyomány és az újítás állandó ötvözésének ihletettségében dolgozó író azóta is számos új kötettel lepte meg olvasóit. Újabb versei is olyan költői magaslatokat hódítanak meg immár, amelyek csak a legjelesebb klasszikusok felállította mércével mérhetők, de epikai, prózai művei is folytatják a *Gyerekidő* című – és rendkívüli népszerűségnek örvendő – korfestő önéletrajzi regénytrilógiájának hangulatos ábrázolásmódszerét, amely a felfrissített, korszerű folklorisztikus-etnografikus, sőt mágikus realista magyar népi elbeszélőművészet csúcsein, annak legnagyobb mesélő, kedélyes, anekdotikus vagy kesernyésen humoros poétikai minőség-övezeteiben helyezhető el, Móricz, Tersánszky, Tamási, Szabó Pál, Sánta Ferenc és mások nyomdokain. Amely a Tisza-melléki, zagyvatáji szülőföldön, az alföldi tanyavidéken átszenvedett hosszú ötvenes éveknél, a mindennapi terror fájdalmas korszakának az élet-cselekményes felidézését (a padláslesöprésektől a földelkobzó államosításokon át a forradalom leverése utáni megfélemlítő hadjáratokig): szociografikus, nevelődési, fejlődéslélektani, ifjúsági prózatípusok műfaji szintézisében – szép arányossággal felépített epikai kompozícióban valósítja meg; s az igaz történetekben a gyermekpsziché apró rezdüléseit, örömeit, bánatokat át cikázó villanásait a familiáris együttérzés, a bensőséges szolidaritás, a természetes közösségvállalás élénk energiáival töltve fel.

Serfőző Simon egész életműve ékes példa arra, hogy a magyar sorsirodalom legtermékenyebb hagyományait miképpen lehet megőrizve megújítani a lehető legváltozatosabb és legatmoszférikusabb szuverén művészi értéksajátosságokkal, egyszersmind morális és esztétikai örökérvényűséggel. A Kossuth-díj pedig most mindennek a kiemelkedő teljesítménynek a méltó – s az általános irodalmi közvélemény szerint is régóta esedékes – elismerése.

Kedves Simon! Szeretettel gratulálunk – Isten éltesse nagyon sokáig!

Serfőző Simon

Versek és háttérük

A felemásra sikerült – volt is, meg nem is – rendszerváltás után nagyon hamar rádöbbenhattünk, az ország kifosztásában, amelyhez nem kevés hazai segítség is kellett, a nyugat ugyanolyan alapos, ha nem alaposabb munkát végzett, mint tette azt a kelet. Vagyis: egyik unió mint a másik.

A németek, nyomukban az oroszok vittek, amit megláttak, ami mozdítható volt. Ami nem, azt a „felszabadítóink” után nekünk kellett vinnünk jóvátétel formájában. S nem csak nekik: a szomszédaink se maradhattak ki. A tanyaudvar kerítése mellől láttam a megrakott tehervonatokat, s láttam a szüleimet a tanácstalanságban: a kiürített ól, istálló körül miből tudunk megélni?

Földet jobbra az új világ hangadóinak osztottak. Ők voltak a legszegényebbek, többségük legalább is. Akik hamarosan rájöttek, hogy azt a juttatott földet meg is kellene művelni. Szerszám kellett volna hozzá s szorgalom. Sokan egyikkel se rendelkeztek. A legelső alkalommal téeszcsétkbe szerveződtek: mások földjét sajátították ki. Lehetőséget kaptak rá: parancsoljanak, el lehet venni. Csatlakozók is akadtak, akik jobbnak látták hozzájuk társulni. Mintha megsejtették volna, az egyéni életnek előbb-utóbb befellegzik. Látták, hogy a kulákoknak kikiáltott megalázottakkal mit művelnek a hatalom emberi. Nem akartak az ő sorsukra jutni.

Hiába volt néhány hónap, amikor enyhült a szorítás – például a szövetkezetezés erőszakolása, az adóztatás kíméletlen végrehajtása –, hamarosan visszaállt minden a régi kerékvágásba.

A falusiak az angolokat, amerikaiakat várták, majd azok segítenek rajtunk. Segítettek. Hogy hogyan, 1956-ban megtapasztaltuk. S meg azt is, miként teljesülnek az akkor tett hazai ígérek. Minden szavukat megtagadták. Felálltak a bitófák, s hamarosan fel a téesz-irodák, lehetett befelé sorakozni, aki amit ekkorra összekapirgált magának, vihette a közösbe. Azon kevesek, akik nem engedelmeskedtek, mint az én szüleim is, a betagosított földjeik helyett cserébe kaptak sose művelt területet, ráadásul apám dolgozni se mehetett el. Az elvtársak nem járultak hozzá, hogy a közeli városban vállaljon munkát. Élünk meg abból a földből, amit adtak, fizessük utána az adót is. Évek múlva engedték csak útjára.

A fiataloknak nyíltak távlatok, ők mehettek vājártanulónak, ipari munkásnak. Mehettek az egyetemekre. A rendszernek új értelmiségre volt szüksége. A régi-eket meghurcolta, kitelepítette a Hortobágyra, Állampusztára. Az én falumba is jutott belőlük. Láttam messziről őket, a kanálisárkot mélyítették a faluhatárban, nem volt szabad a közelükbe se merészkednem.

Sajnáltam őket, s fájt ami velük és velünk is történik. Cséplés után, amikor rakta

apám a tele búzászsákokat a tehenes szekérre, hogy viszi beadásba, a ház végén sírtam el magam: miből sütünk kenyeret, ha a terményből nekünk nem marad? Meneküljek ebből az életből, mert ez nem élet! – mondták a szántó-vető emberek. Parasztnak lenni utolsó dolog.

Nem magamtól kerültem, mint velem együtt oly sokan Budapestre, különböző ipari központokba. Az otthoniak indítottak útnak: addig menjünk, ameddig megtehetjük. S hívtak a lehetőségek is. Hogy öregségükre mi lesz az otthon maradtakkal, senki nem gondolt. Eleinte még haza-hazajártunk hétvégeken, aztán az évek során lassan elmaradoztunk, megtelepedtünk az ország különböző sarkában, kiköltözhattünk az albérletekből, munkásszállókból, kaptunk valamilyen lakást, de melléje idegenséget is, hogy soha ne érezzük otthon magunkat.

Édestestvéreim

Ágfenyegetés.
Felborult árkok.
Vakaródzó rög.
S az úrból madaraktól
lepiszkított tanyák.
Én innen ismerem hazám.

Ahol a barázda-parton
emlékezetemben
öcsém, a kakas kapál.
akivel a földből
ki tudjuk húzni
a lukat is,
mint a gilisztát.
A tyúkkal meglessük
az őrtálló tücsköt,
az ásót játszani
a búbos boglyák közt.
A szél-súgólyukas
kerítésnél találkozunk
a gyalogos bogárral.
A kossal észrevevessük
a kisborjút szökni
a ház mögött,
az ősembert
szaladni amott!

S ahogy visszanezünk a Nap-dörgésben:
kommunisták jönnek lóháton!

S a hörcsög elkezd
vonítani a lukból.

Hazamenekülve a jószágok,
reszketve nyomják belülről
az istállóajtót.
S vasvilla morog kifelé
az ablakból.

Mert itt vége annak,
ami volt: sivalkodva süvölt
világgá a lúd.
S nővéremmel:
a kacsával elbújunk.
Nélkülük ki lesz a mi megvigasztalónk?
Kikben bizakodhatunk? Reményünk
kitől lesz? Hitet majd ki ad?
Kinek ágyazunk meg a bolhás ólban?
Láncot kinek kötünk a fejére
masninak reggel? Ki jön meg
fejésre? Kosárban kit pólyázunk?
Ki rőfög benne? Ki ondolálja
szarvát, ahol eddig a bárány
szépítkezett a kerek bokornál?
Kinek morzsolunk, órletünk?
A dúlón járó szekeret
ki húzza majd nekünk?
Csirkét dajkálva ki kotlik
bevarrt szemmel a szék alatt?
Kinek pusztulnánk, rohadnánk a sárban,
kaszálnánk gőzölögve
a meredek Nap-oldalban,
hogy a szarkák vihognának
az árokban – kinek, minek?

Édestestvéreim, apáim, édesanyáim!
Akikkel feküdtem,
akikkel keltem.
Akiknek névnapjukat tudtam,
mikor tartják az istállóban,
s lakodalmukban táncoltam!

Akikkel a Hold felé
laktam együtt, s együtt fogadtuk
az égből arra járó üstököst:
fényes vendégünk.
Együtt figyeltük ki a bajt,
amelyik a barázdákban somfordált,
éjszakánként azt ugatták a kutyák.
Együtt kiabáltunk,
ha valamelyik eltévedt közülünk,
kereséskor a messzeség
fészerajtóján is bebújtunk,
pásztázott Nap-reflektor,
hogyan átúszva érte
a nyakig érő földeken
rátaláljunk.

S most már menetek kell a sovány tanyákból,
panaszos hodályokból, sárólakból, avas
sarakból, a petéző pizsokból, krákgotató
porból, az országrázó kátyúkból,
a mindenségdúló ítéletidőkből itthonról.

S mert mentek – hát menjete!
Az erőszak elhajt benneteket.
Becsültünk és tiszteltünk titeket.
Majd emlékezzetek ránk.
Jók legyetek.
Még elkísérünk, elmegyünk veletek a fáig!
A kútágnak is integessetek.
Rátok íratnánk vagyunk is.
Sokat segítettetek.
A búcsúzás sír a másik dombon is.

S innen már az egyenes úton kell mennetek.
Majd gondolatok velünk.
Most már mi lesz velünk?

S kazal a sassal,
a házak is lámpavilágostul
eladók, hisz mi tartana
már bennünket itthon?
Még az öreg ember is
eladó a portákról.

Mögöttünk üres lapály,
romos domb,
kihalt laposok,
a szétdúrt, szétrontott haza.

Széjjelszéledtünk otthonainkból.
Néhány idevalósi madár
néz utánunk elszótlanodva.

Gyerekként azt hittem, milyen jó lehet városon élni! Hiába jártam odavalósi iskolába – ingáztam naponta –, a különböző sorsokba nem láttam bele. Olyan látványban volt részem, amely elkábított. Magukat befogva egy rúd mellé, a főutcán hordárok húzták nagyplatós, két kerekű kocsijukat. Muraközi lovaikat szemétszállítók, szénhordók nógatták sietésre. Kéregetők tartották a markukat. Mindenféle vasutas népséggel, piacozó asszonyokkal, háborúból, hadifogságból hazafelé vánszorgó emberekkel találkoztam. Nem vettem észre, hogy az élelmiszerboltok előtt néha hosszú sor áll. Inkább irigykedtem, hogy az emberek ott vásárolják meg, ami az asztalra szükséges, nálunk meg anyámnak kell kenyeret sütni. Városon tej, vajot tudnak venni az emberek – már aki tudott, mert az ellenkezőjére nem gondoltam –, nekünk meg magunknak kell a tehenet megfejni, nekem köpülni. Ráadásul a mi munkaidőnk soha nem telt le, nem úgy mint másoké. Nekünk ott van a sok tennivaló a háznál, ház körül, lefekvésig ki se látszottunk belőle.

Pestre kerülve tapasztaltam meg, mit jelent társbérletben, pincékben, az udvari közös kútra, közös vécére járva, szoba-konyhás bérleményekben, ezekben az ember-tárolókban meghúzódni. Otthon magunk lehettünk, nem láttunk bele egymás szájába. Igaz, vályogból, sárból házat nekünk kellett építeni, de az a miénk volt. Újpesten, ahol négy évig albérleteskedtem, megtapasztaltam azt is, mit jelent boltból élni. A tanyán sok mindenben önellátóak voltunk. Dolgozni kellett, s az új ki lehetett húzni, akármilyen idők jártak is.

Számtalan vers és az *Otthonatlanok* című darabom írása közben tudatosodott bennem: mi az, ami megkülönböztetett bennünket a városon élőkötől. Ők otthon voltak, ismerős környezetben, mi meg idegenségben. De fordultunk volna vissza? Hova vissza? A téveszekbe, amelyek néhány év múlva kezdtek megerősödni, állami segítséggel persze, már nem kellettünk, akadt elég dolgos kéz. Szüleink meg hallani se akartak róla. A szégyen miatt se, mert mit mondjanak, ha valaki megkérdezi tőlük: a fiatalokkal mi van? Hogy hazakullogtunk? A faluban ujjal mutogattak volna ránk.

Máig se tudom, hogy amiket ekkoriban megéltem: a sehova se tartozásomat, rászorítottságomat a magam kenyerére, az albértleteket, vaságyi kucorgásaimat, jövőtlenségemet, szüleim félelmeit a kiszolgáltatottságtól, a falu elutasító magatartását velünk, fiatalokkal szemben, meg tudtam-e írni? Örökös a hiányérzet bennem. Pedig csaknem minden műfajban megkísérletem – riportban, regényben, elbeszélésben, drámában, versben -, hogy ezt a munkát elvégezzem. Legszívesebben ezeket az időket írnám újra és újra. Nem csak azért, mert hol itt, hol ott találok valami javítanivalót a szövegeimen – ami sohasem a lényegre érinti, amiatt nem kell lesütnöm a szemem – hanem, hogy helyén legyen minden szó. Ráadásul az emlékezetből minduntalan előkerül valami valóságdarab, amire csak mostanában döbbenek rá, ez is, amaz is hiányzik az írásaimból s teszek is azonnal szemrehányást magamnak, ezekre miért nem akkor neszeltem föl, amikor kellett volna.

Aztán rájövök, hogy ami nincs leírva, nem biztos, hogy hiányérzetet kelt az olvasóban. A sorok közül kiérződik az. S így talán hatásosabb is, nem kell mindent kimondani.

Eltűnök a szélekről

Megjárnkáltattak
hányszor a tévutak,
visszatalálni alig tudtam.
Tétovaság toporgott velem,
s madarak távoli röptében
kellett volna lennem.

Amerre óvatosság leskődött
a sovány farú házvégeknél,
széledő bizonytalanságaim
onnan hoztam, onnan
a lassan múltó riadtságaim,
amerre megfélemlítetten
terelődtek egybe láthatártól
láthatárig a nyakig sáros földek.

Odavalósi volt félenkségem,
amerre ha kiáltott a baj,
a szélvert láthatáron
az árkok lehúzódtak.
Apám elbújt a riadt kazlak közt,
s a fára fölszaladtak a gallyak.

Segítségül nem ugrottak ki
mélyedésükből a gödrök,
kövek se dobálóztak.
A mindenkori hatalomnak
a hatalmas kútágasok
messziről meghajoltak.

Szökésem kerítéseken
keresztül menekült volna.
Amilyen életet sose láttam,
magamnak én olyat akartam.
Nem amilyet majd éltem:
hallgatagság gubbasztott kéményemen.

De már csak voltam az,
aki félreálltam sokszor,
és félre is állítottam.
Eltűnök a szélekről,
a lélek nehogy útszélivé zülljön.
Felküldöm merészségem,
ahol még sose jártam:
magasára a szívnek!

A versek háttéréhez tartozónak gondolom, hogy – mint az előbb szóba hoztam – a prózaírásba is beleártom néha magam. Nálam a két műfaj egymást segítette. Regényírás közben jöttem rá, hogy olyan szavak, szófordulatok, mondatok kerülnek tollam alá, amelyek a költészetbe is átemelhetők. Sőt átemelendők! Nem igényelnek különösebb alakítgatást, s röpítik a képzeletet.

Ezek elsősorban a szüleim szavai voltak, ahogy szóltak egymáshoz, ahogy civódtak, ahogy apám tréfálkozott, megjegyzéseket tett, ahogy másokat kifigurázott vagy jellemzett egy-egy találó mondattal. Az állatokról, szerszámokról, növényekről úgy beszélt, beszéltek anyámmal mindketten, mintha azok emberi tulajdon-

ságokkal rendelkeznének, azonmód cselekednének is. Ha például valamit nem találtak, hová tűnhetett, kérdezték egymástól, mintha az elbújt volna a ház mögé, valahová. A jószágok panaszkodtak, a föl szántott föld megpihent ősszel, a tehén mosolygott, mezítláb járt a kutya, a kismalacok sírtak az ólban, s úgy képzeltem, még a könnyük is hull.

Ezeket a képeket eleinte nem mertem leírni. Petőfinél, Aranyánál – az ő verseiket olvastam az iskoláskönyvben, mást se abban az időben – hasonló megjelenítésével a valóságnak nem találkoztam. Ma már tudom, hogy találkozhattam volna, de ahhoz könyveket kellett volna forgatnom. Az meg nem volt a háznál. Nem mondott anyám mesét sem, tele volt mindig dologgal a keze, örökös hajszában élt. Amikor valamilyen munkát elvégzett, nyugodott meg kicsit. Jó volt ilyenkor odaülni mellé. Az óvoda nekem a tanyaudvar volt, s a ház körüli szántóföldek, kanálisárkok, dűlők, barázdák. Hatalmas szabadságban éltem, még ha három-négy éves koromban már nekem is kijutott az otthoni tennivalókból. Az „óvó néném” répaegyelő, krumpli-marokszedő asszonyok voltak, az első „tanító bácsijaim” pedig szántó-vető, kaszás, kapás férfiak. Az ő beszédüket hallgattam, figyeltem munkájukat. Játékaimban őket utánoztam. „Szavajárásukat” eltanultam.

A magyar nyelvnek egy olyan rétegével kerültem érintkezésbe – amire hosszú évek után jöttem rá –, amely ma sem kiaknázott teljesen. Talán nem is lehet, hisz végtelen gazdagságú. Ezt a nyelvet Tömörkénynél, Móra Ferencnél, Móricznál lehetjük fel leginkább. Mikszáthnál a humorra hajló ágát. Tamási Áronnál pedig egy archaikusabb változatát.

József Attila versei segítségemre lehetnek volna, hogy mindjárt a kezdeteknél bátrabban fogalmazzak. Csakhogy nem akartam a hatásuk alá kerülni, ezért – ahogy jeleztem – majdcsak a prózai munkáimban megjelenő rég hallott falusi szófordulatok segítettek magamra találni. Ekkor már nem okozott gondot számomra, hogy a városi munkáskörnyezetben tapasztalt beszédstílus némileg elütött az otthonitól, végül is ugyanazt a világot adták vissza. Különböznél is az ott dolgozók többsége vidékről származott el. A szellemes megjegyzések, jó ízű kiszólások ismerősen csengtek. Örömet okoztak. Még a szleng kategóriájába tartozók is. Legtöbbjüket találónak találtam, derülni lehetett rajtuk.

Azt sem bántam már, hogy kilógok a sorból: verseim elütnek a másokétól, amit volt idő, amikor szégyelltem, mint a tájszólásomat. Ha az akartam lenni, aki vagyok, vállalnom kellett különcségemet. Megszenvedve az otthoni történéseket, hiszen azok – érzelmileg mindenképpen – velem is megtörténtek. Ha elmentem is, lélekben azokkal maradtam, akihez tartoztam.

Sirató

Te nem látod már a hatalmas szeleket
rohanni a láthatáron.
Nem hallod az őszi köddurranásokat.
Nem tudod,
hisz mit tudsz te már,
életed beszakadt vulkán,
amiből régóta füst, kihűlt korom száll.
Azt se tudod, hova,
csak elvittek az egérdúlt házból,
akik vissza nem hoztak.
Tettek hordágyra, kórházi vaságyra,
hogy tegyenek majd Szent Mihály lovára.
Rajta, apám!
Mindegy mennyi vagy pokol,
csak kirúgtass ebből a világból.

Csak ne fájjanak sebeid,
az elhappolt földek.
Ne fájjanak ízületeid kilométeres kötelei,
amelyek négy égtájat fogtak egybe.
Árok-visszereid ne fájjanak többet.

Összefogta tekinteted földdel az eget,
aki a Napot a ház mellől ismerted.
Kerítés végéről ismerted a Holdat.
Köszöntél nekik, mikor arra mentek,
mintha gyalogosan hazafelé,
a kutyák megugatták őket.

De hol vannak már
azok a szél-halmok,
amelyeken még én is jártam?
Hol a lópaták nyomai,
amelyek utánad rúgtak?
Hol vannak a madárfeljáratok a fákra?
Azok a létrák hová tűntek el?

Hová az évek, apám?
Lábadból a járás hová tűnt?
Erődet ki vitte el,
amivel a százhektáros dombot
hátadra vetted?
Amivel Istent lebirkóztad,
hogy ne az ő,
a te akaratod legyen meg?

Nem a bajtársak élén,
szakasz szerszámot parancsnokolva,
találtalak egyszer csak az ágyban.
Fuldokoltál dunna-habokban,
mintha a mélységes Dunában.
Szalmaszálad voltam: kapaszkodtál belém,
mentőcsónakod, hogy partot is érj.

A malacot, amit
lázverten képzeltél az ólba,
nézzem meg, mondtad,
felöltözve babos ruhájába,
ki tudja mért jajgat.
Vigyázzak, nehogy kifosszák kerted
darázs tolvajbandák.
Pedig azt foszthatták már!
Ökörnyál tolatott benne,
s paréj veteményezett,
szórta magvát.

De nem baj, úgy teszek,
mintha a jászol előtt
régóta nem a semmi kérődzene,
nem az alá kellene almoznom.
Nem a szélnek szórnék ocsút,
s annak tolla,
mintha tépnék, szállna az udvaron.

Nem úgy jöttem én,
sose úgy jöttem,
gyárkémény szarvakkal
ajtódon be ne férjek.
Gépekkel dübörgő szíveimtől
szétrázkódjon tető, sárfal,
caplassak küszöbödön
nehéz lánctalpakkal.
Jöttem csak, jöttem,
mint aki el sose mentem.
Világot ha jártam,
tisztá forrásból csak itthon ittam.

Ahol haláloed órájára,
a döbbenet reggelére,
ki tudja, a csend edényeit
kik dobálják széjjel?
Kik garázdálkodtak,
borogattak fel krumplivermet, árkot,
mit kerestek benne?

Mert végleg magára hagytad,
mintha a túlvilágban,
sírt a vödör a kútban.
Zokogott az elárvult kasza,
a kapa is arcra borulva.
Csak ne láttam volna,
ne emlékeznék rá soha!

A templomi lobogókat ne láttam volna,
a Máriás zászlót fölemelkedni a szélbe.
Pista szomszéd vitte a Megfeszítettet.
Sárgaföldet öklendett a hatalmas gödör,
abban lesz neked helyed, feküdjél bele.
Anyám már vár a mélyben, megágyazott
neked, dőljél melléje. Ha nem tetted
életében, legalább most vigasztald meg.
Szóljál szépen hozzá, s nyugodjatok békében,
mert úgyis együtt porladtok immár
mindéig az örökkévaló időben.

A közeli fa novemberi utolsó levelét
utánad dobta. Temetéseden az ekevájta
barázdák ott voltak, fekete gyászban
ott volt a fél határ. Komáid húzták rád
a földet, rögök vetették utánad magukat.
Az ég tetőzete megomlott, hulltak
föléd a nappalok, éjszakák. A tanyapadlás,
amit anyámmal tapasztottál, hullott
lécestől rád. Hullott szekérkerék, ágydeszka,
rossz taligaláb, sarat kovászoló bakancsod.
Elhajtott tehened bőgött a szélviharból.
Zuhantak rád mind a szorgalom szerszámai,
a dologban elnyűttek, sánták. A parlag idők
fölrobbant pora hullt alá, fekete korma
a szájpaplást is lesöprő kornak. S az azutáninak,
a sose jobbnak. Csak a gyötrelmet hozóknak.

A csillagok kandeláberei égtek
egész éjjel,
de már nem sirattunk.
Jobb már neked ott,
ahol magadra hagyunk.
Jobb, hogy nem vagy.
Hogy már nem tudod meg,
milyen új erőszaknak kellene
a járomba kényszerülő fejek.

Messziről milyen új félelmek suhognak.
Miféle felfuvalkodott erők
gyülekeznek,
miféle hatalmak.

Megtöretett arcom
jobb nem látnod.
Nem látnod a remények szárnyait fölakadva
csüngen a fákon.
Jobb nem látnod e magán átgázoló világot.
Süvölt a világűr hidege.
Míg a magasból távcsövön,
a Holdon át figyel,
figyel az Isten.

Kevesen tudják, Móricz Zsigmondnak milyen erős kötődése volt szülőfalumhoz. Nem egyszer-kétszer, hanem rendszeresen megfordult a településen. Erről én magam is csak tizenhat-tizenhét éves koromban szereztem tudomást. Amikor már olvastam a *Boldog embert*, s egyik-másik novelláját, s a helyi könyvtárban is megfordultam. Csibétől vagyis Litkei Erzsébettől született gyereke nevelősködött itt mint állami gondozott. Őt jött meg-meglátogatni. Közben járta a falut, beszélgetett az emberekkel, írt róluk.

Ennek ellenére otthon én órála semmit nem hallottam, sokáig a faluban sem. Pedig a kis Imike, akit Móricz örökbe fogadott, az író halála után is visszajárt a nevelőszüleihez, meglátogatta őket. Mégis, csend volt körülötte. Ennyire nem jelentett semmit Móricz híre, rangja? Az itteniek el tudták felejteni néhány év alatt, hogy még a neve sem került szóba?

Legyen mentségükre, nem akármilyen néhány évről volt szó. Háborús évekről, rekvirációs évekről. Az asszonyok a frontra, hadifogságba került férjeiket, fiaikat várták vissza éveken át, ahonnan ki hazajött, ki nem, s akikről alig volt szabad beszélni. Elítélőleg csak. Egymástól félték az emberek: ki kit jelent fel. Irigye, rossz szomszédja majd mindenkinek akadt. Közben meg kellett élni, szinte a semmiből. Önágyával, mindennapjaival volt elfoglalva a falu, nem az olvasással, Móricz Zsigmonddal.

Ekkoriban szakadt meg egy olyan folyamat, amely a természetes fejlődés alapja lehetett volna, s amelyben Móricz is reménykedett: az alulsó Magyarország felemelkedésében. Az akkori politika azonban nem tűrhette a paraszti életformát. A maga szempontjából jó oka volt rá: az ugyanis a nemzet megtartó erejét jelentette. S épp ezt kellett tönkretenni. Kipusztítani annyi rengeteg akaratot, megtartó hagyományt, szokást, amely összetartott családot, közösséget, hazát. Máig szenvedhetjük hiányát.

A tanyákat ősellenségnek kiáltották ki, mert azok a múltat tartósítják. Pedig a legvállalkozóbb szellemű emberek ezekben a dülő végi hajlékokban éltek, senkire, semmire nem számíhattak, csak önmagukra. Életelemük a munka volt. A falvak lakói is még ekkoriban tele voltak kezdeményezőkésséggel, a kiskertekben, később a háztáji földeken megmutatták, mire tudják vinni, ha hagyják őket. Ha jószágokat nevelhetnek, élhetik az életüket.

Hagymát szedve a bérbe kiadott téesz-földeken én magam is segítettem szüleimnek, vagy helyettük otthon végeztem el a ház körüli munkát. Riportokban írtam meg az ekkor szerzett élményeimet.

Jött az úgynevezett rendszerváltozás, az új hitegetések korszaka. Megszűntek az előbb említett lehetőségek. Privatizálták a gazdaságokat – leértékelt áron, hogy a tűzhöz közel ülők olcsón hozzáférhessenek. A piaci körülmények is változtak. Az emberek leszoktak arról, hogy kerttel, jószágokkal bajlódjanak. Egyrészt, mert

nem éri meg. Másrészt, hogy mások éjszaka elvigyék? A megkárosítottak már be se jelentik a rendőrségen. Minek? A tettesek sosincsenek meg. Az öregek, ha hallanak is éjszaka odakintről valami zajt, meghúzódnak, hiszen segítségre nem számíthatnak. Apámat is megfenyegették, akik a padláson át törtek be a házba: ha megnyikkan, drótot húznak a nyakára, s felkötik. Ekkoriban írtam:

Azt is hallom

Zaj lépdél a tetőn,
reng, hajlong a fedél.
Be is szakad
három cserép.
Döglött kutyánk
csahol a föld alól,
kazlak mögül is
behallik az ajtón.

Azt is hallom,
mozog a kerítés
körül a házon.
El is tűnik belőle
tizenkét léc,
meg egy karó.

A szegénység velük
merre oszon?
Egy szál gunarunk is
merről kiáltoz?
Vére a Holdból csöpög,
literes lábasból.

Ahogy mi, az én korosztályomhoz tartozók, a mostani fiatalok is szétszélednek az országban, már noszogatni se kell őket. Pedig falun két-három-négymillió forintból házat lehet venni. Akkor se kell senkinek. Idegenek hurcolkodnak egyikbe-másikba. Amelyik régebbi építésű, előbb-utóbb elromosodik, amit lehet, ellopnak belőle: vannak, akik ebből élnek.

Épül, illetve felújításra kerül egy valamikori lakóépület Zagyvarékason: az lesz a faluház.

Oda kerülnek majd az eddig az általános iskolában tárolt összegyűjtött régi pa-

raszti tárgyak. Néhány Móricz Zsigmond által használt eszköz is kiállításra kerül. Sőt szoborra is pályázatot adott be az önkormányzat, ami a ház előtt kerülne elhelyezésre. Miből készül? – kérdeztem legutóbb. Bronzból – volt a válasz. De hiszen ellopják! – ütköztem meg. Mint ahogy ugyanennek a háznak az udvaráról az iskolai konyhára közmunkások által termelt krumplit is eltulajdonították. Be lesz kamerázva – próbáltak megnyugtatni. Csakhogy azt a kamerát ki lehet „játszani”, mint a községházára beszereltet is, ahonnan a páncélszekrényt elvitték az egyik irodahelyiségből, a szomszéd falu határában találtak meg.

Ezeknek az embereknek nem sokat jelent Móricz Zsigmond, sem az ott kiállításra kerülő eszközök. A múlt sem, mert az nem az ő múltjuk. A pénz számít, ami azonnal elkölthető. A beosztást nem ismerik. Az eszmei értéket még úgy sem.

A helyi pedagógusok a megmondhatóí, mi mindent elkövetnek, hogy diákjaik ráérezzenek a szépre, az igazra. Hiszen otthon – legtöbb helyen – más nevelést kapnak. Hogy lesz ebből megbecsülése Móricznak, Himnusznak, Magyarországhazánknak?

Itt élnem

Árkok kanyarognak utánam,
kúsznak mélyedést.
Jönnek mindenütt a nyomomban:
ne tévesszenek szem elől.

Várják, hogy aláhulljak,
az öles földmélyek,
hogyan befogadjanak.

Pillantásom már a Napé legyen.
Ébredésem a reggeleké.
Lépteimmel utak haladjanak.
Szavam legyen a másoké.

Osszam szét magam,
életem azok közt,
akiktől kaptam:
a mennytől és a földtől:
akiké voltam.

S éltem az ő parancsukon,
az ő útjaikat jártam.
S most mégis félek
lenni majd a halálban.

Hisz kiállva szívkamráj ajtájába,
beszakad a szem tátongó üreggé,
mert azt látja,
elfüstölt hitek megszenesedett gerendavégei
meredeznek a világba.
Erőink megereszkedtek,
pedig feszülniük kellene.

Hát hogyan félnék!
Félteném jövőjétől az életet,
magunkat.
Nézünk a bedőlt fedelű égre,
s egymásra:
kicsoda dúcolja fel,
hogyan reánk ne szakadna?

Ki vigyázza,
hogyan leeresztett haját a fűzfa
megmoshassa tiszta árok-vizekben?
Gallyaikra a bokrok,
hogyan köszöntsék a magasságot,
bokrétába madarakat szedhessenek?

De mit számítanak már
madarak, bokrok!
Mit számítanak távlatok, sorsok:
mint úton botorkáló köveken,
átlépni rajtuk!
Mit számítanak erények, hitek:
kukákba velük,
együtt a szeméttel!

Süvítenek a sivatag évszakok.
Az évek sivárság utcasorai fölé,
mint kiégett villanyégő,
lóg le porosan a Nap.
A rosszkedvű kerítéseknel
szél nyafog, pollen surran,
járja bolondját a remény.
A város-mélyek megtelve
eldobált fóliaszatyrokka,
flakonokkal, kiüresedett életekkel,
a faluszélek szegénységgel,
sorsok romhalmazával,
hulladékaival a hitegetésnek,
ahol az éhség a szomszéd
krumpliját kiássa,
a szükség a fákat fűrészeli derékban.
Tüzüknél főnek a híg levesek,
sül a nyomorúság ebédre.

Mivé lett, amiért megszakadtak
vénák, erek kidülledtek, izzadtak
rettenetes nekifeszülések?
Amiért a víz felforrt a gyomorban?
Csontokból a velő kiszáradt?
Amire a szombat ráment?
Nem pihent a vasárnap se? Amiért
görnyedt a szorgalom – mívé lett?
Ez a Déva vára ország lenne az?
Ez lett belőle?
Ami felépül estére,
leomlik reggelre?
E düledék haza lenne az
árokba borult útjaival?
Ellakott tájaival?

Ha eltemet e föld,
ez marad hátra,
sálam, a lobogó szél
odavetve egy csenevész fára,
ingem, az ég
a legfelső ágra?

Arcom a gondban
ezért szikessedett el,
szivárgok majd el
gyökérmélyi vizekben?

S mégis,
ha ennyire telt is,
mint szembenézni a földönfutó idővel,
s míg biztat a jövő: ne adjam fel,
megérte itt élnem.

Az égitestek maguk közé fogadtak.
A messzeségnek jó volt integetni,
megtáncoltatni a forgószelet,
jártam a sergős csárdást vele.
Az esők messziről megismertek.
Hátas domboknak társa voltam.
Itt lépdeltem a kor süppedékeiben,
de a csillagokig elláttam.

Életem során sokszor éreztem úgy, tehetetlen vagyok. Érzem ma is. Szeretnék mozdítani valamit a világon, s kevés az erőm hozzá. S nincs más lehetőségem, mint megfogalmazni, amin segíteni kellene, ami nem jól van. Megszabadulva ezáltal attól a tehertől, ami nyomasztólag hat rám. Ezért igyekszem kiírni magamból. Amit egyúttal ellenőrizhetek is. Ez nem óvatoskodást jelent, hanem törekvést a pontos szólásra. S úgy, hogy az egyszerre legyen közérthető s a művészet nyelvén elmondott is.

A magánélet művekbe emelése ugyanúgy foglalkoztat, mint az, mi miért történik, sokszor éppen ellenünkre. Szeretném én is megmutatni magam, akárcsak más. Viszont tapasztalnom kell, hogy amikor személyes ügyeimről szólok, azok az ügyek nem csak az enyéim, a közé is. A sorsom húsz-valahány éves koromig egy volt a fekete vonatokra kényszerülők sorsával, a hetente-havonta hazajárókéval. Az írás, a szerkesztői munka később elkanyarította az utamat közülük, de a kapcsolatam velük, a láthatár alatt élőkével nem szakadt meg. Gondolkodásom ma is az övék, legtöbb ösztönzést tőlük kapom. Ezekben az időkben viszont már más világtájak is kinyíltak előttem. S az ottani életet is ugyanolyan szorongatónak éreztem, mint a másikat. Ha nem szorongatóbbnak.

A híradásokból még emlékezhetünk rá: Miskolc gyáraiból, amelyeknek tövében évtizedekig éltem, szinte egyik pillanatról a másikra, húszezer szak- és betanít-

tott munkás találta magát az utcán. Mit érezhettek akkor ezek az emberek, ki ad számot róla? Annak idején sokukat elcsábítottak-kényszerítették a falukból, s egyszer csak fordulhattak vissza. Csakhogy már nem volt hova, mire. Amijük volt, mások elbirtokolták, vagy elenyészett időközben. Mehettek nyugdíjba. Oda se mindenki. A kimaradók kegyelem pénzért gereblyézni az árokpartra. Ott legalább „karban tartják magukat”, mondják rájuk.

Egész népcsoportok váltak – már nem csak a kínai – a turkáló boltok vásárlóivá! Városiak, falusiak egyaránt. A munkapiacokról kikerülők, s mind akik elszendődni a változásoknak, az olcsó árut keresik. S amit hol máshol – a jelenség itt a legszembeötlőbb –, mint ezekben a használtruha-kereskedésekben találják meg. Ahol félve pillantanak széjjel, nehogy ismerőssel fussanak össze. Pedig pironkodni nem nekik kellene, hanem azoknak, akik ide juttatták őket. Sajnálattal pedig nem kérnek. Van annyi önbecsülésük. Munkájuk után nem ezt érdemlik. S igazuk van!

Annak idején engem, sokunkat apáink – saját érdekeik ellenére a – városok felé irányítottak, a boldogulást arra keressük. S fiainkat, lányainkat a jobb megélhetés reményében, hiszen ma is azon a színvonalon élünk, mint negyven éve, most mi bocsátjuk el magunktól – nem egyik országrészből a másikba – hanem annál is messzebbre, a népességfogyást ezzel is súlyosbítva. Ritka hazajárók lesznek ők is, mint mi voltunk. Szenvedik a szülőföld hiányát, ahogy mi szenvedtük.

Akadnak, akik a sajtást enyhítendő, a falukban megőrizték a szülői házat, mint jómagam is. Igyekeznek fenntartani, ha már eladni nem lehet, csak elpotyázni. Vajon Magyarországot otthonnak mi meg tudjuk-e őrizni, amiképpen azt eleink tették, hogy akik messzire szakadnak innen, legyen hova hazajönniük? Hogy hazájuknak megmaradjon, ahol éltek, laktuk ezt a földet? Különben kifosztják egyik égtájtól a másikig, netán tájakra beleköltöznek mások – a kör akkor végképp bezárul.

(A Magyar Művészeti Akadémián 2014. május 16-án elhangzott előadás szerkesztett változata. A verseket elmondta Jónás Zoltán.)

Sarusi Mihály

Háztűznéző, elvtárssal

(Részlet a szerző készülő ötvenhatos drámájából)

Szín: lányos ház

= háttérkép: 3 templomtorony, áttűnő kolbász–gumibot kerítéssel kerítve =

Kertes ház előtt: utca, kiskapu, kert, tornác.

Anikó Levél jött Matyitól? (*fut ki a kapuba*)

Postás Már megint nem, sajnálom. Apádnak jött valami. (*átadja*)

Anikó Postás bácsi, mi lett az elődjével, akit évek óta nem látunk! Mindig meg akartam kérdezni...

Postás De jól emlékszel... Pedig jobb lenne nem firtatni!... Neked, lelkem, el-árurom, amikor Sztalin meghalt, örömeiben azzal szórakozatta az embereket, hogy KELETRŐL OLYAN DÖGSZAGOT HOZ A SZÉL... El is vitték, azóta sem látta senki.

Anikó Ajaj, szegény, eljárt a szája!

Postás Annak el. Én is jobb, ha befogom a csőröm! Na, szerbusz, galambom...

Anikó Jó napot, postás bácsi, hozzon máskor is levelet! Hátha én is kapok...

Postás Meglátod, fogsz kapni! Szerelmeset!

Anikó Börtönből? (*harapná el*)

Postás Nyugalom, bogaram, mindennek megjön az ideje. Ezeknek... nemsokára végük...

Anikó Bár a próféta szólna postás bácsiból!

Postás (*visszafordulva*) Hallottad, mi lett Marcival, miután leváltották? Ti mindig jóba voltatok.

Anikó Volt a halál! Kerülget, de ki nem állhatom. Tudja, Postás bácsi, hamis abban az emberben minden... Azt hiszi, nem tudja mindenki, hogy...

Postás Mit? Mondd nyugodtan!

Anikó (*elsápad*) Csak azt beszélnek róla, hogy... Egy szavát sem szabad elhinni!

Postás Hogyne, mert besúgó... Nyilván azért van új állása, nem is akármilyen. Tanácselnök a hetedik határban... Holló a hollónak nem vájja ki a szemét!... Na, isten álgya, kisasszony! (*azzal elkarikázik*)

Anikó Jártatom a számat... (*üt a szájára, indul befele*) Anyuka! Itt a posta, apának írt a barátja, megismerem az írását. Tudja, akivel együtt volt Szibériában.

- Anna** Az hiányzik, hogy megint fölmenjen a vérnyomása. Nincs elég bajunk? Azt hittem, Matyid írt. Csak nem felejtett el? *(félre)* Csak nem verték agyon...
- Anikó** Hogy felejtett volna... Apánk megfélelkezett rólunk, amikor négy évig nem írt, mert nem írhatott? A hét év alatt két levele ért haza... Szerencsére a bajtársai hírt hoztak róla. Hogy él, hogy nagyon hazakészül...
- Anna** Szegény apádat a téeszcsében leteszik a fogatról, mert nem bírja. Pedig milyen erős ember volt! A fogával vitte föl a padlásra a zsák kukoricát. A fogság tönkretette. A háború... Legyen átkozott, aki odaküldte, meg aki nem eresztette haza! *(nekiállnak kukoricát morzsolni)*
- Anikó** És mi lesz apával? Hol fog dolgozni? Valamiből meg kell élni... Lassan végzek a Keriben, munkába állok, és nem lesz semmi baj, majd én gondoskodom rólatok! Tejben, vajban fürdetlek benneteket...
- Anna** Józsika is, amikor kicsi volt, lehozta volna nekünk az égről a csillagot... Most meg Pesten kulizik. Jaj, lányom, nem szorulunk mi még rá, csak magadról tudj gondoskodni! Alapozd meg a jövődet, talájl valami jó állást, és előbb-utóbb kerül rendes férj... Vagy már biztos vagy benne?
- Anikó** Férj?... Nem kell elkapkodni.
- Anna** El nem... Ha akarnád se tudnád.
- Anikó** Nem.
- Anna** Rács mögött a szerelmed!... Biztos, hogy jól választottál? Mi lesz így veletek? Nehezebb helyzetbe kerülsz, mint én voltam hét évig, amíg apád távol volt. Egyedül kellett helytállni! Három neveletlen gyerekkel...
- Anikó** Annyira azért nem voltunk neveletlenek...
- Anna** Annyira nem, de minden lében kanál igen! Különösen kis Jani; de téged se kellett félteni, egyszer még a nagyfiú Marcit is fejbe vágta! Majdnem betörted a koponyáját. Attól lett beléd szerelmes?
- Anikó** Ezt ne mondja, anyám!... Marcinak a nevét se hallom szívesen. Utálatos alak. Hazug, hamis. Még a szagát se szeretem!
- Anna** Ez az; lányom, ha rossz a szaga... *(nevetnek)*
- Anikó** Nem úgy értem!... Valami nagyon ellenemre van benne. Már a megjelelése. Viselkedése. Tartása. Hogy sunyi! Hozzám dörgölődzne, mindig meg akar fogni. A múltkor mondtam neki, fogdossa az öreganyját, azt a fogatlan vén banyát!... Jól megsértődött, mert nagyon odavan a nagyanyjáért.
- Anna** Nem kell tanulni menned? Nyugodtan fejezd be, az most fontosabb. Hogy jó jegyeid legyenek, mert akkor könnyebben kapsz majd állást!
- Anikó** Nem biztos, hogy az számít. Könyvelő, bérelszámoló, bármiféle tisztviselő sokféle lehet az ember. Még a mi 'kommunizmust építő szocializmusunkban' is! *(haha, nevetnek)*

- Anna** Ne ne vess, meghallja Marci!... Tudod, milyen rongy alak.
- Anikó** Anyám emlegeti, mire föl nem ideeszi a fene: nézze, ott jön... Hogy az a... Épp ő hiányzott... Anyám, mennem kell tanulni! Nem vagyok itthon. *(elrohan, be a házba)*
- Marci** *(teljes mértékben kiszállván a nagy fekete kocsiból, amiben segít neki a pilótája, a ház felé tart)* Aggyon isten, komámasszony! Aggyon a jó isten... Hogy vannak, hogy vannak, hogy ityeg a fityeg?... *(dől be a nagykapun, mert a kicsit kicsinek érzi)*... Jól láttam, Anikó is itthon van?
- Anna** De megemberesedtél, fiam... *(félre:)* ...Hogy tépné ki az ördög a nyelvem...
- Marci** Tesz róla az ember. Hiába, a lehetőség... Tudja, ángyomasszony, megnyit nyomorogtunk mi az elmúlt rohadt Horthy-fasizmus alatt, hát most egy kicsikét megerősödtem, ha egyszer már van mit a tejbe aprítania a magamfajta szegénylegénynek.... *(csak jön, jön, befele)*
- Anna** Ángyod neked a komád asszony mindjárt megmondom micsodája... Na, kerüljön beljebb, fiam, ha már egyszer *(félre)* ideevett a fene.
- Marci** Hogy tudnék ilyen kedves unszolásnak ellenállni... Kocsis, akarom mondani, sofőr elvtárs, kerüljön beljebb, asztalhoz hívnak bennünket...
- Pilóta** Rendben, elnök elvtárs, csak előbb elnézek anyámhoz, tudja, a szomszéd utcában lakik. *(el, kocsistul, az őszülő hajú sofőr)*
- Marci** Jól van, fiam, menjél csak... Anyám, mondja, az embere idehaza van? Régen láttam! Amióta hazajött a szovjet paradicsomból, ahol, hallom, jól tartották, mert ép bőrrel megúszták... Azt is mondják, mázsáról fél mázsára fogyott... Csont és bőr volt, igaz?
- Anna** Nyolcvanról ötvenötre... *(félre)* ... Rohadnál meg... 'Anyád' hogy van, hogy van?...
- Marci** Köszönöm, meglehetősen, kendék után hozzá nézek be. Látja, néném, maguk az első! Ami nem akármilyen... Persze, Anikó...
- Anna** Szóval megéheztél... 'Anyádnál' jártál? Jártál? Akkor?...
- Marci** Arra tetszik gondolni, hogy ott már egyszer jól laktam? Nem, csak az önök tisztas asztala után... Amit, remélem, az én tiszteletemre... Anikó fog megteríteni!
- Anna** *(félre)* 'Terülj asztalkám', az kéne neki... Ehhez szoktak ezek! Ehhez szoktatták magukat. Na, hogy a fene essen belétek... Anikó, még mit nem! Kapsz a pofádra apánktól... Meg Matyitól, ha hazajön!... *(immár hozzá:)* Hallom, fiam, megint fölvitte az Isten a dolgodat?! Föl?...
- Marci** *(végre leül, a hasát beljebb tolja, neki magának sem tetszik, hogy kicsikét vastagodott)* Hogy a csudába ne... Mit gondol, szomszédasszony, olyan fából faragtak engem? Hogy csak úgy beadjam a kulcsot? Majd ha bo-

- londgombát eszek... (*kacarászgat fölszabadultan, majd körbeszaglász:*)
Mintha sült kacsza combjának az illatát érezném!
- Anna** Kacsahús szagát érzed, valóban. 'Anyád'-tól hozza ide a szél... (*magában:*) Mint pár éve Sztalin dögszagát a keleti huzat... Az apja nem kitette a házukra a fekete lobogót? A vén tökéletlenje; akkor is részeg volt... Az anyja még rítt is... (*vendégének fordulva*) Látom, szépen el tetszett helyezkedni, Isten hozta. Aztán mi szél, mi szél... (*félre*) viszi el... vinné, de nyomban! Mi szél...
- Marci** Hozni hozott, nem is akármilyen. Kiskegyednek elárulom, öreganyám...
- Anna** Öreganyád a térded kalácsa! Beszélj tisztességesen. Erre tanítottak otthon?! És a tisztelet?
- Marci** Vigyázzon, hogy beszél velem, mit mond anyámra, apámra... Nem bánatásból mondom, Anna néni, nem! Magukat... Tudja nagyon jól, mindig nagyon szerettem!
- Anna** Tudni tudom, ti vittétek el apámat, amikor egyszer azt találta mondani, hogy úgy hazugság ez az egész rendszer, ahogy van! A „Szabadság, elvtársak!” italboltból... Nem onnan vitték el?... Hiába mondtam neki, hogy ne járjon oda, mindenféle aljanépség közé, aztán ha beiszik az ember, pláne az ilyen vénség, már nem tudja, mit lehet, mit nem. Legénykedni kezd, hogy ő kiveri onnan, ki az italboltból az összes kommunisztát! Ki is verte... a rendőr a fogát. Egy foga sem maradt.
- Marci** Miről karattyol itt néném magában? Azt hiszi, nem hallom? Nem emlékszik, hogy a népi rendőrségnél kezdtem? Éppen ez volt a szakmám! Szinte az első! Mert ahogy fölszabadítottak bennünket, egyből oda álltam! Be a népi rendőrségre! Az elején még flintánk sem volt, kolbász, akarom mondani gumibot sem, csak egy jó darab husáng, azzal adtunk a rablóknak, fosztogatóknak, népellenes uszítóknak, amerikai kémeknek, katonaszökevényeknek... Akarom mondani azoknak, akik hazaszöktek a mi engedélyünk nélkül a Szovjetunióból.
- Anna** Ezt eddig nem tudtam, szóval azokat is... És az apám?!
- Marci** Uszított az öreg. Tudom, többet ivott a kelleténél.
- Anna** És amikor ti isztok 'többet a kelleténél'?... Azután kiemelés, magasabb polcra helyezés következik?!
- Marci** ...De kimondta végre, amit gondol!... Azt tetszik képzelni, nem tudtam, mi motoszkál a maga fajta fejében? Meg hogy mit érez az összes gazda? Kiszgazda, középparaszt, szegényparaszt, sültparaszt, töketlen parasztja, zsírosparaszt, lábszagú paraszt, valamennyi bűdös parasztja?! Mert valójában kulák valamennyi, akárhány holdja vagy aranykoronája van vagy nincs!!! Nem az számít. A lélek! Az. A szabad ember. (*kihúzza magát a*

széken, jól érzi magát, na, ezt jól megaszonta, ez már döfi!) A lélek, néné, a lélek...

Anna ... Ámen.

Marci *(megijed)* Már mint a test után; mert ugye első az anyag, aztán a szellem... Azt hiszi, nem tudjuk?... Nekem akarják bemagyarázni, amikor itt éltem közöttük. Ide születtem, ide, ebbe a gazdaházakkal szegélyezett tanyasorba...

Anna Szóval nektek mindent szabad.

Marci Tudja jól, néné, asszony, hogy az a „Szabadság italbolt” csak vicc volt. Persze az elvtársak félreértették. Másodjára viszont, amikor elmagyaráztam nekik, megvilágosodott előttük, minden a helyére került. Mint az osztályharc is.

Anna Nagypád még kigazda volt. Jó tartású, kemény magyar paraszt. Itt, az Alföld kellős közepén. Ahol a paraszt, ha a maga ura, maga gazdája, meg tud állni a saját lábán. Ha belegebbed, akkor is. Egy kis az, egy kis amaz – föld, jószág, fillére fillér, darabról darabra föld, tizenkettőt fial a koca... –, hogy toldja-gyarapítsa, évről évre gyarapodjon valamivel, hogy legyen min megvetnie a lábát! Maguk, 'elvtárs,' ezt nem akarják! Ez nem tetszik. Hogy...

Marci Elég! Ebből az uszításból... De: meg sem hallom. A jövődöbelim édesanyjával tán nem fogok összeveszni?

Anna ...Van képed ezzel előállni? Épp most tettelek helyre.... Nagypád, amikor elvitték a kolhoz szervezői a lovait, sírva nyitotta ki előttük a kaput, és éjjel hetekig az istállóba ment megitatni őket... Te meg... Hogy aztán apád a 'családtörténetben' feléd tegye szabaddá az utat: ami maradt, elitta, rosszfélékre herdálta!

Marci ...Azt tán nem mondja, hogy „Kívül tágasabb!”? ...Nem mondja komolyan. Mikor lesz a lányának tanácselnök kéréje? Soha a bűdös életbe... Nézze, anyám...

Anna Az kéne!... Rab kéréje van.

Marci Matyi megkérte a kezét?...

Anna De meg ám!

Marci A börtönben.

Anna Ott!

Marci A börtönben nem járt, tudom; a börtönből?! Mikor még levélben sem tudja, mert nem írhat. Írni írhat, ha nem is annyit, amennyit akarna, de úgysem továbbítják. Továbbítják, de 'máshová,' 'más kezébe,' 'más olvassa el!' Az illetékes.

Anna Honnan tudod? Talán te?...

- Marci** Honnan, honnan. Mit nem tud a magam fajta a tapasztalataival, a maga kapcsolataival...
- Anna** Persze a rendőrmúltad. Ávós...
- Marci** Jobb, ha befogod a pofád. *(kezd föltápaszkodni)*
- Anna** Nocsak, 'lánykérés'? Jól nézünk ki. Ha ezt a nagyapád, nagyanyád hallaná... Kitagadnának! Nem, nem tagadnának ki, csak jól elnászpágnának. Tudom Isten, megkeserülnéd.
- Marci** Azt tényleg nem szerettem. Amikor nagyapám elővette a szíjostort. De hagyjuk. Maradjunk a tárgynál. Nem fogok megsértődni, azért is kimondom: Kérem Anikó kezét!
- Anna** Tőlem kéred meg? Tudod, mi a rend. Majd ha itt lesz a gazda is.
- Marci** 'Gazda'... Hallom, már a lovat sem tudja tartani, rendre kitörnek a kocsija elé fogott paripák, a fogatot beviszik az árokba, majd hogy nem fölborultak a múlt héten is... Még jó, hogy nem fogják rá a szabotázst, akkor ő is megnézhetné magát!... Szép kis család; lassan minden férfi megjárja a börtönt... Gondolhatna a fiaira is.
- Anna** A fiaimat hagyj békén! A lányomat is. Takarodj innen.
- Marci** Ezt nem gondolja komolyan.
- Anna** Ez az utolsó szavam. Mehetsz Isten hírével!
- Marci** A lányát meg sem kérdezi?
- Anna** Nincs itthon.
- Marci** ...Ezt hogy fogja meggyónni? ...Hát idáig jutott... Már hazudni is ilyen könnyen tud. Fejlődőképes a nyanya...
- Anna** Hogy mondtad?!
- Marci** Pardon, úgy általában mondtam. Nem 'anyám'-ra értettem.
- Anikó** *(kijön, arcán kíváncsiság)* Jó napot! Magát meg mi szél hozta?
- Anna** ... fújta. Fújja, el.
- Anikó** Egy kis vizet, szódát hozzak?... Mert borunk nincs, mostanában pálinkát sem tartunk...
- Anna** Újabban. Mert hogy nincs. Nincs miből, mire föl! Elvitte az 'osztályharc' A prés.
- Marci** Néném...
- Anna** Menni készül.
- Anikó** Üljön még le egy kicsit, rég láttuk! Meséljen, hogy megy a sora? Hallottuk, tanácselnök lett a szomszéd megyében, igaz? És, ez már döfi, látszik, hogy jól tartják, apám sem volt ilyen jó darab, mielőbb elvitték a háborúba...
- Marci** *(kihúzza magát, hasát megint be)* Jól megy, na! Mert hát igyekszünk! De minek ez a hivataloskodás, Anikó, mi tegettük egymást, nem emlékszel? *(pusztilná, ölelné)*

- Anikó** Nem oda Buda, erről nem volt szó. De egy pusztit kapsz.
- Marci** Jaj nekem.
- Anna** Köztulajdonba akar venni.
- Anikó** Hogy érted, anyám?
- Anna** Ahogy mondom, közös tulajdonba. Be a közösbe!
- Anikó** Ne bolondozzon, anyám! Azt hogy lehet.
- Anna** Lehetni lehet. Pedig nem szabad! Nem lenne. De 'ezeknek'. Ha az iskolában még nem tanítják is.
- Marci** Meg se hallottam!... Arra utal az édesanyád, hogy elődeink egyike-másika kissé félreértette a marxizmus-leninizmus-sztalinizmust...
- Anna** A sztalinizmust hagy el.
- Marci** Anyámnak igaza van, szóval az -izmust félremagyarázva úgy vették, hogy mindent szabad. Azazhogy minden nő közös. Nem csak a föld, a gyár, a bármi, a nő is.
- Anna** Milyen jól tudod.
- Marci** Mert művelődik az ember. Olvas ezt, azt.
- Anna** 'Marxizmus-leninizmus-sztalinizmust'.
- Marci** Igaza van, rosszul mondtam. De nem ez a lényeg! A lényeg, hogy.
- Anikó** Hogy értik ezt a 'közös nő'-t? Hogy nekik is kolhozba kell állniuk?
- Marci** Nem 'kolhoz'; téesz, téeszcsé, csoport, közös!... Mindegy. Szóval.
- Anna** Ne kerüljessük a forró lepényt: közös a nő! Hogy mindenki használhatja szabadon... Bocsánat, lányom, de ez az igazság. 'Ezek' így vették. Amikor még szabadon, nyakló nélkül tehették. Ezért kellett az előző, mármint Marci előtti téeszelnőknek is mennie, mert nőkolhozot akart csinálni a mi tanyavilágunkból. Minden nő az övé! Meg az elvtársaié... Marci, te nem voltál köztük?! Valld be.... Egyikőtök, ha már nagyon sokat ivott, KOLBÁSZKÖZTÁRSASÁGRÓL álmódott. Álmodik – álmódott – a nyomor... A ti testi-lelki nyomorúságotok.
- Marci** Én még ahhoz, akkor, túl fiatal voltam.
- Anna** Éppen hogy. De hagyjuk!
- Marci** Jobb is. Térjünk a tárgyra! Anikó, én...
- Anna** Miket mondok... *(keresztet vet, majd folytatja)* Akkoriban Juliska néneteket 'kétnormás spiné'-nek hívták, mert kapott munkaegységet az aznap elvégzett kapálásért, másikat azért, amit a brigádvezetővel a raktárban végzett 'édes kettesben', persze mert kényszerítették... Volt 'háromnormás' is, aztán egyszer ezek ketten összeakaszkodtak itt a tanyasoron, hogy melyiknek akkor miért kettes, miért hármas... *(megint keresztet vet magára, majd nem ríva fakad)*
- Marci** Ilyenekkel traktálja ezt a kislányt. Nem szégyelli magát, Annus néni?!

- Anna** 'Annus néni'... hord el az irhátat. Kívül tágasabb.
- Anikó** Anyám, azért, mégis... Ez egy kicsit durva.
- Jóska** *(hazaérkezik; beteszi a kiskaput maga után, odajön a tornácra, ahol a vendéglátás zajlik nagyban)* Jól látok, fiam, Marci, te vagy? Mintha egy kicsit megerősödte volna...
- Anna** Ez meg... Éppen távozni készül. Most tettem ki a szűrét.
- Marci** Én igen, mielőbb. Bocsánat, vár a kocsi anyám előtt, indulunk vissza.
- Józsi** Mért olyan sietős? Asszony, hozz egy kis pálinkát, tudod, a dugit, anélkül hogy eresztenénk el ezt a régi jó barátot?...
- Anna** Épp az előbb emlegette, hogy milyen rossz bőrben vagy. Nem látott, de hallott rólad. Az 'elvtársai' vitték meg neki a hírt. Tán hozták neki Szibériából is. Most csak innen, a harmadik megyéből. Mi az neki, egy ugrás! Kocsival. Hintót tetszett mondani? Mint egykor az urak, akiket úgy szidnak. „Vesszenek a zsidók és az urak!”, nem ezt kiabáltátok? Te is, suttyó legényként. Neki a kastélynak; széthordtátok...
- Marci** Mennem kell. *(indulna)*
- Józsi** Anna, ne ugrassz, honnan tudott volna rólam itthon Marci?...
- Anna** Hagyjuk. Inkább arról beszélj, mi lesz a dolgod, ha nem bírod a fuvaroságot.
- Józsi** Bírni bírom, csak. Le akarnak tenni. Pedig nem... *(ugrik be a házba)*
- Marci** Igaza van, Jóska bátyám, ne hagyja magát! A magunk fajta férfiember az utolsóig kitart. Na, minden jól! Nem rezelünk be, igaz, Jóska bácsi?... *(el)*
- Józsi** Ez meg mi volt? *(jön ki a házból az üveg pálinkával, nem ért semmit)*
- Anna** Megkérte a lányod kezét.
- Józsi** És? És ti mit mondtatok. Le se ültettétek?!... *(leül, koccint magával)*
- Anikó** Még jó, hogy nem hallottam.
- Anna** Azt mondtam neki, hogy Matyi megelőzte.
- Anikó** Meg?...
- Józsi** Ne mondd... levélben?
- Anna** Lélekben.
- Józsi** De kapós vagy, hogy egyem a zúzádat!
- Anikó** Matyi... Matyival... *(sírva beszalad a házba)*
- Anna** Már csak ez hiányzott.
- Józsi** Ez. *(és meghúzza az üveget)* ... Ez itt, ez; itthon... 'Szibériá'-hoz képest... *(maga a mennyország, írva az arcára)*

Kenéz Ferenc

Világunk történelme

*„Mi ez?” – kérdezte Ozsváth,
s rámutatott a szalámivégen
lógó madzagra.*

Már két órája
állt a sor, ott,
a Széchenyi-tér sarkán,
egy tapodtat sem mozdult
senki előre,
a főtéren terjedt el
a híre, hogy valami jött,
valamit nemsokára osztanak
a Széchenyi-téren, a Lacto-bárban,
s szaladtak arrafelé az emberek,
mi már akkor vagy két
órája álltunk a sorban,
na ne taszigáljon már, jóember,
hát nekem sincs több helyem,
mint magának, mit lökdösődik,
álljon ki, ha nem fér el itt
köztünk a sorban, ott kívül
van hely elég,
na de kérem, ne beszéljen
már így velem, nem én
vagyok a hibás, meglöktek
engem is hátulról, azokkal
kiabáljon, akik mögöttem vannak,
nem akarattal dőltem én magának,
nem látja kik vannak a hátam mögött,
nézze meg azokat a nagy testeket,
nem is tudom, az ilyenek
minek is állnak sorban,
fordul ki a háj az inge alól,
ez áll sorba szalámiért,
hát ilyen pocakkal, megmondom

őszintén, én szégyellnék
beállni a sorba, nem is értem,
egyesek hogy tudnak
még manapság is
ilyen kövérek lenni,
ez ma reggel már bevágta
a maga negyed kila
szalámiját, s né, már megint itt áll a sorban,
én meg, nézzen rám,
hát lát maga húst rajtam,
tisztára csak ing, meg gatyva vagyok,
negyvenhét kilóra fogytam,
no, no, azért nem kellene
magának se ennyire heveskedni,
azért mert sovány,
nincs-e baj a vérnyomásával,
vagy netán cukros, mert akkor
magának nem is tesz jót
az ilyen kötekedés, mert hát,
már meg ne bántsam, amit
maga csinál, az nem más,
mint tiszta kötekedés,
mert hát miért írhatná elő maga
nekem, vagy akár annak a kövérnek,
hogy mikor álljon sorba,
ha egyszer sorban akar állni,
hát álljon, joga van hozzá,
akár kövér, akár sovány.

**„Ezt itt nekem tessék levágni innen!
Madzagot nem kérek!” –
mondta Ozsváth a kiszolgálónak.**

A kiszolgáló először nem értette mit mond Ozsváth, aztán paprikavörös lett, a kurva anyád, gondolta hirtelen, aztán nézte a rengeteg embert a sorban, aztán a kezében tartott szalámirudat, azon a lógó madzagot, s nem tudta hirtelen mi is a teendő, érezte, hogy Ozsváthnak igaza van, *elméletben*, de, nézte a sok embert, nincs igaza a *gyakorlatban*, nem beszélve arról, hogy mióta az eszét tudta, ilyen még nem fordult elő a sorban-állós idők történetében, nem volt rá példa, hogy valaki *követelőzzön*, jóember, ne vacakoljon már, fogja a szalámiját, s menjen, nem látja mennyien állnak maga mögött, nekem másra is tekintettel kell lennem, mordult Ozsváthra jóindulatúan, s még úgy intett is a késsel a kezében, hogy merre is menjen Ozsváth tovább, no hát erre viszont Ozsváth lett paprikavörös, maga csak ne mondja meg nekem, hogy merre menjek, inkább vágja le a madzagot a szalámivégről, szólt vissza kissé heveskedve, majd hátrafordulva, a mögötte tolakodókat lecsitítandó, megjegyezte, hát szalámiosztásról van szó, nem madzagosztásról, nem igaz? Maguk is szólnának,

biztosan, ha maguknak mérnék bele a madzagot a szalámi árába, nem igaz?

***A pultos erre már
meghökken, no, még csak az kell,
hogy ez a lökött pasas itt
elkezdje hergelni a népet.***

Fogja az adagját, s menjen már, lökte oda a szalámidarabot, úgy ahogy volt, madzaggal a végén, kérem a következőt, próbálta gyorsítani a menetet, félszemmél a sor végét figyelve, mennyien is vannak, hogy dekázza ki az adagokat, hogy legalább azoknak, akik már benn vannak az üzletben, mindannyinak jusson, aztán egy gyors pillantást vetett a pult alá, hány rúd is van még a ládában, s már vágta is a következő madzagos darabot, lökte is a mérlegre.

***Igenám, csakhogy Ozsváttól nem
tudtak előrelépni, Ozsváth ugyanis
nagyon pontosan tudta, hogy panasza
elvben jogos, és nem mozdult.***

Az úrnak igaza van, szólott valaki a sorból, úgy középtájról, tessék csak levágni a madzagot, megvan az egy pillanat alatt, ha odajutok, én is úgy kérem, mit van úgy megütközve, magát nem azért tette ide a párt és a kormány, hogy ilyen-olyan svindlivel árulja a szalámit,

nem, magát azért tette ide a párt és kormány, hogy szalámit áruljon, nem szalámit és madzagot, mit néznek úgy rám, és kérem, ne bökdösse a könyökömet, nem hallgatok, szavazzunk, emelje fel a kezét, aki madzag nélkül akarja a negyed kiló szalámit, no lám, akik itt elől vagyunk, mindannyian úgy akarjuk, s maguk, maguk ott hátul, ott az ajtónál, maguk nem szólnak semmit? Maguk persze most azt gondolják, hogy jó lesz madzaggal is, csak jusson, hát erre tanította magukat a párt, hogy ilyen megalkuvók legyenek, na, hát aztán jól néztünk volna ki, ha mi az illegálitás idején csak úgy meghúztuk volna magunkat az ajtósarkoknál, hogy majd a többiek, dejsze, akkor maguknak nem is lenne most se madzagjuk, se szalámijuk!

Ozsváth bólogatott, s újra a kiszolgáló felé nyújtotta, mérgesen, a szalámiját.

Hát mit gondol, ki maga, hogy így hátráltathatja a munkát? - szaladt ki hirtelen a pultos száján a mondat, amit meg is bánt rögtön, s végig is futott tekintete ismét a soron, mert hát ki tudja, kiféle-miféle emberek ezek, hátha ez most éppen azért állt a sorban, hogy megfigyelje, az üzletek eleget tesznek-e a nép kívánságainak, ki

tudja, lehet ezt a fickót éppen azért állították be a sorba, hogy levágassák vele a madzagot, hogy őt megfigyeltessék, hogy beleszámolja-e a madzagot az árba vagy sem, mert adott esetben meg éppen ebből lehet a baj, még majd azt fogják rá, hogy az ellenértéket meg haza akarta vinni a családjának, no hiszen, ha ő abból akarna meggazdagodni, mert ugyan igaz, haza viszi, no de hát abból meggazdagodni?

Ozsváth ekkorra már azt is eldöntött, hogy azért se mozdul. Csakhogy míg az elején helyeselték neki, bátorították, ahogy fogyott a szalámi, úgy fogytak a hívei is.

Uram, lépjen tovább, ne pofázzon már annyit, mi is sorra akarunk kerülni, szólalt meg valaki a sorból. Mi? Nem értem. Madzag? Milyen madzag? S mit akar a madzaggal? Nem értem. Jóember, hallja? Lépjen már tovább, mindjárt este lesz, én reggel fél hatkor már benn voltam az öntődében s azóta még nem voltam otthon. Igen, igen, maga ott elől, magának szólok, mit bámul így hátra, ahelyett, hogy örülne, hogy maga már ott elől van. Lehet, nekem már nem is jut a szalámiból, maga meg ott

totojázik, hagyja már békén az elárúsítót, hadd végezze a munkáját, na és ha madzaggal méri, hát akkor madzaggal méri, már ne mondja nekem hogy amiatt a madzag miatt fog maga éhen halni, én még szeretem is a madzagot rajta, nálunk a gyerek vagy én mindig is végig szoktuk szopogatni, amikor már a szalámi elfogyott, mindig jó alaposan kiszívjuk a spárgát is, tudja, milyen jó íze van annak, milyen jó ízű a madzag amikor a szalámi már elfogyott, a múltkor mondtam is a kisfiamnak, na öcskös, legközelebb azt tesszük neked uzsonnára, jó lesz az a kifli mellé, még örült is neki, azt mondta, hogy jó lesz, édesapám, engedelmes, szófogadó gyerek, még két három év, s akkor oda akarom venni magam mellé az öntődébe. A párttitkárral már meg is beszéltem.

Ozsváth még mindig nem lépett el a pultról, pedig az eladó akkor már a sokadik mögötte állóval foglalkozott.

Nahát, ezt írja meg, újságírókám, szólott halkan Mohos, a tudományos táplálkozási ismereteket előadó középiskolai tanár (elbocsájtott egyetemi adjunktus) a mellette álló zszurnalisztának, ezt a kis színezt a hétvégi számba,

mit szól, esetleg lehetne az a címe, hogy ***A szalámszeletelés diszkrét bája***, vagy ***Az értelmiség útja a szalámimadzagig***, mert az a fickó ott elől, az a madzagos, úgy vélem értelmiségi lehet, már úgy értem, valami félrecsúszott értelmiségi, de nem annyira félrecsúszott, hogy most ne vette volna észre ezt a madzagnyi rést, amin át követelheti a maga igazát, jó, jó, hát nem járt eredménnyel, sőt, ha úgy veszem, igen megszegyenült, nézze milyen szerencsétlenül áll ott továbbra is, a madzagos szalámijával, a pultnál, no, hát hőzöng még egy kicsit, hogy ez igazságtalanság, pofátlanság, netán még vissza is löki a szalámiadagot, hogy ő majd feljelenti a pultost, ésatöbbi...A többit ismerjük... Maga, újságírókám, maga elfogadja majd a madzagot, ha odakerülünk?

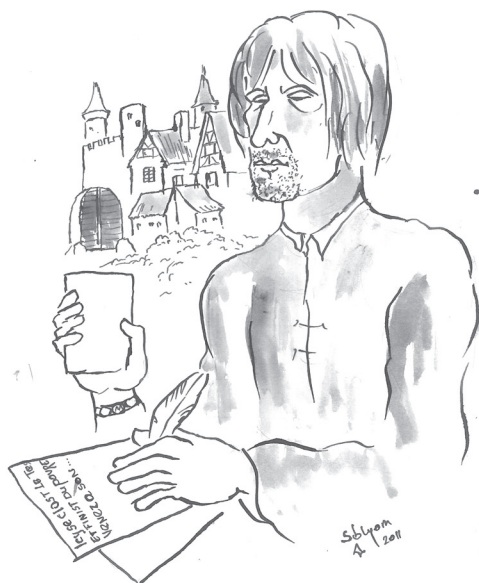
Ozsváth záróráig pörölt, akadékoskodott, vitázott, hadonászott elől a pultnál. Hogy a szabályok, a törvény, a jogrend. De már nem törődött vele senki.

Hát persze, ütött a homlokára a zszurnaliszta, hát persze, hogy az, hát persze, hogy értelmiségi, ismerte fel hirtelen Ozsváthot, s rögvest felrémlt előtte a nagynevű irodalmi kör, ahol annak idején, persze, persze, jó húsz évvel ezelőtt, Ozsváthot, mint tehetséges fiatal író bemutatták,

egészen jó novellákat írt, mindnek nagyra törő hősei voltak, óceán-kutatók, csillag-térképészek, tényleg, nem is tudja tulajdonképpen, hogy mi is lett azóta ezzel az Ozsváthtal, elvégezte egyáltalán az egyetemet, valami zűr volt körülötte, ez biztos, erre határozottan emlékszik, még talán könyve is jelent meg annak idején, mindig makulátlanul tiszta A/4-es lapokkal járt a hóna alatt, jóval később tán még azt is hallotta, hogy kirúgták valahonnan s hogy a papírhulladék-begyűjtőnél dolgozik, no de ez már nem biztos, kissé önfefű volt, úgy emlékszik rá, ez tény, hát ni, most is milyen nagy feneket kerít ennek a szalámi-dolognak,

csóválta meg a fejét az újságíró. Nemsoká ő következett. Ozsváth még mindig ott állt a pultnál. Nem köszönt neki. Meg sem ismerné. Fizetett, s aztán elindult hazafele, kissé gondterhelten, mert ő volt a másnapi vezércikkíró.

Este a ház előtt összeverve találták meg Ozsváthot. Ott feküdt egy sötét bokor tövében. A kezében egy madzagos szalámivéget szorongatott. Össze volt rágva. Valami kutya vagy macska járhatott arra.

Gál Sándor

Száz év csend

Nem hiszem, hogy volt magyar költő valaha is – s azt még kevésbé hiszem hogy lesz –, akinek néhány hónap alatt írt versei tíz kiadásban jelentek volna meg és tízezer példányban fogytak volna el. Aki mégis megélhette ezt a csodát, azt a költőt Gyóni (Áchim) Gézának hívták.

Ugye, amikor kimondjuk ezt a nevet, akkor azonnal a *„Csak egy éjszakára...”* című verse lobban elénk az idő távolából, amelyet Przemysl várában írt 1914 novemberében.

„Amikor siketítőn bögni kezd a gránát
S úgy nyög a véres föld, mintha gyomrát vágnák,
Robbanó golyónak mikor fénye támad
S véres vize kicsap a vén Visztulának.
(...)
Úgy forog a férfi, mint a falevél,
S mire földre omlik, ó iszonyú omlás –
Szép piros vitézből csak fekete csontváz.”

... Aztán következett száz év csend!

Itt fekszik az íróasztalomon a karcsú, barna fedelű füzet, amelynek a címoldalán ez olvasható:

„Lengyel mezőkön, tábortűz mellett” Gyóni (Áchim) Géza przemysli verseinek itthoni (bővített) kiadása.”

A kötetet az Országos Hadsegélyező Bizottság adta ki 1915 márciusában Budapesten.

A przemysli várerődben kiadott, egyetlen „kirepített” példány címoldalán pedig Gyóni (Áchim) Géza tintával írott ajánlása áll: „ Nagyságos Rákosi Jenő úrnak nagy szeretettel Gyóni Géza.”

Majd – ugyancsak tintával írott – négy soros alkalmi vers olvasható:

„Reménykedő magyaroknak
Küldöm át a légen,
Reménykedő magyarokkal
A jó Isten lényen!”

Przemysl dec. 20. (1914.)

Majd alább:

„Harmadik ezer (kötet). Lengyel mezőkön, tábortűz mellett. Versek. Írta Gyóni (Áchim) Géza. A cs. és k. várparancsnokság jóváhagyásával a küzdő katonák karácsonyára. Przemysl 1914. Nyomatott Knoller és Fia könyvnyomdájában Przemysl.”

Az iménti adatokat indokoltnak véltem ide másolni, hogy a versek megszületésének abszurdnak mondható körülményeihez közelebb kerüljünk.

„Az északi harctér ágyúdörgése közt – írja a kötet előszavában Rákosi Jenő – tűzben és füstfelhőibe szállt fel egy relatív ismeretlenségéből egyszerre Gyóni Géza neve és költészete országos hírnévre.”

A lengyel mezőkön, tábortűz mellett című kötet versei az oroszok által bekerített erődítményben születtek, ott készült a már említett tíz kiadás tízezer példányban, s a harcoló katonák között el is fogyott! A Magyarországon megjelentetett kötet – ahogy a Hadsegélyező Bizottság ügyvezetője, Simontsits Elemér írta – „a várból repülőgépen kikerült egyetlen eredeti példány nyomán készült el”, kibővítve Rákosi Jenő előszavával, nemkülönben Braun Henriknek, a *Bácskai Hírlap* felelős szerkesztőjének a szerzőről írt méltatásával. A kötet szerkesztői a versek elé besoroltak még Gyóni Géza leveleiből néhányat, amelyeken keresztül „bepillantunk a háborús költemények lelki kohójába, s a przemysli kiadások történetébe. Ezt követi a „przemysli kötet hű nyomdai változata”.

A harmadik részben pedig a „köteten kívül *kirepült* verseket olvashatjuk.

Szerb Antal *A magyar irodalom története* című munkájában egy bekezdést és egy lábjegyzetet szentel Gyóninak: „A magyar katonák vitézségét Gyóni Géza hirdette, Ady hangján nevelt verseiben, melyek a körülzárt Przemysl várából és orosz hadifogságból érkeztek haza, romantikus körülmények között. De Gyóni sem a háborút dicsőítette, csak szegény harcosokat, és legerősebb verse, a *Csak egy éjszakára...* a harctéren szenvedők rettenetes felkiáltása...” Szerb Antal kicsit tévedett. Gyóni kezdetben abban a hitben élt, hogy Magyarország győztesen kerül ki ebből a háborúból. Alig egy hónap alatt azonban ez a lelkesedése jelentősen megváltozott.

Mivel a *Száz év csend* elsősorban nem az irodalomról, hanem a háborúkról, az *Értelem csődjének* bennem megjelenő – megjeleníthető – fragmentumai, egyebek mellett a száz évvel ezelőtt kirobbant háborúnak egészen abszurd visszaverődését követi nyomon, s már-már felfoghatatlan a mai ember számára. Amikor pedig Gyóni egy katonai sátorban felfordított lőszeresládán ezeket a harcra lelkesítő strófákat írta, hogyan is sejtette volna, hogy személyes áldozatvállalása és bajtársai harca Trianonba torkollhat?!...

Azt hiszem, a kezdeti, háborús lelkesedést követően megsejtette „véres éjszakái” alatt, hogy a győzelemhez az áldozatvállalás nem elegendő.

Már november 4-én ezt írja levelében: „Az ember itt könnyen babonássá válik

és néha úgy érzem, hogy az a végtelen bizalom a visszatérésbe, mely itt írt verseimből kiárad, esetleg elbizakodottságnak tűnik föl a mindenek intézője előtt. S amikor megtapogatom magamat és érzem, hogy a harcok negyedik hónapjának kezdetén még egy golyó se lyuggatta át a testemet, eszembe jut Schiller költeménye a Polykrates gyűrűjéről és úgy érzem, el kell készülnöm a túlzott szerencse adójára, amíg még talán ideje vagyok.”

A „túlzott szerencse adóját” valóban meg kellett fizetnie. A przemysli erőd elesett, orosz kézre került, s az erődöt védő katonák fogságba estek. Gyóni Géza a krasznajarszki fogolytáborba került, és ott is halt meg 1917-ben, elborult elmével...

Utolsó versei közül a *Tizedik könyvem táblájára* című a *Budapesti Hírlapban* jelent meg 1915. február 11-én. (Német fordítása a *Berliner Tageblattban* pedig 1915. febr. 27-én)

A vers első strófájában ezt olvashatjuk:

„Mi hazaérünk, könyvem, harcok könyve,
Ki fogantattál világ vére árán.
Mi hazaérünk, hogyha porló testünk
Bús éték lesz is vércsék lakomáján.”

Przemysl, Krasznajarszk...

Fábry Zoltán, aki maga is önkéntesként vett részt ugyanebben a háborúban, annak végösszegzését és borzalmait így zárta le: Tíz millió halott!

Amit pedig késői utódként ehhez hozzáadhatok: özvegyekkel, árváikkal, meg nem született utódaikkal együtt a veszteség akár háromszoros is lehet...

Mert lehet pusztító a béke is.

Gondoljunk Trianonra...

II.

Korábban már említettem, hogy minden háborúval kapcsolatos könyvet, amely a kezem ügyébe került, gondolkodás nélkül megvásároltam, s ahogy az időm engedte, azokat el is olvastam, s kijegyzeteltem, majdani használatra... Azonban megtörtént az is, hogy a megszerzett könyv oda került a többi közé a polcra, s megfeledkeztem róla, vagy költözködéseink során „eltűnt.”

Azt a könyvet, amelyről alább szó lesz, jó harminc évvel ezelőtt vettem meg Kassán a Fő utcai antikváriumban. Elsősorban a címe miatt. Merthogy a szerzőről az égvilágon semmit se tudtam. Maga a cím is eléggé semmitmondó, s csak találgatni lehet mit fed az *Emberék és a háború...*

Szóval lila gőzöm se volt arról, hogy ki az az Andreas Latzkó vagyis Latzkó Andor?!

Amikor azonban egy bő évvel ezelőtt újra kezembe került a könyv, kísértésbe hozott a kötet fordítójának, Moly Tamásnak rövid, bevezető jegyzete a magyar kiadás elé. (Különben a könyv 1920-ban jelent meg Budapesten a Franklin Társulat – magyar irodalmi intézet és könyvnyomda kiadásában).

Szóval Moly Tamás – róla, sajnos, még annyit sem tudok, mint a kötet szerzőjéről – bevezetőjében ez olvasható: „ Ennek a könyvnek a magyar kiadását most kapja az olvasó – német eredetije ezerkilencszáztizenhét nyarán jelent meg Zürichben, ezzel a címmel: *Menschen im Krieg*. „Megjelenésekor – folytatja a fordító – máris nagy sikere volt: rögtön eltiltották Németországban, Ausztriában és Magyarországon. A világháború virulásának gondozói nem engedték e művet az évek óta szenvedő néphez. Eddig tizenhárom nyelven jelent meg. A hatás odaát sem maradt el: a francia és angol kiadást sem engedték terjeszteni, de a szabad Amerikában sem.” Ugyancsak a bevezetőből tudjuk meg azt is, hogy az első két német nyelvű kiadás a szerző neve nélkül jelent meg. Latzkó Andor ugyanis katonatiszt volt, aki részt vett a háborúban. Az első vonalban harcolt, sebesülésének pillanatát így írja le: „... rövid bűgás, de hallatlan erejű...Az volt az érzése: – Ez engem ér! – ugyan e pillanatban már látott is valami bálnafélét szeme előtt lezuhanni, belefűrödni a hátsó árokkalba... azután kitört a földből egy tűzhányó, lángtenger, mely őt fölkapta, s megtöltötte a tüdejét tűzzel. Amikor lassan magához tért, egy földhány alatt feküdt betemetve, csak a feje, meg a bal karja volt szabadon, a többi tagját nem érezte már. Az egész teste súlytalan lett, nem volt itt semmi, amit megmozdíthatott volna, csak egy égés, meg vájkálás, amely valahonnan az agyába torkollott. (...) Amikor sikerült neki a kezét a tarkója alá tolni borzongva érezte, hogy elmaradt a koponyacsont kemény ellenállása, s ő belenyúlt egy puha meleg pépbe...”

Latzkó sebesülését követően kórházba került. Onnan Svájcba küldték pihenni. Ott írta meg s adta ki könyvét a háborúról.

Amikor e könyve magyarul megjelent, Latzkó még élt, hiszen Moly Tamás jelen időben fogalmaz, amikor ezt mondja róla: „Bennünket különösen érdekel, hogy Latzkó Andor magyar ember, aki magyarul kezdte, de csakhamar német nyelven folytatta írói munkásságát. Ma e könyve révén az egész világon ismerik.”

Latzkó megdöbbenő realitással ír az első világháború borzalmairól és a háború következményeiről.

Rengeteg könyvet olvastam a háborúkról, s nyugodtan írom ide, hogy Latzkó pár íves munkája vetekszik a legjobbakéval. Műfaját tekintve a szociológia, a regény és a napló hármasságának ötvözeté.

Kik azok – kérde Latzkó – „akik ezt a harcot ember és gép között, mint bábjá-

téket igazgatják a telegráfróton, áthatva a szép reménytől, hogy a mi emberhús-készletünk tovább fog tartani, mint az ellenfél acél- meg vasállománya?

Íme, az „anyagháború” elmélete és gyakorlata: Nagy Sándor és Dáriusz csatáinak idejétől a huszadik század háborúinak is totális realitása: emberhús-készlet és vasállomány!

Csupán az arányok változtak...

Ám ebben a Latzkó-kötetben olyan részletes, és közli a tömeges gyilkolás technológiai leírását, amelyben az ember-ember elleni küzdelem, a naponta ismétlődő szuronyrohamokban válik metafora értékűvé. És egyben abszolúte személyessé. Mert a tüzerek „személytelenül” ölnek. Hasonlóan a géppuskák kezelői is. Meg a pilóták is! Nem látják az áldozataik arcát, nem hallják halálhörgésüket, nem látják a vért, a szétroncsolt emberi testeket... S a következményeket sem.

Egy kinagyított kórházi kép: „Ők hárman összesen két lábon és hat kopogó mankón kúsztak előre. Mintha aggódó gonddal az arányosságért, rendező keze állította volna össze ezt az élőképet, jobb felől ment egy ember, akinek csak a jobb lába maradt volt meg, bal felől meg az ellenképe, aki a bal lábán szökellett, középen pedig, két magas mankó között, ringott egy emberi testnek nyomorúságos maradványa, az üres nadrágszárakat a mellén keresztbe tűzve vitte, a törzse olyan rövid volt, hogy az egész ember elért volna egy gyermek bölcsőjében.”

Laztkó tárgyilagossága azé az emberé, aki mindezt látta, megélte, sőt: túlélte. Különböztet nem adhatott volna számot az előbbiekről, s a még azokat is meghaladó emberi szenvedésekről.

Íme: „És amint mi úgy álltunk, beüt egy huszonnyolcas – egészen messze tőlünk – jó kétszáz lépésnyire – oda se néztünk. Egyszerre csak látok repülni valami feketét és Dill hanyatt esik, (...) és a fejébe fúródott egy csizma, egy lábszár, egy csizma, s benne egy tréncatona lába, akít a huszonnyolcas tépett széjjel, messze tőlünk. (...) Egy kukkot se szólt már többet szegény Dill, koponyájában a sarkantyúval, igazi komisz sarkantyú volt... Négyen kellettünk hozzá, míg ki bírtuk húzni belőle a csizmát, négyen! Míg végre az agyának egy darabja is vele jött, mint kitépett gyökerek, egy sűrű polip, egy dögölt, a sarkantyún...”

A szuronyrohamok után pedig „Elesett katonák feküdtek itt, mint összehordott deszkák, meg kereszt-rudak az ács helyen, összegömbölyve, ahogyan megmaradtak a haláltusában. Sátorlapot terítettek rájuk, melyek félrecsúsztak, fölfedték a kékes-szürke, dühödött torzarcokat, leesett állkapcákat, kimeredt szemeket. A felülfekvők karjai, mint egy korlát, lógtak le a földig, belenyúltak az alulfekvők arcába, már tele is voltak a rothadás apró foltjaival.”

Még néhány mondat a „túlvilág váróterméről” és az ember-horgászatról. „A vaskampóból meg kötélből megszerkesztett horgot, mellyel behúzták az árokba a holttesteket, ha barát, ha ellenség...”

Bogdán János „éjhosszat feküdt ... szétzúzott lábával, ájultan a tulajdon drótsővénye előtt. Virradatkor vetették ki utána a horgot .. mielőtt a görzi nap munkájába fog. Ezzel a kampóval, melyet már száz hullába merítettek volt, egy bugris... föltépte az arcát, mielőtt a gyakorlottabb kéznek sikerült őt megfogni.” A „kihalászott” Bogdán János arcán délutánra „a bőr már nem tudott tovább tágulni, felrepedt. Mint egy iránytűn a sugarak, futottak széjjel a széles repedések, és a közepen izzón buggyant elő a vörös hús.”

Úgy tűnhet fel, hogy Latzkó Andor könyvéből sokat idéztem. Lehet. De amióta olvastam, egyvégtében az járt a fejemben, hogy miként történhetett meg, hogy az elmúlt száz évben – legalábbis ismereteim szerint – senkinek nem jutott eszébe újra megjelentetni az első világhégésnek ezt a döbbenetes dokumentumát.

Másodjára – az előszóban a fordító, ahogy már említettem, azt írja, hogy „Latzkó Andor magyar ember, aki magyarul kezdte” az írást. Utánanézttem, de sehol még csak egy szónyit sem találtam róla – Szerb Antal se említi, s egyetlen lexikon sem jegyzi a nevét. Az is kérdés, hogy Latzkó után maradt-e magyarul írt egyéb alkotás. Ha igen, mi és mennyi? És azt hiszem, az sem volna érdektelen, ha a németül írt műveiről is megtudhatnánk valamit. Meg az életéről! Honnan származik, a háborút túl élén, mivel foglalkozott, hol élt a Trianon utáni Európában?

Hasonlóan az sem volna érdektelen, ha az *Ember és a háború* fordítójáról, Moly Tamásról is megismerhetnénk valamit.

Az én kérdéseim a *Száz év csendjének* csupán a részei. Feloldásukat a kérdések feltehetően magukban hordozzák. Heidegger írja: „Minden kérdés keresés.” Úgy tűnik fel előttem, hogy van elég keresnivalónk, csak az bizonytalanít el olykor, hogy kérdéseink vannak-e még...

III.

Updike-nak megjelent magyarul egy válogatott esszégyűjteménye, amelynek címe: *E gyönyörű zöld planétán*, s benne, egyebek mellett Kafka naplóját, leveleit stb. szemlézi. Az egyik helyen ezt írja: „Ezek a levelek elsősorban Kafka irodalmi arcát világítják meg. Már az első oldalakon jelen van természetfölötti érzékenysége és fanyar, kicsavarodott fürkész természete, annak sejtésével együtt, hogy valami lehetetlen verbális feladatra hivatott.”

Amikor pedig Kafka több, mint hétszáz oldalas naplóját, leveleit olvastam – és olvasom olykor ma is –, engem elsősorban az döbönt meg, hogy Kafkát igazából *csak a belső történések érintették meg*. A külső, hétköznapi világ szinte érdektelennek tűnt előtte. Legfeljebb egy lila fülcimpa árnyalatain tűnődött el, vagy egy női orr szelíd ívei felett...

Holott amikor e naplójegyzet, leveleit és álmait papírra fogalmazta, javában

dúlt az első világháború. Ezrek és ezrek pusztultak el naponta értelmetlenül különböző frontokon... Azonban említett kötetében – *Naplók, levelek 1914–1924 – alig találni néhány mondatot* erről a háborúról...

Amikor Budapesten keresztül Nagymihályba utazott valakit meglátogatni, ejt el pár mondatot a látottakról – katonákkal teli vasúti kocsikat, vonatszerelvényen lévő harci eszközökkel teli vagonokat említ, ám úgy beszél róluk, mint futó jelenségről.

Ma azonban illik némi óvatosságot tanúsítani, hiszen Kafka hagyatékát az író végrendelete ellenére Max Brod nem semmisítette meg! Fábry Zoltán írja nekrológiájában (1924): „A halott elment... és egyszerre ismét feltámadt. Az örökség erősebben és gazdagabban él, mint a rövid élet. Max Brod a hú barát könnyesen kiáltja a világra: Kafka él! (...) Egy új, erősebb Kafka... És megtudjuk hogy: három regény, három csoda várja az életet...”

Ebből következik, hogy Kafka életművével kapcsolatosan minden viszonylagossá vált. Hiszen a hagyatékot – tíz ládányi iratot – Tel Avivban és egy zürichi bankban őrzik. Négy ével ezelőtt a ládákat felnyitották, ám tartalmukat nem hozták nyilvánosságra, mivel az örökösök megtámadták a bíróság döntését.

Röviden: *a nem-megismerhető* kényszerít az óvatosságra!

Mert hátha írt Kafka a háborúról is néhány fejezetet... Nehezen hiszem, nehezen tudom elhinni, hogy a hagyatékban nincs erről néhány feljegyzése... Mert amikor leveleit, naplóját, látomásait írta, Doberdóról és Isonzóról is elejthetett néhány mondatot.

Ha az ember ezzel a korrall foglalkozik, akkor azt is érdemes felidézni, hogy a mi Neubauer Pálunk is Prágában lakozott, ismerte Kafkát és írásait is. Előbb a Pester Lloyd munkatársa, s 1923-tól a PMH szerkesztője, és irodalmi rovatának vezetője volt. Mivel két nyelven írt, magyarból Petőfit és Adyt fordította németre, németből pedig Kafka elbeszéléseit magyarra. Ő volt Kafka első magyar fordítója, nem pedig Márai, ahogy az elhíresült. Ezt a tényt Takács Gyula is megerősíti egy esszében, aki Neubauert a második világháború idején rejtegette a Balatonnál. Amikor pedig hazaindult, megbetegedett, s Fonyódon halt meg 1945. május 4-én. Ott is temették el. Székesfehérvári barátaim kérésre megkísérelték felkutatni sírját, de eredménytelenül jártak. Hiányoztak a korabeli halotti anyakönyvek. E tény tudomásulvétele mellett a fonyódi temetőben Neubauer Pál nyugvóföldjén elhelyezhetnénk egy emléktáblát.

Mert Neubauer Pál nemcsak kortársa és első fordítója volt Franz Kafkának, hanem két nagyszerű regény szerzője is. (És hegedűművésznek sem volt utolsó – Prágában, Berlinben, Bécsben és Budapesten is voltak hangversenyei. S azt hiszem, Hubay Jenő zeneszerzőről írt monográfiája, az *Egy élet szimfóniája* is jelentős alkotás).

A *Hiányzó fejezet (Das fehlende Kapitel)* című regénye egy európai nemzetközi pályázaton díjat nyert 1936-ban, s az amsterdami Tjeffland Verlag adta ki német

nyelven. Miután Prágából menekülnie kellett, Budapestre költözött, ahol a *Hiányzó fejezetet* átdolgozta, s magyarul *A jóslat* címmel jelent meg 1944-ben.

A másik regénye, amit én az előbbinél is sokkal izgalmasabbnak találok, az a *Mi közöm hozzá?* című alkotása.

És ennek a „regénynek” a szereplői zömmel *valós személyek!* Ugye Churchill, Ghandi, vagy Clemanceau létezése minden kétséget kizár. Igazán akkor lepődünk meg, amikor kiderül, hogy Edwin Samuel Mountagu valóban az India Office vezetője, D Abberruon valóban Anglia Németországi nagykövete volt ... (Bővebben lásd: Gál Éva: *A két világ-háború közötti csehszlovákiai magyar regény.* AB-ART. 2012.) Mindezt megerősíti Neubauer Pál testvéröccse, Szántó György festő és regényíró naplója is.

Visszatérve a *Mi közöm hozzá?*-hoz: a kötet egyik legdöbbenetesebb része Lenin újramumifikálásának leírása, amelyet egy orosz sebészprofesszor végez el és „örökít” meg...

E Trianon utáni időkben, végigjárva a maga keleti „anabázisát”, itt, Prágában – szűkebbre fogva a Kehelyhez címzett sörözőben –, fogalmazta világra Jaroslav Hašek a *Svejket*. Hašek ízig-vérig cseh volt, aki bejárta a keleti frontot, a híreshírheft csehszlovák légionáriusok szibériai „Anna-bázisait” is, továbbá a Nagy Októberi Szocialista Forradalmat is, szerepet vállalt benne „vörös komisszárként.” Lévén forradalmár alkat: meg is házasodott, s bigámiába esvén, hazájában halála után nem kapott egyházi temetést... Ennek ellenére én remek fickónak tartom!

Szóval a „keleti hadjárataiból” teremti meg a csehek legdöbbenetesebb archetipusát, a *Svejket*, a cseh irodalom mindmáig legtragikusabb, vagy legkomikusabb – esetleg: legtragikomikusabb – antihőjét! Svejk úgy szenved vereséget, hogy midig ő a győztes!...

Csak akkor változott meg a helyzet, amikor Hašeket a „derék katona” világhírűvé emelte.

Azonban – ennek ellenére – Bohemia nemzeti érzelmű polgárai *Svejket* a cseh nemzet megcsúfolásának tekintették. Nem volt az, mert a cseh nemzeti karakter Hašek hősében teljesedett ki. S ez ma is létezik. Csak nem olyan látványosan, mint a húszas években.

Ezt személyes tapasztalataim erősítik meg. Több mint huszonnét hónapot töltöttem tényleges katonaként Janovicén, egy sumavai garnizonban, és a határ menti erődrendszer barátságos falai között, több ezer *Svejk*-utóddal együtt. Amikor kitört a Karib-tengeri válság, s amikor felépítették a berlini falat, három T-34-es harckocsi parancsnokaként vártam élesre töltött ágyúval a tűzparancsot.

A harckocsi tornyában ülve, azon tűnődtem, hogy egy találat esetén mennyi esélyem lehet a túlélésre... És arra is gondoltam itt, a „túlvilág várótermében”, hogy meg kellene tanulni *Svejktől* – vagyis *Hašektől* – *úgy szenvedni vereséget, hogy én legyek a győztes.*

Csontos János

Kínai kétsorosok

Hasztalan tömény fengsui:
fuldokol sok kis kínai.

Hotel előtt koldus perel:
aprópénzt csörget és rapel.

Örvénylik köd- és füstgomoly:
szétozlatja széles mosoly.

Mi jellemzi e talmi kort:
megannyi magasságrekord.

Étterem ormán cifra tábla:
Tengeri Mérföld Legendája.

Meszelt fák szegik az utat:
Mao-szobor múltba mutat.

Nyugszanak mind a harcolók:
sírjukon felhőkarcolók.

Építészetben jó kupec:
sanhaji mesterünk, Hudec.

Taxik ajtaja balra zárt:
le ne terítsék Baltazárt.

Felnagyított pazar legó:
ím, a kínai art deco.

Kimosolyogtak, jaj, sokat:
minket, a fehér majmokat.

Megenyhíti, kit megaláz:
e kontinensnyi teaház.

Tudják, mi az, mi itt marasztal:
terüljastalkám-forgóasztal.

Pálesznek természetett cirok:
többet inni már nem bírok.

Mért is tömöd tele magad:
kulináris cserealap.

Anyanyelved villa, kés:
pálcikázni túl kevés.

Magasházak közt meselak:
történelembé beragad.

Fűtést panaszlani nincs kinek:
legenda, hogy itt sosincs hideg.

Szónok elvtárson sapka, sál:
kifutón ilyen nem talál.

Asszony, kilátszik fáslija:
mégsem szeplőtlen Ázsia.

Villa-szalonok műbarokkja:
a szemet hizlálásra fogja.

Kunkori sarkú pagodák:
köznaposulnak a csodák.

Messze visszhangzik ez a ház:
versenyt kacag két sinoáz.

Cseresznyepadló nyikorog:
hangjában századnyi korok.

Itt minden vege acsarog:
rizsnek mondják a ragacsot.

Tányérra szeletelve lótusz:
boldogságra estéli bónusz.

Homlokzati és sark-modell:
földrészrekorder Park Hotel.

Bizonygatják, bár nincs, de volt:
megdönthető minden rekord.

Lábra csimpaszkodó maki:
mit eszelhetnek még ma ki?

Kezedben apró diktafon:
el ne csenje a kismajom!

Hívóember passzázsbba von:
erőszakos masszázsszalón.

Dupla tér, hárommannyi ház:
élettér-ügyben nem paráz.

Lóversenyteri pára szálldos:
beszippantotta már a város.

Kebelcenzúra dúl a vásznon:
prostitúció nyomott áron.

Kirakóvásár luxuskorzón:
baksis pecsétje a vadorzón.

Nem kell röpcsi, sem talmi ékszer:
tévétoronyba fúr a lézer.

Rím kedvéért sincs itt tundra:
ide rügünk ki a Bundra.

Bundi bankház-toronyóra:
harangoz a Huangpóra.

Rombolni is mindegyre készek:
eltökélt városépítések.

Tengeri gomba, fatörzsgomba:
spóraparadé nagy halomba.

Sanghaj expó-centere:
négylevelű lóhere.

Terasz-ökokörítés:
élő bambuszkerítés.

Nyúlós tészta, kicsi csík:
gondolj rám, ha csili csíp.

Vörös csillag a kupolán:
rendszer rendszernek a porán.

Elhúzódo mítíng:
gyümölcstál az íting.

Fogvájó mívesen faragva:
kínai rímel az arabra.

Ez a torony formabontó:
monumentális sörbontó.

Ez a torony mint egy bibe:
mákgubó a tetejibe.

Ez a torony pikírt kivált:
a tetején kinyílt virág.

Ez a torony nem is torony:
csupa redő, csupa horony.

Magyar ember kínjai: a folyékony kínai.	Baljós felhősál bodorog: kihunyt tüzü sárkány a szmog.
Magyaroknak sanda kín: a folyékony mandarin.	Nem jársz többé ott alant se: más éltet ringáz a Jangcse.
Csevegéshez bumfordi báj: közel van, mégis ordibál.	Kibekkelés évadja van: még a fény is vigasztalan.
Áthághatatlan etikett: két kézzel adni névjegyet.	Piros hajó setét vizen: szétmállott időkből izen.
Más kontinensen kóborok: hazaröpítnek óborok.	Utókor falat pakoltat: sosemvoltból mindigvoltat.
Utcasarkon szépségzárvány: zöld a pázsit, zöld a márvány.	Tájérdzsong ilyen volt-e vagy sem: szép illúzió minden skanzen.
Ha nem álmos Sanghaj-rossza: vár reá a Barbarossa.	Nem első és nem utolsó: romból éledt, akár Varsó.
Félre, rosszkedv, morgó sajtó: felpörget a forgóajtó.	Európa lehet parány: nem leshető el az arány.
Adrenalin, tesztoszteron: műmárványból van a peron.	Bóklászás egy bordélyban: ebben mennyi fortély van...
Nem rázkódhatsz rajta sokat: háromszázzal fut a vonat.	Mi ébreszti fel a vágyat: midőn elkötik a lábat...
Fehérházas tóparti rész: a falakon makacs penész.	Ember-ló ha lépeget: pótolja a kék eget.
Fényes nyarak, fakó telek: fengsuis a lakótelep.	Kamera-fegyveres apa: itt villogott Robert Capa.
Urbanisztika, veretes: a préri húszemeletes.	Turistáknak csata-prizma: megszelídült kataklizma.

Építünk egy stramm pilont:
tartja majd a lampiont.

Hiába a látványosság:
téged fotóz a lakosság.

Nincsen másutt ilyen, mint ez:
kit filmezel, téged filmez.

Félórája már itt vár:
méltóságos párttitkár.

Ne pálinkázz vaktában:
alkohol az aknában.

Holdújév jó azonnal:
pózolj hát egy majommal.

Vágott szemek, lapos nagy orr:
csillagos a szimatszatyor.

Csipsze sótlan, bora oké:
tájjellegű karaoké.

Árus-arcra ránc kúszik:
Petőfi nem alkuszik!

Túl is (t)enni Gargantüán:
megy ez grátisz, nem kell jüán.

Ó, te drága Klementína:
nincs e Földön egyéb trilla?

Szuzsuban nem árt a reflex:
leköphetnek, s te is köphetsz.

Falu végén kurta reptér:
itt megint kínait ettél.

Kitartóan fejem ing:
s féláron a selyeming.

Gépünk leszállóhelye:
óriáshal pikkelye.

Igen-igen vagy sem-sem:
fekete-fehér Sendzsen.

Úgy őrizd agyadban Sendzsent:
ahol annyi kalmár csendzselt.

Piros, kék vagy zöld a taxi:
éjfél után ez már fakszni.

Szállodának marhajó:
egy kiszolgált sorhajó.

Már a vándor máma fáradt:
nem gusztálgat pálmafákat.

Szolgáltatás: ha körben
szelfizhetsz egy tükörben.

Programokban egy a biztos:
érkezik a kormánybiztos.

Amitől a hideg kiráz:
szalagrácsos Zoboki-ház.

Akár félálom-iszalag:
úgy tekergőzik e szalag.

Megannyi hajlat, furcsa stráf:
Zoo Cafénál plüss zsiráf.

Tekervényes lépcsők sora:
legújabb ornamentika.

Ha a kultúra nincs tovább:
álmodjunk még két uszodát!

Promenádon ne légy botor:
könnyen elcsaphat egy motor.

Csodafegyver a néma moped:
naponta cserélget elemet.

Nem mind zöldmezős, ki beruház:
raktárból lett e loft-teaház.

Kincs a hétéves fehér tea:
fehér embernek kell innia.

Teaszertartás körébe von:
forrázat üveg főzőlapon.

Zsémbe Sztálin – csak negyven deka:
s egy kiló sincs a császártéa...

Hóember-feszt – nem árt kissé szokni:
göcsörtös fákon norvég a zokni.

Májusfa karácsonyfa mellett:
juropéer fílingnek elmegy.

Bübájos modell-lányka pózol:
leválva két slamos fotósról.

Látens nippon nosztalgia:
művirágzó cseresznyefa.

Ötszintes kutyüpalota:
digitális a hadova.

A technikának hódolat:
megvettem első drónomat.

Bajor kocsmában csücsülök:
globális a sör s a csülök.

Hongkong státusza kész talány:
külső belhoni tartomány.

Randevú felhőben a Peak-kel:
nullkilátással miránk pikkel.

Arany virág, bronz oroszlán:
ezüst fejjel elorozván.

Kis harang kondul, gingalang:
egymásra vágy a jin s a jang.

Vitéz Ferenc

Az (iroda)Lomtártól a (tárca)Karneválig

Csontos János újságátjárói az irodalom és a publicisztika között

Mióta ráeszmélt, hogy a világot mi magunk alakítjuk, s a világról szóló történetekkel át is formálhatjuk azt, az 1962-ben Ózdon született Csontos János (József Attila-díjas költő, Kós Károly-díjas filmrendező, Pethő Tibor-, Szellemi Honvédelemért-, Bertha Bulcsú- és Csengery Antal-díjas újságíró) történeteket mesél. Korán rájött arra is, hogy a számok, a szavak és a terek valahogyan összefüggenek egymással – s ő egy földrajzilag fölépített geometriában próbálta megtalálni mindennek a rendjét és helyét –, de a titkot nem találta, ezért úgy gondolta, hogy a valódi titokgazdák maguk az írók és költők lehetnek (mint *Angyaldekameron* című regényében utal erre), és verseket kezdett írni. A gimnázium óta az újság kínálta szerkezeti struktúrába rendezi a világról szóló – s a világot alakító gondolatot (a *Hanta Hírlap* havonta egyszer 32 oldalon egy példányban jelent meg, majd az elmúlt negyedfél évtizedben több mint egy tucat hírlap és folyóirat szerkesztője, alapító-főszerkesztője volt).

Történet a versben – líra a cikkben

Csontos János történetmesélő kedve a 2015-ben megjelent *Angyaldekameronig* (egy készülő trilógia első darabjái) két irányban bontakozott ki. A versben is domináns szerepet szánt a történetnek – amit nevezhetünk a folyamatszerűség kifejezésének, ekképp az „elbeszélés” tere a lírai szubjektum által fölmérhető világ, a „cselekmény” pedig maga a keresés, amely leginkább egzisztenciális célú szellemi-lelki folyamat. Alföldy Jenő a Csontos-féle költői törekvések ezredvégi foglatának is gondolható *Szonettregényt* (1997) a „lírai eszmélkedés regényének” nevezi, s csakis ilyen formában tekinti „önéletrajznak”. Szepes Erika szintén kiemeli, hogy a hagyományos elbeszélés ellen szól a klasszikus cselekmény- és főhősnélküliség. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy „a szereplők nem állíthatók korrelatív viszonyba egymással”, de a költői én hangulatváltásainak naplószerűen adatolt regisztrálásán keresztül jól kirajzolódik „egy életforma, egy gondolkodásmód, pontosan körvonalazható világkép”. És Csontos lírája szinte naprakészen reflektál a vele, illetve a környezetében történetekre. Míg a lírai absztrakcióban eljut az élethangulat és világkép embert próbáló ötvözéséig, a versfelszínen találkozások és utazások, ünnepek, aktualitások, alkalmi reflexiók tündökölnek virtuóz játékos-sággal, s a jelen időt klasszikus strófaminták követésével tölti föl egyfajta vagabund dikcióval (lásd a legutóbb megjelent *Tíz év* című kötetét 2015-ből).

A történetmesélés másik iránya a publicisztika volt, ezen belül a tárca, mely – akár

pl. Móra Ferencnél – gyakran ötvözi az irodalmi és a közéleti újságírás műfaji elemeit, tehát kommentárként s vezércikk gyanánt ugyanúgy érvényes, mint irodalmi értékeket fölillantó olvasmányként. Publicisztika és szépirodalom évtizedek óta járnak jegyben Csontos János műhelyében, folyamatosan érzékelhető az egyik áthallása a másikban.

Néhány évvel ezelőtt (2008) már szóvá tette egy interjúban, hogy az irodalmárok zsurnalisztának, az újságírók literátornak bélyegezték, holott őbenne mindig békében megfér a két írásmód; pontosabban: felváltva működött a kettő. A két terület között ugyanis számos átjáró létezik, s ahogyan fogalmazott, ő semmi kivetnivalót nem talál ebben az átjárhatóságban: „Magam is lelkes híve vagyok például mind a politikai költészetnek, mind a lírizáló publicisztikának. Sőt, az irodalmi elemek igen eredményesen hasznosíthatók akár a vezér-cikkírásban is.”

Ez részben ellentmondhat ugyan Márai újságírói ars poétikájának, viszont nem befolyásolhatja Csontos irodalmi alapozású publicisztikájának érvényességét. Márai ugyanis általában jobb szereti „azt a fajta újságírást, amely hasonlít a költészethez, mint azt a költészetet, amely hasonlít az újságíráshoz”. Tehát a versbe nem szólhat bele a napi élet, pontosabban, nem üzenhet a versből a napi közéletnek a költő; azonban a sajtócikkben is ott kell lennie annak a rendkívüli(ség)nek – a létezésélmény megfogalmazásának –, mely kiemelhet a mindennapokból, s maradandóvá tehet egy alkotást. Mondhatni: a világ új sorrendiségét veszi észre általa, s benne a szerző, tehát kompozíció lesz belőle, a Németh László-i értelemben s a Csontos János által is követett gyakorlatban. Így pedig a sajtóban publikált írás szintén világképtükröző és világot újraformáló/újraértelmező cselekvéssé válik. Az *Egy polgár vallomásai* című önéletrajzi regényében ezért írja Márai, hogy belépni egy idegen szobába, ahol még soha nem járt, legalább olyan rendkívüli, mint találkozni a gyilkossal vagy beszélgetni annak édesanyjával. S újságíróként (de regényíróként is) azt vallotta: mindig a nagy riport, a nagy titok izgatta, hogy leleplezze az Élet titkát. Aztán rájött, hogy az élet gyanús anyag, s csak kellő elővigyázatossággal és megfelelő preparáció után lehet bármit is kezdeni vele.

Csontos János költészetében azonban – korábbi vallomása ellenére – csak annyit az „újságírás”, mint a „cselekmény” vagy a közéleti üzenet. Viszont ugyanúgy nem vonulhat elefántcsonttoronyba a mindennapokban élő költő, amiként nem állíthat rendőrt a leírt sorai mellé (à la Kosztolányi). A költészetnek is Petőfi óta hirdetett célja lett az, hogy túllépjen a saját fájdalmak és örömök megéneklésén (*XIX. század költői*), s Arany, Ady, Babits és József Attila nyomán jutunk el Illyés *Egy mondatáig*. Csontos János költészetének publicisztikai céljai csúcsosodtak ki az *Egy mondat a hazugságról* című Illyés-parafrázisában, mely a *Para* című kötet (2007) után 2014-ben a Könyvmanufaktúra gondozásában 50 példányos bibliofil kiadásban is megjelent. (A versben az őszödi beszédre és az 1956-os forradalom 50. évfordulójának gyurcsányi rendőrterrorjára egyaránt reflektál). Mégis inkább az jellemző Csontosra, hogy nem a költészetébe emel be publicisztikai tartalma-

kat, hanem újságtárcáit és kommentárjait vagy jegyzeteit emeli a lírai nyelv, a költői képek-fordulatok segítségével irodalmi szintre.

Nemkülönbön azoknak a műfaj-poétikai és esztétikai jellemzőknek az ismeretével, melyeket Sík Sándor állított elének 1942-es *Esztétikájában*. E szerint a líra élethangulatot, az epika világképet, a dráma morált közvetít; a lírai ábrázolás középpontjában az egyén és a lelkiállapot, az epikában a világ és az élet, a drámában pedig az ember és a sors áll. A szerkezeti felépítettséget tekintve, a líra az akkordot és a variációt alkalmazza, az epika a „szélességet”, a dráma a sűrítést. A kommentár (jegyzet) vagy cikk és kritika a világkép és morál közvetítésére szolgál, a tárcában, esszében azonban már az élethangulat is megjelenhet, így a publicisztika szükség-szerűen kívánja meg a lírai, epikai és drámai stílusjegyeket és megközelítésmódokat.

Már a fiatal újságíró Csontos kommentárjaiban-kritikáiban is jelen volt a költői játék (egy Cyrano-filmkritikát shakespeare-i jambikus lejtéssel, Rostand és Heltai modorában írt meg – stílusgyakorlaton túli, polgárpukkasztó szándékkal / bár az újságolvasó polgár ezt talán észre sem vette, a rovatszerkesztő is csak utólag). A hasonlat-, metafora- és asszociációgazdag írásai egyszerre szóltak-szólnak az élőbeszéd közvetlenségével és a mívés (lírai) nyelv érzéki igényességével. Olvasói mindenesetre nem hadakoztak az ő publicisztikai újításai ellen: Debrecenben hamar megkedvelték a *Kötekedőt*, a *Magyar Nemzetnél* s a *Heti Válasznál* is az irodalmias tárcarovatait: a *Kétezer leütést*, a *Huszonegy mondatot*, a *Hajónaplót*, a *Polgári kaszinót*, a *Leshatáront*, az *Europa Novát*, az *Ezüstkort*, a *Szabad Európát*. Még online rovatai is voltak – köztük olyan, amikor például képet illusztrált a szöveggel (a *Kárpát-koszorú* tulajdonképpen ugyanez a „fonák világrend” nyomtatásban: Mihály Zoltán fotóihoz írt ezer betűs kisesszéket – melyek egyúttal az ekphrasis, a szavakkal történő képábrázolás [*ut pictura poesis*] vagy a képek verbális reprezentációjának megvalósulásai is).

Az Angyaldekameron publicista-önreflexiói

Csontos János *Angyaldekameron* című nagyregénye (egy trilógia első darabja és „oltár-szárnya”) a 2015. évi könyvhétre jelent meg. Pósa Zoltán *Angelusi színjáték* című értekezésében igyekezett a modern prózaepikai törekvések között elhelyezni a művet, s azokra az ellentmondásokra is fölhívta a figyelmet, melyek a máig élesedő kánonharcot jellemzik. A hazánkban ’tévesen posztmodernnek titulált üzenetmentes nagyepikai alkotások’ sem a (mágikus realista) transzcendencia, sem a társadalomkritika misszióját nem teljesítik – „nem kívánják meghatározni az ember helyét sem az Istentől teremtett világegyetemben, sem a földi világban. Lemondanak a művészet örökös és megkerülhetetlen szerepéről: emberi küldetésünk szentségének és jelenlétünk méltóságának meghatározásáról” – fogalmaz Pósa. Ezzel szemben a kánonon kívül rekedtek „a teljesség igényével megrajzolt, a valóságot mítoszi

szintre emelően egyetemes érvényű mitologikus nagyprózával vezérlik vissza az olvasót a valódi irodalomba, amelyből végre konkrétan is meg lehet tudni, hogyan is éltünk a hatvanas, hetvenes, nyolcvanas évektől mindmáig.” Pósa kritikája üzenet egyúttal: a mítoszalkotáshoz a realista életanyag adja azt az erőt, melyben a szakralitás és az irónia nem egymásnak ellentmondó, hanem egymást erősítő minőségek. Alföldy Jenő és Pósa Zoltán is manierista írónak tartja Csontosot, ő pedig úgy tekinti saját manierizmusát, mint ami a formák újraértelmezését segíti. Egyszerre konzervatív és újító karakteréhez a szerkezetiség és a bravúr egymást kiegészítve tartozik hozzá. A manierizmus azonban modort (vagy modorosságot) is jelent, amely a napi gyakorlatból, a rutinná váló feladatok megoldásából is ered.

Ezt a rutint Csontos számára évtizedeken keresztül a publicista gyakorlat kínálta. Az *Angyaldekameron* egyik fejezetében (*A Zeller-levél*) nemcsak arra figyelmezteti magát, hogy a hírlapíróként elvállalt, izgalmasnak tűnő, ugyanakkor a nagy Feladattól távol tartó munkák hátráltatják az élethivatás beteljesítését, hanem arra is, hogy a rutin modort teremt. „... a mondatok úgyszólván megírják magukat; de te könnyen eltévedhetsz a formára nyesett bokrok között kanyargó sétányokon. Édeske időről időre a minőség forradalmát kéri számon rajtad, s bár a lukánuszi revolúciós tan szerint a mennyiség idővel óhatatlanul minőségbe csap át, minden nap az újrakezdés: mint amikor hatévesen az első rímeket faragod”. (*Angyaldekameron* [Ad]/521)

Publicistaként Csontos János jó negyedszázada műveli a valódi szépirodalmi igényességgel formált tárcaműfajt. Elbeszélői hangjával, a szellemi asztaltársaságok purparléit idéző, gondolatmenetébe az olvasót asszociatív képeivel s fordulataival bevonó retorikai struktúrájával – vagy a *Magyar Nemzet*nél a szövegbe rejtett és gyakran a legtöbb galibát okozó félmondataival – még a közéleti publicisztikából is gyakran tárcát formált. Tehát nem föltétlenül csak műfaj, hanem a stílus is értendő a *tárca* megnevezésen. A klasszikus irodalmi tárca vagy a tárcanovella műfaja nem volt jellemző eddigi munkásságában, viszont mindvégig írásainak alaphangját teremtette meg a közvetlen elbeszélésmód: a *tárcastílus*, mely szükségszerűen társul az iróniával. Mondhatni, ő is nyilvánosan töpreng együtt az olvasóval, és nem zavarja, ha intellektuális magánügyeit kell közüggé tenni. Úgy ír a közéleti publicisztikában – mely nem szükségszerűen és nem mindig a politikai, hanem az irodalmi, kulturális vagy a politikán túli társadalmi közélet eseményeit, jelenségeit vitatja meg –, mintha beszélne, hangosan gondolkozna egy vitaműsorban.

Persze, Csontos János írásműveltsége magasan fölébe helyezi a tárcacikket az élő vitánál: analizáló hajlama indítja arra, hogy ne szándékoltan történetet meséljen, hanem inkább azokat a gondolati és lelki mechanizmusokat, asszociációs kapcsolatokat mutassa be, melyek végül is a történeteket kialakítják és mozgatják. Fölvilágító jegyzet- és tárcafigurái valós személyek, bravúros érzékenységgel mintázta róluk a karaktert és a jellemző típust, majd helyezte azt a szubjektív (tapasztalati)

élményen túlnövő egzisztenciális szituációba. Ekképp ösztönös érzékenységgel, szinte öntudatlan elevenedtek meg íróasztalán a földrajzi és közéleti, jellemrajzoló és korfestő vagy egyéb toposzok. Mégsem mutatott látványos igényt arra, hogy a napi rutinná váló, a publicista és szerkesztői hivatást a költői vallomás fedezetével erősítő vers, tárcsa, interjú öleléséből kilépjen – és nagyregényt, legalábbis valamilyen cselekményprózát írjon. Utal egyébként az *Angyaldekameron* nyitó fejezete második mondatában erre a készülődésre: a (nap)regényírás „lehetetlen küldetését” évtizedek óta halogatja, az elhúzódó lazsálást temérdek munkával leplezve.

A publicista Csontos amúgy mindig nagyobb kompozícióban gondolkodott. A *Kétezer leütés* jegyzetei az ezredfordulón pontosan kétezer karakterből álltak. Az *Európa nova* az uniós csatlakozás előtt a nyelvi humort és bravúrt sem mellőzve adott sajátos nemzetkarakterológiai rajzot a már bennlévő és az aspiráló tagállamokról. A *Kárpát-koszorú* szövegei szigorúan ezer karakteresek voltak (hiszen ezeréves az ország is). S a megszerkeszthetőség, a novellafüzérre jellemző koncepció irányította már a *Polgári kaszinó* vagy később az *Ezüstkor*, illetve legújabbban a (Hamvas Béla-élményre is reflektáló) *Karnevál* sorozat tárcáit. A manierista jelző fedezete alatt számolhat be tehát a kritika Csontos és az eddigi életmű „zavarba ejtő sokágúságáról és sokoldalúságáról” – pusztán a szépírói és publicisztikai életművet tekintve is –, nem beszélve a három cikluson át ívelő építészportrékról, a portré- és riportfilmforgatásokról.

Csontos János regénybeli mítoszteremtését nagymértékben segíti az önálló nyelvteremtés, a nyelv gyönyörében való tobzódásban igazán otthon érezheti magát a költő és újságíró, az elbeszélő és az értelmező. Nyelvezetében bravúrosan áramlik egymásba a zsurnaliszta szleng és a hol finoman árnyalt, hol pedig az impresszionista festményként a szóerdőkön átderengő líra; a sokszor szinte a pátoszi felé hajló hangnemet aztán az élőbeszéd könnyed fordulatai ironizálják, a hétköznapi hang keveredik az áhítatossal, az élménybeszámoló az esszé okfejtő körmondataival, majd ezekből a végletekből egy alapvetően valóban ironikus (s önironikus) nyelv és beszédmód jön létre. A szleng ebben az esetben nem „butítja” a nyelvet, hanem a kifejező jelrendszer kódolásának fontos eleme: a hanyag, utcanyelvi fordulatok (önálló blokk gyanánt a katonaelményeket taglaló *Susztermatt*, a *Kapcsolások* és a *Hósi halálok* című fejezetekben a katonai szleng) vagy a zsurnaliszta zsargon elemei szinte mindig mélyebb esztétikai, szélesebb műveltségi és magasabb szakrális kontextusban szerepelnek.

Az *Angyaldekameron* purgatóriumbeli emlékezésfolyama, ez a „modern tündöklés-és hanyatlástörténet” ciklikusan ismétlődik: Borsodban, a Hajdúságban és a székesfővárosban. (Különböző újságok, napilapok s más periodikák köré szerveződik a néha pokoli angyaljárás: *Egyetemi Élet*; *Határ*; *Hajdú-bihari Napló*; *Debreceni Krónika*; *Pesti Hírlap*; *Szabadhajdú*; *Esti Hírlap*; *Magyar Nemzet*; *Folyam*; *Nagyítás*; *Duna TV*.) Pósa Zoltán a lényegyet sűrítve kínálja a cselekmény dióhéját. „Csontos hiteles történetét adja az egyetemi újságírásnak, az egyre lazulóbb, de a rendszerváltozásig mindvégig

működő cenzúrával folytatott sziszifuszi küzdelemnek; a korai, a rendszerváltozással egybeeső derékszegi/debreceni, majd szentemili/szentendrei, beretvási/ hajdúböszörményi lapalapítási kísérleteknek; s a korszak túlértékelt kanonizáltjaival folytatott írói-újságírói küzdelmeknek is, amelyeknek köszönhetően olykor a zeniten, máskor meg a 'nadíron' áll az írástudó angyal pályáíve." A zenitek és a nadírok közötti (rendszerint váratlan) váltások egyrészt abból adódtak, hogy az irodalmár Csontos nemcsak az általa művelt irodalom, hanem saját maga helyét is kereste, sőt, az irodalom helykeresése nagyrészt meghatározta az ő (publicista) státuszát is. A derékszegi hetilapban (*Debrecen*) megjelent egy Fertődty (Esterházyt) és a politikai alkuktól sem megriadó posztmodern blöff-irodalmat bíráló háromflekkes cikke – már akkor megvolt a maga teóriája, hogy léteznek *történetek*, a történeteket pedig *mesélni* kell. A recenzió „szörnyen felületes, igaztalan szöveg [...] lötyös benne az indulat”, viszont nemcsak a regényben *Vagy* néven szereplő *ÉS*-ben vert föl nagy port, de kihatott Csontos egész életére. Ez a hatás jellemzően akkor érvényesült, mikor már a fővárosban dolgozott, és szava az újságokban és a tévé képernyőjén gyakorta meghallgattatott. Ekkor jött rá arra, hogy már egyetemistaként, a szocializmusban is tabudöntő (tabusértő) volt egy tabuképző korban, hogy két kánon harcol ma is egymással. „Az irodalmi kánonváltás akkor már javában folyik; mind többet hallod és olvasod a zsolozsmázó dogmatételt, miszerint a verstől a próza veszi át a prímet. Az epikában ráadásul szerintük lehetetlenné válik a történetmondás, sőt a szöveg szerzősége is kétséges immár: minden relatív, nincsenek abszolútumok, mindenki onnan és azt emel át a könyvébe, ahonnan és amit akar, és ezt vagy feltünteteti, vagy nem – röviden ezt hívják posztmodernnek.” (Ad/307)

Az egyik kirekesztő kánont egy másik kirekesztő kánon készül fölváltani, hogy már akkor meghurcolják, próbálják megalázní, mert nem hajlandó korrigáló apológiát írni – ez a leginkább bosszantó, pedig akkor még nem is sejtette, hogy: „... később minden siker és kudarc ehhez a száználmas epizódhoz viszonyul. Az altisztek cifrázás nélkül tudtadra adják: tabusértő vagy, ráadásul a tabuképzés periódusában – soha egy díjat vagy ösztöndíjat nem fogsz kapni. Becsületükre legyen mondva, évtizedeken át tartják a szavukat.” (Ad/309)

A szépiró és publicista Csontos János pályakezdő dilemmái

Az *Angyaldekameron* meghatározó élményrétege az irodalmi és publicisztikai közélet, ami érthető, hiszen olyan identitáskonstruáló önéletrajzról van szó, mely át meg át van szöve az újságírólétre vonatkozó reflexiók sokaságával. A regényíráshoz, a regénybeli angyallét definiálásához elengedhetetlen magának a regényfogalomnak az értelmezése és az írás szerepének meghatározása is. „A hírlapírás napi bravúrjai mindenestre állandó készenlélet igényelnek; a nagy konstrukciók, a világmodellező kompozíciók pedig még jó adag fanatizmust is.” (Ad/561)

Csontos a debreceni *Egyetemi Élet* diákmunkatársaként a megyei napilap, a *Hajdú-bihari Napló* újságíró stúdiójának is tagja lett, amelyet Juhani Nagy János vezetett. Később (1987-től) megörökölte a *Naplónál* Juhani asztalát (aki közben a *Magyarország* főmunkatársa lett – s Csontosot csábította volna 1990-ben a *Pesti Hírlaphoz*, viszont akkor ő már a *Debreceni Krónika* alapításán fáradozott): „elkészítő jegyzetapparátust lelsz minden egyes cikkéhez. Te bezzeg mindent megsemmisítesz, ami a köztes, forrongó állapotra utalhat, hogy csak a végeredmény maradjon, kézirat véletlenül sem: a te alkotáspszichológiádban ne turkáljon a kukkoló hajlamú utókor.” (Ad/258)

Csontos számára a munkáskörnyezetből való egyetlen kiemelkedési lehetőség az értelmiségivé válás volt, s ezért igyekezett mindent meg is tenni, kivéve azt, hogy barátságot köt a rendszerrel. „Neveltetésed azt az egyet komolyan beléd sulykolja: soha ne legyél párttag, mert akkor az egész helyett mindig csak a részt képviselheted – a pártfegyelem pedig nem fér össze az értelmiségi szuverenitással. Tudod, hogy erre számos ellenpélda akad, mégis tartod magad e dogmához a többpártrendszer idején is: azelőtt egy pártnak nem vagy a tagja, azután meg soknak nem vagy. Ugyanakkor azt is világosan látod, hogy a közügyektől elhatárolódó mentalitás önáltatás: a társadalomba ágyazott ember soha nem lehet teljesen szabad és független.” (Ad/263) A közéleti cselekvések személyre szabott lehetőségeit és kihívásait várja ki az egyetemista Csontos is: tudományos diákköri dolgozat, kötekedő újságcikk. Később az újságírás terrénumában a publicisztika legszélesebb, nemes tradíciókba ágyazott kortárs arzenálját vonultatja föl (A *Magyar Nemzetet* Alapító Pethő Sándor *Szellemi honvédelmének* jegyében – s nem véletlenül kapta meg a Szellemi Honvédelemért-díjat 2004-ben).

Ötödétét kezdte az egyetemen, mikor a *Hajdú-bihari Napló* kultúra rovatához került, ahol hamarosan színikritikák írásával bízták meg, kipróbálhatta a hírszerkesztést és a kommentárírást, napi rovatot hozott létre a „civil hang érvényesítésére”. Az *Angyaldekameron*ban olvassuk a rendszerváltó közéleti újságírásban tett lépéseiről az alábbiakat: „A politikai újságírás egy idő után már civil kurázsit is kíván. Midőn például felveted, hogy az állampárti iratokat a menekülő bolsevikoknak nincs joguk bezúzni és ledarálni, mert az iratanyag az államé, nem az időközben átkeresztelkedett párté, kapsz egy fenyegető levelet.” (Ad/351)

Alapító főszerkesztője volt a *Debreceni Krónika* című napilapnak: 1990-ben harmincon aluli munkatársaival vonult ki az időközben privatizált megyei napilapból. Bár éppen ekkor zajlik a rendszerváltó kormányalakítás, a kollektívát az átlagosnál jobban érdekelte a kultúra, mint a politika. Noha – az *Angyaldekameron* kommentárja szerint – ebben az átmeneti korszakban „ez a mentalitás nem szégyellnivaló, s nem számít az élnélhetlenség szindrómájának”, mégis borítékolható a vereség, a kiadói konstrukció ingatag lábakon áll, erős hirdető, kitartó befektető nélkül a napilap másfél hónap után megszűnt. Itt tanulta meg azonban a politikát olyannak látni, mint egy humorosz: „később ez a szemlélet segít a publicisztikai működésben is; csupán a krisztian

[keresztyén] részvétről nem szabad egy pillanatra sem megfélelkezned”. (Ad/364) Fix állás híján, féléves külsőzés után (a többi közt vezércikkeket írt a *Pesti Hírlap*ba) hívták meg Hajdúböszörménybe a *Szabadhajdú* városi hetilap beindítására. Lassan megkedvelte a hajdúvárost, megbékélt a helyi viszonyokkal, de észrevette az „ásítózó unalom” jeleit is magán. „Még az sem dobja fel a hangulatod, amikor suttyomban megjelenik a debütáló versesköteted: a hatéves hercehurcával lekésed a normális irodalmi indulást; költészet helyett akkor már mindenki politikában utazik.” (Ad/382) Az első verseskötet (*Menekült iratok* [az *Angyaldekameronban Tűzbőlmentett poémák*]) majdnem elhallgatott megjelenésének ténye 1991-ből nem maradt nyomtalan érzelmi emlékezetében – legalábbis a költői önérzet nehezen felelte a fanfáros debütálás hiányát. Két fejezettel előrébb a motívum újra összekapcsolódik a kultúra háttérbe szorulását és a politika divatját korrelációba állító panasszal: „... téged sem a kiadó értesít, hanem Franszoá barátod szól, hogy ott van a derékszegi könyvesboltban, a nyár derekán, a totális holtszezonban. A politika akkorra már mindent tarol; a poézis a kutyát sem érdekli.” (Ad/390)

A böszörményi hónapokat követte aztán a főváros: az *Esti Hírlap* kultúra rovata, zsongás, bizonytalanság, napi rutin, forgatag, sok munka, harc nemcsak a politikában, de a sajtópiacra is. – És egyszer csak azon veszi észre magát, hogy leigazolta a *Magyar Nemzet*. De a véglegesítés a belpolitikai rovatba sorolta, ahol egyrészt publicisztikákat, mellette vidéki riportokat írt: egyházi kérdésekről és az aratásról, környezetvédelmi cikket és helyszíni beszámolót az ózdi munkásgyűlésről (az elmaradt végkielégítés egy részének kifizetése épp a cikknek volt köszönhető). Közben részt vett a hosszabb életű *Zenekar* című folyóirat megalapításában, illetve az akkor új alapokra helyezett írószövetségi folyóirat, a *Magyar Napló* olvasószervezői feladatát is magára vállalta. Éppen bojkott folyik a lap ellen, és Oláh Jánossal együtt csak lassan sikerül rést nyitni „az új gúnyát viselő kultúrharc mocsárszagú frontján”. Egyértelműnek tűnik a szándék, hogy a folyóirat a nemzeti értékalapú valóság-irodalmat képviselje, s ezzel újabb feketepontokat gyűjt magának szerzőnk, hiszen: „a pusztaság túlélés is bőszi [..] az elszánt, végső harcban induló kánonlovagokat: ezzel kiírod magad mindenből, öreg – üzengetik.” (Ad/413–414)

A hétköznapiakat a mozgalmas, olykor pikáns közéleti mozzanatoktól sem mentes újságírói lét és a szeszélyes ’zsrnál-tematika’ határozza meg. Sok a tanulság, de hámlik a máz is: „... a politikai közbeszéd fokozatos és végzetes elbutulását [..] már feltartóztathatatlan folyamatnak érzed. S nem is csupán az egyszerűbb lelkeket megcélzó demagógiáról van szó, hanem a táborképző leegyszerűsítésekről is: a részközösséggé formálódás egyrészt az eszmei ellenlábaskodás lealacsonyításával, verbális megsemmisítésével, másrészt a virtuális zászlófelvonások előtti szertartásos névsorolvasásokkal jár együtt. A szabados szubkultúra fő identitásképző eleme akkoriban az aláíró-sport: a ’jók’ egy némiképp homályos, íratlan kategorikus imperatívusz nevében elhatárolódnak valamitől vagy valakiktől (a ’rosszaktól’), majd hosszan közlik

a szöveg alatt az elit listát, mert úgy gondolják – sokáig nem is alaptalanul –, hogy ez erőt mutat, és nyomásgyakorlási eszközként szolgálhat.” (Ad/408–409)

Érvényes politológiai elemzés és politikaszatíra egyszerre, a közélet (vagy a „klub-szerű értelmiségi aktivitás” paródiája), ugyanakkor példája annak is, hogyan lehet – a nyelvünk hajlékonyságával mesterien játszva – átemelni az irodalomba, legalábbis egy szépírói tárcaközegbe, a napi publicisztikát. Az *Angyaldekameron Úgyek és ügynökök* című fejezete (a címben jelzett besúgók és jelentések zsrnál-pszichológiai fejtegetései mellett), valamint a következő, *Hosszú, méla lesben* című rész mindenesetre bepillantást enged a redakciók (nem mindig átlátható, a politikai divatoktól és emberi gyengeségtől korántsem leválasztható) belső viszonyaiba/belviszályaiba.

Noha utaltunk már az egyes publicisztikai állomásokra, Csontos János újságíró- (és költő-)sorsa tulajdonképpen Debrecenben dőlt el: innen kapott olyan inspirációkat, és innen vett olyan irányt, melyet aztán egyrészt meg kellett erősíteni, másrészt egyenesbe kellett állítani; ez a folyamatos korrekció vagy a késleltetett pályakezdés kényszere jellemezte az írórsort. A gimnáziumban indította el az egy példányos *Hanta Hírlapot*, rendes rovatokkal, s különböző műfajokban próbálva magát. Az *Egyetemi Élet* diákújságírója (első cikke matematika–fizika szakosként egy színkritika), a *Kötekedő* tárcarovat kitalálója és gazdája, az újságíró-stúdió tagja. Az *Egyetemi Élet* főszerkesztője Tóth Dénes (akit aztán Turi Gábor vált, Tóth a *Debrecen* hetilap főszerkesztő-helyettese lesz). Az egyetemi lap (Fucskó Miklós által szerkesztett) *Főnix* rovatában jelenik meg az első verse nyomtatásban (később Csontos szerkeszti a *Főnixet*), s két másik követi ezt a *Hajdú-bihari Naplóban*. Egyetemistaként egy szakkollégiumi *Fényes Szelek* antológiát állít össze, melyet a pozitív lektorálás ellenére sem adnak ki. Az *Alföld* folyóirattal stúdiósként kerül kapcsolatba (1989-ben jelent meg verse, a folyóirat közölt egy recenziót, szerepelt az 1991-es *Más vagy* stúdióantológiában – az irodalmi kánonharcok kiszorítós-dija már megkezdődött), ám az irodalmi-szellemi közélet formálásába sokkal látványosabbra sikerült a belépője. Az egyetemen, hosszú tárgyalások után néhány fiatal irodalmár és társadalomkutató megalapította a *Határ* című irodalmi és társadalomtudományi folyóiratot, melynek első száma 1986 áprilisában jelent meg a KLTE Közművelődési Bizottsága kiadásában. A felelős szerkesztő Fülöp László volt, főszerkesztőnek Gerliczki Andrászt választották, s az alapító szerkesztők között szerepelt Csontos János mellett Elek Tibor, Porcsin Zsolt, Porkoláb Tibor, Valuch Tibor. A merőben új, bátor irodalmi hangokat is megszólaltató *Határ* első bemutatóján épp az *Alföld* szerkesztőitől érkeztek a legerősebb támadások, s ezt így kommentálja az elbeszélő az *Angyaldekameronban*: „Először látsz élő egyenesben kísérletet arra, hogy egy kanonizáló csoport megpróbálja rohammal elfoglalni, amit más kiharcol. Nem virágozhat ezer virág sem: lényeges, hogy ha a szöveteségi kör valahol lehetőséghez jut, más, konkurens csapatok párhuzamosan ne

létezhessenek. Mindazonáltal Messyásyval [Keresztury Tibor] aztán egy álló éven át egy padban ülsz majd a világvárad [budapesti] sajtótanodában; és eljársz Hentes [Mészáros Sándor] kortárs irodalmi szemináriumaira is, ahol a maradék évfolyam passzivitása mellett lényegében veled tud dialógust folytatni.” (Ad/324)

Javában dolgozik az első verseskötet összeállításán, s megismerkedve Rózsa Endrével, körvonalazódik szakdolgozatának témája, a *Kilencek* költőcsoport történetének s tagjai jelenének bemutatása is. „Mivel elégedetlen vagy a rendelkezésre álló szakirodalommal, kölcsönkérsz egy szalagos magnót, s nyakadba veszed az országot, hogy egytől egyig végiginterjúzd őket.” (Ad/327) A megszülető interjúfűzér a Serfőző Simon által szerkesztett miskolci *Napjaink* folyóiratban látott napvilágot, s a versek helyett ez lett az első önálló Csontos-kötet is.

Debreceni újságíró volt, amikor – Brém-Nagy Ferencsel és Fucskó Miklóssal az oldalán – főszerkesztőként jegyezte a szentendrei *Folyam* című, évente kétszer kiadott irodalmi és művészeti folyóiratot, a lapnak 1989–91 között összesen öt száma jelent meg. „Míg a többi folyóirat a popfrontosságból épp mindenféle irányzatosságokba menekül, ti a nyitott, minőségelvű szerkesztés hívei vagytok.” A mutatószám túl jó lett: amikor meghívták a szerkesztőket „a túlélésükért küzdő folyóiratok véstánácskozására, kakukk-tojásnak, szükségtelen trónkövetelőnek” tekintik őket – a házigazda nem is rejti véka alá: „ez háború, harc a pénzért, az új rezsim kánonjáért”. (Ad/356) De nemcsak a létért-pénzért, egyúttal a kanonizált irodalmi hatalomért folyik harc, hanem az irodalom alakulásába-alakításába még a politikai-ideológiai elkötelezettségek is beleszólnak – ki beszél itt esztétikáról?! Csontos több helyen érzékelteti, hogy egyrészt a még a ’80-as évek végéről datálható összekülönbözése Esterházyval (s ennek folyamánként Nádassal és köreikkel) egész irodalmi pályafutását hátráltatta, avagy kényszerpályára (mellékvágányra) igyekezett állítani.

Sorra jelentek meg ugyan verseskötetei, Csontost nem vitte magával a kiadói fősodor. A *Szonettregény* kálváriáját ismertetve (öt év telt el a megírás és megjelenés között), megállapítja: „generációs és szakmai szervezeteken kívül” áll, ösztöndíjkérelmei rendre elbuknak – a kuratóriumokban a „másik” tábor tagjai ülnek, és ha a művészi indok hiányzik, jöhetnek a szakmaiatlan érvek: a zsurnalizmus megfelelő egzisztenciát kínál számára. Azon túl, hogy nem egyszer az újságírás és a szépirodalom közötti senki földjén találja magát, még a bravúros költői teljesítményekkel szemben megébredő szakmai féltékenységgel is meg kell ismerkednie, hiszen a politika itt is gyakran felülírja a poézist. Létezik ugyan olyan szerkesztő, aki őszintén barátkozik a *Szonettregény* támogatásával, „végeredményben imponál a bravúr, ám amikor kiderülnek számára a politikai világlátások antagonisztikus differenciái, érzékelhetően megcsappan az érdeklődése irántad. Szabadság van, manapság minden megjelenik előbb-utóbb, ami arra érdemes; meg az is, ami nem – tér ki diplomatikusan a lobbizás kötelmei alól”. (Ad/392)

Újságot írni vagy újságba írni?

Fried István a magyar írók választásait-pályamódosításait vizsgáló tanulmányában (2012) veti föl azt a kérdést, hogy az *újságírás* és az *újságba-írás* merőben más publicista karaktert feltételez, s ehhez Márai gyakorlatával érvel. Meg kell és lehet különböztetni a kettőt: s magától az írói értékmérő szándéktól függ, hogy az újságban megjelent írások miként válnak a szépirodalmi életmű részévé. Sőt, visszább is kanyarodhatunk az időben, Mikszáth Kálmánhoz. Révay Mór könyvkiadói emlékirataiban (1920), a Mikszáthról szóló fejezetben arról számol be, hogy az újság olyan napi cikkeket is kért az írótól, melyek nem mindig voltak kedvére valók, de írói lelkiismeretessége nem ismert határt. A vita azon volt: megéri-e a karcolat, hogy kötetbe kerüljön (a jubileumi életműsorozatban aztán két kötetben jelent meg a parlamenti karcolatokat-portrékat közreadó *Az én kortársaim*). „Rendesen Scarron jelzésű cikkei voltak ilyenek, ezek az adomaszerű tárcái, amelyeket már megírásuknál rövid életűeknek tartott; azért jegyezte álnévvel. Ily vitatkozásoknál azzal döntötte el a kérdést, hogy amit Scarron írt, azt Mikszáth Kálmán csak akkor veheti figyelembe, ha Scarron is tekintettel volt Mikszáth Kálmán-ra.”

Mindenesetre az írói témavilágot, az írásmódot és a stílust meghatározta (máig meghatározza) a határidő (és a terjedelem) betartása, a gyors reagálás kényszere és egyszerre annak élvezete, a napi aktualitás, a mögötte fölsejlő általános emberi (és esztétikai, erkölcsi stb.) érték megismerése és kifejezése. Újságot írni és újságba-írni elvileg minőségi különbséget feltételez: az utóbbi érvényessége az újsághasábokon túl is megmarad, de születését az újságírás kényszere szabja meg. A 19. század második és a 20. század első felében nehezen lehet olyan, a magyar irodalom első vonalába (s nem csak a legjobbak közé) sorolható szerzőt találni, akiről az irodalomtörténet megemlékezik, és ne lett volna egyébként jelentős a szerepe a sajtótörténetben is (szerkesztőként, tárca- és vezércikkíróként, riporterként) – a szépírói és újságírórsor gyakran összefonódott, ráadásul a szerzői önreflexiókból sem hiányzott a kétféle egzisztencia összevetése. (Móra egyenesen „félbemaradt egzisztenciáról” beszélt, számot vetve saját sokféleségével, energiái szétdarabolásával a szépirodalom, az újságírás, a tanítás és a gyermekirodalom, a múzeumi munka, a régészeti ásatások során.) Nem beszélve arról, hogy Jókaitól és Mikszáthtól kezdve az író nemcsak követője volt a közéleti (nagypolitikai) eseményeknek, hanem alakítója is – mint előbbi két író esetében: akár parlamenti képviselőként; mások az „építkezés” és „politizálás” közötti alternatívában lemondtak a konkrét politikaalakításról (a *Nyugat* szerkesztőtársaként Móricz már megfogalmazta az irodalommal való építkezés gondolatát, melyet a *Kelet Népe* élén szigorú következetességgel alkalmazott.)

Ady prózáját (kevésbé ismert novellista, kritikai oeuvre-jét) – indulataiban, témáiban, az érlelődő szimbolizmus mellett az éppen eltűnőt megragadó impresszionista

nyelvhasználatban, sőt, a költői életmű egy részét – egyértelműen alakította az újságírás, s gazdagodott ezzel az irodalmi eszköztár. Ugyanakkor (a fiatal Krúdy Gyulához hasonlóan) nehezen tudta függetleníteni publicista énjét a sajtó- és gazdaságpolitikai érdekcsoportoktól (az ifjú Krúdy debreceni színházi írásai, minden autonóm kritikai és írástechnikai vagy stílusbeli értékük mellett, jól mutatják ezt a függést, később pedig saját egzisztenciális kényszerének-pazarlásainak is ki volt szolgáltatva). Kosztolányi és Márai is egyaránt meg tudta teremteni azt a függetlenséget, mely a napiban nem a napi érdeket, hanem az egyszerit vagy az egyedít vizsgálva volt képes megfogalmazni általános üzenetet. Az „újságba-írás” tehát alkalom.

Csontos János számára az újságba-írás (a gyors reflexió és a napi kapcsolat az élettel) valóságos életforma. Annyiban a Krúdy-példát követi, hogy az élet és az írás ugyanaz; ám annyiban Kosztolányit, hogy az írás egyúttal játék is: élettel és nyelvvel, szépséggel s halállal; de Móra Ferenc mintája szintén ott lebeg, miszerint a magánügyekből közügyek lesznek. Ez a tendencia már a – *Magyar Nemzetes* publicista karrierkezdetét jelentő 1994–96 közötti időszakból válogatott – *Gondolatok a lomtárban* (1996) írásaiban is erőteljesen jelen volt, s végigkíséri a tárcaírói karriert egészen a 2015-ös *Karnevalig*. Csontos számára az *Egyetemi Élettől* kezdve egyfajta irodalmi megnyilatkozási szintér volt az újság; még csak azt sem mondhatnánk, hogy más nyelvet beszél a könyvben vagy az újságban, a témák és a figurák is hasonlóak, csak a megjelenési közeg, egyúttal a jelentésháló, a megjelenéshez társított asszociáció változik.

Thienemann Tivadar írta *Irodalomtörténeti alapfogalmak* című könyvében (1931), hogy a könyv „nem egyetlen életformája az irodalmi műnek” – s mintegy be is kapcsolódott ezzel a Szemere Pál fölvetésével 1839-ben indult vitába arról, hogy mi az irodalom. Az „írások összessége” kifejezés (Sík Sándor szerint, aki épp az „olvasás művészetét” faggatva tárgyalt irodalomesztétikai alapfogalmakat) kiterjed a kéziratra és a nyomtatásra vagy a le nem írt népköltészetre egyaránt. „Nyelvi művek összességét” kell tehát értenünk rajta, beleértve természetesen az elméleti fizikai szakirodalmat ugyanúgy, mint a népszerű ponyvairodalom „remekait”, a love storyt vagy a rémregényt. Irodalom volt egykor minden, amit leírtak és olvashattunk, a nyomtatás elterjedésével pedig minden irodalomná vált, amit kinyomtattak. Persze az „irodalom” feltételezi az olvasót, a befogadót, valamilyen párbeszédet a szöveg (Író) és az életet képviselő Olvasó között. A párbeszéd (mint a távolsági kommunikáció időben és térben történő optimális redukciója) könyvnyelven megvalósul a nyomtatott termékek közül a hírlapirodalomban, mint a regényben. A kettő között áll a folyóirat-irodalom (lám: az irodalomnak különböző változatai vannak!), a folytatólagosságot feltételezve. Persze, a folyóiratok 18. századi szülőházájában, Franciaországban a „revue” nem az időbeli ’hosszúságot’, sokkal inkább a térbeli ’szélességet’ jelentette, amennyiben a szemlésző, áttekintő-leltározó szándékra utalt az elnevezés. A Thienemann által „folyóírásnak” neve-

zett párbeszéd az író és olvasó között nem a folytatásokban megjelenő regényeket, de még csak nem is az irodalmi igényű tárcát vagy a hírlapi esszét jelentette, hanem azt a tartalmat is magában foglaló formát, amely magát a párbeszédet fedi. E párbeszédműfaj követelményeinek nem az interjú vagy a portrébeszélgetés, hanem leginkább a tárca és a jegyzet vagy az irodalmi kommentár, valamint a novel-laigénnyel készült (szociográfiai) riport felel meg.

A napi (eleinte – a postajáratokhoz igazodó – heti kétszeri) sajtó megjelenésétől – majd a tájékoztató és a véleményműfajok palettájának szélesedésétől – kezdve folyton vibráló kérdés, hogy az újság tükrözi-e vagy alakítja-e az életet. Kossuthtól Mikszáthig vallották a közéletben is otthonos, nemcsak újságíró létükkel rangot szerző nemes zszurnaliszták, hogy a lapok nem pusztán a napok tükrei, de a történések alakítói is. A szépíró és újságíró is természetesen arra törekszik, hogy reflektáljon a maga eszközeivel a mindennapi életre, az úgynevezett Valóságra (amit egyébként maga is alakít vagy teremt). S a 20. században maradandót alkotó szépíró-publicisták közül többen megfogalmazták (pl. a már említett Krúdy, Kosztolányi, Márai), hogy az író folyton vetekszik bennük az újságíróval, s noha egyik a másikat segítheti, a zszurnaliszta robot akadályozza a szépirodalmi kiteljesedést. Krúdy azt írta: őt az újságban semmi más nem érdekelte, mint a tárcarovat; Kosztolányi mindig az éppen adott lehetőségből igyekezett a lehető legtöbbet megvalósítani. Ha csak egy körömnnyi felülete lenne az írónak, akkor hozza létre a körömköltészetet – vallotta. Márai Sándor nyomán (is) a vérbeli szépíró-publicisták valóban elvégezték ezt a preparációt: a zszurnalisztaként fölfedett való életet íróként (preparálva, átformálva, az élettapasztalatot létélménnyé alakítva) adták közre. Ezek sorába tartozik az 1970-es és '80-as években számos, folyóiratokban és antológiákban is megjelent szociográfiai riport írója (Lázár Ervintől Fekete Gyuláig, Serfőző Simontól Székelyhidi Ágostonig, Csalog Zsolttól Moldova Györgyig, Darvas Józseftől Csurka Istvánig), de a közelmúltból fölidézhető Temesi Ferenc, Fehér Béla, Szentmihályi Szabó Péter neve is. Nos, ezt a sort folytatja – egyúttal a publicisztikai nézőpontokat és íróérték-értelmezéseket gazdagítja Csontos János.

Sipos Balázs a 20. századi szépíró-publicisztikai hagyományokat bogozó tanulmányában (2002) idézi Babits Mihály 1925-ben közzé tett vitaanyagát. Babits ekkor ismerkedett meg Bergson idő- és emlékezet- (vagy a teremtő fejlődés-)tanával, s maga megkerülhetetlennek vélte (a „homo moralis” mintegy esztétikai paranccsá emelt íróviselkedési mintájának jegyében is) az „idő” és „örökkévalóság”, a „korszerű mondani- való” és az „örök emberi” közötti választást. Érezte a korszerűség sürgetését (négy évvel később, 1929-től Móriczsal együtt, majd 1932 után egyedül szerkesztette a *Nyugatot*), s már ekkor úgy gondolta: az, aki a korszerűt választja, „el van veszve”, hiszen „lemond az alkotásról a beszéd kedvéért: ezáltal újságíró lesz” (a babitsi *Nyugat* talán ezért fedezett föl kevesebb tehetséget?). Szerb Antal még arról panaszkodott 1935-ben, hogy „a filléres intelligencia korát” éljük, ezzel szemben – a Babitscsal esztétikai elveiben sem

egyező – Kosztolányi az újságíró felelősségét firtatta, ti. azt ismerte föl, hogy az újság veszi át a könyvtárak közművelődési (ismeret- és műveltségközvetítő) szerepét.

Természetesen a 19. század végi bulvársajtó (amely a hírben nemcsak a megbízható új információt, de a szenzációs karaktert is kiemelte, vagy inkább csak az utóbbi emelte ki) arra ösztönözte az újságírószakmát, hogy folyamatosan „gyártsa” a híreket, s a megszerzett új információkat a lehető legjobban fogyasztható módon s a lehető leggyorsabban tárja az olvasó elé. Nos, ez a szemléletmód nem igazán kedvezett az igényes írásnak, ennek ellenére a 20. század első harmadára valódi virágkorát élte a tárca és az irodalmi újságírás. Maga a hírlapírás csak annyiban irodalmi tevékenység, hogy a cikkeket olvassák (hiszen irodalom mindaz, amit olvasnak), ám nem véletlenül született meg a *hírlapirodalom* kifejezésünk, különbséget téve a hírlapokban (is) megjelenő szépirodalom között. Túlzás volna azonban azt állítani, hogy régen bezzeg milyen végtelen lehetőségei voltak az íróknak az újságban való megjelenésre. Sőt, az idealizált kép kialakításában éppen azok az írók és költők vettek részt, akik maguk is újságírásból tartották fenn egzisztenciájukat, mint pl. Kosztolányi, aki mindemellett állandó korlátnak érezte a szerkesztőségi falakat, s aki így mutatta be a maga is verselő Vészi József által szerkesztett *Budapesti Naplót* 1928-ban (Sipos Balázs kiemelésében): „... költők, regényírók és novellisták dolgoztak itt... Egyik asztalnál Csáth Géza Wagnert és Puccinit füttyörészte, a másiknál tudósok vitatkoztak Herbert Spencerről és Nietzsche-ről. [Vészi] nem sokban különbözik tőlünk. Versekről beszélt, Dantét idézte olaszul, Shakespeare-t angolul, és megértette munkatársaival, hogy a legbecsesebb kincs az egyéniség...”

A szépíró-publicisták java része az irodalmi formákat kereste a hírlapi műfajokban is – az „újságcikk álarcában írói alkotásokat jelentetett meg” (írta Illyés Kosztolányi hírlapírói módszeréről). Egyetértünk a megállapítással: szinte lehetetlen úgy beszélni a 19–20. századi hírlapirodalomról, hogy ne tévedjünk az irodalomtörténet berkeibe. Az írók és költők életében az újságírás is irodalmi tevékenységnek számított – például a nyelvhasználatban, hadakozva a szenzációsajtó divatjával terjedő nyelvi igénytelenség ellen (ami gyakran nem volt szándékos, hanem a lapzárta, az időhiány nem tette lehetővé az irodalmi igényű fogalmazást – s ami egyébként kedvezett a tárcaműfajnak, melyben az élőbeszéd elevenségével és közvetlenségével tudott az író az olvasó felé fordulni).

Az irodalom és újságírás mezsgyéjén: Csontos János „lírizáló” publicisztika-köteteiről

Alföldy Jenő monografikus költőportré-kritikájában írta Csontosról, hogy – az ’50-es években született, az 1970-es évek azóta már kanonizált generációjához hasonlóan – „ő is rendkívül tájékozott, tanult szerző, ő is dolgozott irodalmi szerkesztőségekben, s

bár publicisztikai munkássága elsősorban a politikai közéletre irányul, irodalmi utalásai, példálódzásai a mai, kultúrától elrugaszkodott újságírásban szokatlan kulturális érzékenységről tanúskodnak. A *Magyar Nemzet*ben hosszú ideig naponta jelen volt *Kétezer leütés* című tárcasorozata. Betűre, szóközre pontosan annyit mondani valamiről, amennyit érdemes, se többet, se kevesebbet – ez tartalmi és formai kérdés egyidejűleg.”

Csontos János első publicisztikai válogatására éppen a krisztusi kor elérése után, 34 évesen vállalkozott: három ciklusban 34 írást szemelgetve a *Magyar Nemzet*nél addig eltöltött két esztendő, 1994 és 1996 tavasza közötti időszakból – s kiadója az előző munkahelye, a hajdúböszörményi *Szabadhajdú* volt. A *Gondolatok a lomtárban* kötet cím egyértelműen asszociáltat Vörösmarty versére, de felfedezhető szarkasztikus öniróniája is: a könyv és az újság alapanyaga ugyanaz (papír, betű, nyomdafesték), az újságban és könyvben közöltek megítélése azonban eredendően ellentétes. A közvélekedés szerint az újság mulandó, a könyv maradandó, így a bennük olvasottakkal kapcsolatban leggyakrabban fel sem merül az ellentétes mérlegelés igénye. Csontos János jól tudja, hogy az irodalomnak gondolt írások egy része szellemi lom, viszont a felejtésre ítélt napisajtóban is rejtőznek maradandó értékek. Ezt a saját gyakorlatával igyekezett s igyekszik bizonyítani, így az újságban sem mond le a maradandóság igényéről. Ő is kiválóan ismeri a sajtótörténeti példákat – az általa említettekhez, illetve a már idézett Mikszáth–Scarron párhuzamhoz most egy másik esetet (ideológiai csörtét, egyúttal publicisztikai szerepértelmezést) említünk. Széchenyi István vaskos röpiratban bírálta Kossuthot az általa szerkesztett *Pesti Hírlap* túlzott radikalizmusa miatt, azt is kifejtve, hogy a Kossuth vezércikkeiben foglaltaknak inkább könyvben volna a helyük, mintsem a napisajtóban. Kossuth erre úgy reagált, hogy egy lapnak nemcsak joga, de kötelessége is megvitatni a törvényhozás, így az ország közvéleménye elé tartozó dolgokat. Az újság tehát a köznapi gyakorlatban teszi élővé a könyvekbe kívánczó (ma így neveznénk: demokraci elméleti, politológiai, politikafilozófiai, közgazdasági, jogi stb.) „elméledést”. Csontos nem óhajt lemondani a publicista elődök irodalmi örökségéről, s nem is tud. Negyedszázada következetesen hisz benne, hogy a hírlapi tárca vissza fogja kapni helyét a legrangosabb műfajok között. Már több mint 20 évvel ezelőtt azt remélte a naptári aktualitású, ám hosszabb érvényűnek gondolt cikkekről, hogy leporolás után „levetik bizsu-álarcukat, s nemesen csillannak meg a kandi napfényben”.

Ma pedig valóban azt érezzük, hogy mintha nem is újságtárcák sorát (válogatását) olvasnánk, hanem egy könyvet lapoznánk. Egyfajta közelmúltbeli történelemkönyvet – hiszen a tárcák (jegyzetek, karcolatok és írópublicisztikai kommentárok) naplójellege személyes tükröt tart a históriának. Csontos abban is közeledik a „magányügy” Móra Ferencet jellemző gondozására, hogy a személyes élményből egyetlen pillanat (írói fordulat) során közügy lesz, vagy fordítva: Csontos személyes ügyként éli meg mindazt, ami bántja őt vagy környezetét a közéletben, a társadalomban. Idézzük föl az egyik 1994. szeptemberi tárcáját, a *Kender* címűt.

„Volt egyszer egy ember, szakálla volt kender – tanítgatom Eszter lányomat a klaszikus mondókára, másnap azonban így hallom vissza tőle: Volt egyszer egy vadember, szakálla volt vadkender.” Hiába, a gyerek fogékony mindenre, amit hall (a tévében, a felnőttek beszélgetésében), „nem csoda hát, ha a vadkender is beépült a kis világába, bár aligha tudja, mi fán (földön) terem”. A kenderszakállú egyszerűember magánügy, de ha a mondókában is vadkenderből van a szakálla, az már súlyos közügy. Ez a tárca remekül érzékelteti, hogy az olvasmányélmény ugyanúgy dominál, mint a társadalmi reflexió (a társadalom kritikájával együtt). Mint a többi Csontos-írásban: ebben – és a következő publicisztikai sorozatokban-kötetekben.

Arra a felvetésre pedig, hogy a költészet (irodalom) és publicisztika átjárásai azért széles kapukon lehetségesek, egy 1995. márciusi tárca (Gyönyörű és kegyetlen) bevezetését citáljuk (amely azt is tanúsítja, hogy Csontosban jól tudatosult az átjárhatóság). „Nem világos előttem, pontosan hol húzódnak a költészet határai, s hol vannak közös mezsgyéi a szociológiával vagy az újságírással – de úgy sejtem, sokkalta szélesebbek ezek a demarkációs vonalak, mintsem gondolnánk.” A *Gondolatok a lomtárban* írásait nem a szigorúan vett műfaji határok vagy a „hazug kronológia” szerint rendezte ciklusokba, hanem „belső utak mentén haladva”.

Négy év múlva a kötet (vagy könyv) szándéka viszont már tudatos volt az íróban, amikor 2000. január 3. és december 30. között napról napra írta a *Kétezer leütés* jegyzeteit. A glossza helyén állandó megjelenési felülete volt a lapban (*Magyar Nemzet*), egy héten hatszor kellett megírnia a mindig szigorúan kétezer betűhelyben mért írásokat. A kétezer leütés az egykori flekkterjedelem, s egyszerre több kihívást is magában rejt. Egy flekkben, kétezer betűben, szóközökkel, lehet a semmiről beszélni, és mindent el lehet mondani. Az újságírók bajban vannak, hogyan legyen egy cikk pontosan olyan hosszú, mint amelyet a szerkesztő megadott – Csontos János számára ez nem kérdés (nem azzal bajlódott, kihúzzon-e egy jelzőt, betoldjon-e egy kötőszót), mint ahogy az sem: hogyan reagáljon napról napra az ezredfordulós év rengeteg ingerére. Az ossziáni hanghoz fordult, Homérosz derűjével, miközben arról sem feledkezett meg, hogy a leütés nemcsak a betűhelyet jelenti, hanem a cikkek hangneme az iróniába burkolt kritikát (mint leütést) szintén megragadhatóvá teszi – Csontos nem hagyta ki a ziccerket, leütötte a magasra kapott labdákat. 301 „lábjegyzetben” írt az évről, az új reményekről és régi birkózásokról, a csalódásokról és az illúziókról, magáról és a világról, kultúránkról, ahogy élünk. (Itt is működött a sorsszerű számmisztika: a 301 jegyzet, mint a rákoskeresztúri 301-es parcella, egyrészt jóvátétel a csendes forradalmak hőseinek, másrészt a múlt újratemetése. Végeredményben pedig rendhagyó olvasónapló ez a 2000. esztendőről. Csakhogy Csontos számára az olvasmányokat nemcsak a könyvek jelentik, hanem a hírlap- és folyóirat-irodalom is, sőt: olvas a másik ember gesztusából, a bulvárjelenségekből, a sorok között, mondatok mögött. Köznaplót ír.

A *Polgári kaszinó* két év múlva jelent meg, 2002-ben. Ezek már hosszabb terjedel-

mű írások (2001 júniusa és 2002 májusa között), de a *Magyar Nemzet* heti jegyzetei tulajdonképpen jegyzetcsokroknak tekinthetők. Csontos általában több eseményre, jelenségre reagált e hasábokon, mintegy a civil történelem fonalát téve szellemileg is élvezetessé. Itt is jellemezte az irónia, melyhez igen érzékeny intellektuális humora adja a legbiztosabb fogódzókat. És e magasabb rendű humor segítségével lehet méltányos a társadalmi bűnökkel szemben. – Méltányos, azonban soha nem elnéző. (Sokan talán meg sem értik igazán ezt az intellektuális fölényt, mások nem mutatják az önértékükön esett sebet, mert hasonlóan kiformált válasza képtelenek. S a szellemi fölényben van bizonyos távolságtartás is: nem merül bele a sárba, inkább azt vizsgálja, ki, miért, hogyan, milyen érdekből gyártja a sarat vagy tapod benne.) A „kaszinózás” egyúttal vállalt publicisztikai program: „Lehetséges-e szilárd világnézeti háttérrel, de polgári stílusban célratörő, mégis visszafogott publicisztikát művelni? – teszi föl a kérdést. – A napi közéleti csetepaték mellett – vagy fölött – a közbeszéd részévé avatható-e az életmód, a bel- és külhoni utazások, a család? Van-e helyük egy machiavellisztikus korban erkölcsi és esztétikai megfontolásoknak?” Költői kérdések ezek: egyben állítások. Van helye az erkölcsi s esztétikai megfontolásnak, a családnak, az élménynek, az életmódnak. Idézzünk alább Csontos János *Kaszinói székfoglalójából*, melyben a heti jegyzet sajátosságait is boncolgatja: Heti jegyzetet írni inkább azért problematikus, „mert egy hét alatt sokkal bőségebb alapanyag keletkezik az életben és a politikában, mint ami széles körű befogadásra alkalmasan, olvasmányosan egyáltalán feldolgozható. Rostálni, szelektálni kell tehát. Elkerülhetetlen, hogy a szerző bizonyos motívumokat, szálakat kiemeljen, visszatérően megvizsgáljon, így keltve az olvasóban az elérhető teljesség csalóka képzetét. A heti jegyzetírón azonkívül könnyebben átgázol az idő: meglátásai, sejtései gyorsabban avulnak, nehezebben állják a versenyt a napilapos vezércikkekkel és a gyors reagálású elektronikus médiával. Ha mégis van értelme e hálátlan műfajnak, az az archimédeszi pont reménye: hogy sokaknak igenis fontos lehet ez a markáns periodikus véleménynyilvánítás, amelyből táplálkozva saját világképüket is árnyalhatják, karbantarthatják.”

Ilyen karbantartó 'eszköz' volt az *Európa Nova*, illetve számos rovata, melyek írásai az *Ezüstkor* című kötetben láttak napvilágot 2005-ben. A címadó tárcaesszé-sorozat mellett itt szerepeltek a *Hajónapló* és a *Szabad Európa* sorozat írásai és internetes rovatai *Személykép*, *A hét műbalhéja* és *Csütörtök* címmel (az utóbbi rovatötlet még debreceni – „krónikás” – lelemény volt). Az *Ezüstkort* a *Kételyek Könyvének* nevezte. Előszó helyett fogalmazta meg szkeptikus kritikáját a bölcseségről s annak viszonylagosságáról: tudniillik a bölcs már csak azért sem lehet boldog, mert „túl sok benne a kétely”, mivel a kollektív kételkedés hatványozódik: „Sok bölcs egy rakáson: maga a kritikus tömegű tanácstalanság.” A gondolatoknak azonban össze kell szikrázniuk: „Ráció és emóció, értelem és érzelm: a

két örökharagos ikertestvér.” S nem árt, ha a bölcs kijelentő mondatokban fogalmaz – mert ha fölkiált, akkor már költő, ha óhajt, akkor báránybőrbe bújt farkas („szellemi diktatúrák szálláscsinálója”), ha felszólít, már politikus; ha pedig kérdez, „első pillantásra már nem is olyan bölcs”. Csontos társadalmi és emberi „bölcseiségeket” állít elénk, tapasztalatokat és tanulságokat, de a kijelentő mondatok helyett inkább kérdezne. „Van-e akkor jogunk és lehetőségünk kérdezni? Észjárásunk talpkövévé avathatjuk-e a kételyt? S képesek vagyunk-e szembeszállni a vulgáris váddal, hogy aki kérdez, az hátráltat; s mivelhogy hátráltatja a kételyek nélküli építkezést, ezért voltaképpen a rombolás ügynöke?” Lemond arról, hogy megmondja, mi a szép, magasztos és érdekes. Az emberi szépség is oly viszonylagos, így miért ne lenne relatív a költői szépség (mely saját magunk számára is elmagyarázhatatlan) !? „A kétely a lélek természetes állapota – írja filozófusként, ám nem tagadja egykori matematikus önmagát sem. – A hit és a meggyőződés az ideális végpont, a lélek vívódása az oda vezető út, amit sohasem érhetni el. Mint a geometriai görbe, ami mindinkább odahajlik az egyeneshez, de mennél közelebb megyünk hozzá, mennél miniatürizáltabb nagyítást készítünk e reménybeli randevúról, annál reménytelenebb, hogy összesimuljanak. Epsilon sugarú környezet – mondják a feloldhatatlant lezserül áthidaló matematikusok: józan ésszel felfogni nemigen lehet ugyan a dolgot, de műveleteket egészen jól végezhetünk ezzel a körmönfont fogással.” Végül úgyis csak a tökéletlen dolgok érdemesek figyelmünkre. Mulandó dolgokkal foglalkozunk, mert nem szeretnénk lemondani a tökéletesség illúziójáról.

Csontos publicisztikai sorozatai soha nem valamilyen korábbi vagy máshonnan vett mintát követnek. Rendhagyó európai kalauz volt az *Europa Nova* is – a *Magyar Nemzet* szombati mellékleteiben (uniós csatlakozásunkkal bezárólag) 2003 novemberében és 2004 áprilisa között hétről hétre közölte Csontos a kisesszéit, melyek még az év őszén könyvformában jelentek meg. A 15 korábbi és a 9 újonnan csatlakozott állam portréját kaptuk (Magyarországról nem írt, pedig élvezetes olvasmány lett volna összevetni a rólunk s bennünk élő sztereotípiákat a leselkedő szemmel. – Csontos János ugyanis afféle szellemi voyeur, az irónia spanyolfalát tolja maga előtt: sajátos országismertetései megkövetelik tőle a láthatatlanságból piszkáló iróniát. A kisesszék a kiadói rezümé szerint egyszerre szolgálják a könnyed ismeretterjesztést, de gondolatébresztő céllal is íródtak, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy nagyfokú szubjektivitásuk ellenére is hiteles képet kaphassunk ama országokról és népekről, amelyek már az Unió tagjai, majd azokról, amelyek csak 2004-ben csatlakoztak az „Új Európához”. Több mint tíz éve készültünk az aktusra, mégis rá kellett döbbernünk: felkészületlenül ért a csatlakozás. Felületesek az ismereteink nemcsak az Unió működéséről, de a tagállamokról is, és ebből a hiányból kell valamit oldani – fogalmazódott meg az ötlet születésekor. A Csontos János által megrajzolt Eu-

rópa-képben visszatükröződik saját arcunk. Olyan szellemi-földrajzi látkép és körkép, melyet nem a leírás, hanem a párbeszéd szándéka keltett életre. Megjelennek a szerző valós kultúrélményei, a tárcajellegű erősítő csevegő stílus mellett a sziporkázó nyelvi bravúr (szójáték, asszociáció, a politikai korrektséget cselező könnyed líra), a játékosságon felülemelkedő igényesség a szépirodalmi alkotások közé emeli Csontos munkáját. A klasszikus útleírások közül mindig kiemelkedett egy-egy olyan mű, melyet szerzője nem elsősorban a dokumentálás szándékával készített, hanem önmaga képét is meg kívánta rajzolni az új közegben. (Szepsi Csombor Márton *Europica varietas* címmel 1620-ban jelentette meg az első útleírást, amelynek egyébként ugyanúgy csak a címe volt latin, mint Csontos könyvének. Szepsi csaknem mindig gyalog járt, Lengyelországból Dániába, Anglián, Hollandián át Franciaországba, majd Németországon és Csehországon át ismét haza, Kassára. Bán Imre szerint a szegény deák szemével látta a nagyvilágot, s jóízű humorral adta elő a látottakat. – Ugyanez a művelt garabonciás diák tekintett most szét Európán.) Móricz és Móra útirajzai is kiváló minták, de amit Márai írt az *Istenek nyomában* előszavában, azt Csontos maga is vallhatta volna: „az ifjúság kegyetlen erővel látja a világot, s a látomás ereje néha pótolja a tudományos érzékelés bonyolult és finom műszereit”. Csontos éppen negyvenéves múlt, amikor leírta a maga Európáját, de szókimondásában megmaradt az ifjúság ereje, amelyet mára az élet és a tapasztalat bonyolult, finom műszerei ellenőriznek. Az utazó lélek látomásai helyett a poéta doctus érzékenysége, műveltsége irányította Csontos tollát és tekintetét. Átszűrődött az élmény, nemzettipológiává formálódott a tapasztalat – szerzőnknek volt szerencséje ifjúkorától kezdve szinte minden régi és új uniós országban hosszabb-rövidebb időt eltölteni –, s mint Hamvas Béla az archaikus szimbolizmus bölcselése felől osztályozta a népeket, Csontos a hétköznapi tapasztalatot, emberismeretét, történelmi és művelődési anyagát, a néha burkolt politikai üzeneteket, lírai érzékenységét s poétai bravúrait ötvözte írásaiban.

Márai arról a bizalomról beszélt, melyet azért érdemelt ki az utazó, mert mindenütt tudják, hogy egyaránt fogékony az emberi és az isteni iránt, amely útja során eléje tárul. Csontos ezt már akként módosíthatja, hogy az utazó legyen bizalmatlan is, épp azért, mert nemcsak az emberi iránt fogékony, hanem érdeklő valami más is, valami isteni: a létezésnek egy, az euro-centek és üvegpalaták, pályaudvarok és parlamentek, piacok és választások mögött rejlő tartalma (talán esszenciája). S ez az esszencia már a címadásba ágyazódik. Mindegyik kisesszének alliteráló, betűrímes, kétszavas címe van, s idézek néhányat a legtalálósabbak közül: *Angol anatómia, Belga bedekker, Ciprusi citrus, Dán dűnék, Francia frivolságok, Lett légyen, Luxemburgi luxus, Svéd sváda, Szlovén szeretők*. Az eredeti sorozatban és a könyvben is alfabetikus rendben halad az Új Európa bemutatásában. A címlapon és belső oldalon is Európa elrablásának ábrázolásai láthatók (az illusztr-

ráción Molnár C. Pál grafikája): a mitológiai motívum Európa visszahódításának vágyát is kimondja (Magyarország egyesítésének újromantikus képzetét pedig sejteti, a Szlovák szótárban így: „Európának az sem fontos, hogy Szlovákia – a mai Magyar Köztársaságon kívül – az egyetlen állam, amely teljes egészében a történeti Magyarország része volt. Szlovákia persze (ha nincs a mesterségesen előállított csehszlovák kaland) lehetne valóban nemzetállam is – ám ahhoz a Párizs környéki palotákban kicsit északabbra kellett volna meghúzni a határt. Mondjuk úgy, hogy ne csináljanak kisebbségit az egy tömbben élő magyarságból, a színmagyar gömöri és csallóközi falvakból, amelyek nem egyszer még a betelepült szlovák családokat is képesek voltak elmagyarosítani.”

Maszkok helyett saját arcunkkal

Csontos János majdnem egy évtized múlva állította össze új publicisztikai sorozatát, a *Karnevált* (2014). Közben sem tétlenkedett, azonban az urbanisztika és a vizuális publicisztika mellett kötött ki: építészeti filmeket készített, utánozhatatlanul nagy ívű vállalkozása volt a (háromszor) *Tizenkét kőműves* (2006; 2009; 2012), és Mihály Zoltán kárpát-magyarországi fotói mellé írt ezer karakteres, érzékeny lírai kommentárokat 2008-ban (Kárpát-koszorú). Délvidék, Vajdaság, Erdély, Kárpátalja, Felvidék, Őrvidék s Muravidék: a művelt Nyugat „szégyenkeznivalója”, a Kárpát-medencében véghezvitt trianoni országdarabolás, „monstre történelmi bűntény”, egy anyatorzó, a Magyar Fájdalom, mint a debreceni emlékmű hirdeti. Fájdalmát a magyar nemcsak borba, de humorba, olykor az újrasebző szatírába fojtja, mint itt is, ahogy a Kárpát-koszorúhoz írt *Előszó* első mondatát olvassuk: „Keserű trianoni eredetű tréfa, hogy Magyarország az egyetlen állam a világon, mely önmagával határos.” Az „önmagával határos” kifejezésbe sűrített kép szimbolikus formában áll előttünk a Kárpát-koszorú metaforában. Ezzel a címmel készült egy ötrészes televíziós dokumentumfilm-sorozat, átfogó képet adva az elszakított országrészek civil állapotairól. Mihály Zoltán elkísérte útjára a forgatóstábot, folyamatosan fényképezett, így született a tévésorozat nyomtatott párkiadványa. A mintegy hetven képhez Csontos írt szubjektív hangú kommentárokat. A városokhoz, falvakhoz, tájakhoz, emberekhez, épületekhez, szobrokhoz, jelképekhez és életképekhez született mondatok: életsóhajok, maguk is koncentrált erejű pillanatfelvételek. A képek zárt teréből igyekszik kibontani az időt – s arról is beszél, ami nincs ott a képen, de amit a kép benne felidéz; e prousti, asszociatív rekonstrukciók teszik költői lendülettűvé a kommentárokat. Az írás rendszerint nem képes azt a bizonyosságot adni, mint amit a fotó teremthet. A fikatív nyelv általában nem tudja hitelesíteni önmagát, Csontos viszont rájött, hogy szövegeit is a fotográfia filozófiája szerint kell felépíteni, így a tárgy-alapú szubjektív kommentárok a képek nélkül is teljes értékűek, a szövegek önmagukban is egy képpé állnak össze.

Csontos János is úgy beszél, ahogy Roland Barthes tanácsolja a *Világoskamrában*: „nem (vagy nem feltétlenül) arról beszél, ami nincs többé, hanem csak arról, ami egészen biztosan volt.” Tehát nem a nosztalgikus emlékezés hangja dominál, hanem a leltáré: a prousti élmény érzékisége Krúdy és Márai szellemi látomásaival ötvöződik. Így jön rá arra, hogy „a székelykapu voltaképpen nem is kapu. Több annál: világmagyarázat. A világba vetett ember mindig ki van szolgáltatva hely és idő zsarnokságának, a világba vetett székely meg sokszorosan. [...] A makacs tömbszékelységgel nehezebb a dolga a történelmi erózióknak. Mert lecövekelte magát, gyökeret eresztett. Ennek a dacolásnak a díszes jelképe a székelykapu. A hasznosnak álcázott öncélú gyönyörűség. Az identitás emlékműve, melyre rá lehet vésni: kik vagyunk, honnan jöttünk, hová tartunk. Az örök emlékeztető, hogy van egy hely, ahová, ha megérkezünk, hazaérkezünk. Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne – mondta az öreg néger Amerikában Szakállas Ábelnek. Titokban nyilván ő is székely lehetett.”

Az építészportrék is komoly publicisztikai teljesítmények, a filmek az új művészeti ág felé vezették aztán Csontos érdeklődését, ugyanakkor itt is alapvető a dokumentáló és a művészi továbbgondoló szándék sajátos ötvözetének megalkotása. A *Magyar Nemzet*nél töltött utolsó időszak (a *Nagyítás* című hetilap megszűnése utáni rehabilitációs külsőzés) termése a *Karnevál*, a 2011–14 közt megjelent tárcák gyűjteménye. A visszaköszönő írás pedig épp egy nekrológ volt, mely az építészeti sorozathoz (s egyik szellemi etalonjához, mentorához is) kötötte: *Makovecz és kora* címmel jelent meg 2011. október 1-jén. Személyessége itt is fölülírja a biográfiai hangsúlyokat, és ez adja meg a mementó hitelességét. Csontos „magánügye” fonódik össze az egész szerkesztés magyar műveltség közügyével – ráadásul a halálhír a Tokió-toronyban érte, egy japán építésszel készülve interjúra. Egy idő után szinte csak Csontos Jánosnak nyilatkozott, s ezekből az élményekből mélyült, formálódott a kép. „Egyszerre volt professzor, kinyilatkoztató próféta, megfellebbezhetetlen szentenciákat mondó titkos szépirodész és könnyed atyai barát: akárhogyan figyeltem, nem ismertem fel az átmeneteket. Politikai ellenlábasai radikálisnak tartották, s ő is annak tartotta magát: az igazság radikálisának. [...] Nem is bocsátották meg neki soha, hogy van.”

Ha Csontos korábbi írásaira (*Kétezer leütés*, *Polgári kaszinó*) gyakrabban volt jellemző a politikai-közéleti napi tartalom beszivárgása a tárcasorok közé, itt, a *Karnevál*ban inkább az *Europa Nova* és az *Ezüstkor* irodalmi hagyományát folytatja, azzal a nyelvi bravúrokkal átszőtt szemléleti és vallomások stílusfrissességgel, amely a vele párhuzamosan író *Angyaldekkameron* nyelvét is formálta. S a szakmai-baráti kapcsolatokból vagy a családi légtérből bármikor képes kitekinteni a csillagokig és vissza a mítoszokig. Egyedi példákat keres mindig a globális mondanivaló – vagy inkább épp a globalizmusellenes helyi értékteremtés kifejezésére, a példa fölmutatására. A szinte a születése óta folyton válságban lévő Európa mítoszát egy Párizsba szakadt magyar író és műfordító, Ditrói Ákos értelmezi át (ha már a megörökölt mítoszt átírni nincs mód).

Eljátszik a maják jósolta világvégével; figyelmeztet, hogy a világűrbe tervezett exodus helyett inkább arra kellene jobban vigyáznunk, amink van. Depressziós ez az időszak, nem is hagyhatjuk szó nélkül: 2012 januárját. A *Nyugat* alkonyának spengleri idézetével kezd – s fricskával folytatja, hogy az alkonyt aztán ne az Auróra (ágyúja) kövesse. Az *utolsó órában* című tárcsa is az örökzöld apokalipszis-gondolatra reflektál – egyébként arra a friss hírre válaszként, hogy egy perccel ismét előre kellett állítani a végítélet óráját, s az idő gyorsabb menetét pedig épp az emberiség sűrgeti.

Háborúk a múltban, háborúk a kultúrák között, háborúk az irodalomban és a kánonokban – ez a dialektika sem hiányozhat a látható világból, s kiderül, hogy az irodalom sem olyan békés terület. Mindenesetre tiszteleg a Kilencek költői előtt – kik egykor valódi kánont írhattak volna (talán épp Csontos ismeri a legjobban őket, hiszen első interjúkötete, *Együtt és külön* címmel mutatta be a csoportot). Minderről ír, amerre jár, a mai és Trianon előtti magyar területekről ugyanúgy, mint japáni vagy skóciai élményekről, a fizikai és a virtuális utazásokról, a média lényeges és lényegtelen (de az efemerben és a talmiban is az esendő ember karakterét felvillantani képes) híreiről; a jelen élmény pedig mindig ott rejt a múltbeli találkozások lehetőségét – ennyiben is rokon a Csontos-tárcsa például Móra *Elkallódott riportjaival*. Hamvas Béla *Karnevál* című regényének éthosza vállaltan jelen van Csontos új sorozatában, s mivel a hamvasi karnevál mindig összekapcsolódott a krízis gondolatával, Csontos János *Karneváljában* sem választható külön a válság és a szerepjáték. Ezt írja Hamvas: „A mai ember cinikus álarca mögött tehetetlenül iszapos. Maga a kultúra is ilyen álarccá lett, amely mögött a továbbalkotásra való teljes és tökéletes képtelenség lapul meg. És végül ez az oka annak is [...] hogy a társadalom fontos helyeit a hely betöltésére teljesen alkalmatlanok töltik be, mialatt az arra hivatottakat kijátsszák, elnyomják és azoknak élete elégedetlenségben és terméketlen lázadásban morzsolódik fel.” Értelmezésében a krízis akkor tapasztalható, mikor nem növekszik tovább az ember(iség), helyette szerepeket játszik, maszkokat ölt magára. S mindaddig karneváli szerepeket alakítunk, amíg nem találjuk meg az utat önmagunkhoz.

Csontos János is rájött, hogy az ember folyamatosan pótcselekvésekbe menekül, s ugyanúgy nem mer fölnézni a csillagokba, mint ahogy nem mer beleolvasni egy szerelmesverskötetbe. „Emberiségirodalomnak” nevezi a fülszöveg a nagy kérdések témaválasztásait (az úrkutatástól a világvégevárásig), mely a földön-járó új évezredben, bizony, korszerűtlen, de a humor, az ironia fogyaszthatóvá teszi a magvas gondolatokat is. A szerző másik két kedves témakörét szintén a karneváli játékba öleli bele: az irodalom és az építészet kapcsolatáról sokat beszél, csakúgy, mint a nyilvánossá tett Én-ről. Utóbbit talán épp azért hirdeti, hogy a szerepeket ő maga is levetkőzhesse, hogy a karneváli krízisből kilépve, továbbhaladjon a növekedésben. Mindahányunkkal együtt, kit az író maga mellé fogad: olvasva értelmezzük mi is magunkat és életünket.

Németh István Péter

Füredi szonettek

(Szabó Lőrinc szellemének)

I.

Az ég kék-aranya még csupáncsak ön.
Hajladozott téli szelekben
a nyír. A nád is ide-oda libbent
monoton akárha metronóm.

Ég alatt. Vizen. És föld fölött.
Hát minden? De minden ily' örök?
Legyetek lázasabbak már, vérkörök!
Egy hattyúnak kenyeret én is félbetörök.

Nehéz pára függönyzi Tihanyt.
Varjak rakják fészüküket a Gyönyörde
fáira. Éhes sirálycsapat sikong

piros kövekről föl-le, föl-le, föl-le.
Hármas hullámokat mintha valaki pont'
egy mesebéli szív ütemére göngyölne...

II.

Madártermő fának hittem ifjukoromban,
holott hozzám vénülve látom most: platán,
s csupaszabb aligha lehetne jobban
március elején koradélután.

Bakonyi szél nyúzza le háncsát?
Bőrét! - már ha ruhája volt a lomb tavaly.
Hiába kérnéd a viharokat, ne bántsák,
akárha karja szakad róla a gally.

- Pöre itt bent az én mellkasom is, Jóbarát,
s nincs kívüled más égen-földön
honnan várnám a cinkék első dalát.

Tihany echója sem felel, csak önnön
szívhangjaim orvosi műszerről hallgatom.
Nyugodt vagytok. Háborog künt a Balaton.

III.

A reggel néked új képet napra nap kirak.
Mólónál éjszakázott ma itt
néhány munkás hajó és mázsás horgonyaik
alig rángtak a szélben, rajtuk szürke iszap

száradt a mélyből, melyben alhattak halak,
kiknek reményed ébren várja már álmait.
Szinte e kórház kertjében véled is lakik
biztosabb falatért vadrucacsapat.

Nem szégyenít, biztat csak az első virágba
borult kis keserűmandula-fácska;
beteljesíts minden játszi oxymoront,

Te, Fiú: a TÉL-ből a LÉT-re kijuss
már, hiszen születésed hava ez, március,
s bár nem öröm-, de az ég mind langyabb könnyet ont.

IV.

Nem jutottam le igazán e partra soha,
szinte egész tanévben tél volt.
Költői túlzás? És az ónos égbolt.
Innen szállt föl a faluba pár sirály s ruca.

Nem a tó, vissza ezer irkafödél kéklík,
meg mintha éltem is volna egyszer egy
tanári robotban loholó évtizedet,
érve azért esténte könyvek csöndjéig.

A sétányról velem így tündérkedik
Tihany; kettős tornya közelre, hol távolra
kerül - szembe derengő hegy ugyanott pedig.

Azt látták előttem: betegek s bölcsek voltak -
kiket már nem sietősen vittek kései
teljes létünket dicsérő hálás léptei.

V.

Alkonyatba alvadt vérerek
a Kiserdő mezítlén ágai.
Sétáit itt ne zavarjam, néhai
Dezső bátyának nem vittem versemet.

Zsuzsa néni mégis rokon-kezébe nyomta
füredi paksamétám valamikor
s az ősz költő-filosz azt írta a lapokra:
tényleg rokonszenves, mert idegen meteor

szivem. (Ide már nem dlizsánc hozta,
szívhalász híján is hajszolódott naponta:
szivem leginkább titoktalan palackposta.)

Fácska a kórterem-ablak alatt,
ipszilon-ága közé kel a Nap,
s mint aranyalma égre gurul, tovább halad...

VI.

Haját feljűk fészűli már egy fűz maga.
A fagy ellen be van még bugyolálva
Széchenyi, Deák, Eötvös, Blaha
Lujza... S alig moccan a lányka,

kinek gyík tévedt bokájára...
Rájuk csavart nylonzsák-éjszaka
minden mezítlén márvány akárha
egy tömegbaleset megannyi áldozata.

S szeműnkbe fénylik a parti nyír kérge;
tán annál is elébb, hogy megszülettél
neved betűit valaki, rég, belevéste.

S kikerics-szőnyeg terűl a Balaton szélínél.
Meg se ijednél tán, térdedig most ha
öt ujjam szaladozna, és nem a gyikocska.

VII.

Hajdanában a Horváth-ház előtti
megállóba gördültek be a postakocsik:
ki Anna-bálra jó, feredőt vesz... s a többi
dáma közt költő, kék frakkban, nem unatkozik.

Mióta bitang bricska sincs, mind ritkább
hogyan odahagná a bujdosást
s megálljon e parton csudálni Szindbád
diáklányt, ki jégtündérként korcsolyáz.

1001 éjszaka ezüst hídjain is túl
szemében a színházrom 6 oszlopa,
s számlálja pulzusunk, ha hiába szapora.

Sirályfehér köpenyek közül indul
megint tovább hogy marasztalva eressze
gyógyítójának picinke aranykeresztje.

VIII.

Százszorszépek Tamás-hegyig. Abba se hagyták
kertjeikben virágzásuk a télen át.
S hogy kicsikét Celziusz fagypontra fölé kuszott -
mólónál nyílni kezdtek a krókuszok.

Gyöngyökbe zárt háladalt tátognak víz alatt
harcsa, sügér, ponty, kárász s mind a halak.
Szálldos rátok sorra egy cinke (ti, fák!); éger
nyír, fűz, hárs, platán -nyitnikék énekével.
Feketerigó csüng fényben, nem ám denevér
- AKROBAT, Ó! - fejest fenyőmag-falatért.
Hattyú a tóból meg szinte emberi
hangon karéjka kenyeret kér,
s míg fogadni kezemből is el meri,
dalával szépen csak az én torkom lesz teli.

IX.

Oly fényes és oly síma amott
a fölfele nyújtózó nyír hószín törzse;
hőkölő paripák nyakával tévesztem össze,
visel is szívforma billogot.

Mintha minden mindétig tartana -
így hitte mind valaha, "örök nyár van",
ki szívkeretezte bötűket sebzett párban.

Ám ő:- csak annyit: ANYA.

S a régi heg a fával azóta magasba nőtt,
a nyír sem ismerné meg a kis elkövetőt,
ki mit se törődve százszorszépekkel
legelső asszonyát szolongatta így egyszer.
S tán már nem is ámulna a fa senki fiún,
hogy amit írt, mára csupán epitáfium.

X.

Nem lassún. Ám legfőképpen: sem sietve.

Mikor e sétány fái közé lépsz

Tagore nyomába juthatsz épp. S

száz éve sincs, hogy erre járt India szentje.

Szemével volna jó ma látni.

Verset ezüst lapra rubintollal - azóta
csillag karcol úgy a tóra.

Jó nővéreként kísérnek az allé fái.

Mindig más ugyanaz az égbolt,

mint ahogyan már láttad;

mások a lombok, s ugyanígy ingtak az ágak.

Mégis: eddigi életed is még kevés volt

jól megtanulnod azt, hogy

egyetlen fasonon hogyan kell áthaladnod.

XI.

Kétezer tizenhat március nyolcadika.
Kórház közelében kibújt ibolyát szedett
Gyógyítómnak a kétéves kislány
s szobámba hozta a doktornő mind a hetet
- mert hét százból lett évnapi kis csokor,
pöttöm vázája meg BETALOC-os üvegecske.
Fehér ágamból fejem felől "Illatozol,
Kedves!" - így becézem már este
hétszer négy az huszonnyolc szirmát,
és dupla annyi esztendőmmel - és egyenként,
s vígan kattintottam Napot: olvasólámpa-fényt,
hogy álomom vásznára írják
a sétányról alkony-lila árnyam éjszaka,
és véle kússzon utánam mindnek illata.

XII.

Szorongástól is volt csatagos rajtam az ing,
nem pedig csupán boldog szerelemben
pumpálta szívem az adrenalint
mint sebzett sirályé, akit rettent az ember.
Ha magam ágyra rogytam és
már-már aludtam volna kimerültségtől, de
közvetlen utána hogy ledőltem -
ritmuszavar ugrasztott föl, pitvarrebegés.
S ha most mégis álomba zuhanok,
rég től építi füredi?, keszthelyi?, örsi?
(hát Balaton fölötti) új házunkat ott

a magasban, akárha Olimposzra, apám.
Derűnk felhőbárányait ősz puli őrzi,
s imént a tériszonyt úzta végleg el talán...

*(Balatonfüred, Szabadság utca 5. Honvéd Kórház.
2016. február 28. és március 9. között.)*

A Géza női, avagy az ember, aki hetvenévesen vált költővé

Ebner Béla születésnapjára beszélgetés Bereményi Gézával

A hetvenedik születésnapját ünneplő Bereményi Géza volt Eger vendége abból az alkalomból, hogy Udvaros Dorottya lemezbemutató koncertet adott a Gárdonyi Géza Színházban, ahol természetesen Bereményi szövegekre íródott dalok szóltak meg. A koncert előtt pedig az író találkozhatott egri olvasóival is a Forrás Gyermek és Ifjúsági Házban az Egri Kulturális és Művészeti Központ jóvoltából. A találkozó előtt volt alkalmunk szót váltani a Kossuth-díjas alkotóval, akit nehéz besorolni, mely műfajban is hozta létre a legmaradandóbbat. Prózaíró, dalszerzőt, drámaíró, filmforgatókönyv-író, filmrendező, esetleg költőt tisztelhetünk-e benne...?

– **Mi sem jellemzőbb a mai magyar költészetre, mint az, hogy a legsikeresebb, leginkább ismert költő egy prózaíró: a Bereményi.... Mondta mindezt a neves, akkor még igen fiatal irodalomtörténész, Tarján Tamás talán 1979-ben vagy 80-ban, egy, a magyar líráról folyó beszélgetés alkalmából. Most, bő három és fél évtized múltán elmondhatjuk, hogy igazolást nyert ez a tézis? Megjelent ugyanis *Versek* című kötete, mely azt tartalmazza, amit a címe ígér...**

– Igen, költő lettem. A múltkoriban egy taxiba kellett ülnöm, s a taxis megkérdezte, hogy milyen ügyben megyek oda, ahová éppen tartottunk, s mondtam, egy könyv ügyében. Kérdezte, maga írta, mondtam: igen. S milyen könyv, érdeklődött. Versek, válaszoltam, mire úgy nézett rám, mint valami elmebajosra, s kijelentette: szóval maga költő!? Ekkor olyan büszke lettem. Szóval most már végérvényesen költő is lettem... Több műfajú vagyok, s most a költők sorába is beléptem. Ráadásul befogadtak.

– **Eddig nem tartozott ehhez a csapathoz?**

– Mind ez ideig dalszövegírónak, afféle gyanús alaknak minősültem.

– **Gyanús alakon kívül Ön minnek tartja magát?**

– Író vagyok, aki különböző műfajokban ír, sőt amit ír, azt olykor színházban vagy filmen meg is rendezi. Irodalommal kezdtem, s most ugyanoda térek vissza. Időről időre megírok egy-egy könyvet, s olyankor mindig visszafogadnak az írók maguk közé, hiába teszek mindenféle vargabetűket közben. Ennek a sok műfajúságnak – ha jól összeszámolom, öt műfajban dolgozom rendszeresen – van egy hátulütője. Mégpedig az, hogy igazából sehova sem tartozik az ember. Filmlexiko-

nokban nem szerepelek, pedig rengeteg filmet írtam, rendeztem. Nem számítok filmesnek. Színházban is sokat dolgozom, igazándiból a Thália Színház igazgatója is vagyok, mégsem tartozom a színházi szakmához. Lehet persze, hogy minderről én tehetek: nem járok gyűlésekre meg nem írok petíciókat. Talán az irodalom az, ahol továbbra is otthon vagyok, s ahová tartozom. A Magvető kiadóval igen jó kapcsolatom támadt, ahol várják az új regényemet.

– **Szóval készül az új regény... Lehet már tudni a címét?**

– Önéletírás – ez lesz a címe. Azért választottam ezt, mert ez ige is lehet és főnév is. S valóban, az írásnak a folyamatát is bele szeretném írni.

– **De Ön azért – lássuk be – eddig is önéletírt...**

– Igen, egy barátom is kérdezte, hogy min dolgozok, s amikor mondtam az Önéletírást, azt kérdezte: Miért, eddig nem azt csináltad...? Valóban, azt hiszem minden könyvemben benne van ez: szó van egy íróról, vagy ilyesmi. Ráadásul roppant érdekes dolog, izgalmas műfaj az önéletírás. Sokan írtak már ilyet, de nagyon nehéz, mert nem könnyű a megfelelő távolságot, a könnyedséget megtalálni. Olyan ez, mintha az ember a sebeit elvakarná. A konfliktusokat keresi az ember az életében, hisz azok tanulságosak. Szóval egyes szám harmadik személyben könnyebb írni.

– **Ez azért ma divat is. A mai magyar prózáírók egyre többször nyúlnak az önéletrajz műfajához.**

– Igen, de ha megnézzük a régieket, akkor is találkozunk bőven ezzel a műfajjal. Éppen ennek a könyvnek kapcsán végiggondoltam, végignéztem a világirodalom önéletírásait Szent Ágostontól, Augustinustól kezdve, s azt kell látni, hogy nagyon érdekes sorba rendeződnek. Azt kell látnunk, hogy az önéletírásnak a fő szempontját az dönti el, kinek vagy miért írja az ember. Az előbb említett Augustinus az Istenhez írja személyesen. Így is kezd: Uram, bűnös vagyok... Tehát isteni szempontból nézi önmagát. De rengetegféle önéletírás létezik, amelyek közül én Stendhalét szeretem talán legjobban. Ő például önmaga után kezdett nyomozni. Le is írja: Azért írom meg önéletrajzomat, mert meg akarom tudni, milyen ember voltam, szerencsés vagy szerencsétlen, jó vagy rossz, mert nem tudom magamról, s talán ez az önéletírás segít, hogy kiderítsem. De izgalmas például Rousseau is, aki a legteljesebb őszinteségre törekszik önéletírásában. Olyan ez, mintha a polgáremberek tisztességtudó bírósága előtt vallana.

– **Az Ön nyomozása a Bereményi Géza nevű személy élete ügyében hogyan áll?**

– Egy dolog már kiderült. Nagy szerepet kapnak azok az emberek, akik szerepeltek az életemben. Szeretném kideríteni, hogy a koromnak az emberei milyenek voltak, s miért voltak olyanok. Most már szerénytelenség nélkül állíthatom, hogy az évtizedek változásaihoz kezdek érteni. Az évtizedeknek ugyanis valóban

különböző színe van, s nagyon érdekes, ahogy rakódnak egymásra. S ha már átéltem ezen évtizedekből hetet, akkor talán azt is elég lenne leírni, merre és hol fordultam meg, sokféle társadalmi rétegben, családban, világban – végigjártam Magyarországot különféle életformákban. Elég lehetne leírni, hogyan változtak a korok, s mi a változatlan bennük. De még nem fejeztem be sem a nyomozást, sem a könyvet, így nem tudom egyelőre, hová fajul...

– **Korábban említette a filmcsinálást. A forgatókönyvírás az külön szakma?**

– Ha valaki jó prózaíró, az majdnem biztos, hogy nem jó forgatókönyvíró. Egy jó forgatókönyvíró pedig nem garancia arra, hogy jó író is az illető, sőt, vélhetően nem az. Egészen más gondolkodásmódot igényel a kettő.

– **Hogyan sikerül a kettőt összeegyeztetnie?**

– Többfelé tudok szakadni, egy másik emberré tudok változni. Hosszú idő után a tapasztalataimat nagyon egyszerűen le tudtam fektetni: három elbeszélő, történetmesélő műfajjal foglalkozom. Az epikával, a drámaírással és a filmmel. Mindháromat csak úgy lehet működtetni, ha konfliktusokat sorjáztat az ember. S e három műfaj a konfliktusok fajtájában különbözik egymástól. A film külső konfliktusokkal dolgozik: ne mondja, mutassa! – ez a film jelszava. A dráma személyes konfliktusokkal dolgozik, míg az epika belső konfliktusokkal operál.

– **Apropó film. Lesz-e új mozi?**

– Egyelőre egy saját színdarabot, a *Shakespeare királynője* címűt írom át, melyben majd Udvaros Dorottya és Rátóti Zoltán játssza a főszerepeket. És készül az *Önéletírás*. Ez most egyelőre éppen elég. Filmterv azért mindig van, de most személyes és belső konfliktusokkal dolgozom...

– **Visszatérve beszélgetésünk elejére, a versekhez, okozott-e Önnek meglepetést így, kötetbe rendezve ez a sok szöveg vagy most már nevezük nevén: vers.**

– Amikor Can Togay barátom felvetette az ötletet, hogy nyilvánítsam versekké ezeket a dalszövegeket, akkor ezen igencsak elgondolkodtam, s megkérdeztem a Magvetőt, van-e kedvük ehhez – mivel ez a hetvenedik születésnapom előtt volt, s ők könyvéhségben voltak irántam – kapva kaptak az alkalmon. Rögtön eldöntöttem, hogy öt téma köré csoportosítom a verseimet – melyek közt nemcsak dalszövegek vannak, hanem valódi versek, melyeket csak úgy magamnak írtam. S ez a csoportosítás igazi élvezet volt, mert kiderült, a cikluscímek valósággal felfalták a verseket. Abban meg nincs semmiféle erőszak, hogy dalszövegeket verssé nyilvánítunk, hisz gondoljunk csak Arany Jánosra, aki tamburán kísérte verseit, s a *Walesi bárdokat* is egy ismert dallamra írta. De ott van Balassi, aki minden szövegét ismert dallamokra írta, s ma az első magyar nyelven alkotó költőként tartjuk számon. Tehát én sem szorulok ebben hátra, hogy dalszövegeket írtam, melyekről kiderült, hogy szuverén versek.

– **Olvasóként körülbelül három verset kell elolvasni, mire elülnek az ember fejében a dalok, s marad a tiszta szöveg. Ön el tud vonatkoztatni a dallamoktól, amik a versekhez kapcsolódtak?**

– Nekem már nem szólal meg mögötte a dal, s szeretném, hogyha az olvasók is hozzászoknának, hogy önálló versként olvassák őket. Ráadásul hiába rajongó, Cseh Tamás-rajongó valaki, ennek a kötetnek a háromnegyed része ismeretlen a számára, tehát új élményt kell, hogy jelentsen. Természetesen voltak aggodalmain, hogy fognak-e működni önállóan, de a ciklusokba rendezett verseket olvasva megnyugodtam, hogy sikerült valódi verseskötetet összerakni. Ráadásul egy negyvenéves terhet is ledobtam magamról. Mert afféle szerzői problémák voltak Cseh Tamás és közöttem, mert mindenki úgy gondolta, hogy aki énekl, az írta is a dalokat. S bármennyire is szeretem Tamást, azt azért meg kell mondjam, hogy nem nagyon vitatkozott velük...

– **Ahogy azt Tamás a Beszélgetőkönyvben mondja a dalokban szereplő lányokról, asszonyokról: Ezek a Géza női... E szövegek is „a Géza női”. De kicsit vissza a szerkesztéshez: komoly gyakorlata volt már ebben, hisz az összes Cseh Tamás-lemez összeállítása az Ön keze nyomát viseli.**

– Tamásnak nem volt, nem lehetett meg a kellő távolság, a kellő rálátása a dalokra. Hisz ő énekelte, élte őket. De nagyon szerencsés volt a mi találkozásunk nem csak az ő számára, de az én számomra is. Ahogy egy barátom mondta, amikor először meghallotta Tamás előadásában néhány szövegemet, hogy mennyire szerencse fia vagyok, mert van valaki, aki ilyen hittel képes előadni a dalszövegeimet. S rá kellett jönnöm, mennyire igaza volt. Ráadásul Tamás az egész életét beleadta. Én rengeteg dolgot csináltam mellette, de neki ez jelentette az életet.

– **Az mitől van, hogyan találja meg ezt a formát, ahogy egy-egy dalszövegben egész történeteket mesél el, mintha novellát olvasna az ember.**

– Nagyon egyszerű: prózáíró vagyok, novellistaként gondolkodom, de nem is példa nélküli ez, gondoljon csak a ballada műfajára. Az éppen ez, amit én dalszövegírásban csinállok. De hogy hogyan alakult ez ilyené, arra nem tudok válaszolni. Weöres Sándornak van egy érdekes megjegyzése *A vers születése* című doktori disszertációjában. Ott ő azt írja, hogy először a vers ritmusa van meg. Még nem tudja, mi lesz a témája, a tartalma, de a ritmusát, mint zenéjét már hallja a megszületendő versnek. De vannak költők, akik járásuk ritmusára írják a versüket, vagy gondoljunk a sámánra, aki csak dobol, dobol, dobol, s egyszer csak megszólal... Így vagyok én is ezzel valahogy. Dobol, dobol, dobol bennem a dal, aztán megszólal.

Ugron Nóra

Hangtalan sellő

két hónapja írtam neked verset
sellővel és kisgyerekekkel
aki a terasz alatt kutyazik
pedig akkor még nem tudtam
hogy mennyire szereted a kutyákat
néha féltékeny vagyok
amikor róluk beszélsz

én csak rólad
akarok beszélni
és ehelyett üres papírok
word dokumentumok
madárkölykök és hableányok
töltik be a teret
amiben te kellene legyél

te meg a tér
absztrakciók
a versírónak is
mondok inkább
kékfüggönyös szobát és
régiszegekkel televert falat
vagy játszóteret a konyhaablakba
kékpikkelyes néma lényeket
mert az én sellőim nem énekelnek
azt hiszed szörnyű a hangod

a te projekciód
ebben a valósággal megegyező
térkonstrukcióban
a képzelet által felhalmozott
ködképek raktárában
földön heverő sörösdobozok
chipses zacskók, netflix

popcorn, véget nem érő nappalok
mosómedvés ágynemű feltjai
és vér
meg a zuhanyzó ezüstös pikkelykái
három heti mosatlan és
három hetes penészes puncs
hullámzó kékfüggöny és
kék hajszálak a bugyimban
meg persze sellők és madarak
közte a csend vagy

a több száz kilométerre tőlem
létező tárgyak képzeletben
fel nem emelhető képei alatt
levő némaság

amiről még hangtalan sellő
metaforában sem lehet beszélni
ezért halmozom köré a
különböző színű, szagú
és formájú emlékeket
beburkolom hogy leírhassem
a csomagolást

a te csendedben
ott van a raktáram minden egyes
darabjának lenyomata
de ez a hangtalan vagy néma
vagy csend
melyik szó jelölhetné pontosan?
kicsi és törékeny
ha kellékeim nélkül beszélnek róla
megszűnne önmaga lenni

Marics Krisztina

Éjdorombolás

Macskalelkű éjlesésben
ízlelgetem a holdsugarakat.
Íriszemet macskavékonyra nyújtva
Vadászom a szentjánosbogarakat.
Végre fekete lett a világ.
vagyokakivagyok
Megérkeztek a csillagok.
Ma is egymás után sóvárognak.
Örökös vonzalmukban
tanul alázatot az idő.
És lázadást az idill.
Férfit és nőt is
az egybetartozás emléke
búsan ölel össze itt.
De amikor titkot hint az éjszaka,
Oly közel az eszményiség.
Oly tiszta az analógia.
Mintha minden hibánkra feledés borulna,
Mintha a csönd is dorombolna.
Ezen az éjfrekvencián érzem
a bűvös rettenetet,
hogy sose javulok,
hogy véremlében vadság és farkastörvények,
hogy álmodozásaimon keresztül lopakodnak a hétköznapokba
álnok, vágyszagú lidércek,
és mindennek dacára,
e halálpecsétes tökéletlenségben
a pillanatnak boldog birtokosa lehetek:
kimeresztett karmokkal,
lázás messiáskeresésben
öntörvényűen tapasztalhatok,
pokrócnyugalmú ágymelegben
(de megszelídíthetetlenül)
házicicán forgolódhatok,
bogozva a lét hínáros sejtéseit,
feszegelve emberlétem ideavezetéseit,
s ezeket gombolyagként összebogozhatom.
Míg génekbe varrva
A szavakat foncsorozom.

Korcsok Erika

Én az leszek

Leszek a párnád, amire a fejed hajthatod,
Leszek a takaród egy hideg téli napon,
Leszek a pokróc, mely betakarja fáradt tested,
Leszek megnyugvás, ami pihenteti a lelked.
Leszek a csillag, ami megőrzi az álmaidat,
Leszek a Hold, ami megvilágítja arcodat,
Leszek a Nap, amely forrón éget,
Leszek az árnyék, ami nyújt menedéket.
Leszek szikla, melyből víz fakad,
Leszek gyümölcsfa, ha éhes vagy,
Leszek a virág a kertedben,
Leszek gyémánt a gyűrűdben.
Leszek a tél, a havas táj,
Leszek a nyár és a napsugár,
Leszek tavaszi lágy szellő,
Leszek sárguló ősz, zuhogó eső.
Leszek egy szó, mely sebeidet gyógyítja,
Leszek egy csók, mely fájdalmad oltja,
Leszek egy ajtó, mit mindig kitárnak előtted,
Leszek egy hely, ahová mindig jöhetsz.
Leszek egy test, melyet ölelhetsz,
Leszek egy lélek, őrizlek, védelek,
Leszek minden, amit szeretnél,
Leszek Néked bármi, csak kérd.

Kiss Dávid

Dávid-imatöredék

Könyörülj rajtam én Istenem
és az én vétkeimből tisztíts ki engem.
Fehér gyolcsokba takarom magam.
Sosem voltam ennyire meztelen,
csak mikor megszülettem.
Íme én vétekben fogantattam,
és bűnben melengetett engem az anyám.
A teremtés sikolyait a kozmoszon át
tisztá harmóniává szelídítette
az isteni kegyelem.
Hisz odafönt fekete lyukak,
összeomló galaxisok,
sötét anyag, csillagpor:

Táguló térben
szétszóródó emlékek egy
lételőtti pillanatról.

Idelent pedig rozsdá, csont és kövek,
üres estébe bámulások, könnyek
képzelt veszteségekért, égő
és egész áldozat.
Mert ismerem az én bűneimet,
és az én vétkem szüntelen előttem forog.

Hogy bírhatnám nézésedet?
Rejtsd el orcádat az én vétkeimtől
és töröld el minden álnokságomat.

Fehér gyolcsokban is meztelenül,
leszegett fejjel, csillagfényben állva:
Tiszta szívet teremts bennem!

Istennek legyen hála...

Pálffy Tamás Szabolcs

Caesar Rómában

„Nem lehet, hogy az ember ne váljon azzá, akinek a többiek hiszik.”*

Caius Julius Caesar, ókori római hadvezér, politikus

kedves katonáim nem vagyunk dilettánsok
támadásunk botrány a szenátusnak átok
bölcshelyen állok én Rómában születtem
tizenhat évesen én Jupiter papja lettem

vagyok aki voltam leszek aki vagyok
Rómából elúzótt jövő nélkül hagyott
katona hadvezér sikeres stratégia
légióink lépése győztes csapat-példa

örömmel mondhatom ez kikívánkozik
Rómában az idő most nekünk dolgozik
virágzó tavasz vár az örök városban

Jupiter áldása kérés fohászomban
látod Itália látod Örök Város
jelenlétünk botrány mégis igazságos

Szatmárnémeti, 2016. január 11.

*2065 éve, i. e. 49 január 10-én vagy 11-én Caius Iulius Caesar egyetlen légiójával átkelt a Gallia Cisalpina provinciát Italiától elválasztó határfolyócskán, a Rubiconon (ma Fiumicino), s így a senatussal és Pompeiusszal való kiegyezés helyett a polgárháborút választotta. Forrás: http://www.mult-kor.hu/20010427_atkeles_a_rubiconon

Rubicon és Róma

„*Si vis pacem, para bellum.* – *Ha békét akarsz, készülj a háborúra!*”*

Caius Julius Caesar, ókori római hadvezér, politikus

kényszerű e lépés mert ez kényszerhelyzet
sikereim okán gyűlöl engem Róma
Jupiter papjaként már irigykedtek rám
Rubicon ma jelkép Rubicon ma próba

Rubicon most döntés Rómának rémálma
Rubicon most határ szenátus terhére
nem lennék Caesar ha nem merném vállalni
bár óvatosságra int Pompeius törvénye

bajtársaim vagytok régi harcostársak
hűség körötökben tigris szemmel látom
a folyó vize sekély átmehetünk rajta

vár az ellenfelem egykori barátom
Pompeius meghátrál legyőzzük légióit
aki békét akar háborúzik s hódít

Szatmárnémeti, 2016. január 10.

*2065 éve, i. e. 49 január 10-én vagy 11-én Caius Iulius Caesar egyetlen légiójával átkelt a Gallia Cisalpina provinciát Italiától elválasztó határfolyócskán, a Rubiconon (ma Fiumicino), s így a senatussal és Pompeiusszal való kiegyezés helyett a polgárháborút választotta. Forrás: http://www.mult-kor.hu/20010427_atkeles_a_rubiconon

Sárkány Tímea

hazaút, kispárnával

zsebkendőbe kötötte a házkulcsot
a vászonszatyrot megrakta
dióval kombinéval
majd papucsosan elindult
az udvaron keresztül
kikerülve a daciát meg
a farakást egészen el a kapuig
ami nem volt bezárva
múltkor lestem a konyhaablakból
ahogy a zárt kaput a láncra akasztott
kulccsal zörgette már nem tudta
mit hová hogyan szabadulhat vissza
abba a furcsa nevű falurészbe
amit egyszer gyerekkoromban nekem is
megmutattak de én csak egyformának
tűnő pattogzó festékű utcákra emlékszem
nyitva volt a kapu
megint lestem az ablakból
ahogy magabiztos mozdulattal
lenyomja a nehéz kilincset
megszólal a kiscsengő
ahogy kilép magához szorítja a szatyrot
a bal kezébe felmarkolt kispárnát
és szárazon sírva maga elé mered
vigyetek haza én haza akarok menni
nem tudom milyen rossz emberek hoztak ide
és nem tudom mi a céloom itt
haza akarok menni vár az édesanyám
biztos ők is hazaértek már a szénacsinálásból
a gyermekeknek ebédet kellett volna melegítsek
de elhoztak ide szolgálni és nem engednek
félek én nagyon félek attól az idegen
riadt tekintetű lánytól is
aki hátulról átölelve vissza akar vezetni
és azt mondja semmi baj
nagy mama semmi baj

Ónodi Krisztina-Adrienn

Piros és fekete

Piros és fekete...

Piros... és fekete.

*A pirosat fekete követte,
ahogy a piros a fehéret kereste.*

Néha nincs fehér...

csak könny meg vér.

Néha a fekete pirossal felér,
néha pirossá lesz, ami fehér.

Piros és fekete...

Piros... és fekete:

könny áztatta fekete,
a lélek, a lélek szemete...

S pirossá lesz a földön,
az üressé lett küszöbön.

Keresem a fehéret,
ami egyszer vörössé lett.

Piros és fekete...

Piros... és fekete.

Nem számít, hogy érted-e,
most úgyis minden fekete...

S néha szürke, majd vörös újra,
s én csak keresem a fehéret,
a fehéret újra!

Ködöböcz Gábor

Az erdélyi kultúra égtartó embere

Kós Károly (1883–1977)

Az építés és teremteni tudás példaadó mestereként számon tartott Kós Károlynak az élete is csodálatos alkotás. Miként egyik avatott ismerője, Czine Mihály írja: „Sorstragédiákban aligha lehetnek komorabb felvonások, mint az ő életében. S győzelmeit, az emberieket, az iskolákban akár példaképp is taníthatnák.”

Az alkotás zsenijének nevezett Kós Károly hamar felismerte, hogy az önmagunkat és közösségünket kiteljesítő élethez mindenekelőtt harmóniára van szükség. A természettel, a környezetünkkel és az Istennel való harmónia nélkül a teremtő munkából s szolgálatból születő emberi teljesség és létteljesség aligha képzelhető el. Akárcsak Weöres Sándor, Kós Károly is pontosan tudta, hogy jó mindaz, ami a teljesség felé emel, és a harmóniával összeköt, és rossz mindaz, ami a teljességtől és a harmóniától elválaszt.

Kós Károly építészből lett író, de az író is építész maradt. Minden idegszálával ottthont akart építeni népének, történelméhez, hagyományához és természetéhez illőt. Megtartó szellemként, ezermesterként, nemzetépítőként ezáltal válhatott az elméleti és gyakorlati mindentudás, a hűség és helytállás jelképévé. Ahogyan igéző szépségű portréversében (*Kós Károly arcképe alá*) Kányádi Sándor írja: „Hajlékot Istennek,/ hajlékot embernek/ kőből, fából/ házat,/ raktál a léleknek/ kőnél, cserefánál/ erősebb igékből/ várat.”

Kós Károly, a reneszánsz típusú polihisztor 1883-ban született Temesváron, német, francia és osztrák felmenők sarjaként. A Kóschból lett Kós család négyéves nagyszabeni kitérőt követően 1893-ban Kolozsváron telepedett meg, Kós Károly az itteni Református Kollégium diákjaként tett érettségi vizsgát. Építézmérnöki diplomáját 1907-ben kapta meg a budapesti Műegyetemen, ahol már tanulmányai közben is számos díjat és ösztöndíjat nyert. 1910-ben szűkebb erdélyi hazájában, a kalotaszegi Sztánán földet vásárolt, és házat épített (Varjúvár). Ugyanebben az évben feleségül vette Balázs Idát, a türei református lelkész leányát; házasságukból három gyermek született. Bartók, Kodály és MórícZ Zsigmond szellemtestvéreként ekkortájt már intenzíven kutatja Erdély építészeti múltját (*Régi Kalotaszeg*) és népi kultúráját (*Erdély; Kalotaszeg*).

Az első világháború kitörése nyomán Kós Károly – budapesti építészkarrierjét és az Iparművészeti Főiskola katedráját föladván, s a „hiszem, hogy Erdélyben nagyobb szükség lesz rám, mint Budapesten” hitvallását követve – végleg hazatért Erdélybe. Innentől kezdve az egyéni boldogulás mindvégig az erdélyi magyar ki-

sebbség sorsával kapcsolódik össze. Kós Károly az egzisztenciateremtés mellett mindig a közösség szolgálatát, a magyarság életesélyeinek jobbítását tartotta szem előtt. A lehetetlent nem ismerő, az „ember szépbe szőtt hitét” soha föl nem adó küzdelmet hol a politika, hol a kultúra területén folytatta. A Magyar Néppárt megalapítása, a Magyar Népi Szövetség titkári, majd elnöki tisztsége és országgyűlési képviselői szerepvállalása is mind-mind közéleti elkötelezettségét példázza.

Kós Károly 1944 őszén újra választás elé kényszerült, s noha Keszthelyen várta a főiskolai katedra, ismét Erdélyt választotta. A háború vihara (a Maniugárdisták) által elpusztított sztánai otthon kényszerű elhagyása Kós Károly egyik legnagyobb fájdalma volt, annál is inkább, mert hatvankét esztendő korában mindenéből kifosztottan, előlről kellett kezdenie az életépítést. Töretlen hittel, szívós kitartással és kemény munkával – egyéni és közösségi szinten – mégiscsak sikerült új életet építeni a régi romokon.

Kós Károly életének utolsó évtizedeit nagymértékben beárnyékolta az, hogy a természetközeli életformához, a folytonos mozgáshoz és szabadsághoz szokott ember jobb híján a kolozsvári Széchenyi téri kétszobás tömblakásba kényszerült. Miután infarktusa és súlyos érszükülete úgyszólván szobafogságra ítélte, a világ dolgai iránt változatlan érdeklődést mutató friss szellem számára – a személyes diskurzus mellett – a levelezés jelentette a legfőbb kitérési pontot. Igen sok levelet írt, nemegyszer terjedelmeseket is. Az „öreg Kós Károly” – ahogy az aláírásokban szerepel – kilencven-egynéhány évesen is rendkívül gondos, rendszerető ember volt. Leveleiben is pontos volt és precíz; a homályt és a kétértelműséget nem szerette. Miként a fésületlen stílust és az igénytelen írást is elvetette. Vágott (mártogatós) tollal írott levelei harmóniáról tanúskodnak. Irigylésre méltóan szép, rendezett írásképe személyiségének mindennél beszédesebb grafológiai tükre. Úgy írt, ahogyan élt – keményen, tisztán.

Az egyebek mellett Baumgarten-díjjal és Corvin-koszorúval kitüntetett Kós Károly hűségére és helytállásra készítő életpéldája a legvégső és legteljesebb értelmét az Adytól ismerős üzenetben nyeri el: „Őrzők, vigyázzatok a strázsán!”

„Nehéz élet volt, de szép volt. A legszebb élet, amit magamnak el tudtam képzelni” – vonja meg pályája mérlegét a Benkő Samuval folytatott beszélgetések végén Kós Károly. Az elhívás útján járó, a Gondviselésben bízó, az életfeladatát legjobb képessége szerint, maradéktalanul teljesítő ember szavai ezek. Egy olyan küldetéses hittel és karizmával megáldott emberé, aki hosszú és küzdelmes élete során az állandó készenlétet és folytonos szolgálatot avatta mindennapos létformává, s ennek okán utóbb a jól végzett munka oltalmazó derűjével tekinthetett vissza a megtett útra.

Kós Károly, az építész, tüneményes tehetség volt, akinek minden keze vonása az őstehetséget dicséri. Még csak huszonöt éves, amikor önálló építészirodát

nyit, majd gyors egymásutánban sorjáznak az általa megálmodott épületek: óbudai református parókia; a budapesti Állatkert pavilonjai; a városmajori iskola-komplexum; a kispesti munkás- és tisztviselőtelep központi épületei; a zebegényi templom; a kolozsmonostori református templom; a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum. És Sztánán – Budapest és Brassó között félúton – fölépítette a családi fészeknek és műhelynek szánt, legendás Varjúvárat, ahol nyugodtan dolgozhatott, tervezhetett és gazdálkodhatott.

Építészeti pályája az első világháborúval együtt lényegében véget ért, Erdélyben már csak kisebb megbízásokat kapott. Kós Károly egyéni tragédiája – az építészpálya korai megszakadása – a magyar és egyetemes építőművészet súlyos vesztesége, hiszen az újabb szakirodalom is az organikusnak nevezett építészet egyik legjelentősebb művelőjének mondja Kós Károlyt. Nagy lélekre, nobilis jellemre vall, hogy – a történelmi kényszerűségnek, illetve a sors akaratának engedve – az építést másfajta régiókban töretlenül tudta folytatni. Nevezetesen: az impériumváltás következtében kisebbségbe került erdélyi magyarság fáklyavivő mindeneseként szolgálta a közösséget, minden teremtő cselekedetével építve, emelve a hit boltozatát. Így lett az építészként indult emberből elhívott és elhivatott nemzetépítő.

Szomorú tény, hogy Kós Károly cím szerint ismert százhusz tervezéséből csak hatvan épült meg, ugyanakkor a Romániához kapcsolt erdélyi magyarság felbecsülhetetlenül sokat nyert a kisebbségi sorsot vállaló Kós Károssal. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy nagyon nehéz időben, lehetetlen körülmények között vállalta a kisebbségi sorssal együtt járó muszájherkulesi küzdelmet. A két világháború közötti erdélyi kultúra úgynevezett 'égtartó embereként' – beomlott tárnák, kétségbeesés, exodus és bizonytalanság közepette – minden áldozatot vállalva írt, szervezett, agitált, munkára és helytállásra buzdított. Tompa Lászlóval szólva még a halottnak is életet üzent.

Kós Károly nem készült írónak, a tollat a történelmi fordulat adta a kezébe. Mindig is botcsinálta írónak tartotta magát, akiből Trianon traumája hívta elő a literátus embert. A benuhárból felrázó, építésre és munkára sarkalló, transzszilván szellemben fogant, nagy hatású röpirat (*Kiáltó Szó*, 1921) nyomán negyvenéves, amikor első novelláját (*A Gálók*), negyvenkettő, amikor első regényét (*Varjúnemzetség*, 1925) megírja. Ez utóbbit az élethit vallomásaként, történelmi regényként emlegetik, de a szülőföld, az otthonteremtés könyveként nagyon is a jelenről szól. Azt a tusakodó, élni akaró kalotaszegi világot ábrázolta benne eleven színekkel, plasztikusan és atmoszférikusan, amelyben ő is élt. *Budai Nagy Antal* (1936) című drámáját lármafának szánta, s benne fogalmazza meg legtisztábban az „örök erdélyi szellem”, vagyis a transzszilvanizmus lényegét. Kós Károly szerint az írás legfontosabb eleme a példázatos mese, melyben az élet igazán nagy dolgai

természetesek és egyszerűek. Alakjait is „beszédesen hallgatag egyszerűségben” tárja elénk. Ez az egyszerűség azonban – építményeihez és rajzaihoz hasonlóan – igazi nagyvonalúság. Nagy ívű kontúrokat tömörítő mondatai keményen ácsoltak, nyelvében óízű, archaikus balladák élménysűrűsége jelenik meg. Veretesen stilizált, nagy felidéző- és megjelenítőerővel bíró, transzszilván elkötelezettségű történelmi regénye (*Az országépítő*, 1934) is ezt támasztja alá. Kós Károly írói bravúrja egyszersmind az építész bravúrja is.

Az ember az Istentől kapott alkatával és talentumával egy dolgot tehet: élete és munkája szolgálatába próbálja állítani. Kós Károly 1918 végén (harmincöt évesen) Erdélyt s ezzel a kisebbségi sorsot vállalja. Építőművészből grafikus, tanulmányíró, földműves, politikus, publicista, lapszerkesztő, könyvkiadó és szépíró lett; minden, amire éppen szüksége volt közösségének. Éveken keresztül az erdélyi református egyházkerület főgondnoki tisztségét is betöltötte, időt és fáradságot nem kímélve vigyázott a harangok szavára.

Irodalom- és kultúraszervező munkássága a – Paál Árpáddal és Zágoni Istvánnal együtt, a történelem parancsára és az újrakezdés jegyében megírt – *Kiáltó Szó* című röpirattal kezdődik. Majd folytatódik a *Vasárnap* című képes hetilap létrehozásával, amely 1922 nyarán már bevételeiből fedezni tudta a kiadásait. A húszas évek első felében Kós Károly sztánai műhelyéből az eszmélést és a főlegyenésedést segítő, alapvető fontosságú művek kerültek ki: *Erdély kövei* (1923); *Atila királról ének* (1923); *Kalácsa kalendárium* (1924). Ráadásul mindegyiket maga szedte, nyomtatta, illusztrálta és kötötte. A könyvművészt, a betűíró művészt most ismerték meg a kortársak, és joggal gondolhattak a nagy elődök közül Szenczi Molnár Albertre és Tótfalusi Kis Miklóstra.

Kós Károly nagy hiányt szüntetett meg azzal, amikor életre hívta a kultúrhisztóriai jelentőségű Erdélyi Szépművészeti Céh (1924) kiadót, amely 1944-ig százhatvanöt könyvet adott ki, zömmel erdélyi székely szerzőktől. Az ESZC volt a két világháború között az erdélyi magyar irodalom legfontosabb vállalkozása, amely számos írónak biztos egzisztenciát, az olvasóknak pedig maradandó esztétikai, szellemi élményt adott. A kiadó által megjelentetett művek némelyike ötvenezer példányban kelt el. Kós Károly nevéhez fűződik a másik kultúrhisztóriai jelentőségű intézmény, az 1926-ban létrehozott Erdélyi Helikon mint írói munkaközösség és az ebből kinövő, 1928-tól 1944-ig működő, azonos nevű folyóirat. Az *Erdélyi Helikon* szerkesztési elveit a transzszilvanizmus, az európaiság és az egyetemesség határozta meg. Kós Károly harmadik fontos és hiánypótló cselekedete a Barabás Miklós Céh (1930) létrehozása, amely az addig elszigetelten és szétforgácsoltan alkotó képzőművészeknek kínált lehetőséget találkozások és kiállítások megszervezésére.

A kilencvennégy esztendőn át élte Kós Károly élete, munkássága századokra szóló példa és tanulság. Nemzedéktársai a szikladerekű építőt, a „szétzüllött harang-

szónak tornyot rakó embert”, a hűség és a szolgálat jelképét látták benne. Amit alig huszonhét évesen a *Régi Kalotaszegben* jóslatként írt, utóbb valósággá vált: „...lábam nyomán eltemetheti a hó, de síromon sohasem lesz korhadt a fejfa, de a fölém boruló domb virágos lesz mindig... és emlegetni fognak engem is, apáimat is az én véreim, unokáim unokái... az én munkámat folytatják ők, és az én életem örökkévaló lesz bennük”.

Mesélik, élete utolsó napjait szótlanságban töltötte, leveleit sem bontotta föl. Úgy készült a halálra, ahogy egész életében élt – méltósággal. A házsongárdi temetőben sokezres tömeg búcsúztatta, az énekelt zsoltárokat még Kolozsvár főterén is lehetett hallani. A végtisztességtevők mondják, hogy a temetési szertartás közben a „szent öregember” címermadarai, a káráló varjak is megjelentek a koporsó fölötti ágakon. Mintha ők is siratták és búcsúztatták volna Erdély és a magyarság nagy szülöttét.

A Kós Károly műveiben testet öltő élet példa, a hűségre és a helytállásra képező talentum emlékezetes szépséggel szólal meg Kiss Jenő *Kós Károlyhoz* című versében: „Kalaplevéve nézünk fel Reád most,/ amint ott állsz az évek ormain,/ toronyrakók és kódexmásolók/ szellemutóda, szívós és konok!/ Minden szavad – kódexbetűkkel írva –/ a hűség és a szolgálat igéje;/ tőled tanultuk őket egykoron mi,/és megtanulni most is: kötelesség.// Követni őket most is KÖTELESSÉG!”

*Kocsis Csaba***Hónapsoroló**

ott egy éhes jaguár
ólalkodik január
fehér fogát csikorgatja
a hideget megharapja

februárban áll a bál
barnamedve táncot jár
vonatra száll farsang farka
megszólal a farkasfalka

márciusban szentmártonban
harangoznak a toronyban
újságban is megjelent:
tegnap gólya érkezett

áprilisban szent györgy napja
a falkának nincsen gyapja
véget ér a birkanyírás
megkezdődik a kihajtás

májális van nem kell ernyő
az égbolton nincsen felhő
a szép napok elperegnék
érkeznek a fagyosszentek

júniusban sárga határ
hajladozik a sok kalász
búzaszemet rejt a tábla
mohó hörcsög teleszája

júliusban matróz a nyár
ezt írta az édesapám
elutazott nagy vizekre
ott horgászik reggel este

augusztusban nyári ének
üres lesz a gólyafészek
szent istvánig elrepülnek
tücsökbandák hegedülnek

ősz a postás szeptemberben
de sok levél van a kertben
a szél úrfi kézbesíti
a címzettet értesíti

milyen reggel október
fázik benne az ember
szemerklél az ónos eső
befellegzik már az idő

erzsébet és katalin
novemberben érkezik
andrás napig eszem-izsom
elvágtatok csengős lovon

decemberben kész a jászol
megszületik a megváltó
a kis jézus fekszik benne
holnap érünk betlehembe

Bárányok

Arany szőrű bárány
mesebeli álmom
én vagyok a királylány
te legyél a párom.

Ártatlan báránykám
ne kóborolj messze
megtámad a farkas
ha leszáll az este.

Csengős bárányodnak
hol a csengettyűje
Ne hajtsd ki nélkülü
messzi legelőkre.

Elveszett bárányát
keresi a bojtár
mire megtalálja
megtelik a sajtár.

A fekete bárány –
mint a fehér holló
szép göndör gyapjában
eltéved az olló.

Húsvéti bárányhoz
Kovásztalan kenyér
Vértelen Húsvéthoz
Felfordított tenyér.

A néhai bárány
küszködik az árral
halvány két foltja
meg a hazugsággal.

Hónapos

Fergeteg január,
jeget bont február.
Kikelet március,
szelekkel messze fuss!

Májusban ígérlet:
teremtő ítélet.
Július áldása,
új kenyér kovásza.

Földanya szeptember,
magot vet október.
Enyészet november,
álmodik december...

Laktató

Harcsa hája,
kacsa mája,
kendermagos
főtt zúzaja.

Malac farka,
színhús marha,
sebes pizstráng
feltálalva.

Béka combja,
sült lapocka,
ínyenceknek
szarvasgomba.

Liba melle,
tepertője,
hasam legyen
temetője.

Madárdalos

Bölömbika, nem a gólya!
Pisze orrod nem dugója!
Hogyha talál meleg vizet,
Itt tölti az egész telet.
Békát eszik, kishalat,
Az egér is jó falat.

Nem érzem, hogy öregszem,
Bokoralján ökörszem.
Panaszkodik egyre, másra,
Kakukk lett a fiókája.
Egy életed, egy halálad:
Ügyes vagy, ha megtalálad!

Fülemüle: csalogány,
Fészke alján öt tojás!
Szereti a szabadságot,
De ha kalitkába zárod,
Hiába a dal királya:
Belepusztul a rabságba.

Lepketánc

A kis lepke nem bábozik,
most lett első bábozó.
Előtte ő maga volt a báb,
és a természet a nagy bábozó.
Már akkor látszottak rajta:
a szárnyak, a lábak és a csáp,
most ott táncol a körömvirágon
foxtrottot, tangót és csacsacsát.

Mézelő

virágmezőn kaptárország
minden sora egy polisz
szervezett az irányítás
felelőse: pro police

hét határt járt felderítő
visszaröppen a kaptárhoz
szépen lejtett tánca rezgő
megmutatja amit látott

eltáncolja minden méhnek,
fiatalnak és a vénnek
nem is olyan messze innen
sok a nektár és a pollen

érdemes lesz útra kelni
selymes réten bibét lelni
akármilyen nagy a kaptár
elfér benne minden nektár

a lépekben sejtek vannak
hatszögletben méhek laknak
nem is méhek ők még álcák
tanulják az ősök táncát

A kis fakír kefirje

Szomorú a kis fakír,
potyognak a könnyei:
A kifli-kefir reggelit
ki fogja megenni?

Apja, anyja bajba van,
tíz órára alma van:
Alig eszik ez a gyerek,
de elhasznál minden szeget.

Jó lenne, ha éhes volna,
éjjel-nappal rosszalkodna:
Memorizál este, reggel,
kedvenc verse: *Szeget szeggel.*

Dal D-dúrban

A kandúr D-dúrban,
A bolha B-mollban
húzza a bőgőt.

A hangya bolyban,
A disznó ólban
húzza a lóbórt.

A darázs garázsban
a szőlő kalácsban
bújik valahol.

A vonat síneken
A szívem szívesen
ziki-zakatom.

Bolha bú

Bolhabébi szomorú,
kínozza a bolha bú.
Öregapja nem hiszi,
hogy a cumi kell neki.

Nem aggódik bolha fia,
Dugig van a ládafia.
Ha viszket vakarózik,
kiskutyával takarózik.

Jó játék a csíp-csíp csóka
elrebben a vak varjúcska.
Bolond madár amelyik
szereti, ha csipkedik.

Kezdődik a bolhacirkusz,
a szokásos bolhagrimbusz.
Apa, anya veszekednek
mije fájhat a gyerekeknek.

Bertha Zoltán

Archaikus modernség, népi expresszionizmus

(*Tamási Áronról – halálának ötvenedik évfordulóján*)

Tamási Áron tündéri mesevilágának légies bája, felkavaró balladai történeteinek egzisztenciális távlata, néphitből, népművészeti formákból eredő világszemléleti, esztétikai horizontja kettős értelemben is lenyűgözi olvasóját a modernség ígézetével. Egyrészt úgy, hogy a jelképes, mítoszi – a szimplán naturális alakzatokat látványosan felbontó – elemek közvetlenül is az avantgárd képzeleti szabadság látomásteremtő dinamizmusához vonzzák a befogadót. Másrészt azért, mert az archaikus népi hitvilág bölcelet-gondolati sugallatai önmagukban is eleven és megújuló válaszokkal képesek szolgálni a modern létezés drámaiain feltárulkozó problémáira.

Az ősi népi-vallási képzettartalmak, szemléleti perspektívák hasonlóképpen kapcsolódnak az emberi lét, az univerzum szellemi lényegvalóságához, mint ahogy az avantgárd is a felszíni realitás mögé, a létezés teremtő centrumába, a lélekörvénylések titokzatos mélységszférái közé igyekszik hatolni. A mindennapi valóságdimenziók radikális széttörése, az álomszerű fantasztikum felszabadítása, a sejtelmes fantáziaalakok elővarázslása mind szürrealista vonás lehet, s ezért is érintkezhet például a *Jégtörő Mátyás* számos ábrázolásrétege a stílusirányzati szürrealizmussal (amint azt Bori Imre elemzi), mégis, a Jó és a Rossz ellentéteinek metafizikai párharcát megjelenítő elvont-szimbolikus, mesei-fabulisztikus figurák és cselekménymozzanatok közvetlenül a népi hiedelem-elbeszélések, hiedelem-mondák világképi, műfaji jellegzetességeiből is levezethetők. A modern mágikus realizmust is mintegy megelőlegező *Jégtörő Mátyás*, a mitikus-mesei, kalandos-pikareszkes realizmus csúcscsúcsaira jutó *Ábel*-trilógia, a folklorisztikus, népi szociográfia remekének tekinthető *Szüülőföldem* (meg a szakrális-rituális népi színjátékok, elbeszélések, regények sorozata s a többi): mind valami primordiális organicizmus újfajta kiteljesedéseként is értelmezhető (Tamási a „folklor utolsó irodalmi nagykövete” – állította Féja Géza). A szerves összefüggéseket test és lélek, egyén és közösség, nemzet és emberiség, társadalom, természet, Isten (humanitás és divinitás), éthosz és esztétikum („a keresztény erkölcs, a nemzeti gondolat és a szociális igazság” eszményei) között: számtalan formában gondolja át és fejezi ki az író. Érzékiség és spiritualitás duális összhangjáról, bináris egységéről hirdeti: „ne éljen többé külön a test és külön a szellem” (*Ragyog egy csillag*); „az ég nincs külön a földtől, mert egyik a másikra borul, és egybeköltöznek, mint a test és a lélek! Isten műve ez!” (*Vitéz lélek*); „a test és a lélek együtt teszik az embert. Nő és férfiú együtt alkotja az emberiséget; s az ég és a föld a világot” (*Hegyi patak*); „egy kereszt fénylik a föld felett, a két szára egyenlő: olyan, mint egy pluszjel, amellyel össze akarja valaki adni az eget és a földet” (*Okkersárga*

Ábrahám). Individualitás és kollektivitás harmóniájáról vallja: a népi életfelfogás „nem kezdetet lát a születésben és nem véget a halálban, hanem csak személyi változást mind a kettőben. S nemcsak az embernek emberhez való kapcsolatát szabályozza, hanem a szövetséget is, melyet a természettel és az Istennel mindnyájunknak meg kell kötnünk. Valóban olyan életforma ez, melyben a közösség az első és legfőbb személy s lelkében változatlan, csupán az atyák és a fiak cserélik egymást” (*Szülőföldem*). (Olyan univerzális őstudás ez, amely a négy-ötezer évvel ezelőtti óegyiptomi maximában így fejeződik ki: „Ha valakinek fia elfogadja azt, amit az apja mond, annak egyetlen szándéka sem vall kudarcot; gyermekeihez éppen úgy fog beszélni, mint ahogy a tudást apjától hallotta” – Ptah Hotep; lásd Hamvas Béla *Anthologia humana* című bölcsességgyűjteményében. – A Bibliában pedig így: „Tiszteld atyádat és anyádat, hogy hosszú ideig élj azon a földön, amelyet az Úr, a te Istened ad tenéked” – 2Móz. 20:12.) Megvilágosító esszék sorában értekezik Tamási arról is, hogy manapság „beteg a lélek, mert az anyagelvűség olyan világnézetet kényszerített rá, amelyben meg kell nyomorodnia. Az egészséges és termékeny világnézetnek ugyanis három örök tényezője van az emberi lélek számára: az Isten, a természet és a társadalom”; emberhez méltó élet pedig csak akkor képzelhető el, „ha Istennel való kapcsolatunkat megtartjuk és gondozzuk; ha benne élünk a teremtett világban, a fákkal, a virágokkal, az éggel és a földdel együtt; s ha olyan társadalmat alkotunk, amelynek tagjai rendezték már a viszonyukat az Istennel és a természettel”. Revelációszerűen egyezik mindez a kor nagy gondolkodóinak meglátásaival; a szellem fenomenológiáját vizsgáló Carl Gustav Jung ugyancsak a válságos negyvenes években (s szinte ugyanazokkal a szavakkal) fejtegeti az autonóm személyiséget elveszejtő tömegesedés, az „öntelt” és „gátlástalan materializmus” fenyegető veszélyeit – ami „annál nagyobb, minél jobban lebilincseli a külső tárgy az érdeklődést, s minél jobban feledésbe merül, hogy a természethez fűződő kapcsolataink differenciálódásával kéz a kézben kellene járnia a szellemhez kapcsolódó viszonyunknak a nélkülözhetetlen egyensúly megteremtése végett.”

Az induló Tamási Áron történeteinek, novelláinak világlátása, kifejezésmódja tehát a folklór szóbeli-epikai hagyományaiban: a ballada, a hősenek, a hitrege, a mítosz tradícióövezeteiben gyökerezik, de talán leginkább bennük félreérthetetlen a kötődés az avantgárd szenvedélyminőségekhez is: főként az expresszionizmushoz. Elsősorban a húszas évek drámai novellái (s a *Szűzmáriás királyfi*, az első jelentős regény) demonstrálják a háború, illetve az utána következő nyomorúság ellen tiltakozó, lázadó indulatot (a világirodalomban is korjelző „elveszett nemzedéki” keserűséget és kiábrándulást). Ez a hang pedig a kiáltásé, a kisebbségbe szakított erdélyi magyarság felrázó jajszavát hallató Kós Károly-i „kiáltó szó”-é és a Tamásié is, látván a háborús, forradalomleverő, trianoni katasztrófákat, a székely szegénységet és szenvedést vagy éppen az általános levertséggel hadakozó életvágyat.

A kiáltás hangja a túrhetetlen sorsa ellen felkelő ember, rendszerint székely paraszt-

férfi iszonyú megrendülésének hevétől izzik. Az egyik a kibillent világ helyreállíthatatlanságától szinte megtébolyodva pusztítja el önmagát (*Szász Tamás, a pogány*), a másik a borzalmas természeti csapásokra és a társadalmi megalázottság elviselhetlenségére válaszol szörnyű önrombolással (*Tűzet vegyenek!*). Máskor a székelységre mért történelmi és mitikus sorssal megküzdve enged végül az isteni, transzcendens elrendelésnek és végzetnek a főhős, misztikus emberáldozati aktust hajtva végre önmagán, rituális öngyilkosságot követve el (*Zarándok földműves, Szerelmes csillag*), vagy viaskodva bár, de azonosul a föld, a szülőfalu vagy a szerelem elhívásával, a kikerülhetetlen sorsvállalásra felszólító metafizikai értékparanccsal (*Föld embere, Ecet és vadvirág*). Viharzó „lélekindulás”-ok, eksztatikussá és amorffá torzuló szenvedélykitörések jelzik a tomboló érzelmhullámzások erejét, s kényszerítik ki szinte természetszerűleg az expresszionista hangulatkivetítő megjelenítésmódokat. Akkor is, ha az ösztönök mélyéről felszakadó, vad, „barbár” indulatok robbannak ki, s akkor is, ha misztikusan egzaltált, vallásos-kultikus rajongás, a népközösséget és az azt irányító földöntúli hatalmakat egyaránt képviselő, médiumszerű átszellemülés csap a végletekig, mint a *Szűzmáriás királyfi*ban vagy drámai párjában, az *Ősvigasztalás*ban. Mindkettő a hagyományos székel-y magyar önértékből, méltóságtartó önbecsülésből táplálkozik, sőt egyfajta általános túlfűtött, messianisztikus kiválasztottság-tudatból, amely az avantgárd-modernista pszichikus ajzottság, ziláltság, feldúltság számára archaikus, pogánykeresztény ősvallási, szinkretikus népi-mitológiai kereteket, alapokat biztosít. Így az expresszív, aktivista korlátlanág egyúttal jelentéssé, kollektív képzeteket mozgósító, ősi és tartalmas világképi, kompozicionális rendhez illeszkedik. Az emberalakok expresszionisztikus átformálódása, egyetemessé, idő- és természetfölöttivé stilizálódása tehát szorosan összefügg a folklorisztikus elvonatkoztatás, szimbólumalkotás vagy mitizálás genuin természetével. Ha például az éhező családján szinte csak gyilkosság árán segíteni tudó férfi morális gyötrelme rajzolódik ki, akkor az mindjárt az apaság archetipikus víziójává emelkedik (*Keserű kenyér*); s ha egy zaklatott, felbolydult idegzettű, az intézményes társadalmi normák ellen berzenkedő, s inkább öntörvényű elhivatottságára hallgató, prófétikus megszállottságát egyre mámorosabban követő székel-y legény lép elénk, akkor viselkedésében a mágikus szertartások örök idejét és érvényét sugárzó, sámánisztikus, népvezéri, megváltói-krisztusi karizmát hordozó, s az önfeláldozásban betetőződő tulajdonságok bontakoznak megbabonázón ki (*Szűzmáriás királyfi*).

Az érzések aljáról, a tudattalan késztetések homályából felkavarodó háborgások összeáramlanak a legmagasabb akarattól, a világszellemtől eredő predestináció impulzusaival ezekben az önkifejező vagy küldetésbevezető mozdulatokban, cselekedetekben. De nemcsak az emberi, hanem a külső, fizikai természet, a táji környezet is átítatódik, áttelekesedik a felsőbb sorshatalmak szándékaitól, megnyilatkozásaitól, emanációjától. A létezés, az univerzum metafizikai síkjai egymásba fonódnak, lélek és

táj, ember és Isten, földi akarat és kozmikus őserő egymással megbirkózva vagy öszszesimulva, de folytonos érintkezésben lélegzenek. A pulzáló szerves mindenségben a leghatalmasabb úr vagy irányító és a legkiszolgáltatottabb, porszemnyi lény is állandó lelki összefüggésben tapad egymáshoz. Egy természeti sorscsapás, egy pusztító jégzivatar is istenítéletnek minősül, s ekképpen hívja ki a nyomorulttá tett ember lázadását vagy készletét a megengesztelődésre (*Tűzet vegyenek!*). De a jellegzetes erdélyi tájak, miliók – havasok, fenyvesek, patakok, erdők, hegyi legelők, mezők, falvak – világát ugyancsak átjárja vagy átvilágítja az a transzcendentális, bűvös fény és sugárzás, amely „hierophanikus”, „theophanikus”, mágikus térré avat és szentel minden helyszínt, környéket, vidéket. A természeti tünemények atmoszférája elválaszthatatlan a személyes életérzésektől, s ezek kölcsönhatásának mindenféle naiv vagy romantikus változata kifejlik. Gyakori expresszionista víziókban tehát, sőt az animizmus aboriginális misztériumában sűrűsödik meg ennek az összeolvadásnak a levegője: „Földnek fázódó kérégről, halált szenvedő madárszájából, megfosztott fák ágairól és mindenünnét nyersen tárta elé az örök hatalom a valót: – Te ember: nyomorúságnak példaképe. Te ember: síró játéka az örök Erőnek. Te ember: pusztulás az ékesség” (*Tűzet vegyenek!*); „A fák ijesztően feketék és mozdulatlanok voltak, hasonlítván a föld mélyébe zárt gonosz lelkek kinőtt gondolatához”; „A föld magára húzta a fekete takarót, csendes volt nagyon, de belül sírt titokban”; s „ráeresztette óriás, puha lelkét, és a sok száz búzakaiangyát, mintha valamennyi a saját szomorú feje volna, megbólintotta köszöntésre”; „A Hadak útja sűrűsödni kezdett, s csillagai egymást vigasztalták” (*Keserű kenyér*). Ember és kozmosz együttes szenvedése, végtelenbe nyúló, formátlan vonaglása – amikor anya és fia éjszakai sötétben a vihartól megkínzott búzaföldön botorkál, térdepel (*Tűzet vegyenek!*) – szintén expresszionista jellegű látomás (akár Edvard Munch „sikoly”-képein); mint az önmegsemmisítő tűz lángolása az éj feketeségében, a csillagok fénye alatt ugyanennek a novellának a végkifejletében. Az expresszionizmusban is jellemzően gyakori tűz motívuma, amely (ahogy Kántor Lajos *Líra és novella* című könyvében részletesen igazolja) közösségi jelképiséget és egyéni sorsmanifesztációt ötvöz líraian, gyakran válik központi, szervező szimbólummá. Tűzbe fojtja elértéktelenedett nemeslevelét, majd megugratott lováról leesve a lángok fölött-mellett leli halálát *Szász Tamás, a pogány*; a háború irtalmatlan pokla ellenére kivirágzó szép szerelmet, egy sebesült katona és egy ápolónővér rügyező vonzalmát tiporja, üszkösíti el a hadikórházat leégető halálos tűz a *Siratnivaló székel* című novellában; s a testvérét tűz-szertartással elhamvasztó *Szűzmáriás királyfi* is az isteni jelképként tisztelt tűz jelentőségének tudatában cselekszik; „Igaz Isten, akinek jelképe a tűz és akinek lelke a tűz (...) Örök Isten, aki tűzből teremtettél minden égitestet, s azoknak vezérül rendeléd a Napot” – imádkozza. Sokféle jelentéstartalom telíti tehát a különféle kollektív ősképzeteket, a tűz, a nap, a hold, a csillagok, a föld, az ég, az égtájak, az évszakok, a fák, a madarak, a növények, az állatok, a fény, a vér, a lélek, a világ, az Isten egyetemes képeit és fogalmait. Az univerzális

képzettartományok pedig rendkívüli költőiséggel, szemléletességgel, hangulatisággal folynak egymásba. Poétikus megszemélyesítések, vérbő hasonlatok és szóképek, metaforikus jelenetezések, szimbolikus színek és formák ellentéteit és kavargását érzékeltető festői leírások, vad, nyers és elemi erejű látványi, auditív és egyéb benyomásokat összeolvasztó szinesztéziák özöne építi fel ezt a sajátos mitikus expresszionizmust: „A havasi faluk háta mögött az égnek egy zord gondolata beléhullott az erdők méhébe, s rá felzúgott a csend”; „Kesergő szellemek jeget sírtak a fellegek hátán”; „A jegenyefák nagy alázattal kegyelemért hajlongtak, s a maguk veszedelme mellett a föld könyörgését s a megriadt élet sírását is belézügták a sötétbe”; „S e pillanatban földig le villámlott, mint ha egy fellegekbe elrejtőzött, rombolásra felesküdt óriás a fejét akarta volna levágni szikrát hányó, rémítő késsel” (*Tűzet vegyenek!*); „S miközben fűszálon, virágon táncolt az élet, megkezdődött a lét kétféle értelmének a harca egy emberért” (*Föld embere*); „Látjátok-é, hogy mint óriási szörnyű-fekete kísértet, úgy tápáskodik ezen a földön a kinszenvedés” (*Zarándok földműves*); „a madarak énekkel virágoztak fel minden fát”, s „lélek szállott minden fába, és dobogni kezdett bennük a szív” (*Mikor az erdő ébred*). A stílus paroxizmusa, a lírai beszéd fennköltége örökös emelkedettséget és szakralitást biztosít ennek a hanghordozásnak; „himnikus nyelv”, „liturgikus szerkezet” (Szabédi László), szinte kántálásra kínálkozó mondatritmus, rituális színezetű szófűzés, retorika és zeneiség nyújtja azt az avantgárdban is megkísértett lehetőséget, amellyel szó és jelentés, jel és igazság misztikus azonosítása elérhető, amellyel aktus és rítus, gesztus és prófécia, lét és kultikus szertartás egybeforr, s amellyel meghaladható a profán és a szent, a mindennapiság és az üdvözültség, az élet és a művészet közötti különbség, és szellemi „formává válik az élet” (Baránszky-Jób László).

Ezért uralkodó ezekben a művekben a felkiáltó mondat, a megszólalás, az intonáció magasfeszültsége, fortissimója: az emberi lény felfokozott szubjektivitásának, belső energiáinak, törekvéseinek hiteles kivetítését ez a stílusforma szavatolja. *Szép Domokos Anna* kozmikus jajongása az egekig és a poklokig ér, csak hogy megtudja tragédiájának végkát, és elátkozhassa azt: a háborút, a háborúcsinálókat. A kiáltás az örök törvény megközelítését segíti, s a végső érzelmi állapotok időtlenségét, antropológiai örökérvényűségét nyomatékosítja. Tamási Áron expresszionizmusa nem a népies szóhasználatok, hanem a népi kultúra mélyén élő világszemlélet archaikus transzcendentalizmusának és a modern mítoszigenynek a szerves összeforrasztása okán nevezhető népi avantgárdizmusnak. A bajai, nyúgei, határai közé szorítva szenvedő, teremtett emberi lélek abszolútum- és teremtőkeresése paraszti élethelyzetekben és a néphit kifejezőskultúrája, filozofikuma, vallási-kultikus szokásai szerint zajlik le. A modern lüktetés, a szaggatott, „éles staccato” (Czine Mihály) ütemezés, a pillanatképek cikázó vibrálása mögött pedig olyan dallam vonul végig a „zengő ritmusok”-ban, amelyet Szabédi László szerint „minden bizonyos Eteköz mezeiről hoztunk magunkkal”, s „kincse magyarságunknak”. „Olyan népiesség” ez, „mint a magyar zene nagy modern

mestereié: minden ízében átvilágított formák világa. Ez a tudatosság, amit transzparen-ciának is nevezhetünk, ennek az életműnek egyik legjellemzőbb vonása” (Baránszky-Jób László). Sóni Pál szerint Tamásinál „avantgarde és népi ihletés szétválaszthatatlan egységbe fonódik. Tamásinak nem kellett a primitív néger művészettel vagy elsüllyedt kultúrák újrafelfedezésével frissítenie művészetét, mint a nyugati avantgardistáknak, saját népe folklórában és mesekincsében talált a művészet megújulásának kiapadhatatlan forrására”. Salló László (elsősorban Tamási színpadi játékaiknak modernista törekvései kapcsán) a „népi hagyomány és a modern újítás összeötvözésének” különleges erőteljességét állapítja meg. Ablonczy László költői „feltámadás-játékoknak” tekinti ezeket a színdarabokat, Visky András, Bíró Béla és mások szakrális-mitikus archesztuációk kísérleti színreviteleinek, mint ahogy Németh László is korábban. Dávid Gyula szerint „valójában sajátos egyéni, a székely népi képzeletből és mitikus elemekkel átszőtt világképből táplálkozó, s egy döntően érzelmi jelrendszerben építkező valóságlátásról van szó, amelynek túlfűtöttségét táplálhatta, de döntő módon meg nem határozhatta sem a Szabó Dezső-i stíl-expresszionizmus, sem az 1920 utáni erdélyi irodalomba szabadon beáramló avantgarde”, s Taxner-Tóth Ernőhöz csatlakozva az induló Tamási expresszionizmusát a „népköltészet, pontosabban a ballada hatásához” kapcsolja; Bori Imre pedig a „Bartók–Balázs Béla jelezte balladás-expresszionizmus”-ra utal. Vagyis a bartóki szintézismoddra. S ez a törekvés kapcsolhatja Tamásit valamiképpen mégis a többiek, Szabó Dezső, Nyíró József, Kassák Lajos (vagy Sipos Domokos, Szántó György, Nagy Dániel, Szentimrei Jenő, Barta Sándor) expresszionizmusához is, azonban ő stilisztikailag valóban nem azokhoz áll közel, akik elsősorban a leírások erejét növelik meg érzelmekiöntőn hömpölygő áradású igealmozással vagy igésítő (denominalizáló), illetve nominalizáló (igenevesítő-főnevesítő) stílusesszözökökkel, hanem inkább azokhoz, akik felcsigázott líraiságba, szinte szabadversszerű egységekbe (közvetlenül szimbolikus víziókba és alakzatokba) olvasztva össze teremtenek különleges pszichikus tereket és látomásos tájakat (Révész Béla, Szilágyi András); mindazonáltal Tamási mondatai „önállóan is műremekek” (Féja Géza), „szilárd építmények”, írójuk „arányokat, mértéket tart” (Harsányi Zoltán). Összetettségük épp elvileg széttartó tendenciákat képes szintézisbe kapcsolni. Tamási Áron transzcendentalizmusa, mitikussága így aztán vitathatóvá teszi azt az állítást, mely szerint a „kelet-európai expresszionizmusra a nyugat-európaival szemben talán leginkább a sekélyesség jellemző” (Bojtár Endre). Mert Tamásinál szemlélet és kompozíció igazán szuverén kozmikus-mitologikus és metafizikai értékszerkezetben konstituálódik; s a kiáltás expanzív lendülete, az eruptív érzelmekiárasztás, az antropomorfizáló, mitikus táj- és térábrázolás, az időtlenné tágító experimentális lirizálás, a dúsan festői (olykor szinte „fauve”-ista) kolorit tobzódása, a szakrális mondatok kiterjedése és megannyi más expresszív megnyilatkozásmód együtt: valóban egyfajta korszerű – és ma is megszólító hatású – „mágikus” expresszionizmusban összegződik.

Demeter József

Székely keserves

A távol-keleti sztyeppén,
Mit keresel, székely legény.
Lábnymodban az ég tükre
Szilánk – Ázsia szügyébe?
Lábnymodban az ég tükre
Szilánk – Ázsia szügyébe?

A távol-keleti sztyeppén,
Kit keresel, székely legény.
Éned mélyén a vágy éhe –
Dobog, hány leány szívében.
Éned mélyén a vágy éhe –
Dobog, hány leány szívében.

Néma húr a csönd peremén,
A távol-keleti sztyeppén –
Fölfelé visz minden lejtő,
Napdalosan – honvágykeltő.
Fölfelé visz minden lejtő,
Napdalosan – honvágykeltő.

Zsongó húr a csönd peremén.
Gyere haza, székely legény.
Eurázsiai sztyeppén
Bolyong két dal – múltad mentén.
Eurázsiai sztyeppén
Bolyong két dal – múltad mentén.

Rendhagyó fűszál

Szívem csücske, Magyardellő,
Angyalarcú égi, Delnő...

Rusztikus fényében a csöndnek –
Láttalak elmenőben..., mikor
A csönd még csönd volt,
Fűszálak zöld szívében.
Kinek nyílik fényt a táj. Oly
Tetszhalottak a fák... Versem csak
Téged zengett és még sem hallották.
Már én sem tudom, mit zeng,
Juhász Gyula tavaszán. A nagy
Rokon, Ady Endre végső
Novemberén át – szerelmes
Lédák múlt/j/án. Föl-föl-
Dereng időnként, mint Vajda János
Mount Blanc-ján – menyasszony-
Fehér télen, jégcsencsók* közt
Egy fűszál. Nem zöld, nem, egy
Szép égi fűszál. Választott
Falumban minő nagy-
Világhálósan. Napdaloskönyvem
Tisztásán? Vadnárcisz-szentület után.

Szmogos neon fényében a vissz-
Hangzó csöndnek, látlak most is,
Látlak, elmenőben, holott! Már
A csönd sem csönd, csak egy
Fűszál szívében zöld. Nem méregzöld, kék,
Hisz mégis! Hogyha vers fotoszintézis...

* ...csencsó = fenyőtoboz

Itt-honosabb/an/

Ó, Magyardellő Delnő –
Minő fényt zengedező...

A reggel itthon.....

Reggelebb. A dél

Pediglen délebb. Az

Öröm, ahogy tisztást

Szó, vágy világít

Mindent..., hisz! A

Tavasza itthon

Tavaszabb. A nyár

Nyaranta nyarabb.

Az elmúlás évszaka –

Színek zengő

Tavasz, és

A hó annyira hó, hogy

Havabb nem is

Lehetne, ahogy hullva

Hull a táj felett,

A tájat temetve,

Vén, szmogos

Szívembe hull –

Vadvirág-

Szirmokként –

Egyre. Színes,

Menyegzős pelyheket

Lelkemig slájereztetve*,

Holott! Hol, itt! A reggel

Reggelebb. A dél

Pediglen délebb. Az

Este, ahogy száll alá,

Vers világol édig – Téged.

---

* slájer = menyasszonyi fátyol

Bíró József

MAKOVECZ

lumina in tenebris clariora sunt

első alkalommal : / 1991 nyarán / majd' másfél hónapig tartózkodtam Finnországban / ottani fellépéseim helyszínei : Helsinki / Forssa / Jokioinen / Pori / Oulu / Kuusamo / továbbá : installációimmal részt vettem néhány jelentős nemzetközi csoportos kiállításon / így aztán a sok munkával gyorsan eltelt / eleinte kilátástalanul hosszúnak vélt ottlétem / július huszonegyedikén / búcsút vettem újdonsült képzőművész – performer barátaimtól / korán reggel / 6 órakor indultam a repülőtérre / azaz / finn vendéglátóm vitt autóval / felszállván a Malév– gépre / megkerestem a helyemet / csomagtartóba tettem a táskámat / kényelmesen lehuppantam az ülésre / éppen csak belelapoztam valami reklámújságba / máris fölém hajolt az egyik / vonzó – bájos utaskísérő Hölgy / bizalmasan sutyorogván : / „ legyen olyan kedves átfáradni velem az első osztályra / ugyanis / Makovecz Imre úr / kifizette a turista osztályon és az első osztályon való utaztatása különbözetét / mit kér inni ? ” / - döbbenetemben szóhoz sem jutottam / mivel sohasem találkoztam Makovecz Imrével / persze furdalt a kíváncsiság - / későbbi érdeklődő kérdésemre ezt válaszolta a Tündérszép : „ Makovecz művészúr látta előadásait a tévében és olvasott a finn lapokban nagy sikereiről / ezen okból meghagyta légitársaságunknak -,hogya önt első osztályon utaztassuk haza ! ” / nos : / ilyen magyar ember volt / Makovecz Imre / a szigorú ám aranyszívű építőművész !

Makovecz Imre az általa tervezett sárospataki fürdő előtt

Forrás: MTI/Vajda János

Hadnagy József

A Michigan-tó partján

A Michigan-tó forró partján járok,
és nézem az ég tajtékát a tavon,
kő-nehéz homlokom, mint szomorúfűz
árnyéka, furcsa sorsom fölé hajolt:

Reggeltől estig mázoltam Chicagót,
utcát separtem úri villák előtt,
üldöztem a szélben megszökött fecnit,
és úrnak néztem minden járókelőt.
Számoltam a pénzt, mint Goriót apó,
hiánnyal bélelt ládán kuporogva,
s számoltam még nagyobb hévvel az időt,
mindvégig az idő fegyence voltam:
nagy a távolság gravitációja,
lassan múltak a percek, órák, napok...

Perzselő hőség hullámszórt mindenütt,
és a tó csábított, ugorjak bele...
Marosnál, Küküllőnél több a fodra,
sok szemet bolondít dúsgazdag keble...
Életveszélyes aranyos hölgyemény,
a szíve jég, a karja, lába lián,
csipkére ragyogott szirénköltemény...
Könnyen messze sodor, mint szél a fecnit,
s bűgő felszín alatt örvények tépik,
falja egymást hideg, langyos és meleg,
pára-életén elborul az ég is...

Nem ugrottam, a látvánnyal beérve
magamba merülve jártam föl-alá,
a levegőben több volt a víz, mint az
oxigén, ingujjban kaszált a halál*,
fulladozott levél és ember, nekem
meg se kottyant – a létrán nehezebb
csuromvizesen, csontig kiszikkadva
glettelni, festeni az életem,

s tudni közben: mind lepattogzik holnap,
és vakolat, festék lesz padló, szőnyeg,
ha nem veszem nyakamba a világot
megint, hogyha nem szedem magam össze,
ha hit és remény kisétál belőlem,
és az akarat merő csontra fogyva
árnyékomként kísér ki-be az ajtón,
míg gyermekem kezét csak Isten fogja,

vagy az akarat megy világgá előbb,
bármily acélos – itt cseppfolyós minden,
valamikor a Michigan-tó helyén
is nagy jéghegyeken sétált az Isten –,
mint az idő, megfordul ott a mélyben,
ahol egy perc évszázadokat jelent,
és a kristály – hit és remény – elolvad,
s mint Atlantiszt süllyeszt el jövőt, jelent...

Semmiség ez a kohó ahhoz képest,
hogy zsákként cipelem föl-le a létrán
sorsommal s sorsokkal megrakott magam,
s cselédként nyelem le, ha pofont kapok,
s irigylem a megállóban a léhát,
komolyat, bárkit, aki nem én vagyok...

---

* Utalás az 1995-ös hóhullámra, amely csak Chicago városában 750 ember halálát okozta alig néhány nap alatt.

Nem akartam én többet az elégnél,
nem kívántam én többet csak a nincs-re,
csak turista volnék itt, magyarnak és
bárkinek pusztá többenél nagyobb kincse...
A van-t dicsérem, amit el nem vehet
senki, s ha bőség, hab rajta a jótét,
homokon fut, elnyeli gödör, árok,
ma van, holnap nincs a dagályos jólét...

Rengetegen fúlnak bele a többe,
mert a több gyilkol, akárcsak a nincsen –
ezt csírázza már a mag is a földben,
mondja ezt a múlt is, jelen is folyton,
halálörvény a több: nincs, van, nem, igen
szakállas krokodilként pörög-forog...

Nagy, súlyos háló nyomorgatja lelkem,
s vergődik benne millió más ember
is, kiknek nem jut már levegő otthon,
hiába van akár egy maratonra
is tüdejük, kihullnak sorból, bolyból,
másoknak s nélkülük zajlik a torna...

Tiszta ég, madár sincs a láthatáron,
mégis felhőbe nézek, s (azt) képzelem,
hogy a tó helyén a világot látom
cseppfolyós, csábító fodraiban...
Sose tudom meg, kié az a háló,
hogy olyan sokan akadnak föl benne,
s kipusztulnak, akár az indiánok,
s ficáncolnak, mintha az éden lenne,
acél polip-karjai között mások...

Csodával határos, hogy én megúsztam.
Huronok, mohikánok, irokézek
s a ki tudja, hány kitántorodott
halálösvényén hol tartanék most –
temetnének serényen, míg csak élek,
őseim kiugránának a földből,
ebihal lettem volna más tavában,

s jutott-e volna csöppnél több a többől?

G. Komoróczy Emőke

Kelemen Erzsébet szakrális vizuális költészetéről

Violoncello; Napkelte

A 60-as években született és a rendszerváltás időszakában színre lépő, a viharos vitáktól hangos irodalmi életben helyét kereső nemzedék – mint azt Prágai Tamás, a közelmúltban elhunyt fiatal irodalomtörténész írta – már „egy tágabb, szellősebb irodalmi diskurzusba kapcsolódhatott be”, mint az előző nemzedékek. „A burkolt vagy kevésbé burkolt hatalomgyakorlás, a cenzúra, a tiltott–túrt–támogatott bélyegzők hatálya ekkorra már szűnni látszott. Helyükön nem üresség, hanem ideiglenes vákuum keletkezett a korábbi 'szellemi import'-tilalom nyomán. Ennek megfelelően a párizsi *Magyar Műhely* és az újvidéki *Symposion* holdudvarában keletkezett szellemi termékek is bejuthattak végre az országba, s 'megtermékenyíthették' a hazai fiatal alkotók gondolkodásmódját, szabadon befolyásolhatták irányválasztásukat” (Prágai: *Lírának posztolatlanul* – Újabb költészet túl az ezredfordulón; *Parnasszus*, 2015. Nyár).

Kelemen Erzsébet már ebben a szabadabb irodalmi közegben indult (sz. 1964); számára nem jelentett problémát, hogy a tradicionális gondolkodásmódot /neo/avantgárd kifejezésformákkal párosítsa. A nemzeti létkérdések iránt elkötelezett, a szakrális hagyományt vállaló és őrző tematika nála jól megfér a *Magyar Műhely* körében megismert és elsajátított experimentális eszközrendszerrel. Irodalomtörténészként doktori disszertációját Papp Tibor vizuális költészetéről írta; elmélyülten foglalkozott Bujdosó Alpár, L. Simon László experimentális költészetével (*Hét színekép*, 2010; *Testet öltött szavak*, 2012). Sajátos alkotásmódja kialakításában közrejátszott a zene iránti rajongása is: a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola magyar–ének-zene szakán diplomázott, s zongora tanszakon oktatói képzést szerzett (1986). Majd a budapesti Pázmány Péter Egyetem Hittudományi Karán hittanári oklevelet kapott (1995); ez a szakralitás vonatkozásában is elmélyítette szemléletét. *A szent zene és a hitoktatás* kapcsolatáról írt tanulmányát a JEL Kiadó adta ki (1996).

Első verseskötetei (*Engedj, uram, házad közelébe*, 1995; *Sarutlanul*, 1998, majd később a *Viaszpecsét*, 2008) hagyományos formanyelven íródtak; közben ifjúsági regényt (*Tiván*), drámákat írt (*Getszemáni magány* – Gróf Teleki Párról, 2003; *Happy Birthday!* – 2007 – e dráma felolvasó-színházi változatát bemutatták a Bécsi Magyar Otthonban, Budapesten az Írószövetség székházában és a Debreceni Egyetem színpadán is; majd ugyane címen jelentek meg monodrámái 2008-ban). Jelenleg kutatótanárként

magyar nyelvet és irodalmat tanít a debreceni Szent József Gimnázium és Szakközépiskolában, emellett a KPSZTI-ben lát el szaktanácsadói feladatokat. Különböző szép-irodalmi folyóiratokban rendszeresen publikál (*AGRIA, Alföld, Bárka, Bécsi Napló, Magyar Műhely, Magyar Napló, Napút, Szépirodalmi Figyelő* stb.). A vizuális költészet gazdag anyagával a *Magyar Műhely* körében ismerkedett meg.

Kilián István irodalomtörténész-professzor több évtizedes kutatómunkával tárta fel a 17–18. századi gazdag manierista és a barokk képvershagyományt, s a M. M. Kiadónál megjelent kétkötetes antológia (*Vizuális költészet Magyarországon I–II. 1998/1999*) I. részében bőséges válogatást kínált a változatos – részben latin nyelvű – kalligrammák virtuóz műformáiból. Mint érdekességet jegyzi meg *A régi magyar képvers* című bevezető tanulmányában, hogy annak idején *minden* magyar felekezeti (a katolikus, a református, az evangélikus és az unitárius) iskolában oktatták az ún. „mesterkedő költészetet”, amelyet a poétika jeles tanárai „a költészet legmagasabb fokának tartottak”. Az antológia II. kötetébe a 20. századi képversek kerültek, a Kassák-kör konstruktivista kísérleteitől Moholy-Nagy László, Tamkó Sirató dimenzionista kompozícióján át Weöres, Illyés, Juhász Ferenc, Nagy László stb. vizuális munkáig ívelően, amely folyamat a M.M. körének vizuális költészetén át egy ezredvégi újabb virágkorhoz vezetett. Papp Tibor *Múzsával vagy Múzsza nélkül?* könyvének (1992) elméleti instrukcióit követve a fiatalabb nemzedékek az ezredfordulón alapvetően átstrukturálták a képvershagyományt, dinamikus térbeli költészetet teremtve számítógépen, s széles körben elterjesztették a logomandalát mint új, intellektualizált vizuális műfajt.

A költők mindenkor szerettek „játszani” a formával; természetesen ma is szeretnek. Hiszen a játék az ember legősibb ösztöne. Csak az irodalompolitika nem kedvelte nálunk – rejtélyes okokból – a játékos, rejtvénytyszerű formákat, főleg a 20. század második felében. Nyilván attól tartott, hogy „robbanóanyag” van elrejtve a képköltészetben – s ha szélesebb körben elterjed, odalesz az „irányított irodalom” nimbusza.

Kelemen Erzsébet a régi és új képversformák alapos ismeretében, ugyanakkor saját invenciózus fantáziájával alakította első vizuális kötetét (*Violoncello*). Műveiből több ízben is rendeztek kiállítást, s mint a *szakrális* költészet egyik ismert képviselőjét tartották, tartják számon. 2005 óta tagja a Magyar Írószövetségnek. A kötetéhez írt *Fülszövegben* L. Simon László mint legfontosabb alkotói újdonságot emelte ki, hogy „a szerző képes ötvözni az avantgárd formavilágát és kifejezési eszközeit a korábbi írásaira is jellemző keresztény konzervatív világlátásával és értékrendjével”. Vagyis az IGE „testté válásának”: látható alakot öltésének folyamatát mutatja fel egyedi kompozícióiban.

A kötet, mint címe is jelzi, alapvetően zenei ihletettséggű. Maguk a látványelemek (hangszerformák, kottarészletek, többszólamú szövegszerkesztési mód stb.) zenei képzeteket keltenek; nem beszélve a szóválogatás, az alliteráló szókapcsolatok, olykor

rímjátékok zeneiségéről. Ugyanakkor a szerző egész gondolkodásmódja a szakralitásból táplálkozik: az életutat Golgota-járásként, a művészetet *teremtésként* fogja fel; „folyondár-dallamaiból” rejtett öröm árad – szereti és tiszteli az Életet, a Művészetet, bármennyi gyötrellemmel is járjon az alkotás.

A címlapon látható hangszeralakú vers (amely Fekete Ferencnek ajánlva a kötet 32. oldalára is bekerül) a szó – zene – látvány szimbiózisában akár ars poeticaként is értelmezhető. Összművészeti asszociációk mozgatják a befogadói fantáziát, hiszen a költő a gordonka húrjait és kontúrjait nagy zeneszerzők nevével rajzolja ki (Antonin Dvořák, Edward Edgar); a vonó: „vibrato-érzelem”. A színes szavak játéka, a húrokra írt szöveg még inkább felfokozza a zeneiséget – az érzékekre ható, színesztéziás összhangzat szinte lebegővé teszi a látványt („harmatcsepp vágyak”, „csipkézett vízesés”, „triolás léptékű dús őszi színek / mélybarna derengés”, „fenyő illat / ezüstös sziréntánc aranyló könnyek / üveghang fellegek”).

Költő/nő/nk tehát bátran nekivágott egy korunkban ritka és szokatlan útnak: a szakralitás körében maradvá, a tradicionális képi formákat modern léttartalmakkal töltve fel, teremt ikonikus kalligrammáit. Túllépve a „hagyomány és lelemény vad vitáján” (Apollinaire), amit ő ironikus távolságtartással szemlél, olyan poétikai megoldásokat talál, amelyekben a kísérletező kedv, a blaszfémiától mentes értéktudat és játékoság teremt a formát. Az *avantgárd magatartás* nála a rendíthetetlen kísérletező kedvben nyilvánul meg, mindenféle protest-felhang nélkül.

A kötetindító „oszlop-vers” (*Teremtés*) az Eget-Földet összekapcsoló Művészet varázshatalmát jelképezi. A függőleges, rövid sorokból felépített oszlop (életfa?) középpüti kissé megvastagszik („szélvirágos hallgatásban / teremtő csend”), s mint tengelyen, megfordul a szöveg (szinte halljuk a Scientia Sacra alaptételét: „ami fent van, ugyanaz van lent” – és fordítva). A Teremtés szavai varázsigeszerűen hullanak: „legyen” szó – fény – tér – szívárványéj; „legyen fent és lent / ... / legyen örökké / legyen / legyen...” És lám: van is; bár minden, ami van: mulandó, mégis örökkévaló.

Szerzőnk kifogyhatatlan az ötletekből a formateremtésben, s szemmel láthatóan a többértelmű megoldásokat kedveli. A *Hasított vers/ezet/* például három – egymástól meglehetősen távol álló – háromszavas sorból van hasábszerűen összerakva. Ha a 9 (azaz 3 × 3) szót a legkülönbözőbb variációkban összekapcsoljuk, érdekes felismerésekhez juthatunk. A konstrukciót az „igezöld magyarság” és az „áfonyás Karjala” szintagmák tartják össze, a valamikori finnugor egységre utalván. Miután széthullt ez az egység („elcsitul világsó”, „megszegett eezet”), külön-külön utakon érkezünk Európába – s lassan őshazabeli összetartozásunk is megfakult. Ehhez a struktúrához kapcsolható a *Nyelvrokonság* című szövegegyüttes (amely a következő vizuális kötetében jelenik meg, de ugyanezt a gondolatot vezeti tovább). Sokszorosán ismétlődik benne az alaptétel: „Rokon nyelvek azok a nyelvek, amelyeknek a legfontosabb részrendszereit egy közös eredeti nyelvre tudjuk visszavezetni”. A szövegen elszórtan vastag piros

és fekete betűkkel egymás alá írt finn és magyar szavakat találunk. Az imamalomszerűen ismétlődő szövegrészek a színes szavakkal dinamikus képhatást keltenek: az összetartozást szimbolizálják.

A lírai én nemcsak a nyelvi „ösmúltba”, hanem honszerzésünk időszakába is alámerül. A *Millennium* ékszerláncszerűen rajzolja ki szövegfonállal ezeréves történelmünk fontos mozzanatait. „Mária-palást” és „isteni jogar” óvja-védi hazánkat; de az utóbbi időkben mintha szétfoszlott volna ez a védőburok. Tengernyi véráldozattal megőrzött országunk hanyatlásnak indult („hét sebből sebet vérez a megérlelt alkony”, „idegen zúgót hasít lüktet a szótípró kényszer elföldelt rovás”). A szerző segélykérő morzejeleket ír a számjegyek peremére, s egy nyíllal érzékelteti, hogy az ezer évnek van /lesz/ folytatása: Mária oltalma alatt állunk a jövőben is; bármily sivár is a jelen (amit további képversek sorában mutat be).

A *Citycenter*-ben „ruhátlan” didereg / porlik az IGE, „fázik jeltelen”; „mint beteg érfal összeszűkül a nyelv” – „kopog a CSEND”. A következő ábra (2001) már mint a „didergő év/század/ezred” nyitánya jelenik meg: hiányzik belőle „az emberi testmeleg”. Rideggé vált a világ... Az új évezred képletét a *Matematikai haiku* rögzíti: a *Cinema City – Mc Donald’s – Alföldi csárda* hármas szorítójában, „szurokkő-viszályban” vergődik a „kopár”, végleg „megcsonkított”, lepusztult Magyarország. A *Könnyek* talán egyszer mégis átváltoznak, s a *szenvedésből* „öröm, szíromragyogás” sarjad (*Metamorfózis*).

A *Maslow-piramis* (szükséglet-hierarchia) ismert ábráját a szerző megfordítja (*Műfordítás*): ami a „trendi” szerint mindenkinek a legfontosabb (életben maradás, biztonság, teljesítmény stb.) az ő érték-skáláján hátrább kerül. A csúcson nála az „ön-megvalósítás – másoknak, MÁSONKÉRT” és az „esztétikum” áll. Ami a köztudatban „piros-tilos”, arra ő *igent* mond; ami viszont a többségnél „zöld utat” kap, ő arra *nemet*. Ezt egy szemaforra emlékeztető PIROS/IGEN és ZÖLD/NEM körrel érzékelteti (*Kortárs tiltás*). Vagyis véleménye többnyire eltér a többségi véleménytől. Egyéni érték-skáláját nem igazítja a tömegízléshez: ő az IGÉnek, nem a tömegízlésnek engedelmessé válik. Hiszen a tömeg a *Bűnbeesés* (engedetlenség) állapotában él, amit a költő egy minimalista képverssel szimbolizál (kettéhasított hatalmas fekete felkiáltójel *bal* fele utal a törvény megszegésére). A Bűn által felborult Teremtésrendet majd Krisztus állítja helyre, újra teljessé téve a megcsonkított felkiáltójelet: a Törvényt (*Genesis* 3, 1–24). A *Demokrácia* eszméjéből a megromlott emberiség egy masszív fekete oszlopot: ördögi *de-ráció*-t csinált (ami nem más, mint az ész trónfosztása).

A torz értékrend és a visszájára fordított Igazság helyreállítására csakis a szakralitás útján van lehetősége az ember/iség/nek. A szerző tehát a széthullott valóság ellenpólusaként egy gyönyörű Ikont állít elének: Mária szelíd arccal tekint (ma is) népére, karján az Isten-gyermekkel – véd, biztat és megáld bennünket. Ő a „nonverbális örök kapocs” FÖLD és ÉG között: hozzá esdünk szenvedéseinkben, kudarcainkban. „Salve Regina! – Magyarok Nagyasszonya!” – mentsd meg (most is) nemzeted a nagy veszedelemből.

Ő pedig ránk mosolyog megbocsátóan: „arcotok legyen édeni finomság szirombékés csillag az éjben hajnali ragyogás”. Mária mellett ósanyánk, Emese is vigyáz ránk. Tor-kából figyelmeztető síkoly tör fel: engedetlen gyermekei „fölfalják egymásban önma-guk” – ha nem tudnak megbékélni egymással: elveszünk! (*Turul fia!* – Emese második álma). A ködgomolyban Égbe emelkedő betűoszlop mellett egy hatalmas vércsepp, körötte számok halmaza, mely vereségeink – kudarcaink – meddő harcaink emlékét őrzi. Hát soha nem fordítható meg a ránk nehezedő balsors („lettél magzatod miatt magzatod hamvvedre”)? Nem lesz már soha „víg esztendőnk”? Egy kereszt-alakban szedett szóvers (GOLGOTA) kitágítja a téridőt, megidézve az örökké vérző Bárányt: „Akár egy *lemeztelenített ág* vérrel ver ejt ékezik a vi lág”. Mert a testvérgyilkosságnak sohasem lesz vége... A *Villanypóznák* távvezetékei elégték: megszakadt Istennel minden összeköttetés („névtelen etűdöt merevít / keringve feszít a szél”).

A *Számjelek* kompozícióban a szerző egy végzetes történelmi eseményt örökít meg arányos, szinte mértanian pontos, kiszámítottan harmonikus szövegépítéssel. Gróf Teleki Pál sorstragédiáját idézi fel benne, amely az ismert történelmi okokból azonos a nemzet sorstragédiájával. Ezért írt drámát is hőse végső útjáról, a világpolitikai hatalmi játszmák és érdekek szorítójában, kényszerhelyzetek foglyaként vergődő ember döntéséről (a fentebb említett *Getszemáni magányt*). A vizuális vers maga is drámai: egy vastag, zárt kör jelképezi a magába zárult pszichét s a megoldhatatlan léthelyzetet (a körben cikáznak a feldúlt ember gondolatai: „éberem minden éjjel éberem már hetek óta kattognak a percek akár egy kisiklott vonatkerék”). A kihalt környezet csendje, „a csontváz-szürke fátyolos idő” fokozza a feszültséget – „hajnalodik”. Másnap a Legfelső Honvédelmi Tanácsnak döntenie kell Magyarország jövőjéről: belép-e a háborúba, vagy sem? „Koponyamerev szorítás” – és vége mindennek. Golyó „pördül meg a levegőben” – s „szembejön a hátat fordított világ”. A kompozíció közepén a zárt kör magát a golyót is jelképezi: ebben a sorshelyzetben nem /volt/ lehetséges más megoldás.

Kelemen Erzsébet tehát változatos, egyéni formakonstrukcióiban a nemzetet fenyegető totális pusztulásra figyelmeztet – abban a reményben, hátha van még esélyünk a folyamat megfordítására. Úgy sejt: különös *Metamorfózis* részesei vagyunk. A Múlt szemünk előtt válik Jelenné: megismétlődnek a rég elfeledettnek-eltemetettnek hitt dolgok, majd minden alápereg (újra) az Időcsatornában. Az Időnek is dallama van: „mezítlábas kottafejek” ringatóznak „tengeróceánok” hullámhátán, s „türkizkék tam-tam-dobogásban felkiáltójellé nő a mozdulat”. A harmonikusan, változatos tipografizálással, plasztikus grafikai jelekkel felépített kompozíció biztosságot, mértéket, tiszta arányt és rendezettséget áraszt, szinte azt sugallja: a szilárd Rendbe, létegyensúlyba még belefogódzhatunk. S akkor talán van /lesz esélyünk a talpon-maradásra. Erre bátorít az *Albert Schweitzer emléktábla* tömör üzenete is: „Tiszteld az életet! / Az életet tiszteld!” Az emléktáblát övező szöveg azonban nem kendőzi el, hogy az egész XX. század épp e parancsot gyalázta meg, kiirtva az Élet csírát is: „virágsíkoly agonizáló

sorsok reszkető aggok magzatok /.../ egymásra szabadított pitbullok ordító vágóhidak kínérlelt arénák vonítás”. S mi vár még ránk a 21. században?!

Mégis, mindezek ellenére, a költő – épp *nő*-voltánál fogva – vonzódik a Szépség és Harmónia világához; ezért formái soha nem sokkolóak, deformáltak. Mint aki úgy véli: a tények szükséztű közlése, maga az ellenpontosító szerkezet, a kontraszthatások kiemelése önmagában véve is elegendő a valóság disszonáns jelenségeinek tudatosításához. Gesztusai hátterében mégis az avantgárd művészet nonkonformizmusát, protest-jellegét ismerhetjük fel.

Így például a *Szekundsúrlódás* harmonikus világát néhány ékköszzerű, grafikailag kiemelt ábra töri meg (Körjáték, Kéz a Kéz-ben). A kezdő- és zárórész szinte tökéletesen fedi egymást, s a szöveg egésze is a körköröségre: a megoldhatatlan dolgok láncolatára utal („lefagyott Alpések eltörpített Trianon-rettenet akár egy megrepedezett baráti kézfogás /.../ igéket parázsló fellegek körjáték dalfoszlány szánkon tapad ragad a húsunkba harap a jónási cethalsötétség szekundersúrlódás visszajáró fekete-sálás küzdelem a kékhúros finom-hangolásban”). A lírai én (Nagy László *Vértanú arabs kancájára* utalva) már-már elgyászolja Kárpát-hazánkat: „zebratoll-csend tűfokra me-revített akkord között megyek megünn a hóban kicsinyke nemzet vigyázzon rátok a Mindenkefelett mert reped hasad a kézfogás”. Az „ókeánoszi ködben” ez a körjáték talán a hatyúdalu már...

A *Galaxisok*ban a szerző a mélytengeri hullámverést vetíti rá a Kozmoszra, amelyben 'izzó porszemek' mint 'csillagfátyol' vonulnak-keringenek, 'pontsűrű kavicszaj' és 'kagylómoraj' kíséretében. Az ide-oda cikázó sorok, görbületek szinte leképezik a magasba csapó hullámokat s a mélybezuhanást; nincs szilárd pont sehol: mint tenger morajlik, zúg, erjed, változik az egész Világegyetem. Hatalmas villámstorok száguldanak, találkozhatnak, nagy robajjal kiszűnnek; lesz-e, lehet-e valaha is Harmónia ebben a kaotikus valóságban? A remény mégis ott van: „összekapcsolt galaxisok fénypödrött hátán szivárvány-szerelem”.

Néhány érdekes *konkrét költészeti* kísérletet is találunk a vékonyka kötetben, amelyekbe a szerző személytelenül kódolja be nemzedéki sorstapasztalatait. Az *Ábécé-labirintus* bensejében a szörny-bika, a vérengző minotauros, a félig-embertárs leselkedik rájuk is, mint mindannyiúnkra. Ikarosz most is szárnyát hullatva zuhan alá a Nap-közelből; Daidalosz viszont, alacsonyabban repülve, megmenekül. A mítosz tehát örökérvényű: „Daidaloszi álom az élet” – túl magasra szárnyalni kockázatos, de „túlélni” lehet. „Az égen madarak VVVV-je száll”; szárnyuk zizegő hangja („szszszssszsszss”) óvatos duruzsolással félálomba ringat, azt az illúziót táplálva bennünk, hogy mi is felszárnyalhatunk. Valójában azonban mindannyian a labirintus foglyai vagyunk, maradunk – legalábbis itt e földi létben. A NAPVILÁG magasba törő oszlopa harsányan hirdeti felülről alázuhanó betűivel: „szóTLANf o r g a t j u k bogozzuk te tt ein k / a lepárolt s z e n v e d é l y ízÉT”. De hiába: „SEBEINK kőfalként

vesznek körül; magányunk egyre fojtóbb”. A lírai én azonban nem csügged: betű-holdat rajzol (szép sárga holdsarlóba rejtve), úgy kínálja verseit: „betűk rejtett árnyékába holdmezőket fontam” (*Ajánlás*). *E-mailt* küld hát olvasóinak: „a felejtés gyűjtő-kosarába rejtettem egy könnyet”.

Minden rendkívüli ember 'gyanús' a közízlés, a sablongondolkodásúak szemében – hát még az 'átlagostól' eltérő NŐ! Költő/nő/nk tehát egy különleges, játékos kompozícióban (*Nota bene!*) 'magyarazza' önmagát. Aki elég bátor ahhoz, hogy vállalja önmagát, az *megmenekül!* Egy kútkávéat rajzol ki betűkből, melynek peremére oda- és vissza (tükörszerkezetben) ugyanazt a szöveget írja: „már megint fordítva betűzöd a mondatot”. Csakhogy ez – a babona szerint – szerencsés jel! „A kút kávéjára kihajolt / az érzelem csobbanó SMS-e /.../ mint egy kifordított ruhát magadra húzod a tegnapot / lehet hogy szerencsét hoz szerencsét hozott a holnapod”. Nem törődik tehát a gáncsoskodókkal, hiszen érzi-tudja: „a visszájára fordított élet kalászba szökken akár a puha földbe vetett búzaszem”. A V-alakzatban szedett zárórész ezt a győztes életérzést (Victoria!) sugallja: a ZÖLD szemű *fura farkasok* elől bezárt ajtók mögé rejtőzve párjával – kivonja magát a támadók gyűrűjéből: „nyújtózik tekintetünk a tengerparton / míg a víz bokánkig SoDoRJa medúza / táncát ledöntjük bontjuk kagyló / ról kagylóra fonjuk / a szöges tilalmak / galaxis-sáto / rát”.

Ezért zárja nyilván a kötetet egy dupla szöveggörbe rajzolt, boldogságot sugárzó Napkereszt. A kör pereme (alul-fölül) dupla soros: „tenyeredbekormoztagyémántar cátazej” / napnyittakorotffejlettcsillag/OM/tündöklükbenne/D/”; Az arany színben ragyogó kereszt két szára: „nyisd ki az ujjaid fEszítsd a végtelenbe / a Végtelenbe”.

A *Violoncello* kötet tehát egy sokarcú, kísérletező művész játékos kedvének gyümölcse: korántsem „vallomásos” őszinteségű, inkább többszörösen áttételes. Mégis képet kapunk belőle szemléletmódjáról is. Személyes véleményét, érzelmeit a *látvány* közvetítésére bízta, így több szabadságot kínál a befogadó számára az értelmezésben. A „nyitott mű” híve (ő is), mint a *Magyar Műhely* körének alkotói; elméleti jártassága is érzékelhető e tekintetben.

Második vizuális kötete (*Napkelte*) még nagyobb tudatosságot, magabiztosságot árul el a látványköltészet formateremtése tekintetében. A szép kiállítású könyv címlapján gyönyörű napkelte-fotót látunk, amit egy *alkotói látomással* varázsol művészi kompozícióvá a szerző: a Napból szerteágazó fénysugarak az ABC betűiből vannak kirakva. A vers-én „napkelte kapujában ébredő hegyek kinyíló zsalugáttere előtt” saruját leoldva ámul, mint aki végre hazatalált. A napkelte itt jóval több, mint természeti élmény: a szellemi ébredés, öneszmélés szimbóluma is (nem véletlen, hogy a *napkelte* szó a szövegben a legkülönbözőbb konstellációkban fel-felbukkan; maga a címlapkompozíció mint képpers visszatér a 66. oldalon). A hátsó borítón ugyancsak fotót látunk (*Naplemente*), ezt a szerző Záborszky József és István zeneszerzőknek ajánlja, rajta egy verstördék (*Áldott hazám*), amelyet az idős Mester egy oratóriuma ihletett. A háttér

itt őszi alkonyat; a szöveg „négy folyónak szép országára” utal, amelynek „áporodott végső órán / mentésére hősök nőnek / bilincstörő bátor tettek”. „Hallgasd fiad magyar nemzet”: a „régis és új vérző sebek” egyaránt gyógyításra várnak (ez a kompozíció szorosán kapcsolódik a *Kiált Tokaj vára* című képvershez, 16. o.).

A költő már a kötet küllemével is azt sugallja: a nemzeti és a szakrális tematika nincs ellentétben a vizuális formákkal! – Sőt! Ahogy a *Fülszöveg*ben olvashatjuk: a hazai újabb kori vizuális költészet történetében újdonságot jelent, hogy „a kortárs képversek tematikájában igen csak ritka istenes versek”, nemkülönben a logomandalák – „akár csak a szerelmes képversek ciklusa” egyaránt „a hazai vizuális költészeti tárlatot gazdagítják”. „A szemlélődés során a befogadó így megtapasztalhatja, hogyan válik vizuális élménnyé a szöveg, életté a holt betű, s új dimenziót feltáró textussá, alkotói üzeneté a kép” (L. Simon László).

Ezt a Gesamtkunst-ra emlékeztető szintetikus látásmódot testesíti meg az I. ciklus (*Küzdeni és szeretni búzamezőkkel*) élére emelt, a 20/30-as években Tormay Cécile által szerkesztett folyóiratra, a *Napkeletre* visszautaló, zongoraalakzatba kódolt szövegstruktúra (*Hommage á Dohnányi Ernő, Klebersberg Kuno, Tormay Cécile*), amelyben az irodalom, a zene és a történelmi emlékezet fonódik össze. Magát a zongoratestet a Trianonra utaló sorok alkotják, amelyek e soha nem gyógyuló seb miatti fájaldumunkat idézik fel (a gyász napjának pontos dátuma is fel van tüntetve: 1920. június 4. 16 h. 32'). A szerző a Tormay Cécile-től átvett vagy a rá vonatkozó vendégszövegekkel tarkítja emlékezését. Ekkor semmisült meg a történelmi Magyarország – s azóta sincs „aki szóljon nincs aki lásson nincs aki kérjen nincs aki féljen”. „A méltatlanul elfeledett, száműzött író” lapja, a *Napkelet* – „akár egy esthajnalcsillag a nemzet egén” – fel-tündökölt egykor „a bénult sivatagi csendben”, s „a zene és a szó fegyverével” megkísérelt „hídnak lenni nemzedékek és letépett tájak között”. Klebersberg Kuno, a manapság sokat emlegetett, a nemzeti művelődés programját előtérbe állító kultuszminiszter, a Collegium Hungaricum megalapítója, valamint Dohnányi Ernő, a '48-as szabadságeszményt és az Erkel szellemét újraélesztő művész – szintén sokat tettek a nemzet, a magyar nyelv megmaradásáért, „Trianon árvái”-ért s „a megsebzett határok” vérző sebeinek begyógyításáért. A születési helyek megjelölésével (Magyarország, Pozsony) is a „megsebzett határok” helyrehozhatatlan tragédiájára utal a szerző.

A zongora kontúrjai fölött zenei hullámok, szövegfoszlányok lebegnek. „Üzenet a Mának”: bármennyire is beszűkült köröttünk a tér („megszűkült kihajtott zsalugáterek a falon innen és túl”), a tőlünk elvágott Tengernek „háttal vagy szemlesütve, a Végtelet akkor is érzed”. A Szereteláng nem alszik ki soha: magasabb erők oltalma alatt állunk. A *Salve Maria* antifónából áttemelt sor („Ad te suspiramus gementes et flentes” – „Hozzád sóhajtottunk sírva és zokogva”), s a zongora fölött lebegő *Rekviem* a szétszabdalt Nagy-Magyarorszáért szól. A zongora billentyűzetére írt, akkortájt sokat játszott zenedarabok s a kor szellemét megörökítő könyvek (*Zongoraötös, Zrínyi-nyitány, Er-*

kel Himnuszára, Apró bűnök, Szegedi mise, Utolsó akkordok, g-moll gordonkaverseny, A régi ház, Küzdelmek könyve, Viaszfigurák, Bujdosó-könyv stb. stb.) figyelmeztetnek rá: belőlük ma is felidézhető a tragikus élmény, amelyet soha nem szabad/lehet elfelejtenünk.

Egy másik *Hommage*-sorozat (II. Rákóczi Ferenc, Tokaji Ferenc emlékére) régi dicsőségünket, a Rákóczi-szabadságharc hadműveleteit, győztes-vesztes csatáit, a tokaji várvédők kitartását idézi meg a Nagy-Magyarország körvonalait betűlánccal megörökítő térképversben. A gyász mellett itt a remény is hangot kap (*Kiált Tokaj vára, Pro libertate*). A Rákóczi-síratók bizakodással teltek: „fekete vásznon fekete ének vérvörös szálak vérvörös évek / tenyérnyi földön elárvult égen Munkács vára az egyedüli őrszem / Zágoni mirtusz Rodostó kakukkja / pikkelyes éjben rabságod vigasza”. A híres 4 folyó vonulatát Rákóczi imáival rajzolja ki a szerző: a *Duna* hömpölygő hullámai az ő emlékiratának szavait sodorják („Recrudescunt inclytæ gentis Hungaruae vulnera”); a *Tisza* csendesen fohászkodik („Magyarok Nagyasszonya, könyörögj érettünk!”); a *Dráva* alázattal hömpölygeti az Úrhoz intézett sóhaját („Meghajtom térdemet s felajánlom Neked magamat, Uram, népem üdvösségéért”); a *Mura* pedig bizonyosságot tesz hűségéről („vezetőnek rendeltél, Uram, lámpásnak állítottál, engem, akárcsak a pusztában Mózes”). E ciklusba épül be a fentebb említett képvers (az *Aldott hazám*) is.

A kötetnyitó, a két mélyen tragikus történelmi eseményt megidéző gyász-kompozíció: két feltépett seb a Múltból. Akkori leverettetéseink emléke bizonyos értelemben behatárolja jelenünket is. Talán már a Nagymajtényi síkon bezárult a Jövő előttünk; s bár voltak még nekirugaszkodásaink, 1920-ban végérvényessé vált vereségünk a Kárpát-medencében. Azóta is idegen hatalmak járszalagján toporgunk, s a volt nemzettestek egyre több sebből véreznek. Az elmúlt 70 év során hiába emelt szót néhány kiváló, erős lelkű, széles látókörű, erkölcsileg feddhetetlen alkotónk (Illyés Gyula, Németh László, Csoóri Sándor, Sütő András, Domonkos Mátyás stb.) a széthullott Magyarország szellemi-kulturális egységéért, a gondolatcsere szabadságáért – egyre nagyobb sötétség vette őket is körül. Kelemen Erzsébet két – a fentieknél fiatalabb, de nem kevésbé feddhetetlen, s ugyancsak széles látókörű – kitartóan küzdő személyiségnek állít emléket e ciklusban, akiket már ő is személyesen ismert: Görömbei András irodalomtörténésznek és Nagy Gáspár költőnek.

A *Születés* című logomandalával Nagy Gáspár mennyei születését köszönti: a kép centrumában, a mag-szintagma („oltár kővén”) körül a nyolcágú, napragyogású betlehemi csillag tündököl. A súlyos betegség keresztjére szegzett költő átélte a „januári húsvét” minden fájdalmát; de a „májusi karácsony” belső békéje: a/z újjá/születés is osztályrészéül jutott, hisz szelleme, egész lénye itt él ma is közöttünk. A „szárnysuhogással” érkező Angyal hófehér lepelbe burkolta s „a csillag nyomán” az „új Betlehembe” vitte őt; azóta már az Örökélet csillagmagasából tekint földi küzdelmei színterére. A *Requiemben* (*Introitus Görömbei Andrásért és Nagy Gáspárért*) két egymással

összekapcsolt ikergyertya körvonalaira írt szöveggel búcsúztatja a vers-én a szívéhez közelálló eltávozottakat: „égi megbízások: a sötétségben világító gyertyafényként maradjatok velünk!” A gyertyák lángja ég felé nyújtózik; a kép alatt az ismert halotti búcsúztató: „Requiem aeternam dona eis, Domine, et lux perpetua luceat eis. Requiescant in pace. Amen”.

A továbbiakban a szerző két érdekes, számítógépen készített, felépítésében és szövegében is azonos, de egymástól eltérő háttérű logomandalát ajánl L. Simon Lászlónak, a *Nem lokalizálható* című verseskönyvét (2003) ért támadások alkalmából. Az (akkor még) fiatal költő e kötetében kísérletet tett a közelmúlt magyar történetének átvilágítására, számba véve a társadalom széthullottságának, erkölcsi deflációjának okait, az emberi értéktudat alámerülésének tüneteit. Mindkét logomandala középpontjában a „nem lokalizálható” szintagma áll; a hozzá kapcsolódó (L.Simon szövegéből kiemelt) szavak-szószerkezetek komoly lételméleti kérdéseket vetnek fel. „Gagarin tévedett”: „merülés közben” – „azt hitte mint ahogy én is hittem” – „a mozdulatainak száma” – „a világ megértése” – „a szerkezete” – „a halhatatlanság elérése” – „térben és időben” – „nem lokalizálható”. A két konstrukció számtalan olvasati variációt kínál, mint maga a szóban forgó kötet is. Keressük az Igazságot, de az elvész-megfakul a különféle szubjektív kis-igazságok kavalkádjában, ezért nincs biztos támpontunk és fogódzónk a körülöttünk levő valóság megértéséhez-megismeréséhez.

Az első kompozíciót egy vörös Alfa és egy fekete Omega jel uralja, vagyis a „farkába harapó kígyó”: a *kezdet* és a *vég* jele. Eszerint sem a Kezdet, sem a Vég „nem lokalizálható”. A második háttérben viszont magyarázó szöveget találunk (a szerző L. Simon művészetéről írt hosszas tanulmányából kiemelt részeket– in: *Hét színekép*, 87-93.p.), amelyben Kelemen az újabb nemzedékek ironikus alkotói pozíciójára ad magyarázatot. „Csak így lehet elviselni az időnként dantei léptékű pokoljárást, a különböző színhelyeken átélte, a madáchi Tragédia kiábrándultságához hasonló életérzést. /.../ Az önmaga cellafogságában vergődő ember a születéstől a halálig számos szerepben keresi azt, ami nem lokalizálható (ugyanis a szívbe van írva)”. L. Simon tehát „ironikusan mutatja be a történelem megannyi kóros elváltozását, az anyagiségba, önnön tudásába /tudatlanságába!/ zárt elmét, amely azt hiszi: tudja, mi az anyag” – holott „csak a szellemiből kiindulva határozhatjuk meg metafizikailag, hogy mit jelent az anyagi”. Az Értékek devalválódását parodisztikusan mutatja be, hiszen „a megmentésükért folytatott küzdelem ma már teljesen reménytelen/nek látszik/”.

Kelemen Erzsébet Karl Rahner meghatározására hivatkozva vonja le a konklúziót: „A Szellem vágyakozása a végtelen Lét után a világba való kilépést jelenti. Az Isten és a világ, az idő és az Örökkévalóság között lebegő ember rendeltetése és sorsa az a határvonal”, amely valóban „nem lokalizálható”. De mindenki ezt a határvonalat keresi. Ezért ajánlja talán a szerző *Lokalizálható?* című képversét is L. Simonnak; ezen egy hegyes acéltűre felnyársalt szárnyas bogarat látunk – a világ brutalitása szimbóluma-

ként. Az elborzasztó látvány kihívja morális ítéletünket. Nem véletlenül idézi a szerző a háttérmezőben Albert Schweitzer szavait: „Az *etika* a végtelenségig szélesített *felelősség* minden élő iránt”. Morális felelősségvállalás nélkül az ember elveszti embermivoltát. Ezt ismerte fel L. Simon is, aki *Váratlanul kiderült* költeményében végül is leszögezi: „A hit és a tudomány elválaszthatatlan / ezt véstem egy kőtáblára”. Vagyis megértette: az erkölcsi Törvény mégiscsak „lokalizálható”!

A ciklust záró művészi fotón egy zöld lombok közül markánsan kiemelkedő gyönyörű, piros őszi levelet látunk, rajta Y-alakzatban: „lehulló levél erezetén / meg-megcsillanó / őszi könnycsepp a HAZÁM”. Piros és zöld – itt-ott egy-egy halvány fehér árnyalattal dúsítva. A költő/nő/ tehát hitet tesz amellett: bármily mostoha sors várjon is ránk, a magyarságra, itt élünk, halnunk kell. A keresztre feszített, sokszorosan kivéreztetett ország Krisztus sebeit / stigmáit viseli magán: küldetése van. És reménye a feltámadásra.

Voltaképpen erről szól a II. ciklus, a *Magyar Gulág-sorozat* is. Mottója vérvörös betűkkel utal vissza 20. századi történelmünk eme szégyenteljes fejezetére: „megalázott meggyötört nemzet / öt sebből vérző sebe / öt sebből vérzik az ország teste”. A legborzalmasabb az, hogy az itt történekről még maguknak az áldozatoknak is hallgatniuk kellett. Kelemen Erzsébet triptichonszerű emléket állít a meggyötörteknek-elpusztítottaknak.

A ciklus élére egy térképvers kerül: a Debrecen környéki tanyavilág, az 50-es évek kényszermunka-táborának belső struktúrája tárul fel előttünk (Ebes – Elep – Kónyatanya – Borsóstanya – Árkus – Kócs – Erzsébet-tanya – László-major – Kormó-pusztasza – Borzas Mihályhalma; kissé távolabb: Tedej, Lenintanya). Az internáltak szállása: „juhakol – disznóól – marhaistálló – tyúkól – gépszín”: a hatalmas hodályokban összezsúfolva, szalmán vagy a pusztasza földön többszáz ember aludt az egész napos iszonyú robot után. „Krisztus hét szava a keresztfán éltető, könnyörgő imáto- tok”. A költő szövegfolyamból ácsolt keresztet állít a holt tetemek fölé: „a csontjaikkal bezsírozzuk a földet” – az áldozatok véréből Élet fakad. A kereszt két ágán az írás való- ságos élettörténetet idéz fel: egy elhurcolt család tragédiáját három léptékben. „Drága nagypapa, soha nem láttam az arcodat!” – sóhajt fel a lírai én; a kereszt függőleges ágán pedig a nagyapával történeteket olvashatjuk („falhoz állították, mint egy gonosztevőt belerúgtak a földre tiporták a kemény gumitalpak”).

A második kép mint véres virág bomlik ki, változatosan tipografizált soraival. A „po- koljárás” különböző stációit látjuk: „kitelepítések és deportálások / magyar pusztasza az elhurcoltak Szibériája” – „pusztasza kézzel hordták ki a trágyát az istállóból hogy fekvőhelyük legyen”. A lírai én (az akkor még édesanyja méhében riadtan fülelő unoka) panasolja tovább sorsukat: „apámat is falhoz állították / le akarták löni / anyám mé- hében sírtam: ne tegyék / de ők meghúzták a ravaszt”. A férfiakat kiirtották tehát – az áldott állapotban lévő anya, Isten kegyelméből, megszülte fiát, aki majd továbbadja a

történeteket. A harmadik képvers egy különleges logomandala, melynek centrumában Krisztus töviskoszorúja, közepén a mag-szintagma: „azon az éjjelen”. Mintha Jézus születése és kereszthalála vetítődne egymásra a Pillanatidőben. „Istállóban születtem mint Jézus / jó anyám könnyeivel áztatta az arcom / vacogtam-fáztam: állatok lehelete nem melegített”. Az anya „vékonyka ruhácskával takargatta” gyermekét, s siratta keserű jövőjüket.

Hiszen jól sejtette: a *Kitaszítottak* mindvégig kitaszítottak maradnak (amint azt egy szabályos sorokból álló, de szinte olvashatatlan fekete-fehér vizuális szöveg érzékelteti, a birkahodályokba terelt rabok szűk életterét szemléltetve). Szabadulásuk után, sőt, a rendszerváltás után is „körön kívül” maradtak. „Kapaszkodjatok!” – kapták a jó-tanácsokat; de nem volt kibe, mibe; soha többé nem volt talaj a lábuk alatt. Társadalmon s törvényen kívül éltek az életük.

A következő oldalakon már nem képversekben, hanem vizuálisan jól megformált szövegben ismerteti a szerző tömören a Magyar Gulág történetét (hiszen az újabb nemzedékek – köztük ő maga is! – úgy nőttek már fel, hogy szinte semmit sem tudtak ezekről a szörnyűségekről!). A *Megsemmisített írás* mintha tűzből kimentett pergamentlapon maradt volna fenn, röviden felvázolja a hazai kényszermunkatáborok alapításának történetét. A *Tiltott beszédben* a történész Attila ír egyik barátjának az „osztályellenségként” számon tartott deportáltak helyzetéről, sorsáról – „akiket mint fekélyt ki kellett vágni a társadalom testéből, hogy ne fertőzzék a szocializmus építését”. A munkatáborokban „köztörvényes bűnözőkként” bántak velük; néhányukat (a leglázasabbakat) „átirányították a szovjet Nagy-Gulágra, ahol még kegyetlenebb bánásmódban volt részük”, s ahonnan soha nem térhettek vissza.

Az elhurcoltaknak-elpusztítottaknak állít emléket a szerző a *Via crucis* szövegversben. A meggörnyedt, keresztyét vonzó Krisztus testének körvonalaira írja a fájdalmas búcsúztatót: „a magány pokla virágzik körbe-körbe”, „nem volt se Cirenei Simon, se Veronika az úton” – „kereszteitekkel megváltottatok bennünket”. A kép háttérében pedig a táborban született fiú, Péter vallomását olvashatjuk további életéről (nem tanulhatott, csak segédmunkásként tudott elhelyezkedni, folyamatosan megalázták; családot alapított, de alig tudta eltartani; s a rendszerváltás után sem fordult jobbra a sorsuk). A *kiközösítettek* keresztyétja máig nem ért véget... Vigaszra legföljebb a „rorátés csendben” találnak, amit egy gyönyörű, színes betűkkel ékesített logomandalával erősít meg a szerző: „miközben mindenki elhagyott / Gyermek érinti / hontalan lelked / lázas homlokod” (*Rorate*). A ciklust egy magasba törő sztélé zárja, oldallapjain a kényszermunkatáborokban elpusztultak nevével. A sztélé voltaképpen mind a náci, mind a bolsevik diktatúra áldozatainak állít emléket. Hiszen amit Radnóti annak idején megfogalmazott („oly korban éltem én / midőn az ember úgy elaljasult / hogy önként, kéjjel ölt, / nemcsak parancsra”, s melyben „az áruló, a gyilkos volt a hős”), sajnos, jelen korunkban is megisméltődhet, ha nem vigyázunk.

A III. ciklusba (*Dies festus*) a különféle ünnepi alkalmakra készített képversek kerülnek – arányos, harmóniát és derűt sugárzó, fényteli logomandalák. Alapul a szerző rendszerint a 8-as osztatú csillagalakzatot választja, s a központi mag-szóból kiinduló sugarak mintha a tengely körül forgatnák a tagokat: valóságos mozgásképzetet keltenek. A versek többsége kibontható, versalakba szedhető; a forma felfokozza ünnepélyes, esztétikus hatásukat. A szerző itt újjáéleszti a Kilián professzor által összegyűjtött „mesterkedő költészet” egész gazdag hagyománykészletét (hódoló versek, ünnepélyes szóhasználat, dekoratív ábrákba öltöztetett köszöntő szövegek stb.). Emellett azonban leginkább mégis a Papp Tibortól „eltesett”, a lét-egyensúlyt leképező, sokirányú asszociációkat ébresztő logomandalákat kedveli. Hiszen ezek – mint *Papp Tibor logomandaláiról* írt tanulmányában (*Gondolati generálás – meditatív irodalmi műfajok*; in: 7 *Színkép*, 219–231.) megállapítja: „a mandala egy erősen szemiotizált tér, amelyben /.../ különféle jelek élnek együtt, s ezek bizonyos módon egy grafikai észlelő közvetítést hoznak létre a pszichogramma és a kozmogramma – vagyis az anthroposz és a kozmosz – között. /.../ Ezek az alkotások tehát valamiképpen a szó, az Ige *szakralizálását* jelentik meg (a gondolatnak *testet* kell öltenie, hogy közölhető legyen). A logomandala ezt vizuális jelekkel éri el”. A konstrukciók kibontása a kirakósjátékhoz, rejtvényfejtéshez áll közel; így alkotójának / értelmezőjének egyaránt a játék örömét /is/ kínálja – a szellemi élvezeten túl.

A nyitó kompozíció (*Színes betűkkel*) nyomban meghökken szélkerékszerű ábrájával, vidám dinamizmusával. A szerző a „színtelen palettán” színeket kever, amelyekre „ráomlik a fény”, s „boldog harmóniában” táncolnak a betűk. „A Végtelent rajzolom”. A „sivatagi csendben” e tarkaság „gyógyírként” hat: „talán holnap is ráomlik a fény / kezemre – kezedre”, s a színes szavak mennyei mannaként táplálnak: örök vidámságban telhet életünk.

Nem véletlenül építi be tehát a szerző ebbe a ciklusba az előző kötetében is megjelent, Papp Tibornak ajánlott *Logomandalát*. A köralapú kompozíció középpontja a MANDALA – MANDOLIN szavak egymásra-vetítéséből alakul ki (*MandoalaiN*). A rózsa alakzatban elhelyezett szavak egyszerre keltenek zenei és gondolati képzeteket: „akár a nyelv / húrja / kerekded szólam / megérint // tűzlovas /éjjel / üstököst lóbál / koppanás”. A szavak természetesen variálhatók, különféle sorrendben a középponthez illeszthetők, bármelyikük mintegy „megpendítheti” a mandolin húrját. Az akusztikus felhanggal telítődő képzetek elemi szuggesztivitással idézik meg a „tűzlovast” – így akár varázserejű mitikus látványt kelthetnek bennünk (ami nagyon is összhangban van Papp Tibor verbi – voco – vizuális költészetének hívószavaival). A képvers tehát életre kel: a középpont valóságos energiaforrásként működik, a befogadói fantázia ideoda csapong/hat/: a virtuális lehetőségek közül választ, dönt – így maga is egy önértékű, önálló alkotást hozhat létre.

Néhány zenei fogantatású köszöntő is bekerül a ciklusba, hangjegyekkel díszítve,

vagyis akár éneklésre is szánva (*Születésnap* – dr. Altorjay Istvánnak; *Dies festus* – Vasy Géának). A hangvétel, a szókincs ünnepélyessége, az emelkedett stílus, a szakrális elemek beépítése a szövegbe („sábai arany illatdús tömjén”, a „gyógyírra szomjazók /.../ áldva áldanak”, „a Végtelen őrizze házad, lépteid a Hatalmas Mindenekfelett való” stb.) a régi képversek hangulatát idézi. Lányának, Angyalkának (Angelikának) ajánlott virágversét a költő zeneszerzők nevével köríti (Dohnányi Ernő, Rimszkij-Korszakov, Bach, Popper Dávid stb.), s a virág szára maga a köszöntőszöveg: „gordonkahúron tulipánzik kezedre a fény angyalok vigyázzák lépteid” (*Névnápra*). Lánya diplomakoncertjére gyönyörű gordonka alakzatú képverset készít (*Gordonka*), sugárzó anyai büszkeséggel: „virágfűzér / a koncertteremben / a tó tükrén / megannyi csillag / tündöklő opál / üvegtopáz felhang / megérint / csillámlik / a vibrato-ragyogás”. A fiának, Tamásnak ajánlott *Logomandala* centrumában a 25-ös szám áll („áldott év”), s az emelkedett szókincs („csillag vagy”, „anyák napi fény”, „galaxis-ragyogás”, „zengő violinhúr” stb.) itt is magas hangulatiságot sugároz.

Három különleges, szakrális töltetű logomandala emeli a kötet ünnepélyességét.

A Bordán Zsuzsának ajánlott *Karácsony táján* a „szeretnék lenni” mag-szintagma köré fonódva a lírai én „átlényegülésre”-vágyakozását örökíti meg („azon az éjjelen” „szeretnék lenni – jászolban betakart ige – didergő harangkondulás”; „egy új Betlehem” stb.). Nem magáért: szeretteiért. Hogy minél többet adhasson nekik önmagából. *A Mennyből az angyal* (Kovács Csabának) az égi szférák zenéjét közvetíti: „a fenyvesek csúcsán – rorátés hajnalon – harmatozva kigyúl a fény”; „hópehely csendben vigyázza lépteink”. S ez áldott hajnalhasadásban „táncoló betűkből / megszületik dalom”.

A Bertha Zoltán irodalomtörténészt köszöntő *Mindenek imája* 16-osztatú, piros betűkkel, számokkal díszített, ovális alakzatban szedett dús verscsoakra kiemelkedik gondolati gazdagságával. A centrumhoz („szavad és írásod”) kapcsolódó szintagmák kivétel nélkül arról beszélnek, hogy a szerző (irodalomtörténész barátjához hasonlóan) kifejezetten *szakrális* jelentőséget tulajdonít a Szónak, az Írásnak. „Hollóéj világban”, „sáskák közt mocsárban”, „kicsavart tölgyek közt” az Írás legyen „megmentésünkre fohász / fegyver és erős pajzs / fenevadak ellen”: „mindenek imája – Isten védőszárnya”. Az igaz szó „áldott forrásvíz / tarisznyánkban manna”: táplál és éltet, erővel tölt fel bennünket, hogy „a megáradt panasz” el ne sodorhassa a „négy folyó országát”, Hazánkat. E szakrális és a nemzettel, jövőnkkel kapcsolatos képzetekkel zsúfolt kompozíció valóban több, mint egyszerű köszöntő: mágikus mantra, „mindenek imája” nemzetünkért, megmaradásunkért.

A szerző mindhárom képkölteményt saját olvasatában is kibontja: valódi ünnepi köszöntőket kerekít ki belőlük.

Ugyancsak mágikus hatást kelt bennünk a tűzgömbyszerű *Lettrista kompozíció*, amely a Nap színképének árnyalataiban tündöklök, a halványfehértől az izzó sárgán, narancssárgán át a vörös különböző fokozataiig. A Gömb felületén szétszórt betűk

az ABC teljes spektrumát élénk tárják, mintegy ezzel jelezve, hogy a tarka, változatos Betűköztársaság az egész Világmindenséget fényel, színnel, szépséggel tölti meg, ha szabadon engedik szárnyalni.

A cikluszáró kompozíció viszont – a tűzgömbbel épp ellentétben – egy racionálisan felépített komputergrafika (*Diagram-logomandala*), amely szintén fényt bocsát a sötétbe: az értelem racionális világosságát. A hatkarú robotra emlékeztető, szabályos négyzetekből álló konstrukció a modern kor biztonságos gépszerkezeteinek kiszámíthatóságát jelképezi. A középpont szövege arra utal, hogy még e gépi világban is működik a szellem: a robot „karjain” fényszavak, s „a kinyíló csendben / sarlós reggelen / holdkoronás éjjelen / sarutlanul és fejet lehajtva” állunk a Fény előtt (ami *majd akkor* megjelenik a központi képernyőn is).

Mintha a fenti digitális diagramból lépne ki a IV. ciklus (*Hit és küldetés*), számítógépen konstruált különleges alakzataival. A szövegsorokból épített játékos képszerkezetek nagyon is mély lelki tartalmakat hordoznak. Mintha a költő bizonyítani akarná: nincs valóságos ellentét a modern formák és a tradicionális léttartalmak között. A ciklus élére helyezett dinamikus kompozíció (*Csak a szavak ereje*) hirdetőoszlopra írt képszöveg térhatását kelti. A kettős elliptoid tükör alakzat színéről–fonákjáról futtatott (de jól olvasható) betűsorai „a fényvarázs titkát” verik vissza: az egyetlen bizonyosság a létben „az alkonyatban leomló szavak ereje”. És a csend, amely az elszálló szavakat követi (*Ha felkel a Nap*). Ez utóbbi kereszt alakba rajzolt 4-tagú logomandala, amelyet ha keretbe zárunk, úszó hajótestre emlékeztet, amint a csend hullámain lebeg. A tükröszerkezetbe zárt kettős mag-szót („pirkadatkor – roktadakrip”), virágszirmok veszik körül. A szerző az általa kialakított költeményolvasatot is megadja: „Hallgasd a csendet / megsebzett tájakon / a dérlepte fák üzennek / akkor amikor lehet”. S aztán tovább variálja a sorokat.

Érdekes kísérlet az Erdély Miklós 1956-os „pénzgyűjtő” akciójára visszautaló *Adventi happening*-tervezet, amelynek most, az Irgalmasság Évében, különös jelentősége van /lehetne/. Az alcím (*Kelemen Erzsébet konceptuális akcióköltészete*) egyértelműen jelzi: a szerző Debrecen Kossuth terén szándékszik végrehajtani happeningjét. Egy pavilonra akarja kiírni: „100 Ft-ért 1000 Ft-ot kap” – s hozzá „használati utasítást” is mellékel (1. megtarthatja – 2. továbbajándékozhatja – 3. elküldheti a szükségét szenvedőknek”). Ki-ki alkata és belátása szerint élhet tehát a „szerencsepénzzel”. „A mű a gondolatban is létezik. Hat és újjászületik a befogadóban!” – zárja a szerző a tervezetet; ezzel jelezve, hogy a konceptuális művészet magával a gondolatiságával kíván hatni – a közvetítendő *idea* tulajdonképpen maga a *mű*.

Kelemen Erzsébet rajzolatában a bibliai „színeváltozás” szimbóluma egy napszínekben pompázó (vörös – narancs – sárga) egyenlőszárú háromszögalakzat, háttérben az ABC betűivel (alfától ómegáig). A *Tábor-hegyen* Jézus – Illés – Mózes „háromszöge” fényragyogásban, tökéletes egységben jelenik meg a tanítványok előtt. Jézus ekkor

értesül halála mikéntjéről, s megérti: Isten dicsőségét ezzel kell szolgálnia; így dicsőül meg maga is.

A mindennapi élet szakralitását is megjeleníti költőnk, méghozzá egy különleges betűkompozícióban (*Életszületés*). Egy csokolózó szerelmespár arcélét szöveglánccal rajzolja ki, a kettős portrét egy elektromos koordináta-rendszerbe állítva be („electrode-referred voltage”). A képvers mintája az *Énekek Éneke*, amelynek egyes sorait is beépíti a rajzba. A *Csó*kban a Szeplőtelen Fogantatás pillanatát örökíti meg: a Teremtőtől Teremtett SZÓ – és a Teremtőtől Teremtett NŐ egyesüléséből „szíved alatt ékes virág nyílik” – „méhednek áldott gyümölcse”. A *férfi*-fejben cikázó gondolatok: „ékköves vágyad – takaród leszek – kioldom ruhád – tested forrásvíz / éltető manna / termékeny föld” stb. A *nő* fejében kerengő képzetek már a Gyermekek köré fonódnak: „anyám méhében élet született – a TEREMTŐ teremtett hogy Életté lehessen / hogy életedbe fonódva Életet adhassak Veled – Sarumat leoldom / fejemet meghajtom liliom-keretben”. A szerelmesek összekapcsolódó arcéle közös szövegben fonódik egybe: „viharos éjjelen is örökké tied – amíg a halál el nem választ – ruhátlan testemmel befedem testedet”. Az ÉDEN: Nő és Férfi megbonthatatlan, örökre szóló összetartozása.

E művészi képszöveghez – mintegy kiegészítő magyarázatként – kapcsolódik a „*Minden élet szent*” című, hangjegyekkel is ellátott poétikus szöveg, az Albert Schweitzertől idézett mottóval: „minden élet szent, még az is, ami emberi szempontból alacsonyabb rendűnek tűnik”. Hiszen maga az Élet: Szentség. És Szentség volta miatt: örök. „Álmomban a Föld benépesült Irgalommal; Noé Bárcájából új élet támad /.../ akár egy tavaszi virágzsongás olyan a Föld: enyhülnek az élek a szike-vágta sebek s letörlik a könnyeket a nappalok”. E két utóbbi képköltemény egy nemzetközi képzőművészeti és irodalmi pályázaton (Pilisi Alkotó Képtár Egyesület) díjat nyert, méghozzá az I. kategóriában (1–3. helyezés).

Ehhez a képzetkörhöz harmonikusan illeszkedik az „életszentséget” meghirdető Szent II. János Pál pápának emléket állító TOTUS TUUS szövegegyüttes, amelynek háttérben halványan kirajzolódik a Kereszt és annak árnyékában egy M betű. A még életében szentté vált pápa *Máriára* bízta önmaga és az emberiség sorsát: „Totus Tuus ego sum, et omnia me a tua sunt”. A szöveg egy fiatal nő tanúságtétele a Szentséges II. János Pál emlékét őrző csodatévő medál közbenjáró, gyógyító hatalmáról. „Mária, Irgalom anyja, essd ki számunkra, a jövő nemzedékei számára a *kegyelme*t, segíts a szenvedésben, a próbatételekben” – hangzik a mi ajkunkról is a Szent pápa könyörgése – és akkor megmenekülünk...

Ezért „*Boldogok, akik sírnak*” – hiszen ők megvigasztaltatnak. A szerző egy könny-kubust épít (a könny szóból kirakott mandalát), amelynek centrumában az *öröm* szó áll: a könnyeken átderengő boldogság. „*Öröm és hála*, hogy van égi pártfogónk, akihez nagy szükségünkben fordulhatunk”. A Hit és a Szeretet megtart bennünket...

A szakrális logomandalák közül kitüntetett szerep jut a *Kiválasztottság* kompozíciónak – amelynek középpontjában a „*kiválasztott vagy*” szintagma mintegy kiemeli a lírai ént az Időből, s eljegyzí az Örökkévalósággal. A 8-as osztatú mandala szó elemei figyelmeztetik / felkészítik őt az ezzel járó sorsvállalás nehézségeire: „hallom a Szót a pusztában – kiüresítve önmagad – akár Keresztelő – készülj: oldd le a sarudat”; alázattal fogadd küldetésed: állj a Szent Logosz szolgálatába. A *Küldetés* című, kereszt alakzatban szedett logomandalát pedig L. Simon Lászlónak ajánlja: „keresztre feszítve is – újabb perceket toldva – *a k á r* – megnyúlt nappalok derekán – értetek / mindenkiért”. A küldetéssel járó kivetettséget, netán megbélyegzettséget alázattal el kell viselnie annak, aki felvállalt egy feladatot – valamiért és mindenkiért. *Nyomodba szegődtem* – vallja a lírai én egy újabb kereszt alapzatú logomandalában – „azon a reggelen, mint a tanítványok”. Hiszen „hívtál és küldtél”.

Aki meghív a tanítványi életre: az maga Jézus. Ha hív: menni kell. „Nincsen mód nem menni, ahova Te küldtél” – mondta Babits Jónása – s az ő nyomába sokan léptek már azóta is. Nem véletlen tehát, hogy e ciklust a címlap képversfotója zárja (*Napkelte*); a lírai én úgy érzi: e felismeréssel kelt fel (számára is) a Nap. Most ébredt rá valódi hivatására.

A záróciklus (*V. Jeleket rajzoltam neked a falra*) a magányba zárt ember sorsának reménytelenségét s a másik ember, a társ utáni olthatatlan vágyát mutatja fel képjeleiben. Csak az menekül meg, aki „nyitni” tud mások, a többi ember – és egy ember – felé, aki követi Jézus Szeretetre hívó szavát. A szerző képverseiben s logomandaláiban mintegy „elbeszéli” saját útját a magány s keserűség pokolkörein át a lelki kitarulkozás, az elnyert boldogság felé.

A *Magányos fa* egymást kereső, egymás felé hajló szövegágait a beszélő a társ utáni sóvárgás panaszszavaiból rajzolja ki: „lelked érintésére vágytam / egy mosolyra csupán / de hiába kerestelek”. Mint egykor Tóth Árpád – ő is „lélektől lélekig” ívelő kapcsolatra vágyik; de az egyedüllét, a társtalanság gyötrő kínját az ő csillagai sem enyhítik, hisz azok is „dideregnek az égen”. Pedig mily egyszerű lenne feloldani a kínzó magányt! „A fa feszületté dermedti a kitárt karokat / pedig csak a homlokomból kellene odébb simítanod a hajam / gyöngéden mint ahogy a hajnali harmatcsepp megérinti a szirmok bársonytestét”. A csillag-pályák azonban itt-ott mégis metszik egymást; a találkozás tehát nem reménytelen. Ezért a vers-én a sötét égbolt alatt kitaratóan várja a hajnalt: „a fényeket tenyerembe gyűjtve / didergő csillagfák alatt kibontott hajjal várok rád” (*Galaxisok találkozásánál*). *Talán akkor* a magány keresztjét is leteheti („a kigyózó csendben arcom arcodban megfagyott” – de a kereszt lábához kuporodva, feloldást talál).

Két játékos logomandala a társra várás, társra találás felszabadult örömet-boldogságát sugározza (*Tiéd, Becsukom / a tenyeredbe*). Majd a Végtelent jelképező, fekvő 8-as alakzatban szedett *Metamorfózis* (∞) már az egymáshoz hurkolt sorsokat jelképezi. Vissza-visszatérnek az *Énekek Éneke* képei, s a zenei lágý dallamok („csendben

a lábadozhoz ülök / a megtalálás ünnepe még mindig a tenyeremben” – „fák árnyékában hajamat kibontom illatos olajjal bekenem testemet” – „falevél-napok perdülnek, hullanak”). A szöveg ábrát a szerző keretbe zárja: „képkeretet nyitottam ünnepi díszszel gondosan felszegett ruhámat levetem /.../ sollemnis sollemnitas énekelem a végtelent érintem leborulva / s a meggörbült éjszakák hirtelen kinyílnak csillámra gyúlnak / míg jeleket rajzolok neked a falra”. Az *égbolton* immár „aranyló szó”: „boldogság” tündököl, s egy keresztalapú mandalára van felfeszítve a „tengernyi bánat” és a „megtorpanás”. A két élet összefonódik egymással: „életed – életem”. Ezt egy kártyajátékhoz hasonló „kirakósdí” követi (*Négyzetek*), amelynek egymásra épített, különböző nagyságú lapja-in szétszórt betűk (összerakva: „domboldalon sarjad búza zab / azon a reggelen megérintelek”). A centrumban üres négyzet: betöltésre vár.

A kötetzáró Nap-kör alapzatú aranysárga logomandala (*Legyek ajándék*) sugarai apróbb és nagyobb betűkből épülnek. A nagyobb betűkkel kiemelt szavak, szintagmák a vers-én vágyálmát sugározzák: „bár lennék teremtő ajándék napfény lennék a tenyeredben imádba fűzve fénysugárként kép a képben”; az apró betűkkel íródott szövegrészek a napkeltét köszöntik („bárcsak lehetnék fotó az asztalon könnyezésre álmod, szép napot! – köszöntésed, minden nap a királyságod” stb.).

Az utolsó ciklus kompozíciói mintegy közel hozzák hozzánk az „életszentség” fogalmát, s tudatosítják bennünk: ha két ember kapcsolata *valódi* szakralitásra épül, ha valaki a lélek mélyrétegeiben is hozzátartozó Társra talál, ha megtanulja önmagát átadni a Másiknak – leomlanak az *én*-határok, és a Kettő: Egy lesz. Életszövetségre lépve egymással, kitérül szívük a Mindenség s embertársaik felé. Isten jelen van életükben, mindennapjaikban; a Nap fénybe borítja életüket, s kivirágzik (bennük, számukra) a Paradicsom már itt e földön.

Ezért *Napkelte* a kötet cím: aki megéli, megérti ezt az élményt, annak nincs szüksége rá, hogy a „földi Paradicsomot” az anyagi világ síkján (pénz, hatalom, érdekszövetség stb.) próbálja magának felépíteni. A Hit segít úrrá lenni az élet nehézségein, erőt és bátorságot ad ahhoz, hogy ki-ki végigjárja a maga útját, ne alkudjon meg félmegoldásokkal, és főként ne az érdekeit, hanem a szíve sugallatát követve keresse társát s alakítsa életét.

Kelemen Erzsébet vizuális kötetei tehát szubjektív érzélemvilágából táplálkoznak (ebben tér el elsősorban a vizuális költészet férfi képviselőitől). Képekben és ábrákban vall önmagáról és világlátásáról; ugyanakkor szöveggel is megerősíti mindazt, amit képeivel sugall. Versbeszéde nagyon is „olvasmányos”, könnyen megfejthető; így olvasói (akár tanítványai) körében is népszerű. Ezen az úton továbbhaladva, reméljük, sikerül megteremtenie a hagyományos és experimentális költészet egy különleges szintézisét, amire nagy szükség lenne önmagával meghasonlott irodalmi életünkben.

(Ráció Kiadó, Budapest, 2005, 2015)

Török Nándor

Évszakok

A tavasz

Szerelmesen cserfes kamasz,
szeszélyesen cseles-ravasz,
néha esős, néha havas,
virágmezős, napsugaras,
madárdaltól zeng a *tavasz*.

Barázdában zörög a vas.

A nyár

Forró öle záporra vár,
keményedik a búzaszár,
kalász izzik, s láng a határ,
égen a nap aranybatár,
véle araszolgat a *nyár*.

Porzik az út, megszokta már.

Az ősz

Napfénye gyér, esője bősz,
hosszú az éj, s mindig legyőz,
gyümölcs a fán, alszik a csősz,
rossz hír, ha tolvaj megelőz,
szőlőhegyen oson a *ősz*.

Pincesoron még elidőz.

A tél

Kérges, kemény szíve facér,
dérzoknyában igen kacér,
jeges karma rideg acél,
akit ölel az elalél,
fagyos csókú gyilkos a *tél*.

Akit bíró el nem ítél.

Nyári anziksz

A dombon túl békés festményként meglapul
a zizegő nádas, a henye víztükör,
itt oltja a szomját őzsuta, kajla nyúl,
naponta itt iszik száz birka, s tíz ökör.

Vadkacsák és szárcsák kedves pihenője,
kövér lapu alatt öreg varangy húsól,
a mozduló sásban szúnyogok felhője
keringőz, míg a lóp langymelegen bűzöl.

Párolgó reményben remegő levegő,
katángkórók kékje az eget mintázza,
búzamezők fölött lángolva lebegő
déliabáb a pipacs, szirmai hintázza.

Egy száraz fa csonkján egerészölyv duzzog,
majd szárnyat bont gyorsan, s otthagyja a tájat,
a tanya torkából gépek hangja buzog,
csendet kettészelő kombájnzajos vájat.

Kese gyeplő üstökét forró szél borzolja,
kalászokban duzzad a jövő kenyer,
a nap vánszorogva a földet horzsolja,
izzik a határ, mint a feltört tenyér.

Fájdalmas sebére itt - ott balzsamot ken
ágak sűrű leple, gondoskodó anya,
főköttős hajára folyton - folyvást ott fenn
csordogál az égbolt megolvadt aranya.

*Kökény Éva***Haiku-lánc****Kötéltánc**

két semmi között
kifeszített kötélén
egyensúlyozok

Harmat és könny

harmatos virág
mit kora reggel téptem
vagy én könnyezem

Holdas haiku

csillagtalan éj –
tó tükrébe néz a hold
ámul szépségén

Pitypang

úgy szórj szertesztét
mintha pitypangra fújnál
ha elhívsz uram

Ennyi

fontos volt egykor
ma leheletnyi emlék
napfogyatkozás

Időutazás

bimbóban a virág
hernyóban a pillangó
időutazás

Augusztus

csillagözönnel
Szent Lőrinc könnye hull ránk
szikrázó égbolt

Hullócsillagok

csillagok hulltak
lehulltál te is velük
angyalok sírtak

Fény

lombok közt csillan
majd vállamon megpihen
ma zenél a fény

Holdfénynél

nézem hogy alszol
rebbenő pilládra színt
a hold aranyoz

Reggel

álomittasan
hallgatom a pacsirták
fuvolaszavát

Szivárvány

zivatar után
fák rajzolnak az égre
remény-szivárványt

Szerelem

titkon öleltél
pillangók táncolnak így
kertek rejtekén

Vízipók

Vízipók úszik
békalencse tutajon
vágya tengernyi

Gyimesi László

Túl az emberen is emberi dalok teremnek

Kántás Balázs három kitűnő könyvéről

Kántás Balázs egyike a legígéretesebb fiatal tudósainknak – teljes joggal kezdhetném így ezt a szabálytalan recenziót. Kántás Balázs egyike a legígéretesebb fiatal költőinknek – ez ugyanolyan érvényes kezdő mondat lenne.

S ha mindkét megállapítás igaz (lelkem teszem rájuk), mindjárt belebotlunk az örök dilemmába: lehet-e valaki egyszerre alkotóművész és objektív ítéző, lehet-e minkét „szakmája” hiteles reprezentánsa.

Az irodalomtörténet százszor igazolja, hogy igenis lehet. Csak a számomra legmeggyőzőbb magyar példákból szemelgetek: Arany János, Babits Mihály, Füst Milán, Szerb Antal, Weöres Sándor, Keresztury Dezső, Orbán Ottó egyszerre volt tudósa és ihletett művelője az irodalomnak, s az élők közül is emlegethetnék sokat: Szerdahelyi István, Tandori Dezső, Szepes Erika, Madarász Imre legyen elég példának.

Ellenemre vetheti az olvasó, hogy a felsorolt „régiek” idején az irodalomtudomány még nem dolgozta ki önálló nyelvét, nem szakadt ki a hétköznapiokból, híján volt a mára megszokottá vált kategória-rendszereknek. Az élők pedig, miért, miért nem, ragaszkodnak az elmúlt két évszázad racionalista iskoláihoz, lázadozva vagy szolidan felülírva őrzik a kimunkált európai értékeket. Igaz, hogy korábban az irodalom és az irodalomtudományok nem építettek külön-külön erődöt maguknak, a tudomány nem szakadt el oly mértékben tárgyától, mint a múlt század harmadik harmadától megfigyelhetjük.

Ha Kántás munkásságáról szólunk, kétféle megközelítésre van szükségünk. Most – irodalomelméleti munkákról lévén szó – el kell helyeznünk gondolatait a mai interdiszciplináris térben, s figyelmen kívül kell hagynunk a költő ettől többé-kevésbé függetlenül fejlődő autonóm esztétikáját.

1.

Az első könyv, amiről szót ejtek, a „*Vannak még dalok túl az emberen*” – Írások Paul Celan költészetéről, líraesztétikájáról és recepciójáról címet viseli. Nem más ez, mint doktori értekezésének olvasmányos alakba hozott változata.

Kántás Balázs tudósi eszmélése *Paul Celan* bűvöletében fogant. Voltak más meseterek, akikre ügyelt, folyamatosan figyeli és recenzálja kortársai irodalmi teljesítményét, de Celan életművéről már kiskönyvtárnyi tanulmányt adott közre.

Mi ennek a különleges érdeklődésnek az oka? Természetesen a maga nemében páratlan költészet primer hatása az első. De nem kevésbé fontos az sem, hogy Celan

a mai egyetemi irodalomoktatás tengelyében uralkodó hermeneutika ikonikus alakjaként is felfogható.

Amikor Kántás PhD-dolgozatát fogalmazta, nem kerülhette meg az iskola kimondott vagy csak kimondatlan elvárásait, s ezt a legkevesebb kompromisszummal úgy tehette meg, hogy jól kiválasztott pozitívista álarcot öltött. Így sikerült neki a valódi értékeket iskolafüggetlenül felvillantani, elemezni.

A több mint 400 oldalas tanulmány nem homogén szöveg: leginkább irodalomelméleti kaleidoszkópként javaslom befogadását. A kaleidoszkóp első csillámköve Paul Celan *Meridián* című művészetelméleti manifesztumának lenyomata, a heideggeri filozófia és a hermeneutikus esztétika egymásra-szinkrízisátadásának alapos dokumentuma. Ezt követően a mediális aspektusok problematikát körbejáró, igen alapos tanulmányt olvashatjuk *A közvetlenség illúziója* címen. A kitűnően dokumentált (az eredeti német versekkel és a nagyon alapos magyar nyelvű fordításokkal dolgozó) írás a jel, a jelentés, az információ, a közvetítés és a közvetíthetlenség problémahalmazában egyéni út keresésére vállalkozik, nem feledkezve meg napjaink új jelenségeiről, az optikai és elektronikus médiumok növekvő jelentőségéről, vagy a zene mint médium újmódi értelmezéséről sem. Elsősorban persze a lírai szövegekre koncentrál az írás, de az érvelés során egyre többször érzem megkérdőjelezhetőnek a közvetlenség illúzióinak nyilvánítását. Így van ezzel a szerző is, de maga sem akar hinni abban, hogy a kiinduló elméleti tételeivel valamiféle baj történhet. Pedig érzi, hogy *szürke minden elmélet, de zöld az élet arany fája*, s neki ezzel az életfával van igazán dolga. Amikor (a következő tanulmányban) kísérletet tesz az Atemkristall című Celan-ciklus szövegközeli elemzésére, sikerül elszakadnia a prekonceptióktól. Az eredeti német szöveg és az autentikus magyar tükörkép segítségével nemcsak kulcsot ad a befogadáshoz, hanem a nyelv rejtelmeinek megfejtésével az alkotói lélek jobb megismeréséhez is hozzájárul.

Megleli a költő lírájának vezérmotívumait, hol máshol, mint *a szépség és borzalom közötti térben*, elsősorban a *szó* mint alapegység újmódi értelmezésével. A szó ugyanis nemcsak a közlés, hanem a létező vagy nem létező üzenet alapegysége is, és ezzel a ténnyel az új iskoláknak is meg kell küzdenie. Kántás győzelmet ígérő módon vállalja ezt a harcot. Amikor a celani esztétika redukált voltát elemzi, vagy a dialogicitás fogalmának bővíti ki értelmezési tartományát, egyszerre teszi lehetővé a bartóki totalitás-élmény és a gadameri elmélet párhuzamos (kritikai) befogadását. A dolgozat „végtelenségében” összetartó párhuzamosok találkoznak ugyan, de a bartóki világgép egyenese erőteljesebbnek mutatkozik.

A narrativitásról, illetve annak hiányáról szól a következő fejezet, számomra ez a legproblematisabb rész, lévén hogy az én esztétikai eszmélésem egész más háttérben fogant. Kevés közöm van a nyelv és a világ teljes metaforizáltságához, az én értelmezésemben a Nietzsche-féle gondolatok más, a hermeneutikától vagy a dekonst-

rukciótól igencsak eltérő, ha úgy tetszik, sokkal racionálisabb tartalommal bírnak. Az emberi nyelv kétségkívül metaforikus, így mi más lehetne a költői nyelv maga is, de ez nem jelentheti, nem is jelenti sem a narrativitásnak, sem annak hiányának valamiféle kizárólagosságát. Érti ezt Kántás is, amikor kijelenti, hogy az irodalom, üzeneteivel együtt – minden elméleti alapvetés más jellegű feltételezése ellenére – igenis létezik, és a jelentősége sem csökkent.

Amikor Celan szokatlan szóösszetételeinek vizsgálatára vállalkozik (*Jelentésvadászat*) ismét beleütközik a bevezetésben jelzett dilemmába, a jel és a jelentés, illetve a közvetíthetőség kérdéskörébe. Itt kell megjegyezni, hogy mind ezen fejezet, mind a dolgozat több más része csak akkor érthető meg teljesen, ha e német nyelvről is vannak – legalábbis középiskolás fokon – ismereteink. Celan lerombolja a megszozott („szabályos”) szerkesztés nyelvi szabályait, de ahhoz, hogy ennek jelentőségét, üzenetértékű funkcióját megértsük, ismernünk kell a hagyományos nyelvi kliséket. Kántás igyekszik hiányzó vagy megkopott ismereteinket pótolni, így az átlagos értelmiségi olvasó számára érthetővé válik mondanivalója: ha az új szavak felülírják a korábbiakat, az emberi gondolkodás új tartományai tárulnak fel. Bár a magyar és a német nyelv igencsak eltér egymástól, mégis a kántási magyarításban az új szóösszetételek igencsak beleillenek a mai magyar költői nyelvbe, s nem kis mértékben gazdagítják azt is.

Celan sok (többé-kevésbé felületes) olvasója számára a költő életműve kizárólag a holokauszt alapélményéből táplálkozik. Kántás látja, hogy a költő zsidó identitás-tudata legalábbis problematikus, de nem tagadja a zsidó közösségi tragédia meghatározó, ha nem is kizárólagos szerepét. Hosszú oldalakon át elemzi a problémakört, gondolatmenetének eredményei külön tanulmányt érdemelnének, középpontjában a vizsgált költészet meglehetősen ambivalens istenképével. Ennek a kérdéskörnek – mintegy a hosszú elemzés előszavaként – külön fejezetet szentel a kötet (*Megváltatlanul is megváltva*). Itt is, mint a korábbi esszéelemekben példásan alapos verselemzések segítségével fogalmazza meg következtetéseit, amelynek leegyszerűsített summázata: istenkeresésünk csak akkor lehet eredményes, ha előbb megtaláljuk önmagunkat.

Celan kései költészete kapcsán kerül elő a hajdan népszerű teória az örület esztétikájáról. Kántás elkerüli mind a közhelyes filozófálgatás, mind a félművelt pszichológizálás csapdáit. Ezt a kérdést boncolgatva is szövegközpontú elemzésekkel szolgál, s így jut arra a következtetésre, hogy a kései versek várakozást tükröznek, menekülést a visszavontság világából a valamivé válás világába. Azaz a tiszta negativitás meghaladásához, az üzenetek hallgatólagos elismeréséhez.

Az esszé-kaleidoszkóp következő csillámkövei Celan hazai recepciójával, fordításával, a hazai középnyemzedék munkásságára gyakorolt hatásával, illetve általában a versek fordíthatóságának alapkérdéseivel foglalkoznak, kritikusan, bőséges (kétnyelvű) példaanyaggal. Néhány következtetésére az írás második fejezetében visszatérek.

2.

Tanári kézikönyv a műfordításról – ezt az alcímet is adhatta volna a szerző *Vers/fordulatok* című kötetének. A szerényebb *Esettanulmányok a versfordításról* alcím pontos ugyan, de túlságosan semleges.

A hat magyar és egy angol nyelvű esszé ugyanis a műfordítás-elmélet megújítására tesz kísérletet, jelentős részsikerekkel. Bevezetőjében (*Nyelvbe zárt jelentés*) a fordíthatóság kérdéskörében fejt ki álláspontját, a tőle már-már megszokott gyakorlati példák, kétnyelvű idézetek, különböző fordítóktól származó szövegvariációk konkrét elemzése segítségével. A celani életmű kapcsán, de más fordításokra is alkalmazható módon jut el a végkövetkeztetéséig: „Minden nemzeti irodalomnak, melybe már a fordítás révén integrálásra került, meg lehet a maga Celanja, mely egy szokatlanul gazdag költői világ egyes szegmenseit más-más nézőpontból, de az eredetit talán mégsem meghazudtolva képes feltárni a mindenkori olvasó előtt.”

Marno János Celan-fordításait elemzi a könyv következő dolgozata, *fordításkritikai műhelytanulmánya*. Kántás gazdag idézetanyaggal bizonyítja, hogy Marno magyarázata már lexikális szinten is lényegesen eltér az eredetitől, majd arra a következtetésre jut, hogy nem fordításokkal, hanem az eredetivel intertextuális viszonyban álló, de önálló versekként létező művekről kell beszélnünk.

Amíg eljut ehhez a gondolathoz, alapos verselemzéseken, összehasonlításokon, nyelvészeti kitérőkön vezeti végig az olvasót, azt is bizonyítva, hogy bár a hermetikus költészet ellenáll az értelmezésnek, a nyelv mélyrétegeire támaszkodva nem lehetetlen a lírai transzfer, s bármennyire kerüljük a szót, az *üzenet* átvitele.

Kántás Balázs nem csak saját gyakorlatából vonja le a műfordításról kialakított tanulságos gondolatait. A kötet egyik legalaposabb írása Rába György és Józán Ildikó műfordítás-elméleti, történeti köteteinek ismertetése, kritikai feldolgozása, s ebben meggyőzően bizonyítja mind a más felfogások iránti nyitottságát, mind a téma szakirodalmában megszerzett gazdag ismereteinek megtermékenyítő hatását. Ha a műfordítást az irodalom egy speciális megnyilvánulási formájának fogjuk fel, s egyre több érv szól amellett, hogy így tegyünk, akkor feloldódhat a célnyelv- és célkultúra-központú, illetve a forrásnyelv-központú elmélet ellentmondása. Kántás Celan-szövegei sikeres kísérletet jelentenek ennek a feloldódásnak érdekében.

Ezeket a gondolatokat folytatja a *Fordítás és/vagy költészet?* című dolgozat. *Egy józan, középutas álláspont kialakítása céljából* született, a „konzervatív” és a „liberális” fordítói gyakorlat (és a rájuk épülő elméletek) között. Ennek a középútnak csak akkor lehet valósága, ha elismerjük, hogy a műfordítás költői és alkotói munka, s csak mint ilyen szolgálhatja a goethei világirodalom tényleges létrejöttét. Amikor tanári kézikönyvként minősítettem a kötetet, ennek az esszének tanulságai jártak elsősorban a fejemben.

Remek szerkesztői lelemény volt az Erdődi Gábor *Dylan Thomas* fordításairól szóló esszét tenni a fenti elméleti cikkek után. A felvázolt fordítói iskolák hozadékainak átvétele és meghaladása egyaránt jellemzi az elemzett kötetet, és ezt Kántás – mai irodalmi életünkben szokatlan módon – nem szekértábor-szolidaritásból, hanem az új érték iránti tiszteletből fogad – őszinte – örömmel.

Ha a szerzőnek egy-egy új fordításkötettel kapcsolatban fenntartásai vannak, azt sem rejti véka alá. A kitűnő angol költő, a nálunk kevésbé ismert *Ted Hughes* kötetét *Lázár Júlia* tette magyarrá, s minden érdemének elismerése mellett Kántás nem farkarkodik a hibái ostromozásával, a „sokat markol, keveset fog” megállapításával – mivel a költő munkásságát ebből a kötetből ismertem meg – nem tudok egyetérteni, de a műveltségem e tárgyban meg sem közelíti Kántásét, így inkább hallgatok.

A műfordításokról szóló kötetet egy angol nyelvű esszé zárja, reménytelenül kitekintés ez a nagyvilágra, reménykedjünk, hátha a világnyelv segítségével a nagyon is magyar problémamegoldást a nemzetközi tudományos élet részévé lehet tenni.

Nem szabad elhallgatni, hogy a kontrollszerkesztés vagy egy alapos második korrektúra híján az apróbb nyomdahibák mellet egy nagyobb is becsúszott, Celan egyik német nyelvű verse helyén a magyar fordítás szerepel, az, amelyik ugyanazon a lapon a maga helyén is ott van. A mielőbb esedékes új kiadásban ezt korrigálni kell, hogy nemcsak hézagpótló, hanem hibátlan munkát is adjunk irodalomtanáraink kezébe.

3.

A harmadik kötet (*Prospero sziluettje*) műfaját nehéz meghatározni. Kántás ezt az alcímet adta: *Esszéisztikus tollvonások Géher István portréjához*. Tollvonások, mert a szöveg semmiképpen sem tekinthető objektív tanulmánynak, nem felel meg a monográfia követelményeinek sem, legközelebb valóban az esszéhez áll, pontosabban egy tematikus esszéfűzérhez. Esszéfűzérhez, amelynek szellemi középpontja egy (nyolcrészes) *vallomás*. Szeretetteljes tisztelgés egy jelentékeny alkotó s még jelentékenyebb tanár előtt, egy olyan személyiség előtt, aki elindította a szerzőt az irodalomtörténeti pályán, az angol kultúra elsajátításának útján, s nem kis részben hozzájárult (persze tudóstársaival együtt, akiknek névsorát a gyász idejében nem volt kötelező közzétenni) a költői pályafutás megindításához, a tehetség-csírák szárba szökkenéséhez, kivirágzásához. A kötet mégsem (elsősorban) a tanárról szól, hanem a méltánytalanul kevésbé ismert, elfogadott, elismert költőről.

Sorra veszi köteteit, a meglehetősen kései indulást (1981) reprezentáló elsőtől a halála után megjelent utolsóig. Géher költészete, az intellektuális-etikus világlátás és világmegváltásra készülő hol szkeptikus, hol ironikus szuverén, autonóm líra meglehetősen rokontalan, harmad-unokatestvéreit kereshetjük Kálnokyban, Tandoriban, Orbán Ottóban, talán másokban is, de a rokonság nem meghatározó jelentőségű. Kántás megtalálja a tanulmányokban azt a lényegi elemet, ami Géher költészetét

kor- és kórtársai többsége fölé emeli. Ez pedig nem más, mint a költő önmaga felett mondott ironikus-önironikus, látszólag pesszimista, de a pesszimizmuson mindig felülemelkedő ítélete.

Géher – bizonyítja Kántás – mindent tud, amit a hagyományos és a modern, sőt posztmodern költészetről tudni lehet. Tudja, hogy a szöveg hogy válik költeménnyé, és a látszólagos közvetítetlenség álarca mögül hogyan szólhat ki a közösségi üzenet. Mindezt nemcsak elegáns érveléssel, hanem rengeteg idézettel, jobbnál jobb verssorok tömegével igazolja. A jó tanár nem szentenciákat közvetít, hanem saját példáját kínálja – követésre vagy elutasításra. Hatalmas műveltséganyagát úgy osztja meg az őt elfogadó hallgatókkal, barátokkal, pályatársakkal, hogy azok csak később eszmélnek rá, mennyi kincset kaptak az adományozótól.

Természetesen Kántás Balázs a tudós tanár elméleti munkáit sem hagyja szó nélkül. *Az esszé mesterfoka* címmel három fontos elméleti munkát elemez. Más és más módon rendhagyó művek ezek, a *Mesterségünk címere* a kortárs amerikai irodalom nálunk kevésbé ismert nagyságait veszi górcső alá, a *Rádiókollégium* részben rádiós jegyzeteket, részben egyetemi előadásokat tesz közzé, három tematikus egységben, ezek közül a *Kell-e költészet* (szintén a rádióknak készült) verselemzéseinek füzérét tartja a szerző a legfontosabbnak. A harmadik könyv, amiről az esszében szó esik, a *Shakespeare* című gyűjtemény. Ebben a műben mutatja meg igazán Géher irodalomtudósi kvalitásait. Kántás egyenesen a magyar Shakespeare-recepció kiemelkedően értékes és érdekes darabjának értékeli, véleményét a tőle megszokott példák hosszú sorával alátámasztva.

Egyik esszékötet sem tekinthető irodalomelméleti szakkönyvnek, de mindegyik iskolányi tudást közvetít. Egy pótolhatatlan tudós bőkezűen szétszórt adományának, amit az elemző szerző titkolatlan rajongással fogad. Rajongása azonban nem parttalan, ha szabad egy szenvedélyekkel átitatott írásról illet állítani. Okadatolt rajongás ez, a követhető és elfogadható elfogultság dokumentuma.

A három Kántás-kötet közös tanulsága, hogy a hagyomány és a korszerűség örök viadalában létrehozható a fegyverszünet, az értékközpontú megközelítés nemcsak lehetővé, hanem kötelezővé is teszi ezt. A fiatal irodalomtörténész beváltani látszik mindazt, amit indulásakor tanárai, hívei, pályatársai elvártak tőle. Dolgozik, tanul, szinte ontja a figyelemre méltó elméleti cikkeket, tanulmányokat, s emellett szép-irodalmi munkái is egyre elmélyültebbek, egyre fontosabbak. Termékenysége nem csupán a mennyiség kétes értékű diadalát hozzák meg számára, hanem a lényegi folyamatok megismerésének mindenki számára fontos esélyét is. A befogadó – ha segítségre van szüksége – Kántástól megkapja azt a fogódzkodót, amire az egyre bonyolultabb elméleti útvesztőben mindannyian egyre inkább rászorulunk.

Suhai Pál

Janus Pannonius lázbeszéde

Miért, miért, ó mondd, ifjú barátom,
miért feledted, hogy ki vagy s ki voltál
egy emberöltővel is még előbb,
cserben hagyva magad s a Múzsá-kart,
feledve végképp, hogy mivé lehetnél.
Zarándokolsz Rómába, Marzióm?
Ne hidd. Ne hidd. Csupán a falka vonz,
az agyrémektől rettegő tömeg:
az álszent had fontoskodása kell
neked, hogy hizlalhasd amúgy is épp
elég kövér egőd. S ha elfeledted,
hogy mit tanított Szókratész, miben hitt
Protagórasz, a bölcs eszű tudós,
Theodórosz, ki nem hitt istenekben
s az élvezetnek atyja, Epikur,
kimondom én („ismerd meg önmagad!”)
Delphoi jósszavát, de mást a KRESZ
se mond, ma sem: „látni és látszani!” –
s te látszatot akarsz csupán, barátom,
mutogatni magad, nem megmutatni.
Blogolsz, lájkolsz, simogatásra vársz,
a Kocsmáros meg markába nevet.

Radnai István

Érvénytelen

*„Lépésről lépésre hozzászoktatom
magam. A napnyugtát többé nem látom,
azt látni fogja már az a néhány fűszál és virág
melyeket én táplálni fogok.”*

(Seléndy Balázs: *Este hat óra negyven*)

múlhatatlan időben múltó anyag
a fűszál leszárad a halál arat
a fűszál leszárad s jön az új évszak
a tél a hó szótlán harag nem méltat

a fű lefagy és halni kész leszárad
eddig útjában volt a napsugárnak
mennyi bogár kukac vírus és hangya
nem látta a napot mely élni hagyta

figyelemre új tavaszban új fűszál
nem a leszáradt zöldül sarjadhat már
de bennem ami lényeg nem az atom
a lélek a kincsem és fel nem adom

fűszál amelyből régen elszállt a lélek
míg én lelkes lény fittyet hányok a télnek

Tizenkettedik

ősi rítus az étkezés a család
falna akár zsíros emberlakomát
vagy isten étek még mielőtt halna
a halál s poklok után feltámadna

hiszen elhagyták és elaludtak mind
hajnali kakaszó harsan odakint
ma is míg virágba borulnak a fák
és hamis volt mégis minden pálmaág

lásd be az ősi rítus megváltozott
az ember megszabadult az átkozott
valahol vagy egy isten robbant-teremt
anyaggá alakul van lent s odafent

mit tennél a lábad nem mossa senki
vár az utolsó nap magából vet ki

Kántás Balázs

Bátor szubjektivizmus, áldott eklekticizmus

Kritikafüzér Soltész Márton irodalomtörténeti munkásságáról

Bevezetés egy ígéretes pályakezdésről

Soltész Márton *Felhasznált irodalom* című tanulmánykötetéről

Soltész Márton első, *Felhasznált irodalom*¹ című, tizenhét írást magában foglaló tanulmánykötete meglehetősen figyelemre méltó irodalomtörténeti-kritikusi pályakezdés, mely egyúttal hallatlanul széles körű értelmezői érdeklődésről is tanúbizonyságot tesz. Bár Soltész elsődleges kutatási, érdeklődési területe a modern és a kortárs magyar irodalom, kedvelt alkotóinak bizonyos műveinek újra és újra való körüljárása mellett a szerzőt világirodalmi szintű kitekintőkészség is jellemzi. A Soltész által első tanulmánykötetében vizsgált szerzők és (élet)művek sora a teljesség igényével: Csalog Zsolt, Utassy József, Zelk Zoltán, Kálnoky László, Csoóri Sándor, Deák László, G. István László, ismét G. István László, Nagy Gábor, Turai Laura, Szöllőssi Mátyás, Hermann Hesse, Vári Attila, ismét Csoóri Sándor, Jánosi Zoltán, Petőfi Sándor, majd végül Mikszáth Kálmán.

A szerző négy fejezetre, tanulmányciklusra osztotta könyvét, melyek változó számú, de hasonló tematikák mentén vizsgálódó írásokat tartalmaznak. Az első, a *Szociopoétikák* című blokk Csalog Zsoltról, Utassy Józsefről és Zelk Zoltánról közöl egy-egy terjedelmesebb elemző tanulmányt, közös pontjuk pedig, hogy mindhárom szöveg az általuk vizsgált szerzők társadalmi tematikájú szövegeit kísérli meg értelmezni. E blokkból talán a könyv első, „*Itt van ez a rohadt szocializmus*” – *Csalog Zsolt A tengert akartam látni című kötetének fogadtatása* (9–28. oldal) címet viselő tanulmányát emelhetjük ki, hiszen szokatlan részletességgel, filológiai és teoretikus apparátussal tárja fel a Kádár Korszak emblematisan ellenzéki író-szociográfusa egyik emblematisan művének igencsak ellentmondásos kritikai recepcióját...

A könyv második, a *Lírai én(ek)* című, nyolc kisebb volumenű írást tartalmazó fejezete a modern s főként a kortárs magyar költészet tematikája mentén szerveződik, bár az egyik írás a kortárs magyar költő és irodalomtörténész, G. István László által csupán szerkesztett Berzsenyi-válogatáskötetet teszi kritikája tárgyává. A Kálnoky Lászlóról szóló, egyébiránt a többnyire kisebb lélegzetű, kritika- és

¹ Hivatkozott kiadás: SOLTÉSZ Márton, *Felhasznált irodalom*, Budapest, Magyar Írószövetség Arany János Alapítványa – Kortárs Kiadó, 2012.

esszészerű írások sorából méltán kiemelhető, *A műfordító halála – a költő születése. Séta a Kálnoky-líra műveleti területein* (65–79. oldal) című, a költő lírikusi és műfordítói életművének kapcsolatait feltáró terjedelmes tanulmányon kívül a hangsúly a kortárs magyar költészetre helyeződik. Akikről Soltész Márton a blokkban értekezik, azok Csoóri Sándor, Deák László, G. István László, Nagy Gábor, Turai Laura és Szöllősi Mátyás, jobbára élő, kortárs magyar költők, az írások többsége pedig, bár rövid könyvkritika és / vagy esszé, mégis mélyreható, lényegre törő, precíz, érvényes megfigyeléseket tevő, olykor akár egy-egy későbbi nagyobb tanulmányt is megalapozni képes elemzések.

A kötet harmadik, *Narratív identitás(ok)* című tanulmányciklusának négy írása az elbeszélő műfajok vizeire kalauzolja olvasóját. A négy tanulmány Hermann Hesse egy regényét, Vári Attila egy novelláskötetét, Csoóri Sándor egy esszékötetét, valamint – kissé meghökkentő és rendhagyó kakukktójásként – az irodalomtudós Jánosi Zoltán értelmezői nyelvét teszi elemzése tárgyává, ha pedig valamelyiket ki kellene emelnünk a sorból, úgy mindenképpen az *Identitásteremtő aktusok* – Hermann Hesse *Pusztai farkas* című regényéről (127–137. oldal) című tanulmányáról beszélhetnénk bővebben, mely a nagy német író közismert regényének újszerűen eredeti értelmezését adja, s mesteri módon egyensúlyoz a szövegközeli olvasat és a kivételes teoretikus felkészültség irodalmi textusra történő alkalmazása között.

A tanulmánykötet egy *Új filológia* című, mindössze két kisebb lélegzetű tanulmányt magában foglaló fejezettel zárul, melyekben az irodalomtörténész ezúttal visszalép az időben, és a XIX. századi magyar irodalom vizsgálatára adja a fejét. A két, egyik esetben Petőfit és Mikszáthot, a másik esetben csak Mikszáthot vizsgálata tárgyául választó írás közül talán az utóbbi, egyúttal a *Felhasznált irodalom* záró tanulmánya az érdekesebb darab. A *„Jegenyefán madárfészek” – Mikszáth Kálmán esete szövegközi verssel* (160–166. oldal) című rövid, lényegre törő, terjedelméhez képest mégis hihetetlen módon elmélyült tanulmány a szövegközi vers vagy más néven az *intext* megjelenését vizsgálja Mikszáth Kálmán elbeszélő prózai alkotásaiban, s nagy filológiai pontossággal és ismételten széles körű teoretikus felkészültséggel rámutat arra, mennyire nagy szerepet volt képes játszani az intertextualitásnak eme, az irodalomtörténészek által jobbára egyébként méltatlanul elhanyagolt megnyilvánulási formája a mikszáthi életmű szövegszervezésében, valamint általánosságban is kitarja a mindenkori olvasó előtt a szövegközi irodalom eddig hanyagolt kutatásának további lehetőségeit...

Miként azt már a bevezetőben is hangsúlyoztuk, Soltész Márton tanulmánygyűjteménye a lehető legnagyobb tematikai változatosságról, illetve a lehető legszélesebb körű irodalomértelmezői érdeklődésről és műveltségről tesz tanúbizonyságot, s bár még csupán egy pályakezdő irodalomtörténész első könyvéről

beszélünk, mely minden bizonnyal magán viseli az ebből kifolyólagos szakmai gyermekbetegségeket is, mégis igen határozott, érett irodalom- és irodalomtudomány-szemlélet olvasható ki belőle. Ha röviden szeretnénk összefoglalni, akkor talán Soltész Márton tanulmányainak legnagyobb értéke, szakmai erénye, hogy egyszerre fér meg bennük a közérthető, nem csupán a szűk szakmai közönségnek címzett, olvasmányos stílus, a különlegesen széles körű irodalomtörténeti és -elméleti felkészültség, a vizsgált szövegek iránti mindenkori mérhetetlen alázat és tisztelet, valamint az adott esetben biográfiai tényeket is figyelembe vevő és az értelmezés terébe bevonó, klasszikus értelemben vett filológiai szempontrendszer. Tudván tudhatjuk, mennyire polarizált, iskolákra és körökre tagolt a kortárs magyar irodalomtudományi diskurzus, a teoretikus megközelítésmód, a *close reading* és a sokak által régimódinak tartott filológiai szövegolvasás pedig nem minden esetben fér meg egymással, főként nem egy szerző művein, akár egyetlenegy tanulmányon belül. Ezzel szemben Soltész Márton tanulmányaiból korántsem zavaros, hanem jó értelemben vett eklekticizmus, szokatlan irodalomértelmezési nyitottság, valamint az irodalmi szövegek iránti nagyfokú alázat és szeretet olvasható ki. Ez pedig talán bőven elég ahhoz, hogy a *Felhasznált irodalom* című tanulmánykötetet a maga minden korlátjával és esetleges hiányosságával együtt az elmúlt évtized egyik legígéretesebb irodalomtörténeti pályakezdésévé emelje...

Kultúratudományi szintézis-kísérlet? Soltész Márton *Működés* című tanulmánykötetéről

Kétségtelenül nehéz helyzetben van az a pálya- és nemzedéktárs, aki Soltész Márton *Működés*² című, második tanulmány-, kritika- és esszégyűjteményéről érvenyes, szintetikus állításokat akar tenni, a kötet annyira szerteágazó irodalom- és kultúratudományi szöveggyűjtemény. Szándékosan használom a *gyűjtemény* szót, ugyanis a szerző az elmúlt egy-két évben keletkezett tudományos és/vagy kultúrakritikai tárgyú írásai mellett helytörténeti tematikájú előadásait, esszéit, jegyzeteit is közreadta impozáns, terjedelmes könyvében összegyűjtve.

36 változó tematikájú és hosszúságú írás: sokszínű, széttartó szövegegyüttes, ugyanakkor a kötetből mindenképpen valamiféle szintézisre törekvő posztmodern és egyszerre pozitivistá-humanista, a kultúra és az emberiség egységében töretlenül hívó szemlélet bontakozik ki. Soltész Márton talán ezért is akar mindent egy kalap alá venni, mert posztmodern korunkban az értékpluralizmus mellett még mindig hisz egyfajta régi vágású humánértelmiségi (neo-pozitivistá?) ideálban, az európai

² Hivatkozott kiadás: SOLTÉSZ Márton, *Működés. Tanulmányok, kritikák, előadások, jegyzetek*, Pomáz, Kráter Műhely Egyesület, 2013.

műveltség eszményében. E törekvés mindenképpen becsülendő, de mint arra később bővebben is rátérek ez irányú aggodalmaimat is kifejezve, óhatatlanul felveti a kérdést: vajon időszerű-e ez a fajta szemlélet a 2010-es évek Magyarországn?

Nehéz feladat kiemelni a kötetből konkrét szövegeket, Soltész Márton irodalom- és kultúratudományi érdeklődése annyira szerteágazó. Mindez csak szubjektív módon, a kritikus impressziói alapján történhet. Magam többek között a korpusz nagyobb lélegzetű szövegei közül az egyik leginvenciózusabb és legérdekesebb írásnak a *Kaiserlich und Königlich, avagy az irodalom és a közösség* című tanulmányt tartom, melyben a szerző számot vet a *Kultúra és kritika* című egyetemi folyóirat kritikusképző programjának gyakorlati eredményeivel (127–139. oldal). Érdekes felvetéseket tartalmazó, elmélyült elemzés emellett az *Irodalomtörténet mint egyetemi segédkönyv?* címet viselő tanulmány, mely a Gintli Tibor által szerkesztett *Magyar irodalom* című kézikönyv irodalomtörténeti koncepcióját járja körül, azon belül is főleg a XX. századi magyar irodalmat tárgyaló fejezetre helyezve a hangsúlyt, s azt a korántsem könnyű kérdést boncolgatja, vajon lehet-e egy irodalomtörténeti kézikönyv egyszerre eredményesen használható egyetemi segédkönyv (144–154. oldal). Kiemelném továbbá *Az újrairás alternatívái* című tanulmányt, mely voltaképpen nagykritika Mészáros Márton *Mai magyar irodalmi olvasókönyv* című tankönyvéről, s amely rávilágít a kötet erényeire és hibáira, tárgyi tévedéseire és kihagyásaira, egyben – kissé provokatív módon – konkrét javaslatokat téve a mű esetleges újrakiadása esetén szükséges korrekciókra (155–170. oldal). Invenciózus felvetéseket tartalmazó szöveg továbbá a *Válasz – egy égető kérdésre* című tanulmány, mely hiánypótló módon tesz kísérletet a magyarországi folyóirat-kultúra történeti megalapozására és áttekintésére (181–186.).

Talán érdemes közelebbről megnézni néhányat a *Működés* kisebb lélegzetű, alkalmibb jellegű (?) írásaiból is. Magam mindenképpen kiemelném a Benyovszky Krisztián Móricz-tanulmánykötetéhez írott utószót (egyébiránt a *megkésett utószó* alcímet a szerző a kötetben található több irodalomtörténeti szakkönyvkritika megnevezésére használja) (140–143. oldal). Meglepően elmélyült, önmagát *kompetencialista utószó*ként definiáló írás az *Egy lenyűgöző történet a magyar irodalomból* című szöveg, mely nem más, mint Szegedy-Maszák Mihály Kosztolányi-monográfiájának értékelése, s bár a kritika alapvetően pozitív, felhívja a figyelmet a nagy volumenű irodalomtörténeti vállalkozás hivatkozási rendszerének nehezen követhető voltára (116–121.). Hasonló alapos, elemző *megkésett utószó* a *Nyugat és vadnyugat* című szöveg, mely Grendel Lajos modern magyar irodalomtörténeti monográfiájának kritikáját adja: többek között rávilágít a kötet hiányosságaira, a bibliográfia megítélése szerint hanyag összeállítására, ugyancsak konkrét javaslatokat téve egy esetleges második kiadás esetén megfontolandó pontosításokhoz, kiegészítésekhez (122–126. oldal).

Mindenképpen kiemelendő Soltész Márton kritikai tárgyú írásai esetén a pontosság és az alaposág mint a szövegek vitathatatlan erényei. Az egyebek mellett filológus-textológus Soltész mindig törekszik a pontosságra, teszi ezt oly aprólékosan, hogy sosem mulasztja el lábjegyzetben közölni a megolvasott szépirodalmi művek vagy szakkönyvek hivatkozott kiadásainak adatait. Elhamarkodott megállapításokat többnyire nem tesz, érveit jellemzően nem csupán szubjektív véleményként közli a kötetben mindenütt erősen jelen lévő, olykor túlzott szubjektivizmus ellenére, hanem mindig igyekszik azokat szakirodalmi hivatkozásokkal alátámasztani. Kritikái olykor egyszerre méltatások és szigorú bírálatok, nem fél adott esetben „nekimenni” idősebb pályatársaknak sem, helyenként látszólag könyörtelenül, ám mindig jobbító szándékkal, az építő kritika intenciójával világítva rá bizonyos szakkönyvek egyes kisebb-nagyobb hiányosságaira. Nem igazán tekintélyközpontú, csupán a szakmai teljesítmény, a színvonal érdekli, ez pedig egy fiatal irodalom- és kultúrakritikus részéről a XXI. században mindenképpen dicséretes. Nem csupán igyekszik figyelmen kívül hagyni a magyar irodalom- és kultúratudományi diskurzus provinciális viszonyrendszerét, hanem néven is nevezi, erős kritikával is illeti azt, mindamelllett, hogy látványosan elkülönöződik tőle.

S most, szerző és könyve vitathatatlan erényeinek méltatása után következzen némi bírálat is. Miként azt fentebb megjegyeztem, a *Működés* strukturális felépítése okvetlenül egy sor kérdést vethet fel a mindenkori olvasóban. Félreértés ne essék, a kritikus korántsem Soltész Márton írásainak szakmai színvonalát kérdőjelezi meg. Az egy huszonéves, gyakorlatilag a pályája legelején járó irodalom- és kultúratudóshoz képest kiugróan magas – ugyanakkor a kötet „vegyesfelvágott” jellege olykor kissé mintha zavaró lenne, s az a benyomásunk támadhat, nem illeszkednek egymáshoz eléggé szervesen az irodalomelméleti- és történeti tanulmányok, kritikák, esszék, valamint a sokkal inkább alkalmi jellegű és a szerzői szubjektivitást nyíltabban felvállaló előadásszövegek s a rövid, főként helytörténeti jegyzetek. A személyes érintettség visszatérése az értelmezésekbe persze üdvözlendő megnyilvánulás, hiszen a mai magyar irodalom- és kultúratudományban a személyesség és a referencialitás számos rangos tudós szerint gyakorlatilag szitokszónak számít, ugyanakkor felmerülhet a kérdés, nem evez-e olykor a *Működés*, mint olyan, túlzottan személyes vizekre? Gondolok itt elsősorban arra, hogy a szerző bizonyos jegyzeteiben (például az *Enyém-tied: Emléksorok az óbudai Gelléri Andor Endre-szobor megmaradt talapzatára* című esszéjében) nem csupán véleményét, koncepcióját, hanem önéletrajzi háttérének részleteit és személyes motivációit is közli. Itt merül fel az egyik fő kérdés: van-e helye az *önéletrajziség*nek (legalábbis ilyen szinten) mint értelmezési horizontnak és kiindulópontnak a szellemtudományokban, az irodalom- és kultúratudományban, s

főleg: hogyan tudjuk ezt autentikusan megítélni a kimondva vagy kimondatlanul mindenképpen provinciális magyar humántudományi közegben? A kérdésre – itt és most – minden bizonnyal nincs egyértelmű és kimerítő válasz, legfeljebb valamiféle személyes vélemény körvonalazódhat, mely nyilvánvalóan erősen vitatható.

A kötet *szerkezetéről* megfogalmazott kritika, aggodalmaskodás és az ellentmondásos benyomások ellenére persze megemlítenő – s itt a jelen bekezdéseket megfogalmazó kritikus ingadozni látszik –, hogy a *Működés* strukturális felépítését illetően ugyancsak impozáns megoldás a keretes szerkezet. A könyv szövegeit két nagyobb lélegzetű tanulmány fogja közre, s stílusosan mindkettő egy-egy Vladimir Nabokov-értelmezés: *Nabokovtól – Nabokovig*, miként arról a tanulmányok alfejezetszerű főcímei is tanúskodnak. Az orosz író két kulcsregényének, az *Adának* és a *Lolitának* egy-egy eredeti, ugyanakkor hangsúlyozottan *személyes és szövegközpontú* értelmezései ezek, melyek segítenek rávilágítani arra, mit is jelent Soltész Márton számára a nabokovi irodalomszemlélet, valamint ezen erősen erotikus tematikájú regények mennyire inspirálták irodalom- és kultúrkritikusi szemléletmódját mint egészet. *Tanulmány-vallomások*, mondhatnánk egy kis túlzással, s ez a tudományos elemző szövegekben is kódolt (olykor nem is annyira rejtett módon megjelenő) személyesség újra és újra felvetheti ugyanazt a kérdést, már-már a hermeneutikai kör szellemében: van-e mindennek helye a magyar irodalom- és kultúratudomány talaján? Mind a bíráló hangnemben megfogalmazódó, mind pedig a méltató kritika voltaképpen ugyanahhoz a kérdéskörhöz vezet. Felkészült-e a személyesség és a szintézisigény ilyen mérvű visszatérésére akár a jelen bekezdések e szemléletmód irányában hangsúlyozottan kritikusan és ellentmondásosan viszonyuló szerzője, akár az egész hazai irodalom- és kultúratudományi diskurzus?

Soltész erősen személyes indíttatású irodalom- és kultúratudomány-felfogásáról (*ars poeticájáról*, ahogyan az a kötet Kocsis Annamária által írt rövid fülszövegében is említésre kerül) írni tehát mindenképpen problematikus vállalkozás, hiszen a *Működés* olyan átfogó teljességre törekszik, amely talán egy tanulmány-, esszé- és kritika-, mondhatjuk így, *kultúraértelmezés-gyűjteménybe* nem is fér bele. Miként azt fentebb megjegyeztem, e nagyszabású vállalkozás helyenként akár széttartónak is tűnik, s többek között a helytörténeti tárgyú írások (197–240. oldal) kissé mintha szervesen jelennének meg a többségében irodalomtudományi, irodalomkritikai tematikájú írások között. S bár a jelen bekezdések szerzője afféle régi vágású „szakbarbárként” korántsem ért egyet a szerző olykor túlzottan is a szintézisre törekvő elképzeléseivel, a törekvés azonban – főleg a magyar irodalom- és kultúratudomány kissé provinciális talaján, ahol még mindig inkább a különböző tudományterületek elkülönülésén, semmint a köztük lévő interdisz-

ciplináris átfedéseken, határátlépési lehetőségeken van a hangsúly – mindenképpen tiszteletre méltó és üdvözlendő. A *Működés* című szellemtudományi szöveggyűjtemény talán még túl töredékesnek tűnik, ami e koncepciót illeti – később ugyanakkor, ha már Magyarországon is megérett rá a szakmai olvasóközönség nagy része (eljön-e ez az idő valamikor, vagy csupán reménykedhetünk, ismerve a kortárs magyar humántudományi viszonyokat? a kérdésre nyilván nincs egyértelmű válasz), talán a jelen sorok szerzője sem áll majd ennyire konzervatív módon a szellemtudományi diszciplínákat egymáshoz nem csupán közelíteni, hanem őket gyakorlatilag valamilyen módon *összeolvasztani* kívánó egységes kultúrakritikai törekvésekhez, mint amilyen körvonalazódni látszik – a maga felróható hibáival együtt – Soltész Márton *Működés* című grandiózus könyvében.

Szubjektív-objektív (mikro)filológiai regény Soltész Márton *Csalog Zsolt* című monográfiájáról

Soltész Márton *Csalog Zsolt*³ című monográfiája olyan irodalomtörténeti vállalkozás, amely mellett az olvasó aligha mehet el szó nélkül. A fiatal irodalomtörténész mintegy öt évet szánt arra, hogy a főként a rendszerváltozás előtt aktív ellenzéki értelmiségiként tevékenykedő, 1997-ben elhunyt, s mára talán kissé háttérbe szorult író, szociológus és néprajzkutató, Csalog Zsolt munkásságát – teljességre törekvően – feldolgozza, bemutassa és értékelje. A szerző mindennek fényében természetesen Csalog Zsoltról írta nemrégiben megvédett PhD-értékelését is, a megvédett disszertáció azonban terjedelmileg jóval kevesebb, mint a most, könyvformátumban is az olvasók elé tárt, mintegy ötszáz oldal terjedelmű, már-már monumentális monográfia. Ami igazán figyelemre méltóvá teszi Soltész könyvét, azon túl, hogy egy, a halála után idestova húsz évvel méltatlanul mellőzött író irodalmi köztudatba történő visszahozására és markáns rekanonizációjára tesz kísérletet, az a megközelítések, irodalomtörténeti nézőpontok sokasága, jó értelemben vett, tágas és gazdag eklekticizmusa. A monográfia ugyanis, mint látni fogjuk, mintegy rendhagyó módon egyszerre kíván biográfiai, műfajelméleti és filológiai-textológiai szakmunkaként működni, a különböző élet- és életműértelmezési szempontok, szempontrendszerek pedig nem kizárják vagy kioltják, hanem sokkal inkább produktív módon kiegészítik egymást.

A könyv részleteiben tehát a következőképpen épül fel: az előszót (5–10. oldal) követően, melyben az irodalomtörténész röviden leírja, miként dolgozta fel mintegy ötéves munkával Csalog Zsolt életművét és hagyatékát, valamint köszönetet

³ Hivatkozott kiadás: Hivatkozott kiadás: SOLTÉSZ Márton, *Csalog Zsolt*, Budapest, Argumentum Kiadó, 2015.

nyilvánít azon kollégáknak, akik ebben valamilyen módon a segítségére voltak, a Soltész Márton 2015-ben, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen *summa cum laude* minősítéssel megvédett doktori értekezésének téziseit olvashatjuk (10–15. oldal), mely disszertáció egyébként terjedelmileg nagyrészt a könyv szűk felét teszi ki, s legnagyobb részét a könyv teoretikus-poétikai fejezetével azonos.

Ezután következik a könyv római I-es számot viselő, *A regény körül* című nagy fejezete, mely további, ám korántsem apró részegységekre tagolódik. A nagyobb tematikus egység első kisebb fejezete a szokatlan módon angol címmel megjelölt (tudhatóan Csalog Zsolt tervezett és elfogadott, ám végül soha meg nem valósult amerikai publikációja ürügyén, de talán az irodalomtörténész azon intenciója okán is, hogy oly nagy elhivatottsággal és szeretettel elemzett szerzőjét világ-irodalmi rangra emelje?) tanulmány: *Zsolt Csalog – The Two Lives of a Hero. A Biographic and Bibliographic Essay* (19–156. oldal), mely igazából maga is egy nagyobb volumenű monográfiába zárt, kisebb önálló könyvnyi terjedelmű, a szerző életének minden apró részletére, mikrofilológiai pontossággal kiterjedő, mehökkentő alaposággal megírt életrajzi portrémonográfia. Nem túlzunk, ha azt állítjuk, Soltész Márton napra, percre pontosan ismeri Csalog Zsolt életét, az olvasmányos, gördülékeny stílusban megírt életrajzi fejezetet olvasva pedig nem csupán az amúgy szociográfusként, régészként és néprajzkutatóként is eredményesen tevékenykedő íróhoz, hanem az emberhez is közelebb kerülünk.

A mikrofilológiai és mikrobiográfiai pontosságú életrajz után következik az életmű vizsgálata, az az – ugyancsak önálló kismonográfia formájában is teljes mértékben életképes – nagyobb volumenű tanulmány, mely Soltész Márton doktori értekezésének is a gerincét alkotta, alkotja. *A BRG-től a regényig – Csalog Zsolt prózapoétikájának (műfaj)elméleti kérdései* című értekezés (157–255. oldal) elsősorban teoretikus nézőpontból közelít Csalog Zsolt szépprózai életművéhez, s a szerző sajátos, szociológiai-néprajzi kutatásokhoz, adatközlésekhez, interjúkhoz is használt, szalagos magnófelvételekből kiinduló, végül sajátos, eredeti és nehezen rekonstruálható, utólagos kompilációs-átírási-szerkesztési írói technikák révén szépirodalmi szöveggé összeálló műveit kísérli meg egy igen komplex műfajelméleti keretben elhelyezni. Soltész Márton egyúttal igen nagy precizitással rekonstruálja azt az egyébként nehezen rekonstruálható folyamatot is, miként lesz a magnóra rögzített (beszélt) szövegből több fázis közbeiktatásával írott s főként *irodalmi* szöveg. Bár az irodalomtörténész Soltész Csalog Zsolt minden megjelent, a széppróza kategóriájába sorolható kötetére kitér, fő értelmezési dokumentuma mégiscsak az író legismertebb műve, a *Parasztregény*, mely elméletileg nem más, mint a szerző egy idős paraszttasszonnyal, bizonyos (Mohácsi Bálintné) Eszter nénivel készített életinterjú-elbeszélésének lejegyzése, gyakorlatilag azonban inkább kreatív módon lejegyzett, utólag tömörített, szerkesztett és szépírói

eszközökkel átírt, érvényes szépirodalmi mű, mely a hozott anyag mellett Csalog Zsolt, az író esztétikailag értékes alkotása. Csalog Zsolt maga egyébként életében *dokuportré*nek nevezte azt a műfajt és technikát, melynek jegyében szépirodalmi művei jó részét írta, Soltész Márton pedig kockázatos és ingoványos terepen jár akkor, amikor olvasóinak elkötelezett módon próbálja meg bebizonyítani, hogy az irodalom határterületein alkotó Csalog prózai munkássága, különös tekintettel a szerző fő művének tételezett *Parasztregényre* egyértelműen és minden kétséget kizáró módon magas esztétikai színvonalat képviselő szépirodalmi alkotások... A tanulmány hihetetlen mennyiségű teoretikus háttérapparátust – olykor talán már-már *túlteoretizált* módon – mozgósítva, a műfajelmélet legmodernebb értelmezői eszköztárát latba vetve vizsgálja meg a lehető legkörültekintőbben az író és az adatközlő, valamint a csalogi irodalmi szöveg(ek)ben megszólaló (el) beszélő(k) identitásának és egymáshoz való viszonyának meglehetősen komplex kérdéskörét, a végső szerző kilétét – a *dokuportré* ugyanis nem csupán egy adott beszélő szájából szóban elhangzott szöveg egyszerű lejegyzése, hanem annak kreatív, írói újragondolása is –, illetve a dialektusban való beszéd írott szövegben való ábrázolásának lehetőségét és / vagy lehetetlenségét. Az értekezés végül meglehetősen nagy meggyőző erővel, szinte minden kétséget kizáróan bizonyítja be a mindenkori olvasónak, hogy Csalog Zsolt munkássága nem csupán egyszerűen dokumentumirodalom, szociográfia, hanem igenis magasrendű szépirodalom, melynek megvan, meg kellene, hogy legyen a helye a kortárs magyar próza hierarchikus kánonjában...

A monográfia római II-es számot viselő nagyobb tematikus egysége *A szöveg közelében* című blokk, mely a teoretikus mélységű, a téma nemzetközi szakirodalmának értelmezői apparátusát a Csalog-életművön próbára tevő grandiózus műfajelméleti vizsgálat után a filológia és egyúttal ismét a biográfia nézőpontjából tekint az író munkásságára. Az egység négy, az előbbiekhöz képest sokkal kisebb volumenű tanulmányból áll össze. Soltész Márton *Az olti tutajút – Bevezetés a Gézám! című Csalog-elbeszélés olvasásába* (259–279. oldal) című munkájában az író egyik, a hagyatékból előkerült elbeszélését vizsgálja meg igen közelről, a legtöbb kritikusa által realista-dokumentarista írónak tartott Csalog Zsolt prózáját pedig megkísérli elhelyezni az 1970–80-as évek prózafordulatának kontextusában is. Ezután az irodalomtörténész teljes terjedelmében közli is az általa sajtó alá rendezett elbeszélést, hiszen az értelmezés, lévén szó ez esetben egy filológiai tanulmányról, csak ebben az esetben állja meg a helyét. A második, a „*Szelíd lázadás az érvényes norma ellen*” (283–305. oldal) című tanulmány nem más, mint filológiai kommentár Csalog Zsolt Lengyel Péter *Cseréptörés* című regényéről megfogalmazott, 1978-as, vitaindító kritikájához, melyből kirajzolódik Csalog viszonya barátja és írórtársa, Lengyel Péter munkásságához, valamint az is kiderül, hová helyezi el a

szerző önmagát a kor prózairodalmában. A tanulmányt ez esetben is szövegközlés követi, mégpedig a Csalog által írott vitaindító hagyatékából előkerült kéziratának Soltész Márton általi pontos, kommentárokkal ellátott sajtó alá rendezése. A harmadik tanulmány a *Bekezdések a Cs betűhöz – Csurka István levele Csalog Zsolt-hoz* (302–305. oldal) egy igen rövid, mégis találó írás, mely egy levél alapján Csurka István és Csalog Zsolt szellemi kapcsolatát taglalja, valamint kiemeli, mennyire fontos volt mindkét író számára az irodalom társadalmi elköteleződése. A blokk utolsó tanulmánya az *Egy „lelkiismerettel megvert írástudó” – avagy jegyzetek Tar Sándorról és a megrendülésről* (306–317. oldal) címet viseli, és látszólag elsődleges tárgyát nem annyira Csalog Zsolt, mint inkább kor- és író társa, a társadalmi témák iránt ugyancsak elkötelezett, a szociográfiát fontos, meghatározó műfajnak tartó és előszeretettel gyakorló Tar Sándor, a szöveg valójában a két író kapcsolatát és prózaművészetük rokon vonásait járja körül alaposan, megemlékezve Tar Sándor Csalog-nekrológiájáról, melyben a *dokuportré-szerző* Csalogot egyenesen műfajteremtő írónak nevezi...

A kötet római III-as számot viselő nagyobb tematikus egysége *A vita hevében* címet kapta, a benne foglalt két tanulmányban pedig az irodalomtörténész implicit módon Csalog Zsolt irodalomtörténeti jelentőségének megalapozására / kihangsúlyozására tesz kísérletet. A *Tilos felszabadítás* című írás (323–337. oldal), mely alcíme szerint *Előzetes és utólagos megjegyzések a Parasztregeény értelmezéséhez*, még egyszer körüljárja Csalog Zsolt prózáirói fő művét, bemutatva a mű elbeszéléstechnikáját, regénytémáit, szövegeit és elbeszélés-szerkezeti összetettségét, újból megalapozva azt az állítást, hogy a *Parasztregeény* nem csupán szociográfiai és / vagy néprajzi kutató-adatgyűjtő munka eredménye, hanem igenis önálló esztétikai értékkel bíró szépirodalmi mű, mégpedig *regény*. A második tanulmány, a *Levél Kenneth Cormier címére* (340–353. oldal) egy játékos, fiktív-kollegiális irodalomtörténeti episztola, mely a maga műfaji játékaival együtt egyúttal véresen komoly teoretikus tanulmány is. Soltész Márton az amerikai irodalomtörténész *Writing the Tape-Recorded Life* című, a dokumentumirodalommal és az *oral history*-vel foglalkozó, ugyancsak műfajelméleti tematikájú írására reflektál elmélyült vitacikkében, kidomborítva, mennyire jól elhelyezhető, érthető, értelmezhető és értékelhető Csalog Zsolt szociográfusi-prózáirói munkássága a legújabb nemzetközi szakirodalom fényében, s mennyire eminens példája lehet a magyar szerző (élet)műve a dokumentumirodalomnak, a hangszalagra rögzített és a belőle átírt, lejegyzett, írott / nyomtatott szó *irodalommá* való transzformációjának, valamint mindezen belül valóság és írói képzelet, faktum és fikció sajátos, nehezen megfajtható, bonyolult viszonyrendszerének.

A kötet római IV-es számmal ellátott, *A könyvtárban* című záró tematikus egysége gigantikus filológiai segédanyag, ugyanis ennek első része, az *OSZK Kt. Fond*

445 (359–432. oldal) nem más, mint Csalog Zsolt hagyatékának Soltész Márton által összeállított és lezárt, végleges naplója, mely minden egyes dokumentumot katalogizál, amely az író hagyatékából fennmaradt, a második része pedig (433–479. oldal) egy olyan teljességre törekvő bibliográfia, mely mind Csalog Zsolt minden egyes saját primer, megjelent művének jegyzékét, mind pedig az író munkásságára vonatkozó, szekunder irodalmi tételek teljes listáját kívánja nyújtani a monográfia lezárásának pillanatában, 2015-ben...

Soltész Márton Csalog-monográfiája tehát kétségtelenül grandiózus irodalomtörténeti vállalkozás, mely ugyanakkor korántsem hagyományos értelemben vett monográfia. Miként azt a szerző maga is leírja könyve előszavában, műve inkább afféle *patchwork*, mely különböző időben keletkezett, különböző értelmezési technikákat alkalmazó és eltérő stílusregiszterekben megszólaló tanulmányok gyűjteménye. A könyv mégis szerves egész, mely a lehető legtöbb lehetséges nézőpontból igyekszik bemutatni, elemezni és értékelni egy író munkásságát, és talán kissé szemtelen és szokatlan módon az olvasóhoz közelebb hozni nem csupán az író műveit, de magát az író, Csalog Zsoltot – az embert is. Soltész Márton, az irodalomtörténész felvállalja önnön szubjektivizmusát, illetve Csalog Zsolt alakja és életműve iránti pozitív irányban való elfogultságát, e vállalt szubjektivizmus – s joggal vetődik fel a kérdés, lehet-e irodalomról egyáltalán a szubjektivitás kiiktatásával írni és beszélni? – azonban semmit nem von le a mű tudományosságából. A szerző ugyanis minden egyes állítását alaposan és részletesen alátámasztja, a biográfia, a teória és a filológia hármassága pedig egymást segítve, támogatva szervezi a különböző nézőpontokból kiinduló, különböző értekező műfaji sajátosságokat felsorakoztató tanulmányok együttesét egységes egészzé, teljességre törekvő monográfiává. Nem túlzás azt mondani, hogy Soltész Márton megkísérelt minden fellelhető információt egy könyvbe gyűjteni Csalog Zsolt prózaírói életrajzáról és életművéről, az eredmény pedig egy monumentális, akár kézikönyvként is használható, egyszerre biografikus, teoretikus és filológiai monográfia. A könyv remekül demonstrálja, hogy az egymást a kortárs magyar irodalomtudományi diskurzuson belül olykor kizárni látszó nézőpontrendszernek együttes alkalmazása mennyire nem leszűkíti vagy megszünteti, hanem tágítja az értelmezés lehetséges horizontjait.

E kivételes irodalomtörténeti vállalkozás tehát nem csupán rekanonizál egy halála után mára méltatlanul mellőzött szerzőt, a legapróbb részletességgel rekonstruálja az író életrajzát, vagy éppenséggel kereshető kutatási segédletet tár a jövő esetleges Csalog-értelmezői elé, de a maga jó értelemben vett, tág látókörű eklekticizmusával és szubjektivizmusával akár új távlatokat nyithat az irodalomtörténeti monográfia mint műfaj számára is...

Molnár József

Csillagok, akácok

senkik építik a
nagyra törő akácot

senkik választják ki a
nagy vizek hajóit

vágyaink templomában élők ők,
hétköznapi csodákat osztók

senkik emelik a piramisokat,
stonehenge függőköveit,
ők izzítják az űrszekeket

senkik éneklük be az utcát,
pagodát, palotákat
senkik teremtenek

kígyótartó istent,
tengerédenek
kikötőit

senkik emelik a virágzó
labirintust,
a ki nem jutók csontvázait

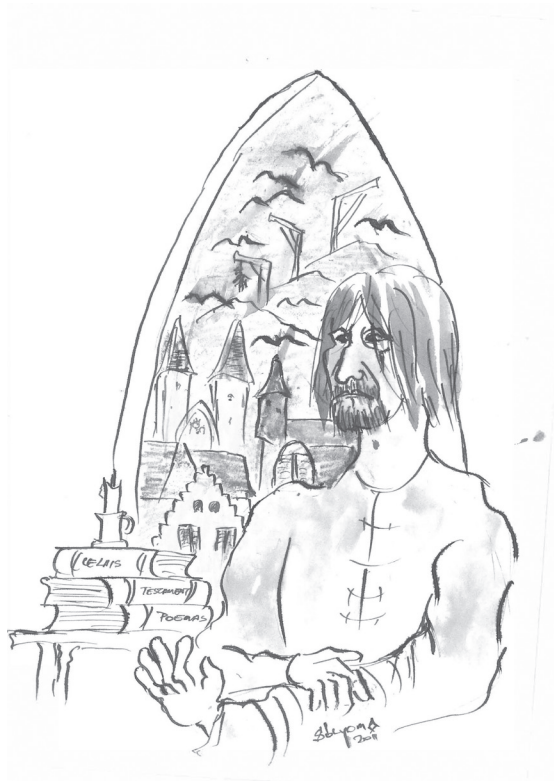
senkik emelik a hangrobbanást,
a békató csendet

ők óvják a madárhajnalok
ébredését,
a hallgató kövek suttozását

ők tartják a négy évszak
pilléreit,
ők állnak a föld
barlangjai előtt

láthatatlan világok
hídjait építik,
s adnak oroszlánsörényt

senkik a mélyből,
a csillagakácospól

Tükör

Már hetek óta nézem képedet,
oly savanyú, mint éretlen vadalma.
Mutasd bátran a könnyű kék eget,
s felejtsd, milyen a komorság hatalma!
Mitől szökken a zsarnokság magasba,
miért ünnepli léha mámorát;
miért ölik az ártatlant halomra?...
Mért hallgatnak a kéklő ibolyák?

Már hetek óta nézlek szüntelen:
Te benned öröl a Mindenség malma,
pokoli jókedv, pajzán gyöttelelem,
néma ígéretetek lelkünkbe marva.
A süket miért csak önmagát hallja?
Kopogsz? Nem hírlik a falakon át...
A tömeg mikor lett szürke és marha?
Mért hallgatnak a lila orgonák?

Már hetek óta nézel réveteg,
beteg üvegteted az ágyat nyomja,
nézd, az égen mennyi csillag nevet,
már megvettem a jegyeket holdra.
Az ékszerek s az arany kedved hozza?
Velencei tükörben gondolák?
Van lélek, mely a varázst programozza?
Mért hallgatnak a sárga violák?

Ajánlás

Ha tükröd kérded, választ kapsz-e herceg?
Torz szellemképként néz rád e világ.
Hazugság, igazság töri a csendet:
mért hallgatnak a vérző Hargiták?

Bakacsi Ernő

Október 23.

(Részlet a hamarosan megjelenő '56-os Mozaik című könyvből)

Úgy kezdődött, mint egy normális hétköznap. Mentem az egyetemre, de nemcsak én, a teljes évfolyam is. Az első óránk politikai gazdaságtan volt. Bejött az előadó, és ha jól emlékszem, nem is mi kezdtük, hanem ő. Ezen az órán nem sok szó esett a polgazról. Az adjunktus úr megkérdezte, hogy mi volt a műszaki egyetemen, ő máshol volt. Tájékoztattuk, tulajdonképpen erről beszélgettünk. Aztán elmondta, hogy ahol ő volt, valaki felvetette, követelni kell a halálbüntetés eltörlését is. Erre az egyik jelenlévő közbeszólt: „Éppen most?” E közlésre az egész évfolyamon halk derű futott végig. Meg kell jegyezmem, hogy ezt az adjunktust nem láttuk többet. Csak két dolog történhetett vele: vagy kimenekült ő is az országból, vagy a megtorlás áldozata lett.

A második és a harmadik óránk növénytan lett volna. Dr. Kárpáti Zoltán professzor úr be is jött és belekezdett az előadásába. Ekkor még mi fegyelmezett gólyák voltunk. Szinte teljes létszámban látogattuk az előadásokat, és figyeltünk is az előadóra. De most már hatalmába kerített bennünket a délutáni gyűlés, az előző óra hangulata. Nem figyeltünk a professzor úrra, beszélgettünk, vitattuk a várható eseményeket. Zúgás, morgás volt a teremben. A professzor előtt teljesen világos volt a helyzet.

Fél tizkor a professzor úr elhallgatott, végignézett a termen, majd megszólalt.
„Tisztelt hallgatóim!

Tekintettel a kialakult helyzetre, megszakítom az előadásomat”.

Mélyen meghajolt, és elhagyta a termet.

Egy ideig beszélgettünk még, majd kezdett szétszéledni a társaság. Mit csináljak én két óráig, amikor gyülekezni kell a gyűlésre? – tettem fel magamnak a kérdést. Úgy döntöttem hazamegyek. Nem emlékszem, hogyan telt el az a néhány óra, de a folytatásra pontosan.

Megtudtam, hogy a belügyminiszter betiltotta a nagygyűlést. Én már csak elmegyek a gyülekező helyre, aztán majd meglátjuk, hogy mi lesz. Lesz-e felvonulás, avagy nem – okoskodtam. Később a gyűlést engedélyezték, de azt hiszem erről akkor mi még nem tudtunk, de nem is érdekelt bennünket. Annyira feldobott volt már a hangulat, erőteljes a várakozás, hogy a tervezett nagygyűlés megtartásához nem fért kétség. Azt sem tudom már, hogy miért, és hogy honnan kerítettem kokárdát októberben, de kokárdával a kabátomon léptem ki a lakásból.

Közel a lakáshoz, majdnem a bazilika előtt volt egy újságosbódé. Én akkor két

újságot olvastam rendszeresen, a *Szabad Ifjúságot* (a DISZ napilapja volt) és az *Élet és Irodalom* hetilapot. A színesek közül pedig a *Ludas Matyit* és a *Képes Sportot*. Mindig ennél a bódénál vásároltam az újságot, így az újságárus néni már ismert. Most is odaléptem, és vettem valamilyen lapot, talán kíváncsi voltam, mit írnak a várható nagygyűlésről. Amikor az újságárus meglátta a kitűzött kokárdát, összezsápta a kezét, és azt mondta: Jaj drága fiatalember, csak ne lőjenek! Ugyan már! Hogy tetszik ilyet gondolni, dehogyan lövünk – feleltem. Annyira naiv voltam, hogy ez tényleg eszembe sem jutott. Sem az, hogy mi lövünk, sem az hogy ránk is lőhetnek. Néhány óra elteltével a rádiónál elhangzottak az első lövések.

A műszaki egyetem előtt már óriási tömeg volt. Megkerestem a mieinket, aztán sorba rendeződtünk és vártunk. Nem tudom, hányadiknak indult a mi egyetemünk, de sokat vártunk, nagyon sokat, mire mi is elindultunk. A megbeszélés értelmében hatos sorokban mentünk, sem a menet elejét, sem a végét nem lehetett látni, akkora volt a tömeg. A Gellért-szálló előtt jártunk, amikor rájöttem, hogy itt nemcsak az egyetemisták vonulnak, hanem még sokan mások. Ekkor már tehergépkocsik jöttek át a Szabadság hídon, tömve emberekkel és lyukas zászlókkal. Ekkor láttam először a zászlóból kivágva a rákosista búzakalászos címet. Jelszavakat kiabáltak, énekeltek. Ezekon az autókön munkások ültek, egyenest az üzemből jöttek. Meglepődtem, mert nem számítottam ilyen gyors és ekkora reagálásra, a munkásság egyértelmű állásfoglalására. Az autókról leszállva be akartak állni sorainkba, hogy együtt meneteljünk. Mi – a megbeszélésnek megfelelően – ezt először megakadályoztuk. Mi is magyarok vagyunk, mi is változást akarunk, miért nem engeditek, hogy veletek menjünk? – tették fel a kérdést. Először még kitartottunk az elhatározásunk mellett, majd elszégyelltük magunkat. Együtt vonult már mindenki, munkás, egyetemi hallgató, ipari tanuló, tisztviselő, aki akart. Fiúk, lányok, együtt, lelkesen. Zömmel fiatalok, néhány középkorú, idős embert nem láttam. Mi a közelébe sem értünk a Bem szobornak. Mire odaértünk volna, vége lett a nagygyűlésnek. Nyilván ott – az óriási tömeget látva – találta ki a rendezőség, vagy valaki, hogy onnan a parlament elé kell menni, hangsúlyt adva így is a követeléseknek. Mi csak mentünk a többiek után, át a Kossuth hídon és egyszerre csak a parlament előtt álltunk. (A Kossuth híd egy ideiglenes híd volt, melyet a háborúban felrobbantott hidak pótlására építettek az oroszok. Az ötvenes évek legvégén bontották le).

A parlament környéke, a Kossuth tér tömve volt emberekkel. Ekkor már esteledett, de nem mozdult senki.

A tömeg hangulatát nehéz visszaadni. Talán az a legjobb kifejezés, hogy euforikus volt. Az volt az érzésem, de nemcsak most, az egész forradalom alatt, hogy az emberek nagyon szeretik egymást. Hogy ilyen összetartás, magyarságtudat, ekkora jobbitó szándék nagyon ritka. Hasonló lehetett 1848 márciusának nap-

jaiban. Lehet, hogy csak én voltam ilyen naiv, de nekem ott, akkor eszembe sem jutott, hogy minket baj is érhet, hogy a gyűlölt hatalom lőhet is. Ekkor már teljesen összekeveredett a tömeg, a különböző helyről érkező emberek csoportjait értem ezen. Ismeretlen emberek beszélgettek, néha vitatkoztak, de mindenki arca boldogságtól sugárzott, hogy ezt is megéltük, hát ezt is lehet, most már csak sikerül valami könnyítést, jobb élet reményét kívívni. Sokat azért nem beszéltünk, mert szinte állandóan valamely rigmust kiabált a tömeg, követelt valamit, vagy énekelt. Legtöbbször a Himnuszt! Többféle rigmust skandált a nép, ezek közül, íme, néhány:

Gerő Ernő gyere elő!

Ruszkik haza!

Magyarország nem gyarmat, magyar urán itt marad!

A követelések, jelszavak közül néhány: Piaci alapú elszámolást a szovjet–magyar áruforgalomban! Oszlassák fel a törvényen kívül álló ÁVH-t! Kádár Jánost a kormányba!

Nekem akkor még fogalmam sem volt róla, hogy ki ez a Kádár János. Az idősebbek, politikában tájékozottabbak nyilván azért akarták a kormányban látni Kádárt, mert ült Rákosi börtönében. És akit Rákosi bebörtönözött, az már csak hű magyar lehet, a nép jóakarója, gondolták az emberek.

Közben beesteledett, de ez nem zavarta a tömeget. Újságokat gyűjtöttek meg, és egyszerre több száz fáklya lobogott a téren, amikor ezek kialudtak, újabbak villantak fel, miközben szólt az ének, harsogtak a rigmusok.

A követelésnek engedve, vagy más oknál fogva, de végre megszólalt Gerő. Látni nem láttuk, csak a hangját hallottuk. Nem sokat értettem belőle, mert már az első mondatok után kiderült, hogy amit mond, olaj a tűzre. Óriási pfűjjogás, kiabálás közben nem lehetett jól érteni. Ezután, nemsokára Nagy Imre is úgy döntött, hogy beszél a tömeghez. Ő is úgy kezdte a beszédét, hogy Elvtársak! Ismét pfűjjogás, kiabálás volt a válasz. Hamar észbe kapott és *Magyar testvéreim!* megszólítással folytatta. Erre már fegyelmezett lett a tömeg, és hallgatta a beszédet. Emlékeim szerint nem mondott lényeges dolgot. Még nagyon tartotta magát a párt központi vezetőségének az irányvonalához. Lehet, hogy akkor még nem is tehetett mást. Ezt nem tudom. Nyugalomra és hazatérésre szólított fel minket. Ekkor már oszladozni kezdett a tömeg. Este tíz óra körül hazaindultam én is. Még nem tudtam, hogy már ledöntötték a Sztálin-szobrot, és a rádiónál lőnek.

Szűk Balázs

Bocsánatkérés

Mit sem tudtunk arról, hogy apáink
egyszer glóriás arccal
a lukas zászlók alá álltak,
s Nostradamus módján látták
ami jövőnket egy pillanatra,
s aztán borult az ég,
s ők bíróságra jártak,
mikor anyánk vajúdott,
s nemtelen rácsok rajzolódtak egünkre,
mikor egyszer is ki merték
nyitni emlékező szájukat.
Hajnalonta a város kukáit rakodták, amely
lustán a szolnoki isten ege
alatt meggyalázta őket,
éjjelente találmányokat újítottak,s
a logarlécen akkor Isten angyalai
táncoltak, csak nekik, s
mikor idejekorán temettük őket
olcsó hamvaikban,csak a
„gyalogjárókra” emlékeztünk, kik
a halállal szemben, mint tankok ellen,

egyedül mentek, hisz az utolsó
éveikben a mámor csalta őket lépre,
azt ígérve, hogy itt már egy
új rend készít nekik új gyémántdiplomát,
s ők a szenvedések doktoraiként,
végre emberként pihenhetnek.
Káprázat volt ez is, mint
annyi minden ezer éve itt,
csak az nem volt káprázat,
hogy viseltes lábaikhoz sem borultunk
a kijelentett jövő akkordjainál, s
azóta sem, csak gondolatban néha,
mikor bátrabbnak tűntek,
mint mi voltunk valaha is, s így
a szégyen nemcsak a miénk,de a
szabadság nevével meg nem szentelt
unokáké is...
Édesapáink, még most az egyszer,
Töletek életet kérünk,
S bocsássátok meg minden vétkünk!

Mint a türelem

utazom a koszba a zavarosba
egy korba mely el sem múlt
belesimult a penészes napba
kézközön hányódó lapba
ez az illanó múlt
s most itt vagyunk újra
magunkat régóta unva
hogy megint régóta ismétlődünk
elveszett pedig minden földünk
jobbra-balra dőlünk
mint roncs az ide-oda szélben
csitult kiáltás a rettegésben
sóval recseg bőrünk
semmitől se félünk
nem rogy le a térdünk
szinte nem is állunk
nem is pofázunk
mi értelme is volna
hisz vagyunk elfogyóba
te is én is
mindegyik pénisz
mindegyik vulva
s megüt a guta
ha arra gondolok
hogy a cinkos koboldok
éjszaka néha
repülnek léha
játékban nélkülem
fenn a tanúhegyen
mint a türelem

Kapuvári Katalin

A kígyószemű ember

Kemény hideget hozott 1955 decembere. Hó nem esett, csonttá fagyott a föld. Dermedten álltak a fák, nehezen viselték a rájuk fagyott zúzvara súlyát. A kemény hideg lenyomta a kémények füstjét. A házak között tekergett ez a jó szagú fafüst, különös, ősi hangulattal szépítve meg a téliesen kopár utcákat.

Karácsony napja volt, szenteste napja. Még csak éppen hogy elharangozták a delet, de az iskolakapun kitódultak a korábban elengedett boldog gyerekek. Nem néztek hátra a szomorú szemű tanárookra, akikre még várt egy karácsonyi hangulatot ellensúlyozni vágyó, tudatosan kitervelt, politikai továbbképzés.

Az egy felé lakó gyerekek nem siettek haza. Húzták még a szünet előtti együttlét idejét, de ott volt mindnyájukban a bujkáló öröm is, az ünnepvárás izgalma. Nem sokan remélhettek közülük ajándékot, nem is gondoltak rá, hiszen nem volt szokásban a karácsonyfán kívül még egyéb dologra is pénzt kiadni. De ez elég is volt ahhoz, hogy boldog izgalomtól repüljön egy gyereklélek.

Csak egy kislány volt, aki erőltette a jó kedvet. Muszáj volt részt venni a vidám hancúrozásban, mert ha nem teszi, a többiek rájönnek, milyen súlyos bánat nyomja a lelkét. Életében először lesznek apa nélkül, kettesben az édesanyjával az ünnep alatt. Nem is értette, hová tűnt az apja, és hogy miért nincs velük. Egyik nap ezt, másik nap azt mondták neki, de az biztos, hogy az apja be volt valahová erősen zárva, és bármennyire szeretett volna haza jönni, nem tehetette. Homályos meséket hallott az okáról, amit azért nem tudott elhinni, mert olyan sokféle volt a történet, ahányan megpróbálták elmesélni neki. Hol egy eldugott puskáról, amit egy gonosz ember dugott el az apja irodájában, hol egy olyan viccről, amiben kopasz ember volt a főszereplő, hol meg valami tervteljesítési szabotázsról, de ezek mind érthetetlenek voltak a számára.

Ő lakott a legközelebb az iskolához, így a házukhoz közeledve parányi megkönnyebbülést érzett, amiért nem kell tovább jó kedvet színlelnie. Befordult a sarkon, és szíven csapta az öröm! A kapujuk előtt ott állt egy férfi, és egy pillanatig azt hitte, hogy az apja az! De nem ő volt, mert ezt az embert még sohasem látta. Magas, szikár, vad külsejű ember volt, és éppen most nyomta le magabiztosan a kapujuk kilincset. Az nem nyílhatott ki, mert mostanában az anyja mindig gondosan be kulcsolta. Zörgetni kellett annak, aki be akart menni, még a kislánynak sem volt kulcsa hozzá. Most, amikor megállt a kapu előtt, valamiért úgy érezte, sürgősen be kell menekülnie az udvar, a ház védelmébe, így erősebben döngette meg a vas kaput, mint ahogy elég lett volna.

Anyja azonnal kilépett az ajtón, és elindult a kulccsal a kapuhoz. De először

az udvar felé nézett, ahol a kutya morogva rángatta a láncát, fel-felugrott, mindenáron szabadulni akart. – Mi a csuda bajod van, nyughass már, a gyerek az! – mondta, de abban a pillanatban arcára fagyott a döbbenet, amikor meglátta a visszataszító külsejű idegent a lánya mellett. Be kell hozni a gyereket – hamar, hamar! Nyitotta a kaput – berántotta a kislányt, de már visszazárni nem tudta, mert a férfi erőlködés nélkül tartotta kitérve, és azonnal be is lépett rajta.

Jól mulatott ezen az egyoldalú erőpróbán, és a szeme, a bogár nélküli fekete szeme villant egyet, mint a kígyónak, ha áldozatra lel.

– Ne olyan hevesen asszonyom, nem vagyok én idegen, nem kell ennyire izgulni! – mondta reszelős, agyondohányzott hangon.

– Mit keres itt ilyenkor, nincs nekünk semmi beszélőnivalónk! Menjen a dolgára jó ember! – és a kezével hessegető mozdulatokkal próbálta az anya kifelé terelni a férfit. Hamis magabiztosság csengett a hangjában, mert a még alig éledező ijedség is elég volt ahhoz, hogy végigfusson rajta a félelem.

– Már hogyne lenne beszélőnivalónk, nagyon is sok van! Maga az én barátomnak a felesége, és éppen ő küldött magához! De menjünk csak beljebb a jó melegre, elfogom mondani miért jöttem! – Azzal úgy indult el a lakás felé, mintha már járt volna ott. Elsőként lépett be a házba, szétnézett figyelmesen. Benyitott az összes előszobából nyíló ajtón, szigorú tekintettel mérte fel a szobákat, még a spájzot is, majd a konyhába érve otthonosan letelepedett az asztal mellé. Kigombolta a még nála is nagyobb méretű viharkabátját, meglazította a földszínűvé kopott sálját, és a konyhát elöntötte a savanyú dohszag. Egyenes derékkal ült a hokedlin, mint aki megszokta, hogy nem ülhet úgy, ahogy akar.

Az anyában újra feléledt a gyermekét mentő ösztön, és tettetett vidámsággal csapott a homlokára: – Jaj kislányom, el kell vinned Zsófi néniékhez a krémest, amit nekik sütöttem! Mindjárt itt lesz keresztapád is, fussál csak gyorsan, hogy siessen, mert mindjárt este lesz!

– Mondtam, hogy nem kell heveskedni meg szaladgálni sem kell, csak mindent sorjába. Itt marad mindenki, mert nekem itt dolgom van. Mondta a férje, milyen jó boruk van, azt hozzon először, aztán jön majd minden, amiért még jöttem! – és újra villant egyet a szeme:

– Üljön csak ide mellém, szépasszony, hadd nézzem meg jobban az én barátom feleségét, ha már ő nem teheti! Hátha tudok valamit, amit ő most csak szeretne!

– Már hogy ülnék én le, amikor karácsony estéje van, ilyenkor mindenki megpihen, csak az asszonyok gondja nem szűnik! Hozom a bort, megkínálnám töltött káposztával, amíg Jani a bátyám ideér, addig meg is eszi, mert a bátyám csendőr volt, tudja, nagyon kemény ember, nem szeretné látni, hogy idegent etetek!

– Hát azt majd meglátjuk, hogy ide ér-e az a Jani, tudom, hogy neki is van családja, ugyan mit keresne az itt ilyenkor. De nem enni jöttem. Üzenetet hozok az

urától. Együtt töltöttük az utóbbi hónapokat, én most szabadultam, és a lellemre kötötte, hogy magát keressem fel. Szüksös az ellátás odabent, csináljon egy kiadós csomagot, én meg tudom a módját, hogy juttassam be neki! – kemény volt ugyan a hang, de lefelé sunyított a tekintetével.

– Hát persze, máris gyorsan összepakolok, aztán maga is mehet isten hírével! Gyere, kislányom, segíts a spájzból előhozni a kolbászt meg a szalonnát!

– A szép kislány itt marad! Erős asszony maga, nem kell pár szál kolbászhoz díszkíséret! – kemény volt a hang, most bosszúsan villant az a kígyószem.

A kislány már belül reszketett, nem tudta, mitől fél, hiszen kicsi volt még ahhoz, hogy a gonosszal találkozhatott volna, de most, ráismert! Térde elgyengült, legszívesebben leült volna a konyhakőre, de nem tehetette, mert az anyja erős kézzel megragadta, és betuszkolta a falnak támasztott széles vasalódeszka mögé. Pár lépés csak a spájzajtó, az anya berohant, letépte a rúdról az összes füstölt húsfélét, amit csak össze tudott ölelni, és már bent is volt a konyhában. Összevillant a két szempár: a kígyószemű fekete gúnyos jókedvvel, de az anya kék szeme is visszavillant, most először, acélosan. Kettejük között csak hajszálnyi lett az a fal, ami ha ledől, bármi rossz megtörténhet.

Az anya okos. Tudja, hogy nem szabad hagyni, hogy ez a kicsi gát leomoljon. Beszélni kell, beszéltetni kell, simítani, simítani! A férjről kell beszélni, aki ha most nincs is itt, de a ő pusztá léte is jelenthet védelmet. Ha nem most, akkor a jövőben, de számolnia kell vele ennek a minden szörnyűséggel fenyegető embernek.

– Ruhát ne küldjek esetleg, olyan hideg ez a tél, bár nem tudom, hasznát vehetné-e odabenn! Magának is adnék valamit az uramtól, de hát ő annyival erősebb testű mint maga, mindig is az erejéről volt híres, meg a bosszúálló természetéről, nagyon kemény egy ember!

– A maga ura? Na ne nevettesen, ismerem én, nem kell púderozni! Egy nagyképű, gyáva alak, arra volt büszke, hogy nem köztörvényes, a hülyéje! Citerázni, azt tud szépen, de verekedni? Na, hozza csak azokat a ruhákat, ne felejtse ki a sötétkék öltönyt, amit tavaly csináltatott, meg az ünneplő cipőjét!

– Hoztam egy zsákot – mondja az anya –, elküldök én mindent, ami csak magának eszébe jut, csak sorolja, mit üzent még Miklós, mit küldjek el neki, ne szégyelje, mondja csak!

– Hát pénzt! Minden pénzt, ami itthon van, meg ami pénzt ér, azt is. Mindent, hallja? Nehogy aztán dolgom végeztével nekem kelljen megtalálni!-fenyegetően ökölbe szorul az asztalon fekvő keze, és szemében most erős mohóság villan fel szurokfeketén.

– Az is meglesz, bár sokra ne számíton egy kereső nélküli házban! De mit is beszéllek, adom a káposztát, de én is eszek magával, nem vagyunk akkor mégsem olyan idegenek, mint ahogy először gondoltam! – tettetve sűrög-forog, kínál az asszony.

Tegyen rá tejfelt is, jó bőven! Itt van ez a benne főtt jó karajszelet, ezt is egye meg. Na ízlik? Ilyet szokott főzni a maga édesanyja is?

– Mit akar az anyámmal, neki ehhez semmi köze! – keményen, indulatosan csattant a tiltakozás. Félrenézett az asszony, hogy el ne árulja a tekintete és halkán, lágyan vett vissza az elszabadulni látszó hangulatból:

– Egy anyának mindig köze van a fiához. Akkor is, ha nincs a szeme előtt, akkor is megérzi, mit gondoljon az édes gyerekééről. Tudja mit? Csomagolok egy kis süteményt neki, így ismeretlenül is, mert gondolom, innen haza megy hozzá, és adja át az üdvözetemet is!

Az asszony tudta, hogy borotvaélen táncol. Mondta, mondta, ami eszébe jutott, hogy a másik meg ne érezze rajta, hogy tudja, mitől kell félnie. Mit tehetne ez a börtönből szabadult, elvadult ember velük, ebben a csendes házban, ahol még az utcán sem jár senki? Addig míg ez nincs kimondva, amíg mint valódi vendégként bánik vele, elodázódik a támadás, és talán el is kerülhető. Lassan kezdett biza-kodni a taktikájában, annál is inkább, mert a jól fűtött szoba, a nagy kancsó bor, kezdte elhomályosítani a kígyószem villanásait.

Odakinn a fakó este lassan sötét éjszakává változott.

– Úristen, meddig bírom még? – Akkor fog nekünk esni, ha ki akarom tenni a házból! Ez nem fog elmenni! Úristen, mit találjak még ki? – remegve zakatolt az anyában a tehetetlenség.

A kislány már egy órája ült a földön, a vasalódeszka védelmében. Néha kile-sett, de azonnal visszahúzódott, mert a kígyószem mindig rávillant, amitől újra és újra fura érzés támadt a gyomrában. Ilyenkor nekitámasztotta a fejét a deszkának, mert az éppen olyan széles volt, hogy éppen eltakarta látni nem akaró szemét.

És egyszer csak eljött a szabadulás.

Az ablak alatt, sok fiúhangból, felcsendült a karácsonyi kántálás első éneke: Mennyből az angyal...

Az anya gondolatnál sebesebben felugrott, és feltépte a nagy utcai ablakot, hogy annak mindkét szárnya kitárult, és átlátható lett a konyha, minden benne lévővel együtt.

Az éneklő fiúk a hirtelen kicsapódó ablaktól megijedve abbahagyták az éneket és ijedten hőköltek hátra.

És akkor előre jött az egyik kántáló kisfiút kísérő apa, benézett az ablakon, és érces hangon bekiabált: – Valami baj van, Kató?

– Már nincs. Állítólag Miklóstól jött ez az ember, de nem hiszem el, hogy tényleg ő küldte! Magától jöhetett, és itt van már jó ideje!

És most ebben a pillanatban már megy is, ugye? – ez nem kérdés volt, hanem az erősebb férfitől kapott határozott, fenyegető parancs.

A kígyószemű felugrott, de azért megjátszott lassúsággal gombolta be a kabát-

ját. Kihúzta magát teljes magasságában, és vérfagyasztó tekintetet vetett búcsúzóul az asszonyra. De az ebből már mit sem látott, mert leroskadva egy székre, hozzábújó kislánya haját simogatta.

Ettől kezdve egy éjszakát sem aludtak otthon. Nagy volt a rokonság, mindig volt kihez menni. Nem sokáig kellett bujdosni, mert a tavasz eleje visszahozta az apát és vele a biztonságot.

A kislány hamar elfelejtette ezt a karácsonyestét, gyorsan felejtett, mint minden egészséges lelkű gyerek.

Aztán egy este mikor a babáit öltöztette a zongora alatti kuckójában, bejöttek a szülei a szobába. Az apa éppen mesélt valakiről, amiből a kislány csak annyit hallott meg, hogy „fejbe vágtam a mocskos gazembert egy olyan léccel, amiből egy százasszög állt ki. Bele is szaladt a feje tetejébe azonnal, tövig!”

– Na és mi lett vele? – kérdezte izgatottan az anya. Meghalt?

– Dehogyan halt meg, csak éppen azért olyan idióta lett, hogy még a saját nevére sem emlékszik, nem hogy a miénkre! – mondta a tiszta szemű apa, de életében először, úgy villant fel a szeme, mint a kígyónak.

Tarjányi Anita

Állj fel magyar!

Hullámszik a világ, mint a tenger,
kapaszkodik, ahol tud az ember.
Reszket a táj, megbillen a talaj,
Elestél?... Még akarj! Állj fel magyar!

Kelj fel és küzdj, amíg csak létezel,
gondolkozz, mielőtt ítélsz.
Akkor állj meg, mikor megérkeztél,
légy igaz, hisz magyarnak születél.

Állj fel, ha már elég az elégből,
és tanulj az elmúlt ezredéből,
hogy jusson a borból, a kenyérből,
s magyarságnak a büszkeségből.

Előttünk zakatol a zűrzavar,
az úton gödör, bozótos kanyar.
Fák integetnek az angyaloknak,
Áldást kérlelve a magyaroknak.

Zöldet fest a tavasz

Csillagcsokrot gyűjt a fekete éj,
nagy kerek holdat vonyít a remény.
Ezüstfényben fürdik az éjszaka,
míg nem jön a hideg szél hajnala.
Apró csodák díszítik a holdat,
míg az összes csillag ránk nem olvad.

Lassú tánc, lassú tánc, fordul az ég,
ébred a sárga és ébred a kék.
Puha dallamra hajtánám fejem,
már lelked lett a kedvenc hangszerem.
Kékedbe olvadó sárga vagyok...
Zöldet fest a tavasz. Már nap ragyog.

Czakó Dezső – Viczai Péter

A modern kor bárdja, avagy a korszerű Viszockij

*„Sorsunk tán megírva, a bölcsőtől indul,
Urunk és Mindenhatónk, tetteinket látja!
Oroszhonnak kupoláit arannyal fedik,
Csakhogy az arany mindnyájunk sajátja!”¹
(Gennagyij Nord)*

Magyarországon, illetve Európában feltehetően kevesen ismerik a kiváló modern orosz költő, színész, dalszövegíró és zeneszerző Gennagyij Nord nevét. A napjainkban szinte páratlanul termékeny szerző hatvankét évesen, mintegy 23 kötettel és 34 zenei albummal rendelkezik. Dalainak zenéjét nagyfokú és sajátos dimenziójú szuggesztivitás jellemzi, aminek tényleges tartalmát leginkább úgy fogalmazhatnánk meg, hogyha egyszer hallottunk tőle pár számot, akkor szinte biztosan később is emlékezni fogunk azok legfontosabb jellemzőire, vagy az előadás hangulatára. Nem tudunk közömbösek maradni, még ha elsőre nem is fogott meg különösebben az adott dal, amelynek egy-egy jellemző szófordulata, költőien metaforikus szövegfoszlánya, esetleg zenei főtémája bizonyosan visszacseng majd néhány óra múlva a fülünkben:

*„Véget ért – lecseng lassan a nyár,
Véget ért – elválnak útjaink.
Véget ért – minden a múlté már,
Véget ért – viszlát, felejtsd álmaink!”²*

Műfajilag Nord zenéje teljesen egzaktul kifejezetten nehezen határolható be, ugyanis erősen műfajközi költői dalokról van szó, amelyekben felfedezhető egy olyan pont, ahol a Viszockijnál megismert extrém egyediség és feltűnő zenei öntörvényűség is megjelenik. Az egyik ismert orosz zenekritikus véleménye szerint Nord művészete csaknem egyedi jelenség, napjainkban senkihez sem hasonlítható, ugyanakkor a tehetséges művész méltó társa lehet az orosz zenetörténet

¹ Viczai Péter szabadfordítása. Részlet Gennagyij Nord *Kupola* (Kupolák) című dalából. Forrás: Roszsijszkij Kurjer Centralnoj Evropi. 2016. április.

² Viczai Péter szabadfordítása. Részlet Gennagyij Nord *Vot i vsjo* (Ennyi volt) című dalából. Forrás: Gennagyij Nord *Salaja lisztva* című CD, 2007.

kiváló bárdjainak, a szakma legjelesebb képviselőinek. *E recenzió elkészítése előtt úgy gondoltam, hogy Nord munkássága kapcsán párhuzamot vonok más szerzők művészetével. Később jöttem rá, hogy ez szinte lehetetlen vállalkozás! Egyszerűen nincs kihez hasonlítanom Nordot vagy sajátos, egyedi művészetét! Ellenben nyugodt szívvel kijelenthetem, hogy munkássága egy szinten áll Bernessel és Viszockijjal.*³ Természetesen rokon vonások azért fellelhetők Nordnál is más szerzők vonatkozásában. Például az általa hőn szeretett, tisztelt Rimma Kazakova, illetve Vlagyimir Viszockij esetében. Rimma Kazakova és Gennagyij Nord versei hangulatilag érezhetően hasonlóságot mutatnak, míg Viszockijjal legfőbb rokon vonásként említhető meg az a túlfűtött és magas fokú emocionalitás, ami Nord egész költészetére, zenei-dalszerzői munkásságára jellemző, de időnként egy-egy konkrét téma vagy motívumhasonlóság is felismerhető. Ez utóbbira jó példa lehet Vlagyimir Viszockij *Dal Oroszországról* című verse, amelyre Gennagyij Nordtól leginkább a korábban már idézett *Kupolák* című dal rímel.

*„Kék az ég, döföli száz harangtorony hegye –
Rézharang vele, rézharang-zene –
Zúg a hang: haragos, vagy pedig vidám...
Kupolák aranyba vonva: Rusz örök becse,
Hogy az Isten észrevegyen ám.”*⁴

Viszockijjal ellentétben Nord nem egy meghatározott történelmi időszak imádtott, bálványozott csavaros eszű fenegyereke, aki elsősorban az adott korszak sajátos jellemzőihez, történéseihez igazodva, azok hatása alatt írja verseit és dalait. Ezáltal az ő alkotásainak értelmezéséhez lényegesen kevesebb háttérinformációra, illetve korrajzi ismeretekre van szükség, mint Viszockijnál. Ugyanakkor Gennagyij nem szimpla esztrádekes, illetve előadóművész, az ő esetében ennél jóval többről van szó. Így a szerzői dalok, mint a műfaj főbb jegyeit és sajátosságait Nord művei is kétségek nélkül magukban hordozzák.⁵ Az egyes dalok sajátos művészi elő-

³ Idézet Andrej Hekalo Gennagyij Nord munkásságáról írt véleményéből. Forrás: Gennagyij Nord *Mahrovaja szireny* című CD, 2010.

⁴ Erdődi Gábor fordítása. Részlet a *Dal Oroszországról* című Viszockij-műből. Forrás: Vlagyimir Viszockij: Farkasósvényen. (szerk. Viczai Péter) ÚMK Budapest, 2005.

⁵ A műfaj atyjának a grúz származású Bulat Okudzsavát tekintik. Azért hívják szerzői dalnak ezt a fajta alkotói munkát, mert egy és ugyanazon személy írja a dalszöveget, hozzá a zenét, és adja elő gitárkísérettel. A dal szövege a melódiával egységes egészet alkot, egyik a másikat erősíti, illetve kiegészíti. Birjukova írása szerint a volt Szovjetunióban a szerzői dal, mint művészi irányzat képviselőit három nagy csoportba sorolhatjuk. Az első vonulat, az alapítók, vagyis a műfaj klasszikusai, az 50-es, 60-as években. Alkotói tevékenységük a költői dal sajátosságait magában hordozza: spontán előadásmód, a dalok komoly tartalmi üzenete és mondanivalója, pozitív vagy

adásmódja ugyancsak ezt támasztja alá. Ezáltal Nordot ha második Viszockijnak talán nem, de a mai idők egyik legnépszerűbb orosz bárdjának, énekes költőjének méltán nevezhetjük. Örök aktualitású főbb témái: Oroszország, barátság, szerelem, háború, emberi kapcsolatok. Akárcsak a szakma klasszikusai, Nord maga írja dalainak szövegét, zenéjét, és ő is adja őket elő. Előadásai során Gennagyij Nord erőteljes érzelmezérelt jelenlétet valósít meg a színpadon, amelyből nagyon komoly személyes érintettség, az élet igazi mélyrétegeinek megtapasztalása egyaránt sugárzik. A kellemesen andalító, néha pergősebb lírai dallamokon át, mindez valósággal végigszong a szíven, és minél többet hallgatjuk, annál inkább rabjává leszünk e sokszínű zenei kavalkádnak, amely Nord igencsak karizmatikus előadói-zenei stílusára jellemző. Zenéje egyes dalokban időnként kissé kommersznek, esztrádműsorszerűnek hat, azonban ezekben is mindig történik valami zeneileg váratlan, ami világossá teszi, hogy minden tekintetben nagyon igényes és kreatív művészi teljesítményt hallunk. Ezáltal az ünnepi hangulat és a fesztiválélmény pozitív értelmezést nyer. Kis túlzással élve, de talán mondhatjuk azt, hogy Nord némelyik dalában a lakodalmas rock hangulatvilágát idéző zenei motívumok is fellelhetők. Ez azonban inkább lehet dicséret, mint kritika. Ugyanis feltehetően nem véletlen, hogy napjainkban a Viszockij-dalokat is időnként eme sajátos felfogásban próbálják egyes előadók korszerűsíteni, és a felnövekvő új nemzedék modern ízlésvilágának igényeihez, szintjéhez igazítani. Így a mai idők egyik népszerű zenei stílusában hangszerelt és közismert kortárs előadók által énekelt Viszockij-dalok önkéntelenül is hasonlóságot mutatnak Nord dallamaival, anélkül, hogy ő a legendás művészt megpróbálná utánozni.

Nem előzmény nélküli Nord zenéje a magyar hallgatók előtt, amelynek stílusában Korda György- és Karel Gott-jegyek is felfedezhetők. Ugyanakkor dalainak tematikai és ezáltal hangulati spektruma az említett énekesekhez képest szélesebb. A 60-as, 70-es évek tánccalai így csak kiinduló emlékek, hiszen a dalszövegeként szolgáló versek önmagukban is nagyon izgalmas és bonyolult kompozíciók, ami szintén eltérést jelent Korda, illetve Gott szövegeihez képest. A szerzői dalok sajátosságait felidézve, Nordnál a dalszöveg is legalább olyan hangsúllyal esik lat-

---

negatív életérzések, túlfűtött emocionális előadásmód, karizmatikus előadói stílussal párosítva. Itt említhetjük meg Okudzava, Viszockij, Galics vagy Vizbor nevét. A második vonulathoz elsősorban előadóművészek, dal- és zeneszerzők tartoznak, összefoglaló néven a *bárd-média*. Ezen irányzat tagjai egy köztes, átmeneti csoportot alkotnak az előbb említett klasszikusok és a harmadik vonulat képviselői között. A szerzői dalra jellemző jegyek többnyire megfigyelhetők e bárdok előadói stílusán, de a klasszikusokra jellemző több tulajdonság eltűnik a tevékenységükből, mint például a spontaneitás. Ehhez a vonulathoz tartozik Rozenbaum, Antonov vagy Zsurbin. A harmadik csoport képviselőit *bárd-rock* néven emlegetik. Ők már inkább énekesek, mint bárdok (Grebenscsikov, Coj, Makarevics, Sevcuk). Tevékenységükben azonban fellelhető némi halovány rokonság a műfaj klasszikusaival.

ba, mint a zenei kompozíció. Ha Nyugat-Európára is kitekintünk, akkor feltétlenül érdemes megemlíteni az esetenként igencsak szembetűnő hasonlóságot Nord művészete, valamint Gilbert Becaud és Maurice Chevalier zeneisége, illetve előadói karaktere között.

Gennagyij Nord időnként különösen nagy előszeretettel lép ki a szokványos hangnemi keretből, érezhetően és kifejezetten kedveli a kromatikus szekvenciákat. Az is megfigyelhető, hogy kiemelkedően jó az előadó prozódiaja, a dalok szövege szinte minden esetben – gyors tempónál vagy akár magas hangfekvésben – kifogástalanul hallható, ami mint a legtöbb szláv nyelv, így az orosz esetében is, különösen komoly teljesítmény. Nord kifejezetten igényes és cizellált oroszot használ, gazdag szókinccsel, többnyire veretes puskinsi nyelven. Viszockijjal szemben Nordra nem jellemző a groteszk, humoros nyelvújítás, és nem alkalmaz tolvajnyelvi kifejezéseket sem. Szenvedélyes, lírai dalait nem eltúlzott, de patetikus hazaszeretet, nosztalgia, visszavágódás, fájdalom és melankólia egyaránt jellemzi. Ezáltal túlzás nélkül mondhatjuk, hogy Viszockijhoz hasonlóan dalai a nagybetűs Életről szólnak; a szerelmes költeményekben többnyire nincs happy end, ugyanakkor a balladai komor hangulatú művek sem feltétlen közvetítenek végzetes elkeseredettséget. Az egyes dalok komoly tartalmi mondanivalót fogalmaznak meg, azok hangulata, főbb motívumai, és esetenként a művek címei is Viszockijéhoz hasonlíthatók. Gondoljunk például a *Kupolák*, a *Szent Oroszország*, az *Ennyi volt*, a *Háborúban*, vagy akár a *Tölts, barátom!* elnevezésekre. A legtöbb Nord-album címe is rendkívül metaforikus, emocionális és fantáziadús: *Eszement lombok*, *Dupla orgona*, *Lepkék a havon*. Mindez azonban nem véletlen! Nord ugyanis 1980 áprilisában, három hónappal a nagy színész költő halála előtt találkozott Kalinyingrádban az akkor már legendás Vlagyimir Szemjonovicsal. Teljesen spontán találkozás volt, egy baráti körben szerveződött költői est alkalmával. Viszockij meghívott vendégként érkezett a szép számú rajongók körébe, amely az ő tiszteletére gyűlt össze. A művésznél mintegy 16 évvel fiatalabb Nord, gitárral a kezében, két-három saját szerzeményével, mély alázattal és határtalan tisztelettel adózott az egész orosz nép által elismert mester nagysága előtt. Viszockij figyelmesen végighallgatta a dalokat, majd mindössze egy szót mondott: *írj!* Gennagyij azóta is szüntelenül ír és alkot! Számára ugyanis Vlagyimir Viszockij adta meg az *igazi lökést*, ő volt az etalon, vagyis az a művész-példakép, aki a legnagyobb hatást gyakorolta az akkoriban még igencsak pályakezdő, szárnyait épp hogy bontogató ifjú tehetség formálódó személyiségére, gondolkodásmódjára és művészetére. Ugyanakkor, Vlagyimir Viszockijt még véletlenül sem utánozva, a modern kor elvárásait is figyelembe véve, Nord máig a legendás mester tanai szerint alkot, a *kegyetlen és idegtépő szellemiség*, illetve a *fájón erőteljes emocionalitás* jegyében:

„Tigris bundáján, mint csíkok,
Bánat úgy vált fel örömet,
Tegnap boldogságban úsztam,
Ma fájón, vadként üvöltök.”⁶

Gennagyij Nord dalairól szólva fontos megemlíteni azt a nagyszerű, tiszta, fényes hangszeres játékot, amelyet a háttérben megfigyelhetünk. Minden egyes hangszer optimális hangerővel szólal meg, nem nyomja el az énekest, tehát klaszszikus kíséretet nyújt, miközben önmagában is élményt jelent. Ez kiváló rendezői és karmesteri teljesítményt sejtet, valamint kétségtelen, hogy a lemezeit alkotó kollektíva mesteri összhangban működik a felvételek során. Túl a kiváló hangszerezésen, figyelemre méltó a magas szintű hangmérnöki munka, amely az olykor több évtizedes felvételeket is kristálytiszta balanszírozással, teljesen újszerű frissességben tartja. Minderre azért is nagy szükség van, mivel ma már másképp szólnak a hangszerek, illetve mások az igények és az elvárások a hallgatóság részéről, mint néhány évtizeddel korábban. Kettős karakter mutatkozik abban, hogy a nyugatias kozmopolita hatást keltő, elegáns stílus, valamint az orosz tradicionális zene váltakozva hangzik fel a lemezeken, sőt olykor bizonyos tekintetben fuzionál is a dalokban. Több más mellett közép-ázsiai, orosz–ukrán és közép-európai jiddis zenei motívumok is gyakran felismerhetők a Nord-dalok hangzásvilágban. Ugyancsak figyelemre méltó, hogy az egyes dalok hallgatása közben sokakban óhatatlanul a csodálatos orosz ortodox kántorének emlékei idéződhetnek fel, például a *Prosztyi menyá!* (Bocsáss meg!) című költemény alapján. A szívhez szóló dalszövegekkel szerves egységet alkotva, mindez valósággal elvarázsolja az örömit, átszellemült hallgatóságot, különösképp a szebbik nem képviselőit:

„Üres szavak rigmusát, ha járod,
Csillagod tán át is verhet.
Szíved kis kapuját, ha tárod,
A szív csak igaz ritmust verhet!”⁷

Gennagyij Nord diszkréten rekedtes, lágy lírai dallamait és sajátosan fülbemáshzó, kellemes zenéjét, illetve dalszövegeit megismerhetik a *pesnik.ru* honlapon, a <http://pesnik.su/mp3/Gennadij%20Nord> címen.

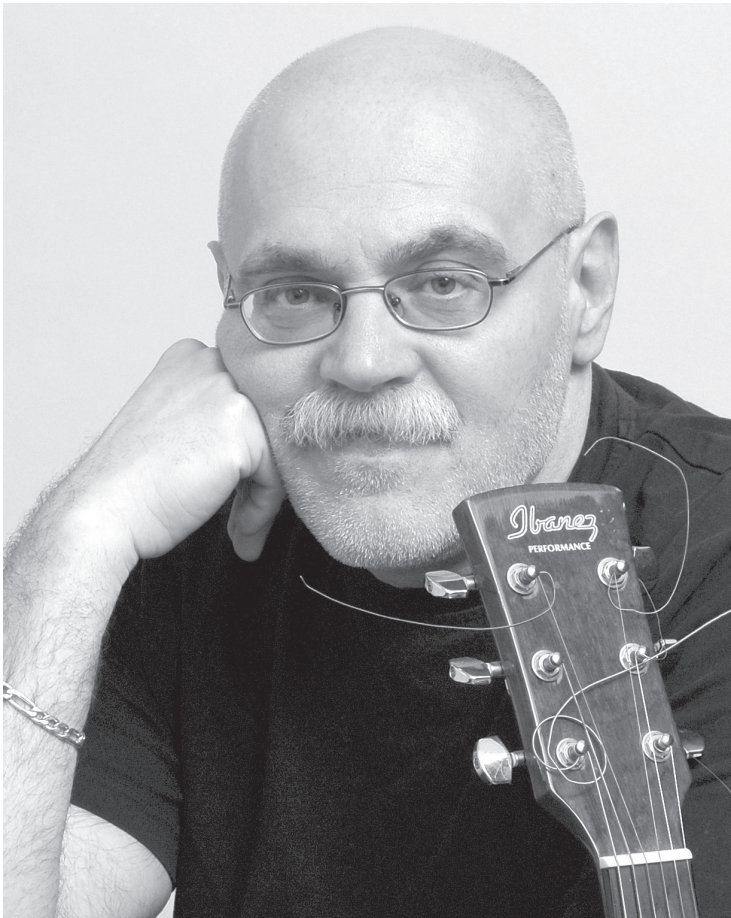
⁶ Viczai Péter szabadfordítása. Részlet Gennagyij Nord *Vot i vsjo* (Ennyi volt) című dalából. Forrás: Gennagyij Nord *Salaja lisztva* című CD, 2007.

⁷ Viczai Péter szabadfordítása. Részlet Gennagyij Nord *Nye ver!* (Ne higgy!) című dalából. Forrás: Gennagyij Nord *Mahrovaja szireny* című CD, 2010.

Felhasznált irodalom

1. Birjukova Szvetlana: Szpaszitye nasi dusi... (Okudzsava, Viszockij, Bárd-rock). Tambovskij filial Szerpuhovszkovo otgyelenyija Fonda Akagyemii tvorcsestvta SZSZSZR. Tambov, 1990.
2. Emlékkönyv Vlagyimir Viszockij hatvanötödik születésnapja alkalmából. (Szerk. Viczai Péter) Holdudvar Társulás, Budapest-Győr, 2003.
3. Vlagyimir Viszockij: Farkasösvényen. (szerk. Viczai Péter) Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2005.
4. Viczai Péter: Tvorcsestvto na nadrive. Közép-Európai Orosz Kurir, 2016 április.
5. Gennagyij Nord versei és dalai kéziratban, illetve az internetről (<http://pesnik.su/mp3/Gennadij%20Nord>)

Kerék Imre

Vetélytársak

(Parafrázis James Stephens* versére)

Ma kora hajnalban szerelmes
dalba kezdett egy énekes madár,
hogy a szellő a mezőn repked,
s fűre hullnak a harmatcseppek,
hallgattam őt, nem nekem zengett,
szerelmesen dalolva bár.

Dalba fogtam én is, akár
ő, éppolyan szerelmesen,
hogy a szellő a mezőn repked,
s fűre hullnak a harmatcseppek,
hallgattam őt, bár nem nekem
trillázott, zengett a madár.

Hallgattam én, bár nem nekem szól,
ha szerelmes éneke száll,
hogy a szellő a mezőn repked,
s fűre hullnak a harmatcseppek,
énekbe kezdtem én is, mint ő,
szerelmesen dalolva már.

Delacroix Jákobja

(Parafrázis Pierre Emmanuel versére)

A csúcokért vívó fenyőszálak alatt birkóznak
egymással, a gyökerek közt. Jákob rúgást viszonzva
öleli át őt, széfesztve a karját. Térdével súlyosul
a női combra; megveti lábát; szája csaknem a meztelen mell
bimbajához tapad. Akárha asszonyt gyúrne maga alá így.
Pillantás és lihegés együtt siklik az ében ölhöz. Az angyal
hátra hőkölve nyúlik el a rohamtól, s öle megnyílik. Teste
egyetlen súlyos rózsa. Jákobnak váratlanul térdhajlatát
markolja meg és combját csípejére visszarántja erővel.
Latolja e hím roppant energiáját: belül magában méregeti, ki
áll neki ellent: szeme édes gyönyört szomjazik, kiolthatat-
lant. Arca közönyös még, de valami szerelemtől távoli késztetés
önti el lassan egész valóját.

S arcát ellenfelének fejéhez hajtja végül.

---

* angol költő, 1882–1950

Káliz Sajtos József

Játszik a sors velem

*Mottó: Hol fél Róma itt van,
itt ülök Gorsiumban,
majdnem romjaimban.*

Elnézed, hogy itt vergődjek,
te, te, pajkos Ámor?!
Nyilad szívembe lőtted –
s kilöktél a 'karkosárból'.
De se előtted,
se istennőnk előtt
térdre nem esem –
csak azt kérem,
pötyögtesd be
az én SMS-em:
„Eljössz hozzám,
Vénuszom, te rossz lány?”
(S míg a válasz megjön,
tovább dűnnyögöm:)
Látogasd meg
e huncutkás fiút,
ki egyre jobban érzi,
nincsen itt kiút:
benn vagyok javában
a hűség és hűtlenség
labirintusában –
mégsem keseredve...
Hát szépséges Vénuszom,
ha úgy tartja kedved,
végy a tenyeredbe.

Félálomban

Présházam – akár a szívem –
tárva-nyitva. Meglephet bárki,
azt se bánám. Pihenni vágyom...
...de egy méh vagy elsurranó
gyík miatt megretten alkalmi
tolvajom: az ólalkodó álom...
Pillám mögül még látom
fönt a kergetőző felhőket.
S köröttem a szőlő loncait
ahogy körbeölelik az égnek
meredő karókat. –
Lecsukódik a szemem.
Áldott csönd... A nap cirógat?...
Vagy egy idetévedt dévaj leány?
Az!... S hogy csicsereg
a karómon fészkalódó *madár*.

A Nap süt hétágra

...minden elpilled,
szellő sem támad.
Szorgos kedvünket
kikezdi a hőség:
ledőlünk, vágyjuk
a lombok hűsét.
A fa törzse is izzad: mézgás,
körötte semmi mozgás.
Csak egy eltévedt méh zöng...
Elalszunk. Ő az egyetlen nézőnk.

***

Bárány László

Átszállás

Váratlanul bukkantunk egymásra Máriával sok-sok év után a zürichi repülőtéren. Szerencsém volt; ha készültem volna a találkozásra, talán rosszabbul alakul, mert belém fojtja a szót a régi szerepzevar.

Együtt jártunk gimnáziumba azelőtt három évtizeddel; még izgalmas újdonság volt a vegyes osztály. Én tejfölösszájú gyerek voltam, amikor ő már érett egyéniségnek tűnt a szememben. Rá valóban a *Mária* név illett, diáklányként sem egyszerűen Marika volt. Kezdetől próbáltam nagyosan viselkedni vele az óráközi szünetekben, de hol koravénnek, hol zöldfülű mitugrásznak bizonyultam.

Most párizsi rendezvényről tartottam egy másik konferenciára, s vártam a lisszaboni csatlakozást. Kiderült, hogy ugyanoda igyekszünk. Lesz hát időm végre befejezni a felnőtté válást – gondoltam fanyarul. Kollégák vagyunk, rokon szakmák területére vitt az utunk, ezt tudtam első érettségi találkozásunk óta. Mégis, vagy annál inkább, tartottam az előnytelen összehasonlítástól.

Mária fölényt mindannyian tiszteltük az osztályban, noha a legkevésbé sem volt fölényes. Odaadó szorgalommal tanult, pedig súlyosan nagyothalló volt, csak az első padból értette jól a tanárok szavait. Hihetetlen megértés, segítőkészség áradt a szájáról olvasástól még figyelmesebb tekintetéből, ami akkoriban kevésbé komoly lányok társaságát kereső énemben némi büntudatot keltett, holott Máriától mi sem állt távolabb, mint hogy különbnek tartsa magát másoknál. Padtársaink közül sokan máris kész nők szerettek volna lenni, de csak tizenévesek maradtak. Mária nagyos szerepjátszás nélkül is kinőtt már a gyerekkorból, megedzette az élet. Egyszerű, vidéki családban született, nemrégén költöztek a fővárosba. Hozzá képest mi, értelmiségi csemeték még az ötven-hatvanas évek nyomorában is úgy érezhettük, hogy bennünket tenyerén hord a sors.

A családalapítás időszakában azután, megtűrt vagy kinézett pártonkívüli tanárként a pedagógusképzésben, bőven jutott nekem a megpróbáltatásokból. Egy közmondással bátorítottam magam: nem az a legény, aki adja, hanem aki állja. Önbecsülésem némiképp megerősödött. Később őszinte szívvel adtam útravalóul gyerekeimnek az esküvőjükön, hogy szeressék a nehézségeket. Zürichi találkozásunkkor mégis tartottam a hajdani kisebbségi érzés feltámadásától. Hiszen ha Máriához viszonyított erkölcsi hátrányomat csökkentettem is valamelyest, az ő előnyét még tovább növelhette a helytállása. Gyerekesnek, érettségem cáfolatának éreztem ezt az önkéntelen versengést. Bár a viláért sem akartam Máriát lemaradása árán utolérni, a magam felzárkózását igen-igen vártam. Az ellenkezőjét tapasztalni nagyon nem szerettem volna. Hiúságból? Kivagyiságból? E tekintetben talán megnyugtathat, hogy soha sem

vágytam csekélyebb képességűek között kimagasodni, kissé talán önző módon mindig is kiváló emberek társaságát kerestem, akiktől tanulhatok. Bosszantott, s röstelltem, hogy nem tudom hasonlítás nélkül értékelni magam. Lehet, hogy ilyenkor nem is a tulajdon fejemmel, hanem másokéval ítélek? Képtelen vagyok függetlenedni? Vagy még most is a gimnazista ágál bennem a nagylány előtt, mert nem tudja elviselni, hogy kisfiúként kezelik? Kései elégtételt szeretnék?

Itt tartottam töprengésemben, amikor letelepedett mellém egy férfi. Megtudtam, hogy Mária útítársa. Vele, Rudi-val is szegről-végről kollégák voltunk. Én akkoriban a lélektani elméletet műveltem, ők pedig gyógypedagógusként dolgoztak.

– Együtt jöttetek otthonról? – kérdeztem.

– Úgy nézz ránk, hogy mi vagyunk a népes magyar gyógyos küldöttség – derült Mária.

– Eggyel fölötte jártam a főiskolán – sietett a magyarázattal Rudi. – Hát te? Magánzó vagy?

– A tudományos egyesületünket képviselem. Ti előadással készültök a konferenciára?

Rudi szerénykedett:

– Én ötletelek majd valamit a magántőke bevonásának lehetőségeiről a volt szocialista országok gyermekellátási intézményrendszerében. De nem ez a fontos. Igazában hazavinni akarok jó szisztémákat. – Ő meg... – itt Máriára mutatott, de elakadt – korreferátumot tart bizonyos adaptációs zavarokról...

– A fogyatékosok beilleszkedési nehézségeiről a versenyszférában – segítette ki Mária.

– Nevelési vagy pénzügyi módszereket szeretnél kint megismerni? – kérdeztem Ruditól.

– Főként közgazdaságiakat.

Némely fogalmam volt erről a tudományról, mert annak idején ifjú közgazdászok társaságában katonáskodtam, s ezt-azt fölstedtem az ő okos, friss szellemű beszélgetéseikből. De azért két külön világ maradtunk. Mi, bölcsészek kufároknek tituláltuk őket, ők pedig viszonzásképp a *demagóg* nevezetet ragasztották ránk. Az akkori csipkelődő gyanakvás kaphatott új lánggra bennem, amikor is kedvem támadt hangot adni ellenérzéseimnek a rendszerváltozást követő, egyoldalú piaci szemlélet iránt.

– Azért kérdem – mondtam kétségkívül éles hangon –, mert a kettő nem föltétlenül egyeztethető össze.

– A köldöknéző pedagógia ideje lejárt – oktatott ki Rudi. – Csak vállalkozói attitűddel lehet föllendíteni a közoktatást, a fogyatékosügyet.

– Nekem kiábrándító tapasztalataim vannak a frissen átnyergelt, önjelölt üzletemberekkel kapcsolatban – kötözködtem. – Nem az új vállalkozások alapítóival, hanem akik beültek a készbe. Magánosított munkahelyeken versengve igyekeznek elhíttetni

az újdonsült tulajdonosokkal, hogy a tervgazdaságban megrekedt kollégáikkal ellentétben ők mindig is tudtak olvasni a piac „láthatatlan kezének” a tenyeréből. Valójában inkább csak enni szeretnének belőle.

Úgy tűnt, hogy kirohanásom érzékenyen érintette Rudit. Mária el akarta háritani a kitörni készülő vihart:

- Ne állítsátok szembe a kétféle megközelítést. Kiegészítik egymást.
- Igen – mondtam, látszatra beleegyezően. – Ahogy mondani szokás: a menedzser gondolkodása ott kezdődik, ahol a miénk véget ér.
- Ez rám nem érvényes – Rudi hangja szinte sziszegett.
- Bocsánat – próbáltam kiengesztelni –, nem tudtam, hogy a másik körbe tartozol.
- Én két lábon állok. Az anyagi fedezetet mindig másoktól várni struccpolitika.
- A közoktatást mégiscsak közpénzből működtetik. Miből tehetne szert egy tantestület bevételekre?

Rudi szeme felcsillant:

- Például alapítványi befizetésekből. Azokból többlétszolgáltatásokat kínálhat, amelyek az innovatív munkatársakat magasabb jövedelemhez juttatják.

Úgy látszik – gondoltam –, hogy nagyon elmaradtam a kortól. Azt is nehezen emésztettem, hogy a kulturális ágazatban, ahol dolgoztam, a tartalmi szempontokat egyre inkább háttérbe szorították az üzletiek. De hogy az iskoláknak is hasonló útra kellene térniük, azt legvadabb álmomban sem képzeltem. Lehet, hogy e fogalmazás is maradiságomról árulkodik? Nem vad, hanem merész álmokról beszélhetünk? A helyett, hogy a piaci verseny éltető levegőjét akarnám szívni, állami dotációhoz szokott munkahelyembe kapaszkodom. Kényelemből? Gyávaaságból? Érezzem magam kenyérpusztítóknak?

Ez a feszenség visszaröpített diákéveimbe. Akkoriban is röstelkednem kellett, ha a kor „haladó” szellemével szembesítottam a magam elkülönülő mivoltát. Önzetlen közöségiséget hirdetett a hivatalosság a politikusoktól és a sajtótól az ifjú mozgalmárokig, s én individualizmusom szégyenbélyegét viseltem magamon a rendszerváltozás előtt. Most viszont ásatag kollektivitás képviselőjeként tekintenek rám, amiért egy korábbi állami vállalat kollegiális légkörét jobban szeretem a magánosítás mifelénk gyakorta jeges fuvallatánál. A főnök korbácsot emleget, évtizedekig jó viszonyban levő munkatársak hátba döfik egymást. Annak idején könyöklő törtetést sejtettem az úgynevezett jó közösségi emberek szólamai mögött, de csöndre intett a közmondás: „Ki mint él, úgy ítél.” Kerülgetett az önvád: lehet, hogy e méltatlan gyanúsítással nálam különbek valódi érdemeit akarnám elvitatni? Hiszen már a gimnáziumban is találkoztam saját szempontját a másokénak alárendelő idealistával. Úgy hívták, hogy Mária. Most a gyökerestül megfordult helyzetben is nekem kell lesütött szemmel járnom?

Úgy döntöttem, hogy nem hagyom annyiban, amit Rudi a szolgáltató iskoláról mondott:

– A kínálatbővülés nem az esélyegyenlőség ellenében hat? Aligha nyit nagyobb lehetőségeket mindenki előtt.

– Az elitképzés jól ismert az egész fejlett világban.

– Híve is vagyok – feleltem bizalmatlanul –, ha szellemi elitet bocsájt ki, de nem akkor, ha a vagyoni elit fiait fogadja be. Nem igazán öngondoskodás, ha egy érdekcsoport összefog az érvényesülésért.

– Egyedül az eredményesség igazol minden vállalkozást. Újabban a pedagógiában is kimeneti szabályozásról beszélnek.

Mária nem szólt közbe. Nem akartam őt kirekeszteni az eszmecsereből, s talán támogatás reményében, megkérdeztem a véleményét.

– Az elitképzés nem éppen a gyógypedagógia gondja – válaszolta higgadt hangon.

E rendíthetetlen nyugalom szobraként élt emlékezetemben, amióta ismertem. Szerettem volna kettesben maradni vele, hátha van bizalmas mondandónk egymásnak, de Rudi nem adta jelét, hogy magunkra akarna hagyni. Ezért arra gondoltam, hogy elmegyek kávéért szerezni, majd egy kis idő múltán üdítőital hozatalát ajánlom föl, s akkor Rudi várhatóan úgy fogja érezni, hogy rajta a sor.

Elindultam hát kávéautomatát keresni. Közben eltöprengtem azon, hogy miért is ellenkezem oly indulatosan egy lényegében közömbös személlyel. Könnyű volt belátnom, hogy igazában nem is öléltte próbáltam diadalt aratni a szócsatában, hanem Mária előtt. De arra már nem volt kézenfekvő válaszom, hogy ez vajon miért fontos nekem. Vetélytársat látnék a másik férfiban? A nőt vágnám lehangereelni fényes szereplésemmel? Ha fiatal korunkban netán tetszeni igyekeztem volna Máriának, ma akkor sem lenne ízléses ilyen látszatot keltenem a magányos hajadonban. De ha öntudatlanul sem akarom a szívét megnyerni, hát mire pályázom? Arra jutottam, hogy a becsülését szeretném elnyerni. Talán nem egészen kicsinyes hiúságból.

Számításom bevált. Miután visszatértem a kávéval és megittuk, szomjúságra kezdtem panaszkodni. Rudi először elengedte a füle mellett, de mert Mária hasonlóan nyilatkozott, kissé kelletlenül fölemelkedett és útnak indult. – Úgyis meg akartam szerezni a *Neue Zürcher Zeitung* friss számát – mondta fensőbbeséges arccal, nehogy túlzottan szolgálatkésznek tűnjön.

– Tud németül? – kérdeztem a távozása után.

– Nem, most tanul. Van ugyan egy osztrák üzletfele, akitől befektetést remél a családi cége részére, de vele is angolul beszél.

– Milyen vállalkozáshoz keres tőkét?

– Hotelszárnyat akar építeni vidéki látogatóknak súlyos fogyatékkal élő felnőttek otthonában, ahol igazgató. Szabad szobáit a fogászati turizmusban hasznosítaná sógora magánrendelőjével közösen. Aranybányának ígérkezik. – Tárnyilagos hangon, de azért hozzátette: – A telek, ugye, adva van.

Egy kis időre ismét osztálytársak lehettünk Máriával. Derűs tekintetéből valósággal

áradt a bizalom. Fölidéztünk egynehány régi emléket, ő családom és a munkám felől érdeklődött. Mivel pályámon mindössze egy nem szokványos mozzanat volt (az, hogy fővárosi létemre vidéki kisvárosban dolgoztam sok éven át), hamar végére értem a beszámolómnak. Az ő sorsának alakulásáról szerettem volna többet hallani annál, amit az első érettségi találkozón megtudhattam mások suttogva elejtett szavaiból. Tájékozatlanság vagy félelem volt-e az oka, netán a föltételezés, hogy értesültem már az eseményekről, az kérdéses, mindenesetre osztálytársaink olyképpen beszéltek röviden az esetről, mint akik nem akarják magukat beleártani egy hatósági büntetőintézkedés ügyébe. Akkoriban mindenütt besúgókra kellett számítanunk. Annyit így is megértettem, hogy politikai indokokkal hurcolták meg Máriát. Nem faggattam senkit.

Magam is igyekeztem távol maradni a megszépítően közéletnek nevezett világtól. Az ókori demokráciában a polgár kötelességének tekintették, hogy hallassa hangját a polisz sorskérdéseiben. Ha politika, akkor kezdődjék a vita! Nálunk a pártállam idején fordítva volt. Amikor elhangzott, hogy „Elvtársak, ez politikai kérdés!”, attól fogva nem volt tanácsos többet szólni. Eredeti pályaválasztásomtól, az irodalom és a történettudomány művelésétől a múlt rendszer idején nem utolsósorban hatalmi átpolitizáltságuk miatt húzódtam hátrébb, s veztem a lélektan simább tükrű vizeire. Ahol én menedéket találtam, Máriának ott vesszőfutásban volt része. Pedig kétkezi dolgozók gyermekeként a rendszer kedveltjének kellett volna lennie. Nemigen értettem az okát. Azt is hittem volna, hogy maoista összeesküvésbe keveredett, akkoriban annak volt keletje. Baloldali ábrándok belefértek egy hiteles plebejusról alkotott képembe. Ha valaki megtestesítette a másokért önzetlenül dolgozó közösségi embert, az ő volt. Gimnazistaként rendszeresen végzett fejlesztő munkát hátrányos helyzetű hallássérült kisiskolásokkal, minden díjazás nélkül. Sosem beszélt róla, másodikban is csak egy véletlen folytán tudtuk meg. Később mint gyógypedagógiai tanár halmozottan sérült fogyatékosok bentlakásos intézményének szentelte az életét; úgy hírlík, a gyerekek anyjuként ragaszkodnak hozzá.

– Mondd, igaz, hogy kitétek a főiskoláról az államvizsga előtt? – kérdeztem, nem éppen büszkén érdeklődésem addigi hiányára. – De hiszen megkaptad az oklevelet.

– Igen, egy év kihagyás után mégis végeztem levelező tagozaton. Befolyásos főigazgatóknak csodával határos módon sikerült elérnie magasabb fórumnál a belügyesek ellenében. Hálás lehetek érte.

– Milyen indokkal zártak ki?

– Klerikális szervezkedésben való részvétel vádjával.

Úgy éreztem, hogy illenék emlékezni rá, vajon melyik egyház kebelében végezte kezdettől a segítő tevékenységet. Ezért nem kérdeztem rá, meg azért sem, mert egyformán tiszteltem mindenki karitatív munkáját.

– Államellenes összeesküvést süttöttek rátok?

– Azt éppen nem. Csak az ifúság nevelésére nyilvánítottak méltatlannak. Mert

még annyit sem tudok, hogy a szocialista társadalomban a fogyatékosok fejlesztése nem magánvállalkozásban, az elkülönült magánérdek talaján, hanem állami gondoskodás keretében történik. Ezt a főiskolai ifikomcsi-szervezet egyik ritka balos vezetője vágta a fejemhez.

– Keserves lehetett arra gondolni, hogy hiába tanultál sok éven át.

Mária a távolba nézett. – Ez semmi sem volt ahhoz képest, amit a szüleim álltak ki. A rendőrség úgy tartott fogva két hétig, hogy őket nem is értesítették róla, hová lettem. És akit végképp kizártak az ország összes egyeteméről, mert a Himnuszt énekelte a nemzeti ünnepen a Petőfi-szobornál...

Némán ingattam a fejem. Mit mondhatnék neki, ami nem üresen csengene? Ismeri sima életutamat.

Megkérdeztem:

– Tudod, hogy ki jelentett föl?

Körülnézett, majd megérintette a kezemet:

– Mondom gyorsan, mert Rudi mindjárt visszaér. Ha köztünk marad... – Bólintottam; halkabbra fogta a hangját. – Az, aki kioktatott a magánérdekhez való kötődésről. – A felénk tartó alakra mutatott: – Ő.

Szekeres Mária

Szavak türemkedése

Most szavakból állok,
menyasszonyi fátyol
az érzés. Követ.
Ha kell, ellenállok,
fátylaktól elég már!
Szólítanám a szólíthatatlant.
Most nincs ideje rám.
Vagy perceim összefűzve,
ez most a titkos ajándék?
Fátyolba burkol az éjszaka.
Mégis...
Valahol a tengerek mélyén
sötét robajok.
Itt vibrál a csend, és lassan
elhúz a sötét nyugat felé.
Ha nem tudnám, hogy alkonyi
öröm csak ez a fény,
ó, soha nem fordulnék,
öklöm bezárva, a távol Ég felé...

Rések Valósága

Oldalazva a sötétben, élénk árnyak között,
valóságom percekben elúszva, némulásban
megkötözött. Akadozik egy belső tekintet,
hiába fohász, ima: titkok halálán felhők
vonulása – résekbe hull minden kitakart
mozdulata. Tárgyak tartják fölöttem
az eget. Mindent összeszedek, mint lim-lom,
lélek szemét, Hozzád száll mégis: makacs
életösztön, egyetlen Valóság, ó, Nagy Ég!

Marković Radmila

Sós ízű könnyek

Ha Isten valóban
számlálja könnyeim,
azt is,
amik befelé folynak,
azért lesz,
sós az étелем,
amit főzök
és leközmasodik benne
az életем...

Sárcányok táncát járom
a tengerfenéken,
kiemelem a Holdat a
tengerből éjjel,
közben észrevétlen,
életем ekéje
barázdát szánt
arcomra, lelkembe.
Barázdáim mélysége
maradjon:
titka életемnek.

Altatódal

Ott, az utazótáska sarkában,
ott lapul a mosástól elnyűtt ormányát lóगतó elefánt.
Este van, az autóbusz ismeretlen tájakon suhan, de
ott, a koffer mélyén lapul még egy kincs
szorosan egymás mellé bújva melengetik lelkük fényével
a kofferben fényképen levő kis cipőt – sminket, iskolástáskát-diplomát,
ők ketten, az elnyűtt elefánt és egy szívbe vésett szó: Mamikám.
Álmodni sem merték volna: kétirányú lesz az autóbusz útja, mégis
Mamika és az elnyűtt ormányú elefánt tudja: egy nap ismét felcsendül az altató dal:
„Gyermekem ó, aludjál, alszik a sok kis madár...
„...rád ragyog egy fénysugár, gyermekem, ó, aludjál.”

Sziki Károly

A jót és jól vasfegyelme

Kaiser László két kötetéről

Váratlan fordulattal, mintha el sem telt volna három év, mintha csak egy pontot tett volna Kaiser László a *Galambok és véredek* című 2012-ben kiadott kötete végére, és röpke hároméves ébredés után a következő lapon folytatná a 80 oldalt további 40 oldalra át, *Lángok, tüzek között* címmel.

Lekerekedett

Kedvesen szenvedélyes

Meglepetések

Mesteri elmélyülések

Ébredések

Érverések

Ezek azok a szavak, amelyek a két kötet összekötő hídját mint építőelemek emelik. Elemelik az érthetetlen világ nyüzsgéséből magasra, honnan jól belátható minden, de ebből a mindenből csak önmaga szűk környezetére néz le. Magasból, ahonnan minden belátható, a magány is, minden jobban értelmezhető, a szerelem is, az elhagyatottság, a gyermek, a nyúlirató leány és a talány: mi az, ami a magányban a megfajtást akarja ráerőltetni az emberre, de ha benne van, belesüllyed, és vesztesként hadakozik önmagával, lesz vesztés nyúl, s nyúl az első pohár és a második palack után. Belátható a nemzet, a nagy nemzet, egészen a tengeren túlra menekültek és visszatérő rokonok, velük a honszerelem:

„Innen ha el, mindig vissza

Megtérek én mindig...

Megtérek, mert itthon vagyok...

Magyarnak lenni nem átok.”

Kaiser a felemelkedő szerepben kiszakadva ébreszt, a két kötet izgalmas olvasmányát adja. Sokat írtak, beszéltek már róla, és e sorok is megkapaszkodtak már néhány lapon bizonyára, melyek ennek az értékelésnek, értelmezésnek, érzékeny költészetnek megbecsülő, nem elsősorban megfajtó részletei. Mert megfajteni és megélni nem nehéz Kaiser verseit, ha csak e két kötetéről van szó. 60 és 40 szépen szerkesztett oldal a Hungarovoxx Kiadó jóvoltából.

Szólhatna ez a beszéd a költőhöz így: üdvözöllek, megtért vándor, s ha lehet, kölcsönkérve Dinnyés hangját is, amint ég felé emeli Kaiser verseit saját dallamával, a költővel közös lemezről, mert megtért vándor szép szavai, sorai, karcsú verssé összeállt lelki játékaikat forgatják be az olvasót a költeményekbe. Kevés, hogy forgatja! Ott tartja, nem

engedi másra figyelni, mással foglalkozni, mint ahogy sok mestermunka meg fércmű lapozgatása közben megteheti az olvasó. Itt koncentrálódik a figyelem. Miért? Mi a titka e két kötet minden poémájának? Semmi különös: rólam szól, belőlem fogalmaz, életem apró részleteiben időz, könyörög, álmódzik, küld áldást szerettei felé. A ki nem mondott szavak ezek? Az elhallgatottak apához, anyához, kicsi lányhoz meg a szimatoló nyúlhoz? Elmaradt simogatásként, telesuttogott magányos éjjelek lenyomataként csendes léptekkel képeznek verssorokat ezek a képek. A képeink.

Rólunk, belőlünk szólnak Kaiser dallamai. A megénekelte versek és az énekelhető költemények. Azt tartja, hogy mindenki ott a vers meg az ének, s az, hogy mi lesz a vége, már csak a képességen múlik, hogy hamis lesz vagy éppen őszinte, félkész vagy éppen dilettáns. Nagy László úgy vitt tükélyre néhány költeményt, hogy többször átírta – irányítja rá a figyelmet a költészet művelésére Kaiser. De ő a *jót és jól vasfegyelmével* hagyja készen verseit, és mindegyik apró gyöngyszem. Mindkét kötet gyöngyszemeit mire összefűzi az olvasó, szép nyakékké áll össze.

Azt énekli a költő: *Arcomon annyi minden látszik, / eljutottam csapásokon / ama tölcséres hurrikánig. Visszaútak poklaitól – szájamat szigorúra zárom, / birtokon immár önmagam, súgom ezt és nem kiabálom.* Így igaz, arcán nem csak a kor látszik, hanem öngyötrelmeinek ráncai is ott vannak. Éles bizonyágképpen, hogy nem selyemringyó szereplők, politikus sikerhajhászok útja az övé.

Összes ajtóját kitérte az olvasók előtt, szabad az út befelé, a megtekintésre.

A 62 éves költő, író, szerkesztő dramaturgról számos felemelő bemutató sor jelent meg, hogy ír librettót, novellát, esszét, szociográfiát és kritikát, van interjúkötete, végzett dramaturg, de mindenekfelett ott áll értékmentő kiadói munkája, melyben a Hungarovox Kiadó vezetőjeként több 100 könyvet ajánl, több mint 100 kötetet szerkesztett, versfordításai is figyelemre méltóak. Mindezeket magas szinten próbálja tenni, s kell is, hogy így tegye az, aki így fogalmazza meg ars poeticáját:

*„Nincs hitványabb, mint rosszat jól,
vagy rosszul jót tenni egyre...” (Józanul)*

De mert a hazugságot gyakran ismétlik, szétbogozhatatlan szövevénné válik, míg végül igazságnak fogadja el a nép, ezért az igazságot is emlegetni kell, hogy valódi igazság is jelen legyen ezen a földön. Sokszor a legkézenfekvőbb, a tenyerünkben rejlő igazságot kellene ismételni: a simogatást, a meleg kézfogást, az ölelést.

Ez a két kötet afféle *szorítás engem jászolosan* szépség-gyönyörűsége fókuszál, Istenképünkre, Isten-keresésünkre mutat:

Isten kéne, remény...Segíts meg engem, uram. Hiszünk vagy nem, Isten megsegít... Talán hitünk így is megmarad, talán lesz még – nekünk virradat... A karácsony immár veled ősidőktől...

De perlekedése perlekedésünk is: *Isten, add vissza anyámat!*

Boldogságkeresésről csak álmodozunk.

De ha felébredünk, kilépünk belőle, akkor a szolgálat közepette is érezzük, fontos boldogságcselekedetünk nem csak fogalom, de nemes szolgálat egymásért: gyerekért, barátért, szerelemért, perlekedni anyáért, apáért, tapsifülesért. Ha kell, sírok érte, ha kell, leiszom magam, ha kell, csak nézem, de látom is.

Finom zenei kompozíciókat írt, elemelkedve, ahonnan belátható minden. Hogy hol tartunk országunkban ma, arról mindenki szakdoktorit ír naponta, de ha az igazi öszszekötő érzésekre fókuszálna mind, akkor csak tátogunk, s a kérdésre, hogy mikor, s úgy őszintén tetted-e kezéd kedvesed tenyerébe, már megretten és idegenné változik a kérdezett. Kaiser ezért mutatja be a *maradok itt neked* élményvilágot, hogy önvizsgálatot tartsunk:

*„Maradok itt neked,
kell még az én kezem,
ahogy a kezedet
el nem engedhetem”*

Nehéz napokra gyűjthetünk erőt soraiból, megcsonkított lelkünket tisztogatja, szeretetet növeszt, fényesíti homlokunkat, érezzük, hogy jó vagy rossz helyen vagyunk, hiszen rajtunk áll, hogy miénk lesz-e a szeplőtlen világ vagy a *legbetegebb egészséges ember* bőrében értelmetlenül, a magányba vezető úton loholunk tovább.

Az ellenőrzés e kozmikus időben kifejezetten fontos. Ehhez alapot ad ez a két kötet. Az idő legnagyobb tudói nem kell, hogy mi legyünk, már voltak olyanok és el is tűntek, mi maradjunk e hazug időben is önmagunkban hívó, Istenhez térő emberek.

Mindent ellenőrizni lehet Kaiser soraival, mert teendőimet, rám háruló feladatözöneimet teríti ki:

*„Mondd, hogy igen!
(Ecset-feszülettel
mutattad meg,
hogy talán érdemes.)
De tenni más
ügysem lehet!
Mert érdemes!” (Vincent)*

A legfontosabb, hogy helyesen megállapítsuk dolgainkat, helyzeteinket, hogy eredményesen irányítsuk napjainkat, hogy ne csak sodródjunk, biztonságos örök is legyünk.

Ha alkalmazzuk, használjuk életigenlését, beillesztjük életünkbe, akkor nem esünk adósságcsapdába. A sajátunkéba, az érzelmi adósságcsapdába. Ezért írt Kaiser két vékony, de hídépítő kötetet. Hogy át tudjunk kelni a krízis-folyamon.

A születetten már lebutított lénnel a világ-összerakó tudatipar azt tesz, amit ő akar. Csak az érzelem, az ellenőrzött, de bátor érzelem ment meg. Mert szól a démon harso-

nája, de szól az angyal harsonája is, s ez utóbbit nem pénzzel mérik. Az életminőséggel foglalkozik Kaiser, ki az Istenhez vezető utat sem hagyja közömbösen:

„Isten ha úz,
Ördöghöz úz,
Ördög ha úz,
Istenhez úz.” (Ha úz)

A küzdő embernek nem kell kitalálni ezt az utat, hiszen rajta járunk. Bennünk van ez a két, de mégis egy út, ami ha nincs egyensúlyban, akkor a téboly felé terelődünk, ahogy a tudatipar akarja. Most az ördög nyomulásában, de a szív irányításában Isten felé üzetésünkben élünk, igazi kihívásunkat akkor éljük túl és jól, ha fentről is képesek vagyunk látni magunkat, a *miért élünk a földön?* kérdéssel megbirkózni. *Lángok, tüzek között* balzsamot tesz szívünkre, igaz, szűkszavúan, de mély érzellemmel, ahogyan Véghelyi Balázs írja a Búvópatak évfordulós rendezvényen átadott díjjal kapcsolatosan, az Agria folyóiratban megjelent laudációjában. Majd így jellemzi költő barátja művészetét: *nem fél a sokak szerint divatjamúlt „nagy szavaktól”, melyek megtöltik szikár formájú, rövid költeményeit. Mik is ezek a „nagy szavak”? Isten, ember, haza, tisztesség, szerelem – és hasonlók... Néhány sorban, néhány versszakban komoly társadalomkritikát fogalmaz meg, miközben teljes átéléssel ír hazájáról, szerelemről, barátságról, az együvé tartozás eltéphetetlen kötelékéről... Erőt meríteni és menedékért szeretteihez fordul.”*

Erre bizonyoságul szolgál mind a *Lángok, tüzek között*, mind pedig a *Galambok és vérebek* kötet is. Két nagy műzsája vezeti tollát: felesége, Helga a hű társ és leányuk, ő is Helga. Szép vallomásai csillannak meg úgy, hogy magunk is azzá válunk, amit ő akar: szerető társsá és apává lenni.

„Játsszunk együtt csillaghullásig –
hullásomig legyél velem!”

Az életet kell fenntartani! Hanyatló társadalmunkban is fenntartani. Ez követhető és egyben egyedül való modell, mert az élet kultúrájáról, biológiai elszámolás-kötelezettségünkről is szól: szerelem férfi és nő között, és gyermek!

„Mondd, hogy van értelme még:
szónak, csóknak, dalnak...”

És:

„Nélküled az ördögök
velem torkoskodnak”

Csak ezzel maradhatunk meg és maradhat fenn a kipusztulásra kiszemelt Európa is. Mert nekünk mindenünk van, csak legyen érvényes ez a modell. De ha harcolni kell érte, akkor legyünk bozótharcosok is:

„Félsz, bújsz, harcolsz,
talán fennmaradsz,
talán megmaradsz,

*önkommandós,
szegény értelmiségi!”*

Kamatmentesen működik Kaiser szellemi-lelki bankja. Finoman figyelmeztet: ha tovább *rablógazdálkodunk* érzelmeink erdejében, elpusztulunk, beteg világ beteg polgárai leszünk. Nem GDP-növekmény kell, hanem harmónia, amely létbiztonságot ad. Mind keresünk valamit:

*„Gyónások
Áldozások
Fölszentelt papok
Oltárkeresőben” (Kapcsolat)*

Radikális változtatás nélkül nincs esély a túlélésre, sem közéleti, sem magánéleti kérdésekben.

A kozmosznak csak egy célja van, a boldogság! Ez tudatosan sorai olvastán. Az ember a természet része, de mit tud megvalósítani ebből a jelenlegi nyomás alatt? Nos, azért emelkedik a boldogság elleni kihívások fölé Kaiser, hogy a harmonikus változás szükségére poémákat írjon, s így figyelmeztessen.

A jelen világ stabilizálására, átmentésére tett kísérlet halál útja, mert halálra van ítélve. Kaiser szeretettel át akarja formálni az embert, átmenteni valami nemesebbé. Ez önmegváltó-világmegváltó egyszerre. Visszalényegülés, önmagunk létezés-élményének megkeresése!

Tükör minden verse. De csak azt tudja visszatükrözni, amit lát: *hordamagányt, hazug tábornokokat, megdermedt gesztusokat, átkokat, dözszölést a roncstelepen, rút, ami szép és szép, ami torz ideológiákat... hány ember keresi Istenét* retusált jelen időt. Valóságos lázadás ezzel szemben az ő felmutatása: a boldogság magas hőfokon izzítása.

De nem maradéktalan a hite, sok a kétség, mely megint az olvasója felelősségvizsgálata is, hiszen ha ez nem teljesül, akkor emberarcú világ nem tér vissza. A *Vízió* című versében finoman hangolva olvashatóvá teszi a jövőt:

*„Kik voltak egykoron, szétszóratták őket,
vagy vitték haza a porrá tett testeket:
nincsenek már sírok kint a temetőben,
s nincsenek ott holtak, s nincsenek emberek.”*

Egyes részecskék állítólag visszatérnek a jövőből. Elméletileg nincs lényege ennek az időutazásnak, mert a múltunk jövője, jelenünk garanciája még Kaiser László. Nagy a felelősségünk, hogy mint értékeket közvetítő kiadó és költő itt maradjon sokáig. De ha már van ez a visszatérő részecske, akkor is gondoljon e hazára, s mindenkire, akik itt maradtak.

Hepp Béla

Bodzavirágom

Fáj ez a súlyos, májusi illat.
Föld-ízű nyomban elheveredve
várom a semmit. Könnyeket hullat
halkan a hajnal vastenyereembe.

Fáj ez az illat, úgy tele mézzel,
szívvel a csendje, kortalan álom
érckapukon túl... fáj, ahogy nézel
hótavaszból, bodzavirágom,

föl, föl az égig tartod az arcod
büszke fehérét, gyöngymosolyodban
játszik a nap, volt, ősi kudarcok
gyors erejének kínja is ott van

százezer apró szirmod érében...
lassul a ritmus, ócska magányom
jajdul etűdöt, úgy hiszem, értem
néma imádat, bodzavirágom.

Fénykoszorúban hajlanak össze
ágai kinnak, csöndes igének,
lesnek a fűben vágym: jössz-e,
hallak-e újra, hajnali ének,

látlak-e égni szembogaradban,
játszik-e újra ajkad a számon...
ölt az a csók, s én halva maradtam,
csillagesőjű bodzavirágom.

Az vagy...

Nézlek. Kinn a csend alá szalad az est,
úgy remeg a fény az ablakon, ahogy
ujj varázsol húrta könnyű dallamot.
Régi sor kel dalra így: kenyér, s a test.

Ős szonett, „Az vagy nekem...”, bíborba fest
ágyamon egy csöppnyi láng, és hallgatod
ezt a sort, az vagy nekem... és az vagyok,
mondanám, amit kerestél, hogy szeresd.

Mégis hallgatok, talán a szó se kell,
most a csend, vörösben ingó gyertyafény
pillanatnyi bája köt, nem érdekel

vallomásom, vak sorokba font remény.
Nem tudom, szíved mi módon értem el,
vagy nekem, s maradj örökre az enyém

Hegymegi Flóra

A fürdőszoba

Elmentél, ő is elment.

Kálnoky fürdőszobájában nyúltam volna penge után,
Mi, költők, nem tudjuk, csak önnön
Szavainkat ontani, s hivatlanul mások
Lelki hamvára
Önteni.

Apám borotvája feküdt a polcodon,
Ahol te pamacsoltad az
Arcodat hajdan, barátom.
Látod ezt a kálváriát?
Épp csak, míg végighúzta a pengét,
Feledte addig minden baját.

Épp csak, míg láttam őt és
Magamat, s egyre gyérülő haját.

A színvonal romlott.
Összepakolt, és itt hagyta
Tágas szobádat, üresen, tátott
Szájjal sírt a kredenced,
És talán észrevetted,
Költészet, az sosem volt.

Megfogta a kezét, s azt mondta:
„Vigyázz rá nagyon”. A „nagyont”
Kétszer is megnyomta.
S ezzel becsukta a könyvet-
Anyámnak adott örökbe.

Nevethetsz, de ma már,
Egy ócska kis lyukban
Csúszik a Gilette.
Nem magas a földszint, így
Fejedet
a tetőtérbe verheted.

Tökéletesek vagyunk.
Neked legalább elhiszem.
Előtted csak ő volt nekem,
A férfi, aki Kálnoky
Fürdőjében húzta le az
Arcát.

Emlékszem rá, őrzöm a
Fürdőszobát,
Mert mikor legutóbb ott jártam,
Még igaz valójában
Benne állt a szülőapám.

Szólsz majd?

Ha a bosszúságok csermelyei
Patakokká egyesülnek
És zuhogva mossák békességed medrét-
Csak tűrj!

És erős sodrású baj.folyamok
Ha érzelmeid tengereit duzzasztják
Segít majd az ár-apály-
Még várj!

De ha gondjaid óceánja
Rohanva zúdítja szökőárját
Málló homok-zátony türelmedre-
Akkor szólj!

Albatrosz szárnyaimon megjövök
A víz szavamra tükörré feszül
Kisimítom ráncait homlokodnak is-
Csak bízz!

Felhőtlenre törölöm feletted az eget
Hogy tisztán ragyoghasson benned
És visszaadom mosolyod-
Csak higgy!

Madarász Imre

Petrarca és a szerelmi őrület

*„Pace non trovo e non ho da far guerra;
e temo e spero, ed ardo e sono un ghiaccio;
e volo sopra 'l cielo, e giaccio in terra;
e nulla stringo, e tutto 'l mondo abbraccio.*

*Tal m'ha in pregon, che non m'apre nè serra,
nè per suo mi riten nè scioglie il laccio;
e non m'ancide Amor e non mi sferra,
nè mi vuol vivo nè mi trae d'impaccio.*

*Veggio senz'occhi e non ho lingua e grido;
e bramo di perir e cheggio alta;
ed ho in odio me stesso ed amo altrui.*

*Pascomi di dolor, piangendo rido;
egualmente mi spiace morte e vita.
In questo stato son, Donna, per vui.”¹*

Csorba Győző fordításában:

*„Nincs békém és erőm se háborúra;
félék s remélek, jég és tűz a lényem;
egekbe szállnék, s mászom porba hullva;
s világot ér át koldus ölelésem.*

*Öröm nem nyitja cellám, s rám se csukja,
nem köt, de el sem oldja kötelékem;
Ámor nem ül meg, kínjaim sem unja,
szabaddá sem tesz és nem is hagy élnem.*

*Szem nélkül látok s nyelvetlen jajongok;
segítségét lesek s pusztulni vágyom;
másért égek magamtól undorodva.*

*Kenyerem jaj, könnyek között mosolygok;
egykép irtózat életem s halálom.
Érted jutottam, Hölgyem, ily nyomorba.”²*

A szerelemről a legnagyobb igazságokat nem a tudósok, nem is a filozófusok mondták ki, hanem a szépirók és a költők. Ez még akkor is igaz, amikor a bölcselő és az író egyazon emberben találkozott. Bizonyosággul elég összehasonlíta-

ni Stendhal *A szerelemről* című értekezésének csillogó-szellemes elmélkedéseit nagyregényeinek, kivált a *Vörös és feketének* elemi erejű szenvedélyábrázolásával. Ám nem kell olyan messze mennünk, maradhatunk Petrarcanál. Legterjengősebb és „legközépkoriasabb” traktátusa, a *De remediis utriusque fortunae* hűvös, száraz, többnyire unalmas fejtegetéseit olvasva a rossznak, bűnösnek, gyűlöletesnek, veszedelmesnek, betegségnek lepingált szerelem elleni gyógyszerekről nehéz elhinni, hogy ugyanaz írta (helyesebben inkább kompilálta), aki a *Daloskönyv* hatalmas, szerelmes verseit.³ De még a sokkal irodalmibb *Secretum* is csak jobbra a *Canzoniere*ből ismerős motívumokkal érzékelteti, hogy szerzője, a verseskönyv nyitószonettjét idézve, „tapasztalatból ismeri a szerelmet”⁴

Petrarca, a költő – nem a tudós filozófus, hanem „a vágy költője” (Marco Santagata)⁵ – „tudta, mi a szerelem”. Értette, mert érezte. „Per prova”. Szerelmi költeményeinek nagyszerűségét döntő mértékben éppen élményszerűségük adja meg. Azaz végsősoron személyességük, alanyiságuk, individuális voltak, amely újszerűvé és eredetivé teszi azt is, amit Petrarca másoktól, költő-elődöktől vett át. A trubadúrlíra megannyi eleme, „találománya” Petrarca gigantikus költőegyéniségének szűrőjén át letisztítva és felerősítve jutott be a világirodalom „fősodrába”. Ilyen például a „paradoxonok sora”, Santagatát idézve, „Petrarcánál, a vágygal egyet jelentő ellentmondás” költőjénél⁶ az éles ellentétek sűrített halmozása, ami e szonett legmarkánsabb sajátossága.

A CXXXIV. költemény (a 104. szonett) a *Benedetto sia 'l giorno...* mellett talán a *Daloskönyv* legnagyobb szerelmes verse. Figyelembe véve Petrarca egyedülálló jelentőségét az európai szerelmi költészetben, ez a „sonetto” a világirodalom egyik legnagyobb lírai alkotása, melyet Amor ihletett. Az *Áldott a nap...* a szerelem lényegi titkát tárta fel, szenvedély és szenvedés egylényegűségét, a *Nincs békém...* a szerelem „fenomenológiáját” jeleníti meg döbbenetes erővel. A *Benedetto sia 'l giorno...* látszólagos egyszerűsége ellenére mélyebb, a *Pace non trovo...* viszont „modernebb”, a legcsodásabb példák egyike arra, hogyan vezet át Petrarca középkori motívumokat (lásd fentebb) az „alteritásból” a modernség felé. Talán sehol sem érezzük ilyen kevésbé, hogy közel hétszáz esztendő verset olvasunk. Alfieri írt ilyesfajta verset (*Tante, sì spesse, sì lunghe, sì orribili...*), az az Alfieri, akinek leghíresebb tragédiájában, a *Saul*ban a cím- és főszereplő színre lépésekor mintha e szonett kezdő sorát idézné: „Békét akar szívem, / ha dúl a harc, és békében csatát.” (Bramo in pace far guerra, in guerra pace.)⁷ Paola Vecchi Galli a vers „modernségének” egyik fő jelét „a nonszensz határán” mozgó paradoxonokban ismeri fel.⁸ Csakhogy a „képtelenül” extrém ellentétek képei a szerelem szenvedelmes-szélsőséges lényegét illusztrálják – az *Áldott a nap...*-pal nagyon is egybevigően.

A külön-külön verssorokba koncentrált végleges antitezisek, stílszerűen szólva, magát a szonettet idézve, „háborúja”, a „képtelenségek” képpárjai nem ornamentális elemekként szolgálnak, hanem a petrarcai szerelemfilozófia „differentia specifica”-ját

ragadják meg. Vagy inkább szerelmi antifilozófiáét, mert egészen másféle „filozófia” ez, mint az addigi olasz költészet egyetlen „valódi”, még „a Filozófus”, Arisztotelész tanításával is fölvertezett szerelemfilozófiája, a „dolce stil novo” szerelemkoncepciója, miszerint a „nemes szívben” (cor gentile) „potenciálisan” (in potentia) benne rejlő erőnyeket a „nemes hölgy” (donna gentile) iránti szerelem váltja „aktuálissá”, cselekvővé (in actu), a (férfi)lelket az üdvözülés felé emelve.⁹ Petrarctól mi sem áll távolabb, mint a szerelemnek ilyen morálteológiai értelmezése. Nála a szerelem irracionális érzés, nem kényszeríthető bele semmilyen fogalmi, logikai, filozófiai keretbe, „hálóba”, „igába”. Az már kérdéses, hogy az ész meghaladja-e, meg sem közelíti vagy tagadja, támadja, netán megsemmisíti. Örület, ha szent is, örület – parafrázálhatjuk Szabó Lőrincet. Nem ismer gátakat, gátlásokat. Határtalan, gátlástalan, „absolutus”.

Hatásosan: a „béke” szavával kezdődik (Pace) a szonett, ugyanazzal, mely, háromszor leírva, a *Daloskönyv* legnagyobb politikai „canzone”-jét zárta. A lelki békéért eseng az egész vers, de a könyörgés, a fohász hangjait elnyomják a költő szívében dülő háború miatti fájdalomkiáltások. Háború és béke szembeállítását alapozza meg ennek a kontrasztos költeménynek az ellenpontosító szerkezetét. A költőnek „nincs ereje háborúra”, mert önmaga, énye legjava ellen kellene háborúznia, illetve az ellen, aki (Laura) és ami (a szerelem) az élete értelme. „Félek és remélek, égek és jég vagyok” (e temo e spero, ed ardo e sono un ghiaccio). „Az ég fölött repülök és a földön fekszem” (e volo sopra ’l cielo, e ghiaccio in terra). „Semmit sem markolok és átölelem az egész világot” (e nulla stringo e tutto ’l mondo abbraccio). Azért érdemes szó szerint idézni és lefordítani az eredeti versszöveget, hogy lássuk, még Csorba Győző hűséges tolmácsolása is régiesen felékesíti többletszavakkal a szinte hihetetlenül puritán, cicomátlan, póre, már-már huszadik századnak tűnő költeményt („tűz a lényem”, „mászom porba hullva”, „koldus ölelésem”). Sárközi György pedig, bár szövegközelibben egyszerűbb is tudott lenni („félek s remélek, fázom és megégtem, / az égbe szállok s nyugszom lenn a mélyben”), némiképp félrefordított, amikor megpróbálta „racionálisabbá” tenni a „nonszenszet” („semmi se kell, s ölelném a világot”).¹⁰

A második quartina az *Áldott a nap...* „szენvedély = szenvedés” retorikáját viszi, ha lehetséges, még tovább, fokozza végletekig, „ad absurdum”. Amor – illetve a Hölgy – a költőre halálos gyötrelmeket mér, de a halállal mégsem szabadítja meg. A „cella”, pontosabban „börtön” (pregion), a „bezár” (serra), a „kötelék” (laccio), a „nem veszi le láncaimat” (non mi sferra): mind a rabság, a szerelmi rabszolgaság, a „szerelemszolgaság”¹¹ metaforái.

A harmadik és negyedik strófában, a terzinákban visszatérünk a szélsőséges, a vég-sőkig kihegyezett paradoxon-sorhoz. „Szem nélkül látok, nincs nyelvem, s kiáltok” (Veggio senz’occhi e non ho lingua e grido). „Halni vágyom és segítséget kérek” (e bramo di perir e cheggio aita). „Gyűlölöm magamat és szeretek mást”, azaz Laurát (ed ho in odio me stesso ed amo altrui). Ez a harmadik „endecasillabo” a legkülönösebb: az

öngyűlölet a gyöttrő szerelem miatt, vagy az öngyűlölettől megváltó szerelem reménye, de legfőképpen talán a szerelemben való önlealázás.

S utána mintha csakugyan a téboly jelenetei következnének. „Fájdalommal táplálkozom, sírva nevetek” (Pascomi di dolor, piangendo rido). „Egyként gyűlöletes előttem a halál és az élet” (egualmente mi spiace morte e vita): célzás talán a kinteli élettől való önkezü szabadulásra (mint majd a *La vita fugge...*-ban)? Melytől hamleti módon „viszadöbbenve”, tűr tovább a „kegyes”. Avagy, ami valószínűbb, utalás a szenvedő ember „természetes” halálvágyára?

Legvégül a csattanó. Ami persze csak a „laikusabb”, tájékozatlanabb olvasókat lepi meg, explicitté téve, hogy az ellentétek, paradoxonok, oximoronok, „nonszenszek” sorozata elejétől fogva a szerelmi örület kifejezője volt. Íme, egy vers, amelynek megszólítottjára csak utolsó sorában derül fény. Petrarca (eltérően magyar fordítótól, Csorbától és Sárközitől) nem tegezve, hanem (akkoriban még viszonylag ritka módon) önzve szólítja meg Laurát, a Hölgyet, így, nagybetűvel írva, mind a megszólítás, mind az írásmód udvariasságával úrnő voltát, fenségét s az iránta való hódoló tiszteletet érzékeltetve: „Ebben az állapotban vagyok, Hölgyem, Önért.” (In questo stato son, Donna, per vui – egyes szövegközlésekben, a rímet gyengítően, „voi”¹²) Csak itt és most válik egyértelművé, hogy az önkínzó önellentmondások, a belső konfliktusok kimondása, kikiáltása, kizokogása – mind megannyi könyörgés volt Laurához.

Jegyzetek

1. Francesco Petrarca: *Le Rime*, Salani, Firenze, 1976. 181. o.
2. Francesco Petrarca *Daloskönyve*, szerk. Kardos Tibor, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1967. 192. o.
3. Petrarcha Ferenc: *A jó szerencsének és a szerencsétlenségnek orvosságairól*, Lazi Kiadó, Székely László fordítása, Szeged, 2015. 170–175. o.
Marco Ariani: *Petrarca, Salerno Editrice, Roma, 1999. 154. o.*
4. Francesco Petrarca: *Kétségeim titkos küzdelme*, Lázár István Dávid fordítása, Lazi Bt., Szeged, 1999. 8., 128–130. o.
5. Mario Santagata: *L'amoroso pensiero. Petrarca e il romanzo di Laura*, Mondadori, Milano, 2015. 4. o.
6. Szabics Imre: *A trubadúrok költészete*, Balassi Kiadó, Budapest, 1995. 59. o.
Vö. Angelo Pagano: *La scuola poetica siciliana*. Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely, 2007. 14–15. o.
Santagata, 4., 6. o.
7. Vittorio Alfieri: *Versek – Rime*, Simon Gyula fordítása, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2007. 108–109. o.

- Vittorio Alfieri: Saul – Második Brutus (kétnyelvű kiadvány), Juhos Loránd fordítása, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2002. 38–39. o.
8. Francesco Petrarca: Canzoniere, a cura di Paola Vecchi Galli, Rizzoli, Milano, 2012. 547. o.
9. Madarász Imre: Az olasz irodalom története, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1993. 20–25. o.
Madarász Imre: „Költők legmagasabbja”. Dante-tanulmányok, Hungarovox Kiadó, Budapest, 2001. 11–21. o.
Enrico Malato: Dante, Salerno Editrice, Roma, 1999. 87–93. o.
Vö. Szabó Tibor: Dante életbölcsélete, Hungarovox Kiadó, Budapest, 2008. 13–22. o.
10. Francesco Petrarca Daloskönyve, Sárközi György fordítása, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1957. 67. o.
11. Sztanó László: Taljánok, olaszok, digók. A nemzeti sztereotípiák fogságában. Corvina Kiadó, Budapest, 2014. 481–483. o.
Madarász Imre: Klasszikus kapcsolatok. Összehasonlító italianisztika. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2015. 91–112. o.
12. Francesco Petrarca: Canzoniere, a cura di Piero Cudini, Garzanti, Milano, 1992. 195. o.
Petrarca, 2012. 546., 57. o.

Bozó Zsuzsanna

Utazás a Göncölszekéren

Esteledett, mire a városba ért. András sietős léptekkel haladt, mint aki tilosban jár, sötét titkok nyomják a lelkét. Benyitott az oly szeretett, most mégis idegen házba. Minden úgy volt, ahogy azon a napon hagyta. Mintha ezer évvel ezelőtt történt volna.

Pedig csak öt év telt el azóta, hogy ebben a házban megkérte Emma kezét. Boldogok voltak, mint még soha. Ültek a kandalló előtt, s a lány elmesélte, hogyan képzei a közös jövőt. Ház, gyerekek, hatalmas kert, no és természetesen kutya, macska. A férfi nem is igazán figyelt a szavaira, csak gyönyörködött Emmában. Mosolyában, mozdulataiban, hangjában. Varázslatos volt minden. Kint hullt a hó, fehér köntöst öltött a világ, s ők ketten bent üldögéltek a duruzsoló tűz mellett.

Esküvőjüket a következő tavaszon a lány szüleinek kertjében tartották. Ez is Emma álma volt, a kerti esküvő. A vendégek színes ruhái, mint megannyi tarka virág. András, amikor először pillantotta meg Emmát hófehér menyasszonyi ruhájában, úgy érezte, a legértékesebb ajándékot kapta az élettől. Nézte a lányt, s hirtelen félelem fogta el. Vajon megérdemli ő ezt a boldogságot? Nem találta meg majd könnyűnek azon a mérlegen, amin Emma az igazi férfit, a szerelmet méri? Aztán a lány felemelte fejét, rámosolygott, s ez a mosoly elsöpört minden bizonytalanságot. Ők ketten összetartoznak. Örökké.

Amikor az eskü szavait mondták, felragyogott a nap, aranyba vonta a menyasszonyt, madarak trilláztak a szertartás alatt.

S ő, amikor először mondta ki a szót, hogy „feleségem”, méterekkel lebegett a föld felett. Micsoda öröm és büszkeség volt azt a szót kiejteni!

Pár héttel később a városban sétáltak a csillagfényes ég alatt. A férfi hirtelen Emma felé fordult, s megkérdezte, elutazna-e vele a Göncölszekéren valahová. A lány nevetett, s csak annyit kérdezett:

- Mikor indulunk?
- Holnap reggel – válaszolta.

Igen. Emma nem azt válaszolta, hogy nem is lehet a Göncölön utazni, vagy, hogy ne beszéljen butaságokat. Nem, Emma csak annyit kérdezett, hogy mikor indulnak. Nem keresett ellenérveket. Egyszerűen hitt a dolgokban. S a hite átsegítette mindenben.

András egész éjszaka dolgozott, öntapadós tapétából kivágta, hogy Göncölszekér, s ráragasztotta az autóra.

Másnap reggel útnak indultak. Végig sem gondolták, mit cselekszenek, nem volt útiterv, azt sem tudták, hol hajtják álomra fejüket. Fiatalok voltak, szerelmesek, s hittek abban, hogy a világ tele van csodákkal.

Beutazták az országot. Meseszép helyeken jártak. Lillafüreden csónakáztak, Tapolcán fürödtek, Miskolcon villamosra ültek s eljátszották, hogy az előző században élnek, s előkelő családok gyermekei. Szombathelyen elvarázsolta őket a romkert, Pannonhalmán megilletődve lépkedtek az apátság területén. Pécsen a lakatfal előtt újra örök hűséget esküdtek egymásnak, s Siklóson a várban beálltak a viaszfigurák közé. Mennyit nevettek! Két hétig utaztak a Göncölön. Most már tudja, élete legjobb döntése volt ez az út.

Karácsonykor Emma apró, rózsaszín cipőcskéket tett a fa alá. András majd elolvadt a boldogságtól. Ettől a perctől kezdve a széltől is óvta az asszonyt.

Egyik reggel Emma rosszul érezte magát. András, mint valami eszelős rohant vele a kórházba. A feleségem ... mentsék meg ... – csak ennyit tudott mondani, s az eléje siető orvos karjába helyezte Emmát. Az asszony még megszorította a kezét, s halkán suttozta: Nem lesz semmi baj.

A februári szél végigsöpört a városon, havat hozott magával. A világ újból fehérbe burkolózott, most azonban hideg, riasztó volt ez a fehérség. Az utak járhatatlanná váltak, helyenként derékmagasságú torlaszokat emelt a szél.

András üveges szemmel nézte a koporsót, amibe bezárták az egész életét. Feleséget s soha meg nem ismert gyermeket temetett. Torkát jeges kéz markolta, úgy érezte megfullad. Kiáltani, zokogni szeretett volna. Nem, nem szabad a földbe tenni azt a koporsót. Emma fél a sötétől. Emberek! Hát itt mindenki megbolondult? Nem lehet az, hogy tétlenül nézzük, ahogy betemetünk valakit a föld alá. Nem, nem lehet. Mint az űzött vadnak, járt a tekintete, úgy érezte, nem bírja elviselni ezt a fájdalmat.

A szertartás végén az idős plébános, aki gyermekkora óta ismerte Emmát és Andrást, odalépett a férfihoz. Megszorította András kezét, s csak ennyit mondott: „A feleséged odafentről vigyáz reád. Mindig veled lesz. A szívedben örökké él.”

András még aznap elhagyta az országot. Nem tudott azon a helyen élni, ahol minden Emmára és a boldogságára emlékeztette.

Most tért vissza először. Öt év után érzett magában annyi bátorságot, hogy szembenézzen emlékeivel. Ma az Emma Alapítvány segítségével megnyílt egy ház, ahol az életből távozni készülő utolsó heteiket, napjaikat tölthetik. Emberhez méltó környezetben, szeretetben, megértésben, elfogadásban.

Egy ház, ahol az itt maradóknak is segítenek. Hittel, emberséggel, szeretettel. András az Emma Alapítványon dolgozott az elmúlt években.

Felvette az asztalról Emma fényképét. Magához szorította. Ennyi év után már tudott sírni is.

Száraz Pál

Amikor a férfi sír...

Halló! Te vagy, mama? ... Igen, itt Angéla... Mit mondasz? Hogy nem ismerted meg a hangomat?... Nem, semmi sem történt... azaz, hogy mégis... Majd elmondom. Hát tényleg megváltozott a hangom? Kérlek, ne ijedj meg,... nincs semmi bajom, jól vagyok... igazán... a te fantáziád mindjárt dolgozni kezd. Szinte látom aggodalmaskodó arcodat és a kezedet, amint remegve fogja a telefonkagylót. És mégis tudom, erős leszel, amikor támogatásra és vigasztalásra szorulok... Kérlek, mamikám, ne vágj a szavamba, hallgass meg nyugodtan... Óh, nem is tudom, hogy kezdjem el... Mama, ma délelőtt kölcsönös kimagyarázkodások után elhatároztuk Viktorral, hogy elválunk...

*

Hogy ez lehetetlen? Meg kell értened, hogy azért folyamodtam ehhez az utolsó megoldáshoz, mert a többi próbálkozás már mind csődöt mondott. Eddig nem volt bátorságom bevallani neked házasságunk elromlását, de azt hiszem, te azért észrevetted, hogy köztem és Viktor között már nincs meg a teljes harmónia. Ez már a lakodalmunk után fél évvel kezdődött, mikor Viktor bevonult két évre katonának, s akkor azt mondtam: Ilyen az élet, megalkuvónak és türelmesnek kell lenni. Makacsul belekapaszkodtam abba a gondolatba, hogy elszakadásunk mindkettőnk javára válik majd. Hogy megtanuljuk egymást jobban szeretni. Viktor visszatérése után folytatta régi életét. Semmi sem változott, és én újra túrtem, néha tiltakoztam, aztán végleg elkeseredtem...

*

Nem, most már nem veszem szívemre a dolgot... azt mondd, a hangom remeg... Dehogyan, csak a vonal rossz... Elmúlt már az az idő, amikor én Viktor miatt sírtam...

*

Gondolkozzam? De hiszen már hét éve gondolkozom... Igen... igen. Te úgy beszélsz, ahogy a gondos jó anyák ilyen esetben szoktak, csak ezt a szót ne mondanád: tűrni! Tudod mit jelent ez a szó? Azt, hogy szó nélkül hagyjam, amikor a férjem levelet rejt el előlem a fiókjába, vagy megjelenésemre hirtelen leteszi a telefont. És tegyek úgy, mintha semmit sem látnék, amikor jelentősen int valamelyik barátnőmnek. Tűrni: ez annyit jelent, mint egyedül virrasztani éjjel, álmatlanul lesni az órák múlását, fülelni minden neszre, megremegni, amikor megfordul a kulcs a zárban. Gyorsan bebújni a paplan alá, hogy ne halljam a zavart, álnok huzugságot és ne érezzem meg az idegen parfümöt...

Hogy most szenvedek-e? Nem. Cseppet sem. És nem is sírok...

Várj egy pillanatig, hozom a papír zsebkendőmet... Halló! Hogy mégis csak sírok... Hát igen, de ezek nem a fájdalom, hanem a lázadás, a felháborodás könnyei...

Azt kérdezed, tulajdonképpen mi robbantotta ki az elhatározásomat? Semmi különös. Egyszerűen megelégteltem a Viktorral való életet. Inkább élek egyedül, mint kettesben vele. Ezt minden indulat nélkül, egész nyugodtan megmondtam ma reggel Viktornak. Nagyon meglepődött. Összeráncolta a homlokát, maga elé meredt, és mintha a szája megremegett volna. Aztán hosszan beszélgettünk. Bejelentettem, hogy elhatározásom megmásíthatatlan. Végül megegyeztünk abban, hogy legjobb, ha elválunk. Holnap elutazom Párkányba, beköltözöm az ottani öreg házunkba.

*

Igazad van, Viktor nagyon tevékeny férfi. Szorgalmas, ambiciózus, vannak kiváló tulajdonságai. Ezt nem tagadom. De van egyéb oldala is... Nem, nem visszakozom! Holnap elutazom.

*

Persze, fájni fog elmenni... a lakásból. Rosszul értetted, én csak a lakásról beszélek. Puha volt, kedves, hangulatos. Mennyire szerettem az ebédlőben a mennyezetig felnyúló bútorokat, a kis zöld vázát, amelyben tavasszal mindig gyöngyvirágok illatoztak...

Tudom, ezeket is elvihetném magammal, de hát a régi házban nincs olyan meghitt rész, ahová a bútorok illenének... Emlékszem, hányszor ültünk a régi, boldog időkben a nappali foteljaiban... Eh, hagyjuk, én csak fecsegek, fecsegek, pedig mennyi elvégzendőm van még. Mielőtt kimegyek a vonathoz, felszaladok hozzád elbúcsúzni. De addig is, alighanem még ma este újra felhívlak...

*

Halló! Itt Angéla! Jelentkezem, ahogy ígértem. Hogy honnan telefonálok, mert olyan távolinak, gyengének hallod a hangom? Innen... Újvárból, de magam is úgy érzem, mintha nagyon messziről érkeztem volna vissza. Hogy is mondjam csak el... anya, én nem utazom el holnap Párkányba. Itt maradok Viktor mellett...

*

Úgy történt, hogy Viktor délben hazajött, és együtt ebédeltünk. Megviseltnek, szomorúnak látszott. Ebéd végén Viktor szó nélkül felkelt, és a szobájába ment, én pedig megkezdtem a csomagolást, mindenünk kettéosztását. Hét évig minden a kettőnké volt és most elosztani: ez az övé lesz, ez az enyém... mondhatom minduntalan összeszorult a szívem... Később behívtam Viktort, megmutattam, mit végeztem. Nagyon levertnek látszott, és amikor azt mondtam, hogy a válásnak kellemetlen oldalai is vannak, halkán csak annyit mondott: „Ehhez tulajdonképpen nincs is szükség rám.” Indult kifelé a szobából. De én visszahívtam, és

figyelmeztettem, hogy még a szekrények tartalmát is el kell osztanunk, és jobb, ha ő is jelen van. Legyintett a kezével, de ott maradt. Kinyitottam az egyik szekrényt, és kivettem egy hosszúkás dobozt. Tudtam, mi van a dobozban, és felindulásomban kiejtettem a kezemből. Mind a ketten egyszerre hajoltunk le érte. Éreztem, hogy lehulló hajfürtjeim érintik az arcát... Aztán letérdeltünk, hogy a szőnyegen szétszóródott apróságokat összeszedjük. Egy kis fehér kabátka – emlékszel, te készítetted a mi kislányunknak... Aztán horgolt cipőcskék, kékszalagos kis ruhák, csipkés terítők. A nagy csendben hallani véltem szívünk dobogását, és kezünk szinte önkéntelenül összefonódott...

Egymásra néztünk. Viktor szeme úgy égett, mint két parázs, - a tüzes pillantásoktól megremegtem. Gépiesen forgattam reszkető kezemben a kis ingecskét, amelyet a keresztelőjekor viselt a mi alig fél évet élt kisgyermekünk.

– Emlékszel – suttogta Viktor –, néha felhúzta kis arcoskáját, mint te, amikor valamint elcsodálkozol...

– Emlékszem – mondtam –, és arra is, hogy sokan mondták, mennyire hasonlít rád...

Viktor szeme még fényesebb lett. Könnyek tették csillogóbbá. Óh, anyukám, ismered azt az érzést, ami a nőt elfogja, ha látja, hogy egy férfi sír...

– Mi lesz velünk? – kérdezte halkán.

Hirtelen elhagyott az önbizalmam. Olyan nagyon elhagyatottnak éreztem magamat, hiszen a gyermekem után most már a férjemet is elvesztettem. Zokogni kezdtem, Viktor megfogta a kezemet, átölelt, könnyeink egymásba folytak. Most már tudtam, hogy a sors másként határozott életemről, mint én ma reggel. Elvesztett kislányunk, akit annyira vártunk és annyira szerettünk, most másodszor köt össze bennünket, de most már örökre.

Mit kérdezel, mama?... Hogy mi ez a zaj?... Semmi, csak az ajtó csikordult meg. Viktor jött haza. Itt van mellettem, hallod, köszönt téged... Te pedig szólj hozzánk úgy, mint akkor, amikor még fiatal házaspár voltunk: hogy vagytok, drága gyermekeim? Ma ugyanúgy tele vagyunk reménységgel és egymás iránti szeretettel, mint akkor... Mit mondasz? ... Semmi, mama... csak egy csóknak alig hallható csattanása...

Farkas Gábor

Minden én

Álmatlanságod,
útvesztőid, a kétség
amikor gyomrodba rándul.

Az alvó fény
ahogy benned szilárdul –

minden én vagyok,
és némi tisztázatlan
sötét űrt hagyok.

Bájosló

Holdszín hangod takaró,
álmos csendet akaró.
Bársony csípőd eleven,
álmot látó szerelem.

Tóban mint ég, aranyán
társat lel most a magány.
Nádsor, hullám, tükör-ég,
osztatlan, mégsem elég.

Parton zengő aranyág,
alvó testek a tanyák.
Most mindent elfed a szó,
szívet, lelket takaró.

Átmenet

Lecsendesült az őszi nyár, megint egy
évnék szaggatom utolsó napjait.
Megint morzsolom a fohászt, a `mindegy`,
a `majd`, a `hátha`, a `talán` és az `itt`

könnyörtelen vádhalmozát. Őszi nyár,
húsz fok, enyhe légáramlat a folyó
felől. És gyengülni kezd a láthatár,
gyengülni a tett, és fáradni a szó.

Nehézkedem. Csak lassan, óvatosan –
őszi nyárból a téli őszbe. Ez olyan,
mint egy hétvégi ébredés: kései.

A láthatár fodrozódó szélei
léket ütnek a tájban. És egymásra
torlódik a sok `majd`, `mindegy` és `hátha`.

Így lesz a vers

Lopjad magad a kövek mélyébe,
hadd dübörögjön a szélcsend,
hogy felemeljen a szókép,
és beleverjen a versbe –

meghúzzhatod magad rímjeidben,
szóparavánok mögül leshetsz,
leplezd a kint jól festett képekben,
így lesz a vers aranyból ketrec.

Így lesz a vanból
főlényes nincsen,
Semmivé emelkedő
reszkető Minden.

Sz. Tóth Gyula

Tanári notesz 11.

(Kézirat – részlet)

Szőlőnyugalom. Nézd az Időképet – javasolja lendületesen Mari. Időszerű, permetezésre készülök, de felhős, esős napokban van részünk. Rohamosan növekszik a szőlő, nyúlik a vékonyka vessző, a termés apró jelei, szőlőmagzatok hintáznak rajta. A teremtés biztatása ez, a kihordás nehezebb lesz, augusztusban dől el, milyen a beérés. Addig gondolni és reménykedni, ez a mi dolgunk. De már most jön a baj, a Kőszeg-hegységben, a Ság-hegyen odalett az idei termés... leütötte a jég. Szomorúság a szőlőben. A kötözés is aktuális, szeretem csinálni, egyedül vagyok a növényel a csöndben. Esőszünetben nekilátok, jobb, ha feszül a szőlőszál, ha tapad a dróthoz, ellenáll az újabb esőhullámnak, szép rendben sorakoznak majd a levelek. Biztató pillanatban bekeverek, talán szerencsém lesz. Bár megesett már olyan, hogy a permetezés végén nekieredt, és dacolva a természettel, esőállta után újra lepermeteztem. Szeretem ezt is. Kiválasztom a védőszert, eltervezem az adagolást, a keverést. A két sor szőlőhöz, a kábé 100 tőkéhez nem kell sok anyag, de utána még a fák, a bokrok, a zöld borostyán is megköveteli a maga adagját. Bordói lét, ezt ajánlotta a szekszárdi szőlész-borász, Klézli Feri, a kéneset, lisztharmat és peronoszpóra ellen, még egy kis tasakot beleszórok az atkákra is gondolva. Mindenki megkapja a magáét. Többfajta étkekszőlőnk van, ha jó a termés, jut belőle bőven. Ebből bort nem készítünk. És ha a szőlőmunkás inna egyet, ott van neki a csopaki olaszrizling, amit Seres Zoli hoz, a hegymagasi rizling Kisséktől, s hogy ne fogyjunk ki a jóból, időnként Török Nándi szállít a somlóhegyi barátjából, és persze a hűséges szekszárdi vörös, a Klézli-féle – barátok bora. Halkan sziszeg a permetezőgép szelepe, hull a lé. Rend van, nyugalom és szépség, ahogy Hamvas Béla írja a *Bor filozófiája* című örökbecsű könyvében. Gyakran hivatkozik rá Ködöböcz Gábor, amikor a szőlő és borkultúrát dicséri az *Agria* tavaszi számában. „Tokaj-Hegyalja az irodalom tükrében”, de nemcsak a vidék boráról szól, általában a borlegenda, a borkultusz, a bordicséret és a bormisztérium van együtt. A bor, a borívás mellett én a szőlőközeliséget, a művelést is a rítushoz sorolom a szellemi világba vezető úton. Noha még a zsenge szálak között, az apró szőlőmagzatok társaságában történik mindez, együtt vagyunk. És átérezzük a hamvasi pihetető nyugtatást: „Végül is ketten maradnak: Isten és a bor”.

Lisztóczy László

Dialektika

Barátaimnak és ellenségeimnek
egyaránt hálával tartozom.
Az előbbieknél köszönhetem,
hogy viszonylagos nyugalomban éltem,
hogy hitem és önbizalmam
soha meg nem fogyatkozott.
Az utóbbiaknak,
hogy kezem ökölbe szorítva,
mindig többre és jobbra törtem,
hogy naponta újjászülettem,
hogy hiányt soha nem szenvedtem
eszmékben, célokban, tettekben.
Isten művét, a teremtés rendjét
csodáltam meg ebben is.
S boldog voltam, mint Sziszüphosz,
amikor fölnevezett a csúcsra,
és nekifeszült a sziklának.

Békák a Bányató partján

Szülőfalum fölött, a Mátra déli lankáján,
ember nem lakta, puszta tájon
egy bővizű, mély tó található,
oly kicsi, hogy kútnak is beillenek.
A helybeliek Bányatónak nevezik.
A tó mellett zárt kört alkotva,
háborítatlan nyugalomban
sütkéreznek a békák.
Ha nagy néha arra vetődtem,
közeledtemkor sorban a vízbe ugrottak,
csobbanásukkal egyenlő pillanatokra
szeletelve a végtelen időt.

Ha egyszerre észlelték a veszélyt,
miért nem egyszerre ugrottak a mélybe?
Mi szabta meg, hogy ki ugrik elsőként?
Honnan tudták, mennyi időre van szükség,
hogy elkerüljék az összeütközést?
A rendteremtés képessége velük született,
vagy évszázadok tapasztalatai formálták?
Miféle titokzatos Rend őrökdi a föld fölött?
És miért borítja föl a természet tökéletes,
élni segítő rendjét az ember?

Ködöböcz Gábor

„Fény és öröklét a szolgálat”

Köszönő és megköszöntő sorok

dr. Lisztóczky László 75. születésnapjára

Az irodalom és a ránk bízott tanítványok szeretetében azonosulva az Eszterházy Károly Főiskolán 18 éven át lehettem a mai ünnepelt tanszéki kollégája, asztalszomszédja és barátja. Az oktató és tudományos munkáját lehetőségként, felelősségként és kötelességként megélő, nagy hivatástudattal megáldott, roppant felkészült, mindenkori hallgatói által szeretett és tisztelt tanárembernek ismertem meg Lisztóczky Lászlót.

Amit az erdélyi kultúrhistoria égtartó embereként számon tartott néhai Márton Áron püspök vallott („Non recuso laborem” – Nem vetem meg a munkát), azt Lisztóczky László tanár úr is mindig életelvének és napi gyakorlatának tekintette. Ennek szellemében sohasem futamodott meg a munkától, mindvégig szeretetteljes elkötelezettséggel, szubjektív hitelességgel, hittel és alázattal tette a dolgát. S ha 2005-től tanárként már nem is, de irodalomtörténészként, szerkesztőként, irodalomszervezőként és a Dsida Jenő Baráti Kör alapító elnökeként lankadatlanul teszi mind a mai napig. És - mivel elvégeznivaló akad bőven - ne szabjunk határt a Gondviselésnek, maradjon ez így még nagyon sokáig!

A Lisztóczky Lászlóval együtt töltött éveket sok-sok közös élmény, megannyi derűs vagy éppenséggel kevésbé derűs emberi pillanat teszi emlékezetessé. A baráti hangú beszélgetéseken túl jó szívvel gondolok vissza olyan lélekiemelő, szívetlelket melengető alkalmakra, mint a fejlődő- és asztalifoci-bajnokság a Honfoglalás utca 21-ben, a Laci 60. születésnapjára rendezett ünnepség az MMK-ban, az általa szerkesztett antológiasorozat apropóján szervezett műhelybeszélgetés a Szabó testvérek (Zsolt és Bojta) jelenlétében, második önálló kötetem (*Értékvilág és formarend*) bemutatója a Kálvin Házban, ahol Laci fölöttébb megbecsülő módon, már-már szüleimet megríkatva méltatta az érdemeimet, közös kassai kirándulásunkra, amikor ő volt a sofőr, az idegenvezető, a gurman, a szóvivő, a gasztronómiai és kulturális szakértő egy személyben. Úgy rémlik, hogy a Szent Erzsébet székesegyház és a Márai-ház útba ejtése közben Kassa főutcáján mindig 'újabb és újabb' antikváriumra és könyvesboltra bukkantunk. És valahányszor elhaladtunk előtte – lévén szó ugyanarról az objektumról –, rendre be is tértünk, boldog izgalmossal kutatva a kedvükre való könyvritkaságok után. És láss csodát: kultúraéhségünket minden alkalommal csillapítani tudtuk, szépen hízott az aktatáska. Az egyik vendéglőben finom tót levesre, jóízű knédlire és egy-két pohár sörre is futotta. A magyar szó ugyan nem mindig talált, de elboldogultunk, és jól éreztük

magunkat. Az intenzív jelenlét örömet nyújtó, élménydús kassai kirándulásért mindmáig hálás vagyok Lacinak.

Lisztóczky László, az egykori debreceni diák – pár éves kalocsai kitérő után – Egerben lett otthonra. Még pontosabban – jelen sorok írójához hasonlóan – igazi otthonra lett Egerben. Abban a térterápiának sem utolsó ékszerdobozban, ahol az etalonként tisztelt Gárdonyi Géza, Bródy Sándor, Kálnoky László és Utassy József nyomán napjainkban elsősorban Serfőző Simon és Anga Mária legjobb hagyományokhoz méltó műveiben eszmélhetünk magunkra.

Lisztóczky László szoros egri kötődését, a várost szolgáló önzetlen tenniakarását az általa szerkesztett antológiák (*Végeknek tüköri – Versek Egerről*, 1999); *Cseppjeiben hősök vére forr – Versek az egri borról*, 2000) mellett a közelmúltban megjelent ragyogó, sokaknak tetsző tanulmánykötete (*A múltó idő mérlegén. Kuriózumok Eger irodalmi örökségéből*, 2014) is fényesen bizonyítja. És minő örömteli fejlemény: az utóbbi időben figyelemre méltó költői erényeket csillogtató Lisztóczky László újabban az általam jegyzett *Agria* lapjain is szívesen publikál. Újfent bizonyítandó, hogy az azonos szellemi vércsoportba tartozó, nemzeti horizontban gondolkodó, közösségi elkötelezettségű emberek között tartósan nincsenek, nem lehetnek egymástól elválasztó falak. „Volt is ezzel egy kevéske munka” – jegyezte meg fülig érő mosollyal egykori közös hallgatónk, jó barátunk, a költő, piarista tanár és örökfogadalmas szerzetes Bozók Ferenc a Dsida Jenő Baráti Kör legutóbbi rendezvényén. És ez nagyon jól van így, ezért is adjunk hálát a Fennvalónak, aki mindenek dacára mégiscsak a tenyerén hordoz minket, és bölcsen igazgatja útjainkat.

A mai ünnepelt számára Eger mellett a másik nagy szerelem Erdély, illetve az erdélyi magyar irodalom. Jóllehet sajtó kánonjában Benedek Elek és kiváltképpen Dsida Jenő abszolút elsőbbséget élvez, szüntelenül a részekből összeálló egészre, a sokféleségből kikerekedő teljességre összpontosítja a figyelmét.

A szerzetesi fegyelmet sem nélkülöző szolgálattevő morálból született meg az a kultúrmissziót teljesítő, nagy ívű és hiánypótló vállalkozás, amely az utóbbi évtizedek talán legnagyobb visszhangot kiváltó antológiasorozatában öltött testet. Az erdélyi magyar költők szakrális verseiből egybeszerkesztett nagy formátumú sorozat hat darabja afféle virtuális lírai regényként olvasható verskatedrális benyomását kelti. Az Istenről, szülőföldről, szerelemről, az emberélet fordulóiról, az erdélyiség misztériumáról és a természetről vallomást tevő verskötetekről a mostani jeles alkalom okán cím szerint is említést kell tennünk: *Isten kezében* (1992); *Hazahív a hűség* (1993); *Arany és kék szavakkal* (1994); *A megmérő idő* (1996); *Versekben tündöklő Erdély*, (1996); *Hegyek, fák, füvek* (1998).

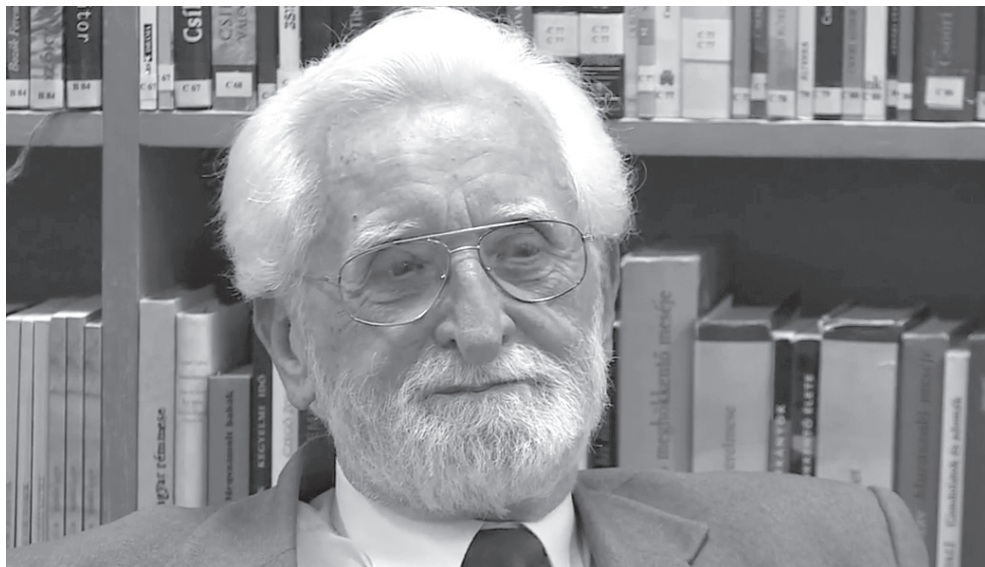
A biztos kézzel komponált kötetekben magasságszférák és mélységperspektívák váltogatják egymást, s teszik misztériumszinten élményszerűvé a befogadás folyamatát. S miközben a szerkesztő Lisztóczky László rokonszenves hevülettel, távlatos szemlélet

jegyében vizsgálja a Trianon utáni korszak csillagterképét, az erdélyi magyar líra fejlődés- és természetrajzát is megragadja. Az antológiasorozat minden egyes darabja tanúságtétel és bizonyosság lehet arra, hogy a tisztán zengő nyelv erős vár a szorongattásban, menedék a gondban, oltalom a bajban. Újfént igazolva Kányádi Sándor örökbecsű tanítását: „egyetlen batyunk botunk fegyverünk az anyanyelv”. Hasonlóképpen ide idézve Ady Endre kőbe véshető üzenetét: „a nyelv élet és szentség, sőt istenség”.

A ma 75 éves Lisztóczy László mindenekelőtt az irodalomnak elkötelezett, könyvekben és versekben élő ember. Ugyanakkor a jellegzetesen Dsidára valló életöröm és életszépség megszállotta, az életigenlést, a diadalmas és megtartó életszentséget Adyval hirdető ember.

Méltó és üdvös hát, ha két kedves költőjével köszöntöm Öt, Isten gazdag áldását kérve életére és szolgálatára: „Mindenki szent, ki életet nyer,/ Mindenki fia és mindenki atyja/ S átkozott, ki létjét siratja.// (...) Csak örülni szabad, örülni,/ Ellankadni soha: mindent lebírni,/ Sírni nem szabad, sohse sírni” (*Vezeklő vigadozás zsoltára*). „Orrod-ba édes illatot gyűjts,/ szivedbe békét és mosolygást,/ szemedbe fényt, hogy az utolsó/ napon is tudj örülni folyvást/ s eképpen szólj csak és ne mondj mást:/ köszönöm, hogy tápláltatok,/ hús, alma, búza, lencse, borsó!/ Amint jó volt hozzám a bölcső,/ tudom, hogy jó lesz a koporsó./ Ki most lefekszik, nem kívánta,/ hogy földje legyen, háza, ökre,/ de amit látott, gyönyörű volt/ és véle marad mindörökre./ És övé marad mindörökre” (*Tízparancsolat*).

Kedves Laci, jubileumi születésnapodon szeretettel köszöntelek, kívánok Neked minden szépet és jót, legfőképpen derűt, napfényt és nyugalmat! Isten éltesen sokáig!

Csáky Károly

Könyörgés II.

Én Istenem,
csak egy esélyt
adj még
nékem,
szent nevedet
hadd dicsérjem
úgy mint régen,
aggódó gyermeke
beteg édesanyjának,
ki tisztelője maradt
örökre
Máriának,
fiát sirató
égi anyánknak.

Tudom,
nagy a te irgalmad,
megkegyelmezel
a hozzád folyamodóknak,
s erőt adsz
a szenvedőknek,
kik téged
már megismertek.

Gyónás üzenettel

Bocsáss meg
asszony,
hogy tested
templomába
bűnősként beléptem.

Ó,
hányszor mondtad:
mi ketten
összetartozunk,
testtel és lélekkel
csak eggyé válhatunk.

Most
egyedül
Isten ege alatt
újra teremtem
magamat
meg
szerelmünket;
hiányodból
építem
a reményt.

Tudom,
te velem vagy
e nehéz munkában,
lelked beragyog
minden szegletet,
erőt ad
mulasztásaink
pótlásához.

Mózes nyomában

Atyám,
én láttam
csipkebokrodat
a sivatag
kék ege
alatt.

Igaz,
nem lángolt
már az,
de maradt
a világos-
Ság,
s te így is
jelen voltál.

Mert
a gyökér
örökké él,
és kihajt az ág,
lészen belőle
rózsa meg túske,
hogy leboruljon előtte,
kinek hullik
kintól s örömtől
a könnye;
szemét fordítsa
rejtekező
lángnyelvek felé
bűnös és feloldozott.

Arcom
kitakarom
most
színed előtt,
hadd piruljon,
ha kell
a dőlt vitorla
kormányosa.

Egy gyermek hálát rebeg

Mindenség Ura,
Teremtője
és gondviselő
Atyja
a létezésnek,
köszönöm neked
életem
valamennyi napját.

Köszönöm a szenvedést:
a kudarcot,
a megaláztatást,
a nélkülözést
s a mellőztetést,
mert
bölcsebbé
tettek
ezek.

Köszönöm az áldást,
a sikert,
az örömet
meg a vigaszt,
s már tudom,
ezek csak
óvatosságra
inthezik
gyermeked.

Kimondom hát
én is:
e földi bajok,
kínok
és bánatok
öröme válthatók,
ha hisszük,
hogyan
te vagy
az Ige,
mely nálad van,
s a gyökerek
tőled
erednek,
hozzád
vezetnek.

Csatáné Bartha Irénke

Apostoli hittel

(Cs. Varga Istvánnak a 70.-re)

Dicsfényben áll, ki ma téged ünnepel,
s tenger baja közt is hinnie kell,
mit tanítottál: az istenit, a jót, a szépet,
megőrizni az utánunk jövőknek.

És építeni templomot, várat, iskolát,
ahogy rakni segíted példáddal falát,
s meghallani a lélek félrevert harangszavát.

Gyújtatlan gyulladni hited szerint,
ha szorongat az élet, nem lehet veszendő
az ige, a tett, mert aki bátor,
a romokon is építhet jövőt...

Hirdeted az apostoli szót hévvel, hittel,
teli torokból, hogy süket
fülekhez is jusson el,
nem tessék-lássék mímeléssel.

Minden szent szenvedésből
részed kivetted,
gyarlóságaink fölé biztatón
koszorút emelsz hitünkre.

Diadalt ül most a szeretet szivárványa,
annyi fénytelen nap után állj alája,
ha Isten lábnyomát megtaláltad,
hidd el semmi sem volt hiába...!

Babus Antal

A hetvenéves Cs. Varga István köszöntése, aki nem melleleg russzista is

*Kedves Pista! Kedves Marika, családtagok, polgármester urak, fertálymester urak,
kedves barátaim!*

Igen ritkán fordul elő, hogy napra pontosan meg tudjuk mondani, mikortól ismerjük barátainkat. Cs. Varga István esetében abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy egészen pontosan tudom, mikor láttam őt először: 1978. április 18-án este. Érettségire készülő diákként, a közöttünk ülő Pozder Péter tanár úr közbenjárására abban a kegyben részesültem, hogy kimenőt kaptam a „Tókából” – ugye nem kell lábjegyzetet fűznöm ehhez a legendás névhez, ugye mindenki tudja, hogy a Petőfi Sándor Kollégiumról van szó –, és elmehettem a Ho Si Minh Tanárképző főiskola nagy előadótermébe, a Németh László diákköri tanácskozás záró rendezvényére, és láthattam, hallhattam Ella nénit, Németh László özvegyét, az est fővendégét. Most is fülembé csengenek a szavai, de nem csak őrá emlékszem. Az előadói asztalnál érzelemtől fűtötten, szenvedélyesen, magával ragadóan beszélt egy hollófekete hajú, fiatal tanár. Szép szavai nemcsak engem, a tejfölös szájú diákot fogtak meg, hanem az előadói asztalnál ugyancsak helyet foglaló, hatalmas, busa szemöldökű Czine Mihályt, a magyar irodalom vándorapostolát is. A fiatal tanár beszéde után Czine többször is fel-felsőhajtott, és átszellemülten mondogatta, ízlelgette a nevet: Cs. Varga István, Cs. Varga István. Így tudtam meg, hogy ki is a hollófekete hajú, fiatal tanár.

Egy évi hódmezővásárhelyi katonáskodás után 1979 őszén ugyancsak meglepődtem, amikor a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem orosz tanszékének egyik aijtáján láttam újra Cs. Varga István nevét. Ez ő lenne? Most akkor Németh László-kutató, vagy russzista Cs. Varga István, magyar irodalommal foglalkozik, vagy oroszsal? – kérdeztem magamtól. A kérdésre hamar megeltem a választ: mindkettővel. Cs. Varga tanár úr azon kevesek közé tartozott az egyetemen is, és tartozik most is a magyarországi irodalomtörténészek között, akinek sikerült a két területet harmonikusan összekapcsolnia, aki mindkét területet egyformán magas szinten műveli.

Orosz irodalmi kutatásai egy része a magyar irodalomhoz és legkedvesebb írójához, Németh Lászlóhoz kapcsolódnak. Az elsők között volt, aki górcső alá vette az oroszból 10 ezer oldalt fordító Németh László munkásságának orosz vonatkozásait. 1987-es *Tanújelek. Írások Németh Lászlóról* című kötetében önálló

fejezetbe gyűjtötte össze idevágó tanulmányait. Ízelítőnek megemlítek közülük néhányat: *Németh László, az orosz irodalom fordítója*, *Németh László Gogol-képéről*, *Németh László és Tolsztoj, Az asszonyi sors két regénye. Az Anna Karenina és az Iszony*, *Németh László Dosztojevszkij-képéről*, *Dosztojevszkij inspirációk az Emberi színjátékban*, *Dosztojevszkij inspirációk az Iszonyban*, *Németh László Csehov-képéről*.

Tömérdek elfoglaltsága mellett tisztán orosz vonatkozású kutatásokra is futotta az idejéből, erejéből. Másodéves koromban ő tartotta az orosz irodalmi előadásokat Lermontovról, a fiatalon elégett, varázslatos orosz romantikus költőről – természetesen oroszul. Ma is emlékszem, amikor a *Белеет парус одинокий* kezdetű gyönyörű verset elemezte. Nem hiába volt Nádasai Alfonz, Kodály gyónatója, a legendásan szigorú bencés szerzetes Cs. Varga István oroszstanára a győri bencés gimnáziumban, Cs. Varga tanár úr kiváló orosz-szakkal tartotta előadásait. Ez azonban csak amolyan mellékes kitérő volt a számára, mert legfőbb kutatási területe nem Lermontov, és nem a 19. századi romantika volt és maradt, hanem Jeszenyin. Ő írta Jeszenyinről, a huszadik század legnagyobb orosz és legoroszabb költőjéről az első magyar nyelvű könyvet. A *Jeszenyin világa* 1986-ban jelent meg. E remek életrajz és pályakép előtanulmányának tekinthetjük az 1981-ben napvilágot látott *Találkozások Jeszenyinnel* című kötetet, amelyben kortársai emlékeznek Jeszenyinre. Nemcsak a válogatás és az utószó Cs. Varga István munkája, hanem a fordításból is kivette részét. 2004-ben *Folyóba hulló égi kék* címmel tanulmánykötetet szerkesztett Jeszenyin költészetéről, hat magyar kutató elemzi a költő életművét. Nyugodtan kijelenthetjük, hogy ma Magyarországon Cs. Varga István az első számú Jeszenyin-kutató.

Másodéven bekerültem az orosz irodalmi szemináriumába is, és hamar kiderült, hogy mindkettőnknek vannak „egri” kötődései. Attól kezdve figyelt rám, most is hálás vagyok neki, hogy amikor a *Napjainkat* szerkesztette, rendszeresen megjelentette orosz és magyar vonatkozású cikkeimet, kritikáimat, hogy elindított az irodalomtörténeti pályán. Azóta barátokká öregedtünk, és kedves Pista, nagy öröm és nagy megtiszteltetés számomra, hogy itt lehetek a születésnapodon Téged köszöntők között.

És ha már orosz vonatkozású munkásságod méltatására kaptam felkérést, engeddd meg, hogy befejezésül pravoszláv egyházi nyelvi fordulattal is kifejezzem jókívánságaimat:

Мир и Божие благоволение да будет с Тобой. Многая лета!

Isten éltesen sokáig Tanár Úr, isten éltesen sokáig kedves Pista!

(Elhangzott 2016. február 12-én Egerben, a Polgármesteri Hivatal dísztermében.)

Ruskó Veronika

Thümosz

Önkívület ádáz árnyéka
csapongva a mélység
örvényéből hullámverést kelt.
Alatta állva, szitokszavak hevében
Angyal segíts.

Érik a csend, duzzad
enyészve füstölög.
Félelemmel itattok át megcsonkított
lelkek. Néma, fekete mélység, fertőz,
Angyal segíts.

Nem láttok, én tanultam
látni. Testemet éltető nedv
méreggel szennyezett foltját oldani,
a fertőzést gyógyítani, kiáltok feléd,
Angyal segíts.

Baán Tibor

Parafrázis

– *Ruskó Veronika: Thümosz című versére* –

Az éjszakát cipeli belül
cipeli nyögve mint a vak
Őrületében süket
Imádkozz érte Angyal!

Ne engedd Értelem
– utolsó állomás – önmaga
ösködébe hullni
Imádkozz érte Angyal!

Kínáld meg szellemed
megváltó italával Őt
hogy pokolba tévedt lelke
visszataláljon a Fénybe

Árassza el a Tiszta Magasság
Hegycsúcsok józan érve
A Függvényeken Túli Szerelem
Angyal imádkozz érte!

A kozmikus rend sérthetetlen
Nem botlik a szénatomok tánca
Csillagokat ejtek a mélybe
Angyal imádkozz érte!

Bertha Zoltán

Tari István József Attila-díjára

Hagyomány és modernség, közéletiség és avantgárd különösen szuggesztív lírai szintézisét megteremtő költészetéért, megrendítően hiteles tényirodalmi munkásságáért, a délvidéki magyarság megmaradását szolgáló kultúraszervezői és szerkesztői tevékenységéért kapott a költő, író, szerkesztő Tari István idén József Attila-díjat.

Az Óbecsén élő Tari István a vajdasági, délvidéki magyar és az egyetemes magyar irodalom egyik legmarkánsabb jelensége: költői, próza- és esszéírói, publicisztikai, irodalomszervezői, szerkesztői (mondhatni: mindenesi vagy egyszemélyi intézményi) munkássága kivételes jelentőségű. Lírai beszédmódokat és esztétikai hatásminőségeket, nemzedékeket, irányzatokat, régiókat, intézményteremtő törekvéseket összekötő és átívelő tevékenysége példaértékű. Művészi és erkölcsi helytállása nemkülönben: a délszláv háború idején életének veszélyeztetésével szegült szembe a magyarság további sorvasztását célzó gyilkos idegen (a magyarokat szolgálóként feláldozni mindenkor kész) hatalmi diktátumokkal. A kényszorsorozások parancsait megtagadva és halálos veszedelmeket kerülgető katonaszökevényként menekülve, bujdosva. Amikor a külső terror a magyart akár a másik ártatlan magyar megölésére is kényszeríthette – más népek véres viszálykodásába önkényesen belerángatva. (Erről az iszonyatos sorshelyzetről írta meg a költeményét Kiss Benedek *Tari Pista balladája*: „Vagy én, vagy ő. / Internacionális hulla. // Vagy én, vagy ő. / Magyar vagyok, ő is magyar. / Ki süsse el előbb a puskát? / A szemben érces villogás kapar. /.../ Irgalmazz nekünk, / barbár jövő.”) Háború- és erőszakellenes magatartása verseinek elementáris szuggesztivitását, karakteres tartalmi-formai jellegzetességeit, poétikai erőteljességét (a harag, a félelem, a gúny, a tiltakozás ezernyi érzelmi árnyalatát) egyaránt befolyásolja. A korszakjelző Symposion-nemzedékek új hullámának tagjaként az avantgárd és a neoavantgárd modernség szemléletvilágát tudta idővel és fokozatosan különlegesen megragadó jelentéstelítettséggel átítatni a sorsos nemzetfelfogás, a tragikus-groteszk létábrázolás, a keserű-fájdalmas igazmondás jegyében. Lírai szabadság- és igazságbeszédének, megmaradásáhító katartikus sorsbeszédének korszerű tónusai így vegyülnek a tradicionálisan egészséges és természetes közösségi önérzet, a morális nemzettudat identitásteremtő erejével. Szabadverseinek ironikus-abszurd látomásai és megnevező víziói a „fegyvertánc”, a „szabadrablás”, a pusztítás vagy éppen a létrontó önelveszejtés (az „elmulatott jövő”, az „abbamaradt szülőföld”) roncsársadalmi és egzisztenciális deformációit célozzák és mintázzák, miközben a kivetülő torzképek folytonosan az autentikus élet- és értékmentő

reménységek után kiáltanak – a kétségbeesés méltóságával. („Aki az élet pártján áll, néven nevezi a létrontó, létromboló hatalmakat” – írja erről Hornyik Miklós is.) Intenzív emocionalitás, drámai feszültség izzítja a versek hangulatvilágát, megszenvedett szenvedélyek fűtik atmoszférájukat, s valóságos (olykor egyenesen szociografikus) élmények és gondtapasztalatok kavarnak viharosan a sugárzó expresszivitás művészi közegében.

Számos verseskönyvét összegzi mintegy a *Csurran a csillag* (2008) című – Bella István által – válogatott impozáns verskötet, amelyet Tamás Menyhért így ajánl (a sokoldalú író többi műfajára is utalva): „Tari István Délvidék szellemi őrzője; alkuatlan krónikása – nagy-nagy elszánással járja a fogyatkozó magyar településeket, próbálja a tegnapi s mai tragédiák, nyomukban szétrianó félelmek, traumák okait felfejteni, könnyítésül kibeszélni... *Riport, napló, dokumentummontázs, novella*, s természetesen a vers – mikor melyik műfaj a legalkalmasabb e csonkolt világ szenvedéstörténetének a felmutatására... (...) *Kiadó keresztutak* várják, feszületes árnyak, s ha netalán fel-felrebben a hazát reménylő ima, az üzető üvöltés túlharsogja. Ő pedig teszi, amit tehet: a mélybe szorult, *magát emésztő haza* perlekedésével, perel.” A megtört és szétszagotott hazát a magasban és a mélyben egyaránt hűségesen védő irodalmi műformák pedig tovább is: az elbeszélésig, a tudósításig, a közírásig, a „homokba kapaszkodó” riportszociográfiáig, a hamis és hazug „jugoszláviaiság” bírálatát elvégző (s a mostoha körülményeket mérészen leleplező) valóság- és tényirodalomig, sőt a gyermekköltészetig terjednek, de az önkifejezés irányai és módozatai még a képversig, a vizuális költeményig, a képzőművészetig, a festészetig, a grafikáig – és a dokumentumfilm-rendezésig is eljutnak. Évtizedekig volt a legendás *Képes Ifjúság* újságírója, munkatársa, a rendszerváltás után a délvidéki íróársaság elnökévé s más kulturális szervezetek vezetőjévé is választották, köztük a sok évtizedes magyarkanizsai írótábor szervezőjévé, sőt közpolitikai szerepet is vállalt például Óbecse alpolgármestereként. Szerkesztőbizottsági munkásságával (többedmagával) ő is fémjelzi a megrendítő elszórványosításra és felmorzsolódásra ítélt délvidéki magyarság identitástudatát mégis, mindennek ellenére aktívan fenntartani és erősíteni kívánó *Aracs* című rangos kulturális-közéleti folyóiratot.

A többek között Arany János-díjjal és a Balassi Bálint-emlékarddal kitüntetett Tari István a legméltóbbak között nyerte el most a József Attila-díjat is. És közelről ismerheti őt Eger városa is: az *Agriában* is többször jelentek meg művei, de még néhány évvel ezelőtti jelentős egri elektrografikai kiállítására is jól emlékezhetünk a Kálvin Házban meg a hozzákapcsolt író-olvasó találkozóra – Kődöböcz Gábor vezetésével és bemutató szavaival.

Kedves Pista! Örömmel, szívből gratulálunk, és alkotói pályádon további szép sikereket kívánunk!

Lőrincz P. Gabriella

Előttem út

Várnak rám sebes vizesések
Tengermorajlás és omladozó szikla
Az elvágás itt kering az ereimben
Ilyenkor kinyitom az ablakot
Hogy huzatot kapjak és fájjon a fülem
Vagy magamra zárom az ajtót
És megfulladok
Szobám sarkában kuporogva
Egy marék nyugtató majd segít
Miután kihánytam minden elvágódást
Ökölbe szorított kézzel ragaszkodom az éber jelenlétbe
A józanság száz százalékával
Bizonytalankodom
Itt marasztalom magam
Az összes vanba és nincsbe
Az igenbe és nembe
A másodperc észrevétlen töredékébe
Az ismeretlen tudomány képleteibe
A fán felejtett falevélbe
A fűből fel nem száradt harmatcseppbe
Az elszívott cigaretták füstjébe
Kapaszkodom
Én rettegek az indulástól

Délután

A Halál egy mohás nyirkos padon ült
Kék szemében valami ősi szomorúság bujdosott
Szél cibálta a sárga lombokat
És már vagy három napja szakadatlan esett
Magányos hinták
Éhes kóbor ebek
Minden valamilyen
Leírható számlálható felruházható
Csupasz
Átázott cipőben kabátban
Egyhangú félnégyek között
Örökké éhesen vacogva
Találni egy nyirkos mohás padot
Ahol pihenni lehet

M. Fehérvári Judit

A manipulációk kora, az anómia és a mágusok

Az *anómia* szó valami olyasmit jelent, hogy egy adott társadalomban vagy akár egy mikroközösségben meggyengülnek a közös értékek és normák. Ilyenkor egyes egyének hajlamosak arra, hogy helytelen eszközökkel ériék el azt a számukra megfelelő életminőséget, amelyről úgy vélik, hogy meglepte elengedhetetlen ahhoz, hogy jól érezzék magukat a bőrükben. Ha az anómiát az egyszerűség kedvéért értékvesztettségként definiálom, akkor bizonyos deviáns viselkedésformák előzményeként is felfogható. David Émile Durkheim, a XIX. század végén élő francia szociológus szerint a kollektív tudatnak és a társadalmi értékrendszernek konszenzusban kell lenniük egymással, mert különben növekszik az öngyilkossági hajlam, aminek az oka egyértelműen a társadalom integrációs erejében fennálló zavarokra vezethető vissza. Ez azonban elkerülhető, ha a társas kapcsolatok minden fókán működik egyfajta mechanikus szolidaritás és társadalmi munkamegosztás (*division sociale du travail*).

Nagyjából ugyanezen értékek mentén halad a 20. század ismert amerikai szociológusa, Robert King Merton is. Hogy mindez miért jutott eszembe? Mert a lázadások korát éljük ma is. Kevésbé ötlük az elménkbe, hogy az életet szeretetben is le lehet élni, amihez semmi más nem kell, csak mi magunk: belső hozzáállásainkkal, szavainkkal, tetteinkkel s azok következményeinek teljes felvállalásával. Lehet úgy zárt bilincsek között élni, hogy teljesen szabadnak látszódjon az ember. Ez is egy szerep. A segédé. Így működnek a háromrészes dobozokba zárt, látszólag egyetlen embert részekre fűrészelős varázstrükkök, amelyek csakis a látvány kedvéért jöttek létre, s mindenkor a mágusé a dicsőség. Az illúzió pedig megszedíti azt a közönséget, amelyik tapsol, s rosszabb esetben katarziszérvése is van, s csakis az illúziót létrehozók tudják azt, hogy mennyi veszélye van egy-egy éles helyzetben történő kísérletnek. Noha mindennek megvan a pontos ideje és helye, minden valódi, de mégsem. Milyen a mi életünk? Valódi? Hamis? Varázslat? Ha az, sok vagy kevés a befektetett munka és energia?

Ketrecekbe zár? Tükrök és hálók és füst lengi be? Vagy éppen olyan, amilyen a valóság? A kereszténység azt hirdeti, hogy az a legnagyobb bűn, ha elutasítjuk mások szeretetét. Ahhoz azonban, hogy ezt el tudjunk fogadni, nem árt megfogadni az evangéliumok tanításait, hiszen mindenféle áltatás nélkül előttünk van az élő Ige, amely a költészetben éppen úgy azt hirdeti, mint a Szentírásban is:

„S kell, hogy az Úr áldja, védje,
aki azt énekli: Béke!”

(Babits Mihály: *Zsoltár gyermekhangra*)

S hogy miért írtam itt össze ennyi mindenfélét? Mert hiszem azt, hogy nincs olyan rossz, amelyben ne lenne ott a jó is, ami nem hamis, nem álságos, hanem egyfajta konszenzus, elkötelezettség, amelyre a szeretet nevében mindnyájan képesek vagyunk.

H. Barbócz Ildikó

Galyatetői anziksz

„Régen éreztem ilyen hangulatosan magamat” –jelentette ki az első este a férjem, miután mártóztunk egyet, én úsztam és szaunáztam is. Itt újra találkoztam a homokórával, öt percet töltöttem a forró fenyőillatban, egy fakunyhóban, mely kültéri szaunának hirdeti magát. A finnek is meg lehetnének vele elégedve. A fűről egy előtérbe léphetünk, ahol kényelmes pihenőszékek csalogatnak a szaunázás és a hideg zuhany után, aztán nyithatjuk ki az üvegajtót, mely az öt fekvő- és ülőhelyes kabinba vezet.

A galyatetői hotel 1937-től 1939-ig épült. Máig megőrizte patináját, nemcsak külsejében, messziről is felismerhető mátrai termésköveivel, hanem a belső térben is: a lépcsőfeljáró kovácsoltvas virágaiban, az ajtók rézkilincseiben, a barnára hagyott faburkolatokban, a színes díszekben, a hajóablakokban, a retrónak mondott berendezésben, kis asztalokban az előtérben, a hallban, a fotelokban, melyek puhán ölelnek körül. A korábban élt tervezők még jobban figyelembe vették az átélhető kényelmet, az emberi léptékeket. A guruló zsúrkocsik is a múltat idézik kifényezett fogantyúikkal. Hány és hány örömnép, boldog családi vacsorák tanúi ők a szálloda SZOT-üdülő korából is!

Dicséretes a szállodavezetés hagyománytisztelete, melyet a modernnel kombinálnak. A hajdanvolt világot idézik a hallban kiállított barna fényképek és az egy tablóba összegyűjtött képeslapok is, melyeket megsárgultnak is mondhatnánk, olyan régiiek. Mindenesetre jólesik sétálgatás közben felfedezni a szálloda korabeli arculatát, az integető kezek után nézni, ahogy beáll a busz a főbejárat elé. Az ember önkéntelenül is összehasonlít, s örömmel nyugtázza, ha megtalálta régi helyükön azokat az oszlopokat, azokat a fotelokat, a panorámateraszon azt a helyet, ahonnan Tolnay Klári színművésznő nevet felhőtlenül nyugágyban ülve egy filmforgatás alkalmából (Havasi napsütés, 1941) színésztársa, rendezője felé a behavazott tájban. A filmkockák szinte megelevenednek. Képeslapíráásra, olvasgatásra, internetezésre való kuckók csábítanak rögtön a hotelbe lépve.

A reklámjuk szerint „Magyarország legmagasabban fekvő 4 csillagos szállodája, a XX. század tradícióit megőrző, de vadonatúj köntösbe bújtatott wellness és konferencia hotel, mind a négy évszak élményszállodája. ahol minden új, csak a tiszta levegő a régi”. Ezt a félkör alakú panorámateraszon élvezhetjük a legintenzívebben, körbesétálva rajta vagy egy üdítő mellett üldögélve, széles nyiladékban a keletre magasodó Kékesben gyönyörködve, a szabálytalan zöld dombvidékben, sokat látott matuzsálemi fenyőkkel az előtérben. Este széles, végtelen színpadon itt játszódik a néma villámjáték, égre meredő fekete fakoronák a díszlet. A szálló-

da éppen most ünnepli működésének 75. évfordulóját, svédasztalos vacsora gazdag választékkal, a legutóbbi Megasztár győztesének, Radics Giginék a vérpezsdítő koncertje a bár előtt, utána tűzijátékos születésnap meglepetés. Együtt ünnepelünk a pincérekkel, a konyhásokkal, a kicsik a padlón csúsznak-másznak, egy kislány bömből vigasztalanul, apukák-anyukák rázzák csemetéjüket a karjukon a zene ritmusára, fényképezőgépek villannak. Körbeálljuk az asztalt, mi is énekelünk, majd felsorakozunk a tortaszeletért. Mintha erre az estére egy nagy család lettünk volna.

Másnap reggel szakaszosan esik az eső, mintha meg-meg gondolná magát, a nap is elő-előbújik, igazi szeszélyes hangulat. Bal kézről egészen hosszú és ritkán észlelt széles szivárvány feszül az égre, egyik vége a kékes csúcstól közelíti. Meztláb állok a teraszon, átadom magam az éledő fényeknek, az erőteljes illatnak, melyet fenyőből és esőáztatta földből gyúrt össze a reggeli szél. Akár egy hajón is himbálózhatnék, olyan végtelenség tárul elém, csak a kék szín helyett a zöld megannyi árnyalata tükröződik vissza az ablaküvegen.

Júniust írtunk 2013-ban.

Szakolczay Lajos

„Világnak terjesztendő”

Szeredi Pál: A nemzetépítő demokratikus ellenállás dokumentumai 1956–1967

Szeredi Pál közelmúltban (pontosabban 2015-ben) megjelent könyve, az *A nemzetépítő demokratikus ellenzék története 1956–1987* már szépen mutatta a fiatalabb nemzedékhez tartozó történész elhivatottságát: a lehető legszigorúbb erkölcsiességgel és hozzáállással pontos képet rajzolni az 1956-os magyar forradalom utáni három évtized csaknem a rendszerváltásig tartó ellenzéki szerepéről, azon belül is a – saját szavával megtisztelt – nemzetépítő demokratikus ellenzék „alakiteleki sátorjára” elnyúló történelmi súlyú ténykedéséről.

A fejezetekre bontott, szempontunkból a legapróbb mozzanatot is éles szemmel vizsgáló körkép természetesen nem csupán egy lényeges történelmi folyamat tükrére volt, hanem rész-egységeiben is az egész igazságát sugallva, kortörténeti dokumentumokkal alátámasztott társadalmi láttelelet is: ilyenek voltunk, így éltünk!

Már a korábbi tanulmánykötet forgatása során megbizonyosodhattunk arról, hogy a történész milyen fontos – bizonyító erejű! – szerepet szán a dokumentumoknak. A visszaemlékezésekből, a Párt KB. jegyzőkönyveiből, az országgyűlési iratokból és az írói s történészi megnyilvánulásokból stb. kiemelt rövidebb-hosszabb idézetek alátámasztották a mondanivaló hitelét. S már akkor kíváncsivá tett Szeredi nem eléggé dicsérhető gyűjtőszervezője, hiszen a fölillantottak közül nem egy eredeti dokumentum saját levéltárát gyarapította.

Hogy milyen értéket képvisel ez a magánszorgalomból – pontosabban *hivatástudatból!* – ezer helyről összegyűjtött, a történelmi ítélkezést segítő „okmánytár”, arra új könyve, az *A nemzetépítő demokratikus ellenállás dokumentumai 1956–1967* című összefoglaló a legjobb példa. A közzétett anyagban természetesen van innen-onnan már ismert, szinte önmagában is megálló – kész egésznek tűnő – beszámoló is (Németh László: *Ha én miniszter lennék*; Tamási Áron: *Gond és hitvallás*; Bibó István *november 4-i nyilatkozata*, Kovács Imre: *A megoldás: kompromisszum* stb.), de nem kevés az olyan szöveg – Farkas Ferenc Menonhoz címzett, a „Világnak terjesztendő” Memorandumot kísérő angol nyelvű levele – a magyar nyelvű változat javításokkal; a Magyar Írók Szövetsége 1956. november 28-án tett *Nyilatkozatának* eredeti, javításokkal ellátott példánya; Veres Péter börtönben írott vallomása, saját kézírásos kiegészítéseivel és Matits Lajos megjegyzéseivel –, amely unikum voltával hat.

A könyv rövidebb-hosszabb fejezetei, minthogy időrendben vannak állítva, sa-

játszós történelmi, nemzetpolitikai kaleidoszkópnak hatnak. A legrövidebb a már említett angol nyelvű Farkas Ferenc-levél, a legterjedelmesebb Németh László közlésre negyedszázadot várt, Aczél Györgynek címzett, ám az egész nemzetnek szóló – kultúrát és nemzetpolitikát egyként érintő – fölrazó vallomása (*Ha én miniszter lennék*).

Ebben a dokumentumáradatban az is érdekes, hogy a *névtelen* és mártírságot vállalván *hírnevet* szerzett hősök ugyanannak a harcnak a katonái: mindnyájan az 1956-os magyar forradalom igazságát zengték. A dokumentumokból az is világosan kiderül – lásd Kovács Imre müncheni *Új Látóhatár*ban megjelent cikkét vagy Püski Sándor rácsok között írott, büntelenségét bizonyító vallomását –, hogy a szellemi emberek mellett, hogy a szovjetek hódító-leigázó szerepét elítélik, egyúttal a kompromisszumra való törekvés hívei is (hol volt még akkor a Szovjetunió szétesése-bukása!). Úgy reálpolitikusok, hogy *szabad szavuk* nem meghunyászkodásként, ám józan (politikai) belátásként értékelhető.

Minthogy a magyar forradalom előkészítésében meghatározó – sőt döntő – ereje volt az íróknak (nem csupán a Petőfi Pártba tömörülteknek, de a velük rokonszenvezőknek ugyancsak), nem véletlen tartásuk, erkölcsük, tette készségük ilyen mérvű – számtalan dokumentummal alátámasztott – kihangsúlyozása. Szeredi Pál ott is tiszta vizet önt a pohárba, ahol nem könnyű az idő mosta emlékeket és hiedelmeket (pletykákat) a valóságos történésektől elkülöníteni. Könyvének egyik legérdekesebb dokumentuma az a sokak által aláírt (egy-két név odacsempésztésével fölöttébb duzzadó) levél, helyesebben a *Nyilatkozat* néven ismert, hol bicegő, hol a történések megítélésében helytálló „okmány”, amelyben a magyar literátorok avval fordultak az ENSZ-hez, hogy vegyék le a napirendről 1956-ot, helyesebben: a „magyar kérdést”. („Kádár javaslata alapján 1957. szeptember 4-én került sor a budapesti Sportcsarnokban arra a nagygyűlésre, ahol Fodor József olvasta fel a későbbiekben elhíresült *Nyilatkozatot*.”)

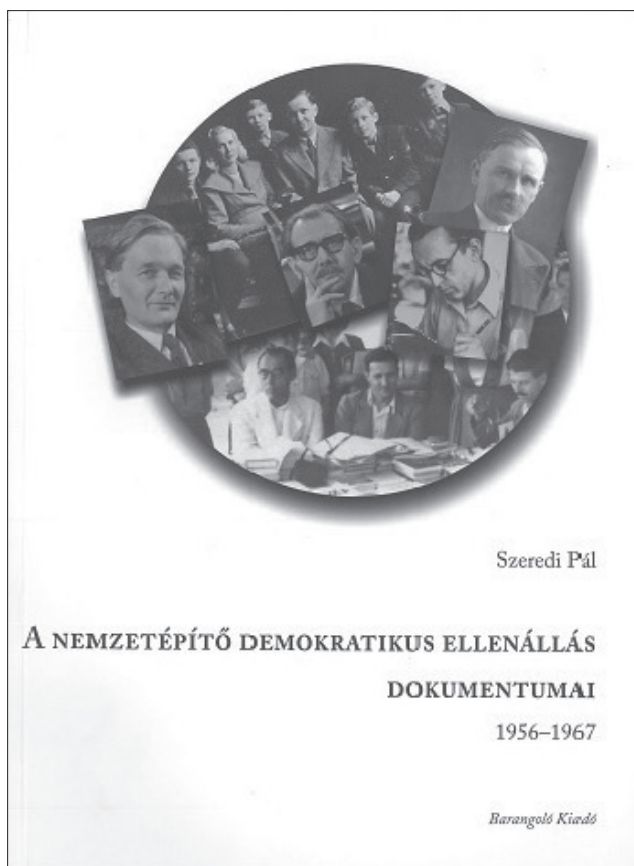
Zsarolás, alku, a népi írók behódolása? A hosszú elemzéssor végén (a *dokumentumban* az összes aláíró és a kimaradt némelyek neve is szerepel) Szeredi megállapítása most is lényegyet érint (még ha az csak lábjegyzetként is tudatosítja a valót): „A teljes szöveg végeredményben egy figyelemfelhívó >jelentés< a magyarországi helyzet ellentmondásosságáról, s nem egy politikai nyilatkozat a kormány politikája mellett”. Ez a józan ítélőképesség, nemegyszer hibás adatokat kijavítva, a dokumentumkötet legfőbb hozadéka.

Az írások, dokumentumok közötti – jobbára a stílusban jelentkező – kontraszt különleges hangulatot ad eme dicsőséges, jóllehet ezer dicstelenséggel tarkított korszaknak. Németh László, Veres Péter (levél Kádár Jánosnak, München Ferencnek, *A népi írókról*), Szabó Zoltán, Kovács Imre, Püski Sándor tanulmányai, cikkei és vallomásai természetesen elütnek a KB egyes jelentéseitől és a jobbára „szigo-

rúan titkos” megjelöléssel a „nagy fejek” közt vándorló aktáktól. Ám még a nyilván a KB által megrendelt, irodalomtörténészek tollából való, a „népies” (általuk sosem népi) irodalmat elítélő *Állásfoglalás*nak is szakzsargontól hemzsegő, borzalmas a stílusa (*Jelentés a népi írókról*).

Szeredi Pál pontosan fogalmazó, elegáns esszényelve – „bevezetések” némely témához, értékelések, a dokumentumot övező társadalmi körkép (helyenként *körkép*) megrajzolása stb. – amellet, hogy élvezhető, bizonyos fokig a higgadt ítékezést is magában foglalja. Az *A nemzetépítő demokratikus ellenállás dokumentumai 1956 – 1968* nagy nyeresége, bár „levéltári” földolgozással rajzoltatik meg egy korszak képe, a történelemírásnak.

(*Barangoló Kiadó, Piliskereszt, 2016*)

Deák-Sárosi László

Jókai miért már csak választható tantervi tétel?

Adamikné Jászó Anna: Jókai és a retorika

Természetes, hogy az illetékesek időnként fölülbírálják az irodalmi értékítéleteket és az oktatási tanterveket. Haladni kell a korrallal, nem lehet évszázadokig ugyanabból az alapanyagból főzni. Arany János is zömében kortárs írók, költők műveit tanította. Vannak azonban olyan művek és olyan szerzők, amelyek/akik nem mennek ki a divatból. Egyrészt azért, mert nem divatokhoz igazodnak, hanem a nemzeti és az egyetemes történelem és kultúra alapvető értékeit dolgozzák fel; másrészt azért, mert művészi szempontból nem múlták felül őket. Jókai mindkét vonatkozásban megőrizte jelentőségét a XXI. század elejére is, és jogos A. Jászó Anna döbbenete, hogy a máig legjelentősebb magyar író és művei a legutóbbi hatályos *Kerettanterv*ben már csak mint ajánlott tételek szerepelnek. Így előfordulhat, hogy valaki anélkül szerez érettségi bizonyítványt, hogy akár egyetlen Jókai-regényt is olvasott volna. Ez számomra is furcsa, hiszen az író műveiből többtucatnyit olvastam már tizenévesként, nagy érdeklődéssel és élvezettel, függetlenül attól, hogy kötelezők voltak-e vagy sem.

A. Jászó eleven, tudományos, de ezzel együtt olvasmányos monográfiát közölt Jókairól, hogy igazolja nagy írónk írásművészetének értékét, és helyét a mindenkori oktatási tantervekben. Én ennek a monográfiának három fő eredményét emelném ki. 1. Átfogóan és a részletekig menő alapossággal dolgozza fel Jókai írásait, középpontban a regényeivel. Számos szerzőtől idéz a Jókai-szakirodalomból a nézeteket ütköztetve, többször jogos kritikával illetve azokat. 2. Az elemzés alapja a retorika. Ez a régi-új diszciplína lehetőséget biztosít arra, hogy az irodalomelmélet elhajlásait is korigálja, hiszen az értelmezés tévedései nem ritkán hibás tendenciákkal megfogalmazott (irodalom)elméleti állítások, például a realizmus vagy az egyes műfajok pontatlan meghatározásai vonatkozásában. 3. A könyv részletes és átfogó retorikai-stilisztikai elemzéssel dolgozza fel Jókai írásait, amire ez idáig nem volt példa. A stilisztikai elemzések a példákon keresztül egyrészt segíthetik a retorika elméleti kategóriáinak megértését, másrészt Jókai életművének megértését; közvetve pedig igazolják, hogy ez az életmű már csupán stilisztikai értékei miatt sem sorolható hátrébb, és nem írható le.

A monográfia négy nagy fejezetből áll, amelyek nyomban kirajzolják a tág és alapos megközelítést: I. Jókai regénypolitikája; II. Jókai és a retorikai érvelés (*inventio*); III. Jókai és a regényszerkezetek (*dispositio*); IV. Jókai stílusáról (*elocutio*). A könyvben található még rövid bevezető és lezáró fejezet az általános kérdések felvetésének, illetve összegzésének elemeivel. A szerző a Prológusban megindokolja, hogy miért a retorika az elemzés diszciplínái kerete. A retorikát épp Jókai korában a prózai mű-

fajok elméleteként fogták fel, és tanították széleskörűen; az író is rendelkezett retorikai műveltséggel; írt és előadott beszédeket; illetve vannak retorikai szerkezeteken alapuló regényei. A poétikai megközelítés rokona a retorikainak, a stilisztikai pedig része. Az Epilógusban a szerző összefoglalja a téziseit, amelyeket az egyes fejezetekkel és a mű egészével kívánt bizonyítani. A könyvet végigolvasva állíthatom: sikerült. A részletek az alábbiakban, illetve a cikk végén.

Az első nagy fejezet olyan általános irodalompolitikai kérdéseket tisztáz meggyőző módon, mint például Jókai viszonya a realizmushoz és a romantikához. A félreértések és előítéletek már Jókai korában megjelentek, amelyek a szerző megfigyelései szerint elsősorban Gyulai Pál és Péterfy Jenő által hagyományozódtak az utókorra (9. old.). Ezek a megállapítások aztán belekerültek az összegző irodalomtörténeti munkákba, mint például Szerb Antal magyar irodalomtörténetébe vagy a szlengesen „Spenót”-ként emlegetett, zöld borítójú, 1964 és 1966 között megjelent hivatalos irodalomtörténetbe; ezekből pedig a közoktatásban használt irodalmi tankönyvekbe. Jókain a realizmus okán számon kérik, hogy karakterei elnagyoltak, főszereplői többnyire kivételes hőroszok, a jellemző helyett a kuriózumokat keresi, a valóság megragadása helyett inkább meséket ír, nem illeti kritikával a magyar társadalmi rétegek teljes spektrumát, és elemző elmélkedés helyett megszépített, idealizált történelemértelmezést kreál; illetve túlságosan igazodik népes olvasótábora értékrendjéhez. Ezek nem igazolt feltételezések, inkább előítéletek, és A. Jászó Anna könyvével az ellenkezőjüket bizonyítja.

Ezeknek a félreértéseknek az alapja már a realizmus meghatározásában megtalálható. Nem is gondolnánk, hogy a realista prózapoétikát már Jókai idejében az ő kortársai is félremagyarázták. Az élet, a történelem átfogó és arányos bemutatása helyett reálisnak csak a nyomorúságos és bűnözői közegeket, illetve lepusztult helyek végletesen kirívó, lecsúszott egyedeit tekintették a hangadó irodalomkritikusok és irodalomtörténészek. A. Jászó magát Jókait is idézi a vitában, aki önreflexív irodalmi írásaiban lendületesen kifejtette álláspontját a kérdésben. *Utazás egy sírdomb körül* (1889): „*Én ezer ember közül, akiknek az élettörténetét ismerem, (pedig annyit ismerem), találtam ötven olyan alakot, aki képviselője volt a rossz szenvedélyeknek, de találtam ötszázat olyat, akinek jelleme a mindennapin felül emelkedett. Hátha az ötvennek történetét írtam meg volna csupán, most marasztalnának, hogy milyen derék realista író vagyok, de mert azok mellett a többséget alkotó magasabb jellemeket választottam vezéralakokul, azoknak a történetét vettem tanúságul: azzal szidnak, hogy idealista vagyok. [...] Akik par excellence realistáknak szeretik magukat hívadni, erőszakosan kiválogatják a társadalomból a romlott kivételeket, alakokban úgy, mint helyzetekben: s azokat csoportosítják mesterségesen: hanem azért, mert híven van leírva, a kórház, a fejenctelep, a tébolyda nem képviseli az igazi világot. Nekem a világ szebb fele jobban tetszik, de azért nem vagyok idealista*” (17. old.).

Ehhez nem szükséges elméletileg semmit se hozzátenni, hanem elegendő példákkal igazolni Jókai műveiből. Az író több regényének egyik központi alakját Széchenyi Istvánról mintázta, például Szentirmay Rudolfot Az *Egy magyar nábobban*. Széchenyi a közösségért, a magyarságért küzdő, a gyakorlatban komoly eredményeket felmutató idealista személy volt. Alakjának megidézése nem idealizmus, hanem realizmus.

A többi előítéletet a monográfia szerzője ugyanilyen plasztikus példákkal függeszti fel, mint a Széchenyi-karakterre való utalás. Jókai műveiben sok árnyalt jellemrajz található, sőt jellemfejlődés vagy változás is. Sokrétú a címszereplő jellemrajza a *Fráter György* (1892) című regényében; vagy a kivételes képességei ellenére, vagy épp azok miatt lecsúszó, bukott hős, Ocskay László a *Szeretve mind a vérpadig* (1882) című regényében. A. Jászó külön fejezetet szentel az árulás motívumának végigkövetéséig az életműben (28–41. old.) egészen az ősmagyar kort feldolgozó *A varchoniták* (1852) történetétől *A jövő század regényéig* (1972–1874). Nagyon figyelemreméltó Jókai több művében a cselekményben kifejtett tétele, miszerint a természet előtti népek és az ősmagyarok nem ismerték az árulás fogalmát, még szavuk se volt rá.

Az idézett példák igazolják, hogy Jókai nem hunyt szemet egyes társadalmi rétegek ábrázolása során azok jellegzetes képviselőinek hibái felett. Alapvetően a negatív és a pozitív szereplők közt is van főnemes és kispnemes vagy ennél alacsonyabb társadalmi réteghez tartozó egyén, katona és civil, vallási és világi hivatású, magyar és nem magyar. Jókai realista és egyben a nemzet ügyét szolgáló motivációi a korban népszerű *romance*-típusú regényekben is érvényesültek, de írt szűkebb poétikai értelemben is realista (*novel*) típusú történelmi és kortárs témájú regényeket, elbeszéléseket is.

Külön érdeme a monográfiának, hogy bemutatja az életmű legfontosabb darabjait, elsősorban Jókai regényeit és fontosabb elbeszéléseit, színműveit a szűzség ismertetése, azok csoportosítása révén. A. Jászó közöl egy táblázatot is a Jókai-művek cselekménye szerint – tehát nem a megírás vagy megjelenés szerinti kronológiája alapján – a magyar történelem és a világtörténelem korszakainak és eseményeinek megjelölésével (26–29. old.). Mint a táblázatból is kiderül, a művek a teljes történelmet fogják át az ősidőktől a jövő századi (XX. századi) utópia leírásáig. A történelmi és társadalmi tabló totalitásához A. Jászó szerint „társul a nyelvezet totalitása!” (23. old.). A nyelvi stílust a szerző ugyan a későbbi fejezetekben tárgyalja, de ott igazolást is nyer, hogy Jókai a legnagyobb szókinccsel bíró magyar író – mintegy húszezer szót ismert és használt (170–171. old.) –, aki a beszélt nyelvi stílus mesteri kimunkálásán túl nyelvezetükkel szereplőit is jellemezni tudta, és stílusával, érvelési technikájával közel került az olvasóihoz, amely szintén nem negatívum.

Jókai műveinek poétikai értékeit nem az összes kritikus és irodalomtudós vitatta, csak mégis a bíráló jellegű észrevételek kerültek a központi véleményformáló irodalomtörténeti összefoglalók és tankönyvek lapjaira. Jelentőségéhez mérten méltatta

őt például Mikszáth Kálmán (1907), Jókai egyik életrajzírója és Klebelsberg Kunó kultúrpolitikus is, aki 1925-ben mondott emlékbeszédében szintén rávilágított arra, hogy ezek a művek kirajzolják a folyamatos magyar történelmet – indokoltan emelkedett dicsfényvel (25. old.).

A. Jászó a második nagy fejezetben (Jókai és a retorikai érvelés (*inventio*)) utána jár Jókai szónoki megnyilatkozásainak; elemzi az 1848. március 15-én mondott rövid, de hatásos beszédét; felderíti a szónoklatokat műveiben; és elemzi a retorikai tárgyú, jellegű, logikájú műveit, mint például a Cicero-paródiának számító *Félistenek bolondságait* (96–98. old.). Ennek a fejezetnek a leghasznosabb részei a retorikai (gyakorlati) érvelés bemutatása az író művei, azok részletei által. A szerző számos idézetet gyűjtött ki az életműből, és mindazok haszonnal forgathatják a monográfiát, akik konkrét példák sokaságán keresztül akarják megérteni a példát, a hiányos szillogizmust, a toposzokat, a külső érveket és a manipulációt. Az indukciós érvelést megvalósító példák közül három oldalnyi található (68–70. old.), a dedukciót alkalmazó enthümémából pedig négy (71–75. old.).

Fontos kiemelni, hogy Jókai széles körű olvasói sikerének az egyik magyarázatát épp a retorika adja: „Jókai élt a gyakorlati érvelés lehetőségeivel, s ez az érvelési mód találkozik az emberek gondolkodásmódjával. Ez a tény is lehet népszerűségének egyik titka” (91. old.).

A harmadik nagy fejezet Jókai regényszerkezeteit veszi nagytitka alá. Az elrendezést illetően ugyancsak félreértették vagy félremagyarázták nagy írókat. A regényszerkezetekben, amelyeket A. Jászó szüzsévázlatokkal igazol, és cselekmény-ágrajzokkal szemléltet, sokféle szerkesztési mód érvényesül. Az alap gyakran egy lineáris szerkezet, amely kiegészülhet nézőpontváltással, mesélői szereplőcserével, dokumentumjellegű leírással, illetve fraktálszerkezeti ágrajzzal (106–118. old.). A lineáris vázra épülő, elágazásos fraktálszerkezet, a becsatlakozó cselekményszálakkal teszi lehetővé a románc szüzséjének felépítését is. A szerző ugyancsak azonosítja és elemzi a párhuzamos és a keretes szerkezeteket. Megfigyel kisebb szerkezeti szintű elemeket is, mint a különböző jellegű beékelések és inverziók. Talál viszonylag ritka, de már Homérosz *Odiüsszeiájában* azonosított *narratív metalépsziszt* is (156. old.). A *narratív metalépszisz* egyfajta felcserélésen alapul, például a mozgás relativizálásán („szaladó tornyok, repülő városok” – *More patrio. Regényes kóborlások*).

Újszerű az *intertextualitás* és az *intratextualitás* (159–161. old.) megfigyelése. Jókai még hivatkozással vett át szövegrészleteket. Saját, korábbi munkáira is gyakran hivatkozott. Ez utóbbit nevezik intratextualitásnak.

Ha valami kiemelendő külön hangsúllyal a monográfiából, akkor az a negyedik, az utolsó nagy fejezet. Terjedelemben is ez a leghangsúlyosabb, majdnem kétszer olyan hosszú, mint a többiek egyenként. Ez 88 oldal. Jókai stílusáról még nem írtak ilyen sokrétűen. Mint ismeretes, létezik már *Jókai-szótár* (szerk. Lukácsy Sándor, 1994),

amely az író különleges szavainak magyarázatára szolgál. Többen írtak nyelvezetéről és stílusáról, de inkább röviden, összefoglaló jelleggel és általánosságban. Pedig Jókai stílusának két fő titka „nyelve és szerkesztésmódja” – (Szörényi 1989: 138–139, idézi A. Jászó: 164. old.). A *Jókai és a retorika* következetesen végigmegy a stílus elméleti kategóriái mentén az író életművén, és az összeshez talál jellemző, értékes példát bőségesen. Nem céлом kimerítő részletességgel bemutatni az alfejezetek tartalmát, hiszen szeretnék hagyni felfedeznivalót az olvasó számára is. Inkább felvázolom e résznek a szerkezetét, és kiemelek néhány, az alfejezetekben tárgyalt kategóriát.

A négy fő alfejezet: 1. A világosság stíluserenye; 2. A nyelvhelyesség stíluserenye; 3. Az illőség stíluserenye; 4. Az ékesség stíluserenye. Az első hármat több stilisztika nem is tekinti a stílus szűk értelemben vett részének, hanem legjobb esetben is csak az alapfeltételének. Egyes irányzatok, mint a liège-i μ (mű)-csoport a stilisztikát, sőt tágabb értelemben a retorikát az alakzatok és szóképek (figurák és trópusok) tanára szűkítik. Az alakzattan itt is helyet kap a negyedik alfejezet tárgyaként, de nagyon értékes megközelítést tesz lehetővé az alapvető stíluserenyek részletezése is. Ennek gyakorlati okai vannak. A monográfia szerzője megfigyelte, hogy Jókai kialakított egy beszélt nyelvi jellegű mesélői stílust, amely nem azonos az élő beszéd lazább spontaneitásával, de közérthető, világos, és nem nélkülözi a beszéltnyelvűségből adódó gyakorlati érvelést és stílusképzést. A retorikában a szónoknak igazodnia kell a hallgatóság értékrendjéhez és stílusához (170. old.), és Jókai mint jó rétor és felkészült író élt a lehetőséggel.

A. Jászó Anna az illőség stíluserenyén belül tárgyalja Jókai egyéni szótalálmányait, „nyelvészkedését”, az idegen és szlenges szavak, kifejezések használatát és a teljesség igénye nélkül említem még: a névadást is. Ugyancsak az illőség fő kategóriáján belül vizsgálja a metakommunikációt, a köznyelvtől eltérő beszédet és a mondatszerkesztést. Amint a példák is igazolják (190–193. old.), Jókai számos alkalommal élt a szereplői nyelvük, nyelvhasználatuk általi jellemzéssel, és azon belül a nyelvi jellemzés humorforrásával.

A negyedik alfejezetben az olvasó szemléletes példákat talál a sokféle gondolat- és szóalakzatra (figurákra), illetve a szóképekre (trópusokra). A retorikai (gyakorlati) érvelésről szóló alfejezet mellett ezek a részek hasznosíthatók a legközvetlenebből Jókai műveinek elemzésében, általában a műelemzésekben és a retorika elméleti kategóriáinak megértésében. Ennek az egységnek a végén (248–249. old.) egy elemzés is található Jókai *A lőcsei fehér asszony* című regénye elejének egy oldaláról. Ez az alfejezet az elemzés gyakorlati példájának illusztrálásán túl azt is igazolja, hogy mennyi különböző stíluselem található akár egyetlen oldalon.

Mint a jó művet és a retorikai művet a fejezetek végén és a könyv végén összegzések zárják. A monográfia szerzője az Epilógusban tömören, tizenkét pontban tagolt tézisekben foglalja össze mindazt, amit kiemelve elfogadott a szakirodalom

eredményei alapján, illetve amelyeket maga igazolt elemzéseivel (254–256. old.). Néhány főbb tézist idézek rövidítve: 1. Jókai regényeinek többsége a románc (*romance*) típusba sorolható, de más és új szerkezetek is megfigyelhetők nála; 2. Jókai regényeinek történelemmegközelítése az *oral history*hoz áll közel, művei pedig felölelik nemzeti történelmünket; 3. Jókai művei és jellemábrázolásai, egyes szakirodalmi és oktatásban elterjedt nézetekkel szemben sokrétűek; 4. Jókai művészetét áthatja a retorika mind tartalmi, mind az érvelés, a szerkesztés és a stílus vonatkozásában; 7. Jókai regényeinek szerkezete igazodik a retorikai érveléshez, gyakran a cselekmény elágazásainak szabálytalanak tűnő, de a fraktálszerkezetekhez hasonló módon; 8. Jókai stílusára jellemző szóbősége és mondatainak gondolatalakzatokkal leírható ritmikája; 12. A monográfia egésze igazolja, hogy Jókai műveit szűkebb értelemben vett tartalmi és stilisztikai értékei miatt hangsúlyosabban és méltóképpen kellene tanítani a közoktatásban.

Számomra a monográfiának az irodalomértésben és a közoktatásban való alkalmazhatósága mellett van egy általános tanulsága is. Egyes alkotók épp Jókai állítólagos megszépítő történelemértelmezése miatt készítettek évtizedeken keresztül történelmi tényeket is meghamisító filmeket. Jancsó Miklós saját, *Szegénylegények* című filmje kapcsán nyilatkozta: „a filmmel éppen a Jókai-féle történelemszépítéssel, az álromantikus, valóságmásító magyarságkoncepcióval próbálok vitatkozni” (idézi: Zsugán 1966: 7–8). A. Jászó Anna Jókai-könyve épp azt igazolja, hogy Jókai nem szépítette meg a történelmet, és nem másította meg, nem idealizálta műveiben a valóságot. (A *Szegénylegények* alapjául szolgáló eseményeket egyébként Jókai is feldolgozta *A lélekidomár* (1888–1889) című regényében, a valósághoz hű módon.) Ha állni is Jókaival szemben a „történelemszépítés” vádja, azt sem történelemcsúfítással és történelemhamisítással kell ellensúlyozni.

(Trezor Kiadó, Budapest, 2016)

Irodalomjegyzék

Adamikné Jászó Anna 2016. *Jókai és a retorika*. Trezor Kiadó. Budapest.

Mikszáth Kálmán é. n. *Jókai Mór élete és kora*. Budapest.

Szörényi László 1989. *Mítosz és utópia Jókainál*. In: „Multaddal valamit kezdeni”. Budapest. Magvető Kiadó.

Zsugán István 1966. *Beváltott ígéret. Beszélgetés Jancsó Miklóssal a „Szegénylegények” bemutatója előtt*. Filmvilág 9 (1966) no. 1. 8–13.

Gyimesi László

Az újmódi teremtés könyve

Koncze József: Örökös tavasz

Ez a néhány sor eredetileg az *Örökös tavasz* című Konczek József-kötet előszavának készült, aztán utószavává lett, némi változtatásokkal. Az itt közzétett, lényegét tekintve azonos szöveg kedvcsinálóvá íródott át azok számára, akik csak a jövőben ismerkedhetnek meg Konczek József új könyvével vagy általában a költészetével.

Koncze József fegyelmezett kötetet adott a kezünkbe. Csoda ez önmagában is: a kilencek körének *legvagabundabb* költője, a szabályos verselést – mint alapfeltevést – ismerő, de gyakran igencsak félrelökő, megtaposó örök diákja olyan válogatást tett le, amelyben a szabálytalanságok is szabállyá nemesednek, amelyben a próza tiszta verssé lényegül. S amelyben a saját bánat és öröm úgy simul a világ-nagy élményekhez, tragédiákhoz vagy éppen az örökös tavasz őrzött örömeihez, hogy minden szónak, minden rezdülésnek pontosan meghatározott helye lesz az alakuló költői világmindenségben.

Mert a csoda nemcsak a szokatlan rendszerben van, hanem ebben az alakuló újfajta világegészen. Konczek József immár több mint fél évszázados költői munkássága (beleértve ebbe a prózának mondott költeményeket meg a gyermekek számára írottakat is) nem más, mint teremtéstörténet. Újra és újra nekiveselkedik a maga képéhez igazított új valóság létrehozásának, s eredményei kötetről kötetre egyre meggyőzőbbek.

Ne bibliás genezist keressünk, bár annak visszhangja is megcsendül az *Arcom bened* ciklusban, hanem olyan már-már kétkezi munkát, amelyben mesterek nemzedékeinek tapasztalata, munkában formálódó kéznyoma lényegül egyedi alkotássá.

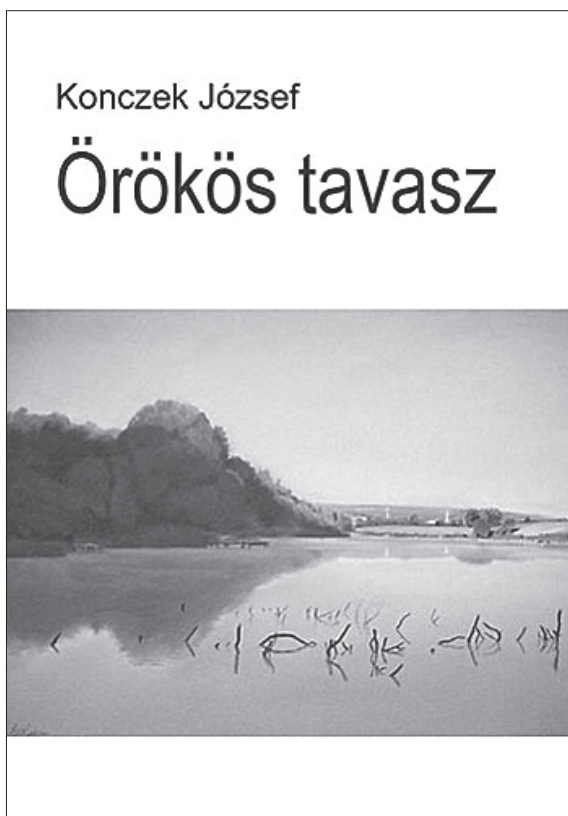
Mindegy, mihez nyúl: minden megszerzett motívum *Konczekké alakul*. Belsővé válik, ahogy a lélekhez értők mondják. S hogy ez így legyen, sokszor szerepeket kell vállalnia, mint ezen kötet cirkuszos verseiben vagy a korszakos jelentőségű *Amerika* versben. A szerep módot ad saját lelke rejtett zugainak kiürítésére is, olyan fordulatok használatára, amelyekre a hagyományosabb én-versekben kevés a mód.

Amikor pedig saját bánatait kiáltja világgá, azok is közös fájdalomainkká lesznek, akár egy-egy jó barátira (itt például Rózsa Endrére és Utassy Józsefre) emlékezik, akár az öröklétbe emelt hajdani asszonyról, asszonyokról beszél. Úgy ad a társaknak egy-egy fertályt készülő országából, mint egy hagyatkozó nagyúr, tudja, hogy minden rész-királyság más-más, de egyformán értékes kincsekkel gazdag.

Feszés, fegyelmezett kötet? Igen. Kitűnően megformált, mázsás súlyokat hengergető és lepkeszárnyon illanó sorok állnak össze a készülő mindenség térképévé. Egy nagy költő fontos, megkerülhetetlen könyvévé.

Az előző bekezdés utolsó mondata kimaradt az utószóból. A szerző illendő vagy már-már kötelező szerénysége húzatta ki belőle. Úgy vélem, egy recenzióban, egy nyíltan vállalt promóciós írásban helye van az ilyenfajta (korántsem túlzó) értékelésnek is. Annál inkább, mert Konczek művei körül elég nagy a csend. A szakmai méltatások, a „hivatalos” elismerések igencsak ritkán koszorúzzák teljesítményét, pedig az semmivel sem marad el szerencsésebb sorsú pályatársai eredményeitől. Úgy érett mesterré, hogy nem teremtett iskolát, nem veszik körül inasok. Az *Örökös tavasz* után lehet, hogy ez megváltozik. Nem követőket, epigonokat, utánczókat kívánok neki, csak értő olvasókat. Olvasókat, akikből – ha akarják, ha nem – alkotótársak lesznek.

(Hungarovox Kiadó, Budapest, 2015)

Kerék Imre

„dobj el nehezekeidet!”

Dobozi Eszter: Ahogy ő néz, ahogy ő lát (Válogatott és új versek)

Dobozi Eszter költői pályafutását kezdettől fogva kísértem mindmáig. Hamar meglelte önálló hangját, eggyé ötvözve sokszínű, széles körű témavilágát és tömör kiérlelt formakultúráját.

Legújabb verseskönyve az *Ahogy ő néz, ahogy ő lát* (Válogatott és új versek). Nagy erudícióval, mívesen megmunkált versgyűjtemény ez. S talán sokaknak most válik igazán láthatóvá, érzékelhetővé: mekkora utat, milyen pályáivet rajzolt meg eddigi munkáiban Dobozi Eszter. Járatos a folklór, a szociográfia, a tény- és valóságfeltárás módszertanában, s persze elsősorban költő, aki semmilyen irodalmi csoportosulás centrumában nem áll (holott joggal állhatna). Mégsem magányos alkotó ő, mégis fokozottan érzékeli közös nemzeti gondjainkat, teljesen tájékozott a mai magyar poézis különböző irányzatainak megnyilvánulásaiban.

A szó legjobb értelmében poéta doctus ő, egyúttal poéta natus is. Ha megszólal sokszor keserű ízzel bogozgatja mai életünk problémagubancait, s próbál rendet tenni magában és maga körül a világban.

Legújabb versei közül a megrendítő zengésű az *Ad notam Rákócziban* is, nem öblös frázisokkal, álpátosszal, hanem szenvedéllyel telítetten emel szót élet- és sorskérdéseket illetően, hitet téve folytonosan kultúránk, magyarságunk mellett. Költészete szubjektív és objektív is egyszerre. Mindent tud, amit a költészetről tudni lehet és érdemes. Nyelvezete veretes, tiszta magyar költői nyelv, sehol sem enged a felhígult, laza hangzatok szirénhangjainak.

A verseskötetbe került költemények alapján elmondhatjuk: az újabb évtizedek nagy műgonddal megformált, időálló darabokból eggyéláncolt opuszok remekművé könyve ez Dobozi Eszternek.

Íme, egy részlet a már említett *Ad notam Rákóczi* című verséből: „Nem fogunk még letűnni, / Se hullani, mint légy s szűnni, / Legyűródni, / Belülről szív pedig és szúr, / Zúz, tép, fal, eszi / Nemcsak a húst, fölemészti / A szíveket is: / Jonhodat! / Egünet is lopja, dúlja, / Elő-lünk éli / Föl a Földet, szít / Gyűlöletet kinn / És benn. Háborúság itt, / Veszedelem amodaát, / S övé mind a kincs.”

Nem olvastam az utóbbi években ilyen igazi lírai remeklést (természetesen a versszöveg egészét is hozzáértve). De még sorolhatnánk pl. az ókori görög–latin mítoszokból merítő kitűnő darabjait (*Euriidiké léptei; Corpus a sziklán; Inferno*).

S ezzel a telibetaláló hagutéssel intonálja a Rákóczi-indulót, e szenvedélyt fel-szító akkordokkal önvizsgálatra készítetve olvasóit. Költői bátorságával, nyílt versbeszédével is.

(*Magyar Napló, Budapest, 2015*)

Kiss Gergely

Hajszálrepedések

Alkonyodott. A lenyugodni készülő nap vörhenyes óriásként ragyogott a zöldes színű égbolt jobb sarkában. Keleten már kezdtek feltünedezni az első csillagok, és langyos szél kavarta fel a sivatag forró homokját. A lapos dűnék közt prérikuttyák kaffogása és keselyűk méltatlankodó vijjogása hallatszott. A homoktenger szélén, ahol a sivatagot kopár gránit fennsík váltja fel, autójavító műhely barnállott. A hullámlemezzel fedett rozoga műhely, aminek magas drótkerítéssel körbevett udvarán rozsdamarta kocsironcsok heverték, úgy festett a sziklafal árnyékában, mint valami történelem előtti állat, hatalmas, oszladó teteme. A műhelyben négyen voltak. Két ember és két kutya.

– Szegény Apolló. Szegény szerencsétlen – sóhajtott fel az egyik ember, egy hatalmas spanyol, újra meg újra.

Egészen oda volt. Egész nap semmit nem evett, alig dolgozott, egyre a sivatagot bámulta, és közben magában beszélt.

– Hagyd már azt a kurva lovat! Megdőglött, hát megdőglött. Legközelebb lesz annyi eszed, hogy kocsival jössz, mint a normális emberek – morogta sötét tekintettel a másik, aki épp akkor bújt ki a szerelőaknából – és mivel látta, hogy társa nem moccan – maga kezdte összeszedni a szerszámokat.

– Kemény ember vagy Brandon Stone. F fiatal vagy, de kérge s a szíved – mondta a Spanyol és tovább figyelte a sivatagnak azt a részét, amerre lovának hullája bűzölgött.

Brandon nem válaszolt. A csorba alumíniumteknőhöz cipelte a különböző kulcsokat és fogókat, aztán behajigálta őket a benzinbe. Ráérnek ázni hétfőig. Beletörölte gépolajtól fekete kezét bársonynadrágjának ülepébe aztán a kocsihoz ballagott. Leült. Önként túlórázott harmadik hete, és halálosan fáradt volt. Végig heveredett a meleg földön, hátát autója langyos oldalának támasztotta, és szótlanul bámulta, ahogy Bud nehézkes mozdulatokkal előkotorta a lakat kulcsait mindig rongyos overalljának zsebéből, és lassan behajította a műhely rozsdás kocsikkal telepakolt udvarának kapuját. Pierre és Zek, a két Amerikai Bulldog lustán előmászott a nyikorgásra, és odaballagtak Budhoz.

– Aztán vigyázatok a helyre fiúk. Nemsokára megjön Murry, és hoz nektek mókust – mondta búsan Bud, mire a kutyák csóválni kezdték farkukat, és visszaporoszkáltak az ólba.

Amikor Bud odaért a kocsihoz, Brandon feltápszkodott, és helyet foglalt a hetvenegyes oldsmobil volánjánál.

– Gyere, Bud, elviszlek.

– Gyalog megyek inkább.

Brandon kikapcsolta a motort, és fürkészsze nézett Bud arcára.

– Ugye, nem haragszol rám az iménti miatt?! Tudod jól, hogy nem gondoltam komolyan!

Bud lassan megrázta busa fejét.

– Dehogyan, kölyök. Nem haragszom én egy cseppet sem terád. Hanem azért mégis gyalog megyek. Muszáj egyedül lennem egy kicsit.

Brandon egy pillanatig szótlánul bámult rá, aztán fáradtan bólintott.

– Jól van, Bud. Eredj, ha úgy látod jónak! Mit gondolsz, este ihatnánk egy-két sört valahol?

Bud úgy nézett rá, mint egy kivénhedt bernáthegyi.

– Talán holnap kölyök.

Brandon halványan elmosolyodott.

– Jól van, Bud. Akkor majd holnap.

Bekapcsolta a motort, és gázt adott. A kocsi kattogva és prüszkölve nekiveselkedett, és por- meg füstkígyót húzva maga után, eltűnt Bud könnyben úszó szemei előtt.

Mire Brandon beért a városba, a nap már lenyugodott a hegyek éles szélű gerince mögött. Az ég fekete volt, mint a tenger, a sötétség mélyrétegeiben fényes, apró csillagok ezrei pislogtak. A hőség már alább hagyott, a kicsi fehér házak előtti padokon öregek pletykáltak, a parkokban csapatokba verődött fiatalok ittak és cigarettáztak. A zajos, erősen kivilágított kocsmák előtt kocsik és motorok parkoltak. Brandon megállt a város szélén. Elszívott egy cigarettát. Aztán bekanyarodott a vasútállomás irányába, és egyenesen Mr. Robertson házához hajtott. Csengetett. A főnöke nyitott ajtót.

– Valami gond van, Brandon? – kérdezte.

Brandon levette sapkáját.

– Jó estét, Mr. Robertson – mondta.

– Van valami gond, Brandon? – ismételte Mr. Robertson nyugtalan arccal.

– Nem uram. A kisbuszt szétszedtük, az öreg Chevy is megvan. Bud lovának ugyan eltörött a lába, és főbe kellett lőni, de hát az ilyesmi előfordul ugye...

A főnök éles pillantást vetett Brandonra.

– Brandon, én komoly ember vagyok. Tudom, hogy becsületesen dolgozol, sok a plusz órád, és nem iszol munkaidőben. De világosan megmondtam, hogy kétféle van fizetés.

Brandon elvörösödött.

– Tudom, uram.

– Hát akkor, viszlát, fiam. Hétfőn találkozunk – mondta Mr. Robertson, és becsukta a szűnyoghálós ajtót. Amikor ismét kinyitotta, Brandon ugyanott állt.

- Talán nem voltam világos?! – kérdezte Mr. Robertson.
- De igen, uram.
- Akkor?!
- Az öcsém... uram
- Mi van vele?
- Itthon van.

Mr. Robertson magas homlokán rációk hada futott szertesztét.

- Hogy hogy máris hazaengedték?
- Most már jobb neki itthon – mondta Brandon meglehetősen halkán.

Mr. Robertson erre már nem mondott semmit sem. Előre, hátra ingatta kopasz fejét, közben ormótlan bakancsa orrát bámulta.

Aztán bement a házba, és kihozott kilenc darab százdollárost újságpapírba csomagolva.

- Ez kéthavi béred. Oszd be, mert öt hétig nem kapsz többet.
- Nagyon köszönöm, uram.

Brandon eltette a pénzt, és elindult kifelé.

- Várj csak, fiam – mondta Mr. Robertson.

Brandon megállt.

– Ezt a feleségem küldi – mondta Mr. Robertson, és ötven dollárt nyomott Brandon zsebébe.

2.

Brandon leparkolt az omladozó kétemeletes ház elé, kikapcsolta a motort, és leborította egy ócska ponyvával a poros, olajtól mocskos kocsi. Nem akarta, hogy összetörjék éjszaka. Valaha ez és a párhuzamos utcák a város legelőkelőbb részének számítottak, de ma már kevesen laktak errefelé. A nagy nyolcvanhatos földrengés óta, amely a házak felét romhalmazzá változtatta, a környék évről évre elhagyatottabbá vált. A benzinkút és a hotelek bezártak, akik megengedhették maguknak, átköltöztek a város nyugati végébe, s a valaha hangos utcák elnéptelenedtek, az üresen álló házakban pedig drogosok és csavargók vertek tanyát. Miután letakarta az autót, még egyszer szemügyre vette a vigasztalan környéket, aztán bement a házba. Az előtérben félhomály volt, a levegőben légyfógoragasz, penész, gyógyszerek és főtt krumpli szaga terjengett. Tovább ment a nappaliba. A régimódi tapétával díszített szoba közepén hatalmas ágy feketéllett. Öccse testének körvonalai jól kivehetőek voltak a vékony fehér lepedő alatt, hegyes vállai szinte átszúrták a szövetet. Pofacsontjaira szorosan rátapadt sárgás bőre, lehunytt szemének gödrei mélyen besüllyedtek koponyájába, s feketén ásítottak a világra. Most aludt. Álmban halkán motyogott, arcán apró izzadságcseppek gyöngyöztek. Synthia néni, anya legidősebb nővére az ágy melletti régimódi karosszékben szen-

dergett. Ölében félig befejezett kötés hevert, mellette régimódi kötőtűk. Brandon megigazította a térdére vetett takarót. Amióta eltörött a lába, azóta állandóan didergett. Amikor Brandon kivette a félig kész kötetét öléből, és letette az asztalra, az öregasszony kinyitotta szemét, és felemelte keskeny, fáradtságtól elgyötört arcát. Könnyű álma volt, mint az öregeknek általában.

– Megjöttél, fiam? – kérdezte.

– Igen, Synthia néni.

– Nem vagy éhes? Csináltam krumplit.

– Köszönöm, nem kérek Synthia néni. Majd később talán eszem egy keveset.

– Nagy volt a hőség ma. Hogy viselted ott kinn a pusztában? Készítek neked egy kis limonádét, az biztosan jót tesz majd.

– Hagyd csak, Synthia néni! Ő hogy van?

Az öregasszony az alvóra nézett.

– Ma sokat sírt. Addig könyörgött, míg beadtam neki a gyógyszert hamarabb. Azóta alszik.

Brandon elfintorodott. Nem szólt semmit. Whiskey-t töltött a decis pohárba, és felhajtotta.

– Megyek aludni.

– Legalább egyél valamit – mondta sírós hangon az öregasszony –, mi lesz ve-
lünk, ha valami bajod esik?! Mostanában reggeltől estig csak dolgozol. Szinte sose
vagy itthon. Az a sok ital sem tesz jót...

– Jó éjszakát, Synthia néni – mondta Brandon. Egyenesen a szobájába ment. A
kicsi ablaktalan helyiségben csend volt, a folyosóról beszűrődő sápadt fény alig bír-
ta visszazoritani a padlón és a falakon feketéllő árnyékokat. Brandon leült egy öreg
székre, és szótlánul figyelte a vele szemben kuporgó kis tábori ágyat, míg bakancsos
lábával egy régi katonadal ütemét verte a kopott parketten. Cigaretára gyújtott. A
vékony fehér rudacska végén aranyárgán izzott a szomjas szippantásaitól hosszúra
nőtt parázs. A cigaretta csutkát a padlóra hajította, aztán halkán káromkodott egyet
és felállt. Kemény, döngő léptekkel a fürdőszobába ment. Lehányta magáról olajos,
átizzadt rongyait, és nekilátott megmosdani. Nagyon alaposan mosdott. A teste
minden porcikáját bedörzsölte ipari kéztisztítóval aztán öt percig hagyta dolgozni az
anyagot, végül forró vízzel lemosta magáról. Ezután bekente magát illatos szappan-
nal, és lezuhanyozott. Megborotválkozott a villanyborotvával, és bekente arcát arc-
szesszel. Elővett a szekrényből egy kis üveg parfümöt, és fújt leheletnyit a füle mögé
és a nyakára. Meztelenül átment szobájába, felkapcsolta a villanyt, és kinyitotta a
ruhás szekrényt. A polcokon két farmernadrág, egy farmering, egy póló, két boxer és
néhány pár zokni hevert összehajtogatva és gondosan kikeményítve. Ez volt minden.
Felvette a fehér alsónadrágot és a fehér bokazoknit. Belebújt a fehér izompólóba, és
rávette az inget. Felvette a farmernadrágot is. A szekrény oldaláról levette a széles

fejú, részögekkel kivert marhabőr övet, és befűzte a nadrágba. Előhalászta az ágy alól a gondosan kifehérített edzőcipőt, aminek neonzöld fűzője lángolt a villanyégő fényében, és beledugta fehér zoknis lábait. Miután felvette a vastag lakkbőr dzsekit és a ritkaságszámba menő dedikált baseballsapkát, odament a tükörhöz, és rávicsorgott önmagára. Lement a földszintre. Synthia néni ugyanabban a pózban aludt a székben, mint amikor hazajött. Az öccse szintén. Odalépett hozzá. Néhány másodpercig mereven figyelte mellkasát, hogy megbizonyosodjon róla, normálisan lélegzik. Megsimogatta az arcát, mire nyugtalanul felnyögött. Arrébb lépett, és megint betakarta Synthia nénit, aki leverte magáról a takarót, aztán kisurrant a langyos nyári éjszakába. Útközben szüntelenül imádkozott, hogy ott legyen.

3.

Dom kocsmája tele volt. Még a parkolóban is fiatalok ácsorogtak, sört és füstölő cigarettát szorongatva markukban. Amikor Brandon odaért hozzájuk, ő is cigarettát húzott elő zsebéből, és rágyújtott az ezüst Zippóval. A gyújtó fedelét kezének gyors mozdulatával lecsapta, és ráköszönt a kocsmá előtt ténfergőkre.

– Hello, srácok.

– Hello, Brandon – felelték a fiatalok.

Kíváncsi szemük sugara égette a hátát, mint a tűz. Dom kocsmája széles ötven láb hosszú terem volt, aminek mennyezete és falai alig látszóttak a homályban. A levegőben tömör, sűrű füst, meg savanyú kocsmaszag kavargott. Az asztaloknál szakállas farmerek meg olajfűró munkások ittak, a billiárdasztaloknál kölykök tologatták a golyókat ötdolláros alapon. A keskeny táncparketten néhány pár andalgott szorosan összefonódva. A hosszú bárpult mögött Bill Gordon töltögette a féldeciket, míg Andrea meg Emma, a két pincérlány fel-alá szaladgált az asztalok között, sörökkel tele tálcákat egyensúlyozva keskeny tenyerén. Matt, Bill, Steven, meg a többiek a bárpult előtti székeken üldögéltek. Ő is ott volt. Matt Frederick mellett ült. Matt hangosan beszélgetett Bill-lel meg Stevennel, s közben a combján pihentette csontos kezét. Brandon megpróbált visszafordulni és eltűnni, de Matt felpattant és eléje sietett. Fürkésző tekintettel bámult az arcába.

– Szia, haver. Régen láttunk itt. Gyere, dobj be valamit.

Brandon szélesen elmosolyodott.

– Szia, Mat. Nem ülhetek sokat, mert dolgom van, de egy italt azért elfogadok. Sorban kezet fogott a barátaival, és helyet foglalt egy bárszéken.

– Hogy vagy öreg harcos? Színedet sem láttuk jó ideje – harsogta korsójával hadonászva Billy, aki szinte teljesen részeg volt.

– Sok a vizsga mostanában, ha vége a szesszióknak, szabadabb leszek. Akkor aztán adunk a májnak, haver – felelte Brandon, és intett a tömzsi csapatnak.

– Bill, egy Bourbon.

Egyetlen hajtásra kiitta, és ugyanazzal a lendülettel elköszönt a srácoctól.

– Örülök, hogy találkoztunk. Nekem mennem kell, gyerekek. Jó mulatást kívánok – mondta, és kezet rázott sorban mindenkivel.

– Sajnálom, hogy nem maradsz velünk – jelentette ki Matt, és erősen megrázta Brandon kezét.

– Én is nagyon sajnálom – felelte Brandon.

4.

– Ez aztán kocsit – mondta Brandon, amikor negyven perccel később Bobby Jones lefékezett a Dallasi vasútállomás előtt.

Bobby ragyaverte arcára diadalittas mosoly ült ki. A kocsiját jobban szerette, mint a feleségét.

– Jöhetnek nekem a sárgák a gyufásdobozokkal. A detroiti vas az detroiti vas – mondta és megveregette a vén Pontiac ajtaját.

– Te, Bobby – folytatta Brandon – volna egy kérdésem.

– Ki vele.

– Matt mióta jár vele?

Bobby csodálkozva meredt rá.

– Te nem hallottad? Már mindenki tudja a városban. Matt múlt hét szerdán megkérte a kezét. Akkor kosarat kapott. Matt egészen oda volt. Hajnalig védelt a fiúkkal, és összehalászott a sheriffel is. Aztán másnap reggel a lány igent mondott. Éjszaka nyilván kiszámította, mennyit örököl Matt, ha az örege feldobja a talpát. Matt még ott volt Domnál, amikor felhívta. Látnod kellett volna. De komolyan. Olyan részeg és boldog volt, hogy alig bírt beszélni. Képzeld, mindenkinek fizetett egy üveg húszdolláros bort. Én persze Whiskey-t kértem – mondta Bobby, és nevetett.

– Értem – felelte Brandon, és ő is elmosolyodott – akkor, szevasz, Bobby.

– Szevasz, kölyök. Ha fuvar kell, szólj csak bátran.

Miután Bobby elhajtott, megszámolta mennyi pénze maradt. Bobby száz dollárt kért, és feleannyiba kerül majd a vonat hazafelé. Ha levonja Tom gyógyszereinek az árát, alig néhány dollárja marad. Elszívott egy cigarettát. Remélte, el tudja majd adni a kocsit, ha hazaér. Aztán elindult. Véletlenül sem akart ismerősökhöz botlani, úgy hogy kigyalogolt egészen a Moory-féle mosodáig, a város szélébe. Amikor megérkezett, keresni kezdte azt a lerobbant éjjel-nappali kocsmát, ahol két évvel azelőtt jártak Johny Richardsszal útban hazafelé Denverből. Hamar rábukkant. A hely semmit sem változott az eltelt évek alatt. Rozoga ajtaja előtt hanyásfolt barnállott, a málladozó vakolat alól itt is, ott is kikandikált az épület piros téglás csontváza. A bejárat felett ugyanaz a zárlatos fényreklám pisláskolt idegesítő recsegéssel, amit Bobby vert félig le egy téglával, mikor először jártak itt.

Brandon bekukkantott az ablakon, aztán belépett a dohos terembe. A hely szinte teljesen üres volt. Csak két hippo aludt az ócska rádió mellett, amiből néger zene szólt, és egy öreg munkás beszélgetett izgatott hangon valakivel egy félhomályos sarokban. Brandon egyenesen a bárpulthoz ment, és hangosan rendelt egy üveg whiskey-t. A csapos, aki addig unott arccal törölgette verejtékező homlokát egy piszkos asztalkendővel, alázatosan mosolygott, és uramnak szólította. Adott neki harminc cent borralalót, és helyet foglalt az öreg munkással szemközti asztalnál. Már kibontotta az italt és teletöltötte poharát, amikor valaki megérintette vállát.

– Hello, idegen. Csatlakozhatok?

Brandon felpillantott. A lány fiatal volt és fekete hajú. Se nem szép, se nem csúnya. Teste inkább karcsú volt, mint vastag, arcát erős sötét smink fedte. Brandon tudta, hogy kurva. Már akkor tudta, amikor belesett az ablakon.

– Mi a neved?

– Andrea.

Brandon intett a csaposnak, mire az szolgálatkészén újabb poharat hozott. Az öreg munkás felállt, és imbolygó léptekkel kifelé vette az irányt. A lány megvető arccal figyelte, ahogy kitámolygott az ajtón. Közben Brandon megtöltötte a poharat, és a lány elé csúsztatta.

– Parancsolj. Dohányzol? – kérdezte és kihúzott egy szálát a dobozból. Meggyújtotta a Zippóval, és a lány kezébe adta.

– Te milyen egy kedves fiú vagy – mondta a lány.

Néhány perc múlva a szemközti motel egyik emeleti szobája előtt álltak. A lány folyamatosan fecsegett.

– Tudod, én nem vagyok olyan lány, de te veszettül jóképű vagy. Szóval orál meg normál egybe, félóra, nem több, az annyi, mint... harminc dolcsi. Házbérre kell, tudod?! Jó lesz így szépfiú?

– Hát persze – mondta Brandon.

Ahogy beléptek a szobába, a lány sebesen lehányta magáról ruháit, és pucéron végigheveredett az ágyon. Gyors, tapasztalt mozdulatokkal kibontotta az óvszert, és várakozó tekintettel meredt Brandonra.

– Mire vársz szépfiú?

Brandon meztelenre vetkőzött. Lefeküdt az ágyra, és belemarkolt a lány kemény, kerek melleibe. A lány felnyögött, megfogta Brandont, és a szájába vette. Közben sebesen járt a keze, hogy minél hamarabb felállítsa. Amikor kész volt, alaposan megszaglászta, elégedetten bólintott, és felhúzta rá az óvszert. Brandon végigheveredett az ágyon, és némán bámulta, ahogy a lány pontosan, gyorsan, és precízen dolgozik rajta szájával. Egy ideig csak nézte az előtte kuporgót, akinek feje úgy emelkedett és süllyedt keményedő tagján, mint az olajkutak szüntelenül bólogató ellensúlyai, aztán arca eltorzult a haragtól. Felemelkedett az ágyon, és maga alá gyűrte

a kurva testét. Megragadta kezeit, a hátára fordította, és durván szétfeszítette a lábait. Beléhatolt. A lány szája sötét üreggé tágult a fájdalomtól, de csak egy halk nyögést hallatott. Nyilván hozzászokott az ilyen kliensekhez is. Brandon egész súlyával ráfeküdt, nehéz kezeivel lefogta a lány kezeit, és elkezdett mozogni. Közösen hullámozott csípeje fel és le, néma, hosszú percekken át. Amikor teste csattanva rázuhant a lány hasára, rövidet fújtatt, aztán újra a magasba emelkedett, az alatta fekvőtől legtávolabbi ponton megmerevedett, mint a kalapács a csapás előtt, aztán izmai megfeszültek, hogy testét ismét megindítsák lefelé. Ez a mozgatlansor újra és újra megismétlődött, fáradhatatlanul és szabályosan, ahogy az óramutató rója útját a számlap sárga, kerek mezejében. Mikor Brandon érezte, lába remegni kezd az erőltetéstől, és tagja kezd lankadni, órájára pillantott. A fél órából még kerek nyolc perc volt hátra. A lány fájdalmasan mosolygott, és belefúrta a párnába izzadt arcát, hogy megszabaduljon a szemébe csorgó sós cseppektől. A kezeit képtelen volt használni. Brandon szorosan tartotta mindkét csuklóját.

– Nagyon nagy vagy ott lent. Nem jön még?

– Nem. Még nem – felelte Brandon, mire a lány még jobban összeszorította ajkait, és oldalra fordította fejét, hogy ne kelljen Brandon hideg szemeit bámulnia. Csend volt. Csak az ágy ócska rugóinak nyikorgása és a lány szapora, halk, fájdalmas nyögédcselése hallatszott. Brandon mereven nézte az alatta fekvő lány sápadt arcát, a szorosan összezárt szemeit. Aztán átkarolta mindkét kezével. Olyan szorosan ölelte, hogy ropogtak a vékony csontjai. Behunyta szemeit, kizárta tudatából mindazt, ami azóta történt, hogy Tom hazatért, és arcát mélyen belefúrta a lány vállának hajlatába, bele a selymes hajába. Aztán a lány nyakához simult, olyan vadul, hogy érezte a verőér riadt lüktetését, és fuldokolva a fájdalomtól, leszívta tüdejének legmélyére édes, fanyar illatát. Nem szólt egyetlen szót sem, úgyhogy az alatta fekvő, csukott szemű lány, észre sem vette, ahogy szemei kétségbeesetten forognak gödrükben és kemény, barnára sült arcát, mély, sötét ráncok tucatjai tördelik rojtos szélű darabkákra. Ezek a ráncok csak néhány pillanattal látszottak, aztán nyomtalanul eltűntek, és éppen olyanok voltak, mint azok a repedések, amelyek egynémely kiapadt, használhatatlanná vált, és elhagyott, öreg kút kávján futnak szerteszét.

Hazafelé végig zuhogott az eső, és Brandon egész úton az öccsére meg Samanthára gondolt.

Farkas Gábor

Tájérfogat

Korpa Tamás: Egy híd térfogatáról

Korpa Tamás fiatal kora ellenére már évek óta publikál, jelen van a kortárs magyar irodalomban mint irodalomkritikus és költő. A jelenleg a Debreceni Egyetemen PhD-hallgató szerző azonban önálló kötettel most jelentkezett először. Az első, *Egy híd térfogatáról* című kötete a FISZ könyvkiadói gondozásában, mint a FISZ könyvek hatvanadik darabja jelent meg (e sorozat keretében publikálta például Király Zoltán *Avantgárd keserves* című 2002-es könyvét, de több elismert alkotó indulását köthetjük a Fiatal Alkotók Szövetségének kiadói munkájához).

„Pontos költészet” – így jellemzi Schein Gábor Korpa líráját, majd hozzászeli: „Korpa Tamás képes egyensúlyban tartani a poétizálás igényét a realitás szerepettel.” (litera.hu). „Következetesen felépített és átgondolt versvilággal állunk szemben” – állapítja meg Svébis Bence, a *Magyar Narancs*ban közölt könyvajánlójában, bár a kritikus azt is kifejti, hogy „zavaróan túlírt képek áradása az egész kötet” (magyarnarancs.hu). Oláh Szabolcs irodalomtörténész pedig a könyvhöz írt előhangban Korpa Tamást *az összehangzások szenvedélyes följegyzőjének* tartja, és szerinte a szerző „az egymástól – időben és térben is – távoli nyelvi regiszterek élvezetes sokhangúságát” teremti meg verseiben.

A szendrői születésű, de tanulmányai révén napjainkban már Debrecenhez kötődő Korpa Tamás líráját egy másik debreceni illetőségű költő, Térey János költészetéhez hasonlíthatjuk talán leginkább mindamelllett, hogy első kötetesként is elmondható Korpáról, hogy érett – még ha nem is annyira kiforrott –, egyéni versvilágot épít. Ami Téreyhez köti, az éppen ez az építkezés, ahogy a lírai képeket egy építészeti architektúra részeiként mérnöki perspektívában rendezi el: „eddig a pontig számtalan élvonal vezet,/ de az arc egyre kimerítőbbé váló izzadás. / a kupolaterem korlátjai mentén halad, a hallássáv/ szívében.” (*A hosszú napszak*) Az az izgalmas ebben az építkezésben, hogy a befogadónak kell kibogoznia, meddig tart a tér (a kupolaterem és az élvonalak) metszetrajza, és hol kezdődik a test, az érzékiség (az arc, az izzadás és a szív) metaforalánca. Ezek a néhol kibogozhatatlan ívek mindvégig vonzzák az olvasót, de sajnos intellektuális fáradtságot is előidéznek egy idő után. És mintha ugyanezt a fáradtságot vélnénk felfedezni a szerzőnél, amikor az építészeti és érzéki képek néhol a meghökkentés céljával egy parttalan nyelvi tobzódás elemeivé válnak: „egy évszázados nappali és/ a benne villogó notebook ökonómiaja, egy pillanat/ két alibije.” (*A völgy erdőkerület*) Nem az idegen szavak használatával van itt a gond (ahogy azt a fentebb idézett Svébis

Bence kiemeli), hanem a képzettársítások esztétikai céltalanságával: azt el lehet képzelni, amit a vershelyzet mutat, a nappalit, a notebookot, a magányt, de minek az *ökonómiája*, azaz gazdaságossága, vagy minek van szüksége alibire? Ezeket a megfejthetetlennek tűnő, a nyelvi játék fontosságát felmutató képeket a pályáját most kezdő költő tobzódásának tartom, nem súlyos hibának. Más szóval: lehet még ezt a költészetet pontosítani, hogy a játéknál fontosabbá váljon a közlés tartalmának esztétikai értéke. Úgy vélem, Korpa Tamás képes erre megtartva költészetének bravúros játékorientált voltát.

Az öt fejezetre tagolt könyvben harminckét vers kapott helyet. A kötet címadó költeménye a második, *A fal* című ciklusban olvasható. A képek alapján architektúrára épülő vers helyét próbáltam elhelyezni egy szerkezeti architektúrában is (tizenkilencedik vers a kötetben, *A fal* ciklus nyolcadik, utolsó előtti alkotása stb.), de be kellett látnom, hogy ettől a számarányokra épülő szerkezeti tudatosságtól eltekintett a szerző. A napjaink szövegalkotási technikáit idéző vers címe egyébként egy ókori hagyományra épül: a szöveg témáját jelölő fogalom után –ról/-ről toldalékot használ Korpa, ahogy az antik Róma költői tették (pl. Lucretius *De Rerum Natura – A természet dolgairól*). Ez a hagyományötvöződés szintén a nyelvi játék része, mint ahogy ezt a játékot képezik a fentebb már említett meglepő képzettársítások is (pl. „az éjszaka felszívja a magaslatokat”, „tűzokádó rostonsült gyárkémenyek”, „szájában folyamatosan oldódó kapszula a híd”), vagy a vers szerkezetében az a rapszodikusság, hogy teljesen hiányzik belőle a központozás – nincsenek mondathatárok –, és a prózaversi hagyományokat követő négy szakasz után következik a költeményben zárásként egy három versszakos, felező nyolcas sorokból álló, keresztrimes ütemhangsúlyos verselésű rész. Ez a játékoság a befogadóban nemcsak azokat a szerzőket hívhatja elő, akiknek Korpa Tamás dedikációt is szentelt a könyv végén (Kovács András Ferenc, Orbán János Dénes stb.), hanem az erdélyi líra egy korábbi neves szerzőjét, Szilágyi Domokost is. Úgy értékelem, hogy Szilágyi „a modern és posztmodern határán állva (...) tragikus iróniára és egyetemes lírai részvételre fölépített költészete” (Ködöböcz Gábor) közel áll Korpa Tamás lírai világához. A verssorokban lappangó feszültség, a játékkal árnyalt tragikum átrezonál e költészetben. Korpa Tamás verseit is jellemzi az, amit Szilágyi Domokos így fogalmaz meg: „játszani – s a játék titokban holt-súlyossá komolyodik”. És még egy kapcsolat (rájátszás a kapcsolatra?): A kötet *Napok I.* című versének harmincnégy számozott gondolata szerkezeti felépítésében az erdélyi költő-előd *Öregek könyve* című alkotását idézi. A kötet egy másik versének első sorai pedig egy másik klasszikust idéznek fel az olvasóban: „csak azt feledném azt a sárga indiánt/ francia útlevél tizedik utca Denver” (*Mint őszi start előtt*). Pilinszky János *Francia fogoly* című verse így kezdődik: „Csak azt feledném, azt a franciát”. Nem állítom, hogy teljesen tudatos a tematikus kapcsolat a két vers

között, hiszen Korpa Tamás négy szabályos rímszerkezetű strófában, felező tizenkettesekben írt költeménye és Pilinszky alkotása csupán e verskezdő sorokban hasonul, de ez az intertextualitás mégis csak felfogható a kötetre jellemző nyelvi játékok egyik részeként.

Ha még korábbi lírai hagyományokat veszek figyelembe – bármilyen meglepő –, az *Egy híd térfogatáról* című kötet versei impresszionisták. A tájélményt, mint a tájat érzékelő lírai énbem megfogant gondolatok, érzetek induktív okát lehet megragadni Korpa költészetében. Íme, két példa: „a kép perifériáján/ nyüzsgő még egy késő novemberi epizód, fekete-fehér (...) levegőtlen thriller a november, szuvas hómezőn/ izabellsárga sörgyár (*Képelírás*); „a konyhában eközben oldalán/ kiloccsan az edény aurája és a rezsóra zuhanó cseppek/ pezsegve égnek. az a fekete folt, mint kilőtt vadászrepülő/ helye, képlékeny, aztán áramvonalas.” (*Tomasz mondja*). Amit, és ahogy megjelenít itt a költő, az leginkább a 19. század végének francia impresszionistáit, Verlaine-t, Baudelaire-t és Rimbaud-t idézi tájleírás tekintetében. Az első példában a táj színeit jelölő jelzők (*fekete-fehér, izabellsárga*), a mozgást vagy a vershelyzetet megfogalmazó szavak (*nyüzsgő, thriller, szuvas*) nem csak a befogadó számára teremtik meg a képet, hanem egyben átadják a lírai én reflexióit is a tájélményre, így válik érzékletessé, ha úgy tetszik, átélhetővé, és ezáltal katartikussá Korpa Tamás tájköltészete – vagyis létélménnyé a táj a befogadó számára. A második példában pedig a mozgalmasság (a mozgást jelölő fogalmak: *kiloccsan, zuhanó, pezsegve égnek, kilőtt*) és a képek közötti asszociáció (a korom a rezsón, amely előhív egy Mikszáth-novellát – *Az a fekete folt* – és egy háborús képet – *kilőtt vadászrepülő*) teszi izgalmasan feszültté a tájélményt. Összességében: Korpa Tamás első kötete az architektúra kereteit tartó és feszegető, ontológiai jelentésrétegeket is hordozó impresszionista tájköltészetet rejt.

Korpa Tamás verseiben a táj gondolat, a gondolat érzetek rapszódiaja, a rapszodikus érzetvariációk pedig egy architektúra keresztmetszetén elhelyezkedő asszociatív víziók. Ilyen formán pontos költészet ez, és ezért csapongó is egyben: távolságtartóan hűvös és precíz és egyben intuitív. A fentebb kifejtett egyenetlenségek ellenére is előre mutató lírai világot épít a költő. Az értő olvasó joggal lehet kíváncsi a folytatásra – egy majdani második kötetre Korpa Tamástól.

(*Fiatal Írók Szövetsége, Budapest, 2013*)

Madarász Imre

A Firenzei Titkár utóélete Pannóniában

Kaposi Márton: Machiavelli Magyarországon

Két esztendővel Niccolò Machiavelli a modern politikai gondolkodást megalapozó fő műve, *A fejedelem* megírásának kerek ötszázadik évfordulója után (melyről világszerte megemlékeztek, Magyarországon is egy, a budapesti Olasz Kultúrintézetben rendezett tudományos konferenciával) és – sajnos – sok évvel megírása (keservesen hosszú kiadói várakoztatás) után végre megjelent Kaposi Márton eredeti változatban akadémiai doktori disszertációként megvédett *Machiavelli Magyarországon* című nagymonográfiája. Nagy monográfiája, akár így is írhatnánk, hiszen valóban hatalmas mű ez: a magyar italianisztikának terjedelmre alighanem legnagyobb és jelentőségét tekintve is egyik legsúlyosabb könyve. A magyar Machiavelli-irodalomnak nemcsak szintézise, történeti áttekintése, adattára, elemzése és értékelése, de eddigi legkiemelkedőbb teljesítménye is, márpedig éppen e munkából derül ki, hogy a hazai „machiavellisztika” régebbi és jóval kiterjedtebb, mint eddig gondoltuk. A disszertáció látószöge időbelileg és tematikailag egyaránt igen széles, szélesebb még annál a könyvnél is, amely pedig leginkább tekinthető „rokonának”, „előzményének”: a szegedi egyetemi tanártárs és barát, Szabó Tibor *Megkezdett öröklét. Dante a XX. századi Magyarországon* című munkájánál. A história a „közép-európai premachiavellizmustól” és a „magyar reneszánsz eszmeiségétől” szinte a szó szoros értelmében vett napjainkig ível: a legutolsó feldolgozott tanulmány 2011-ben jelent meg a PoLiSz folyóiratban. Tematikailag felöleli a filozófiai, politikaelméleti és jogbölcseleti irodalmat, az irodalomtudományt, az italianisztikát, a fordítás- és kiadástörténetet, a politológiát, a kulturális publicisztikát, a színháztörténetet... A reneszánsz sokoldalúság nem csupán a könyv „hőst” jellemzi, de – mondhatni, szükségszerűen – a feldolgozást (és persze a feldolgozót) is. Ennek megfelelően a könyvkolosszus hozadékai – túlmutatván az italianisztikán és a reneszánszkutatáson – jelentékenyek az irodalomtörténet, a komparatiztika, az eszmetörténet, a jogbölcselet területein is.

Az óriási, heterogén anyag összeállítása mindenekelőtt rendkívül szorgalmas és szisztematikus gyűjtőmunkát igényelt. A szerző „mindent” összegyűjtött, figyelmét a legeldugottabb, legszűkebb terjesztésű tanszéki publikációktól a legrovidebb napilap-cikkekig semmi sem kerülte el (az egyedüli említést – talán – érdemlő kivétel Várkonyi Nándor sajátos eszme-futtatása *Az ötödik ember* II. kötetében). A Kaposi-könyv erénye a hatalmas matéria jó elrendezése is, nem szigorúan kronológiai, inkább tematikai (s azon belül időbeli) sorrendben. Kaposi

Márton semmit sem bíz a véletlenre: a hatalmas olvasmányban való biztosabb tájékozódást az egyes részekhez írt előszavakkal és „tanulságokat” kiemelő összefoglalásokkal, kötetzáró magyar, angol és olasz nyelvű lényeglátó summázatokkal, valamint névmutatóval segíti. Hasonló célt szolgál a tiszta, világos, közérthető, a szépirodalmias-esszéisztikus fordulatoktól ódzkodó, ám a szakzsargon homályosságait is kerülő stílus.

Kaposi Márton nem esik a „miénk” túlértékelésének csapdájába. Nem becsüli túl a magyar Machiavelli-irodalmat, rámutat, hogy annak „csekély és problematikus szerepe volt” nemcsak a nemzetközi szakirodalomhoz mérten, de a magyarországi eszmetörténetben is. Fényes lángelmék Machiavelli-képében sem fél kimutatni egyoldalúságokat, elfogultságokat, tévedéseket. A nagy kivétel természetesen Zrínyi Miklós, akinek részleges és egyéni „machiavellizmusáról” Klaniczay Tibor után is tud újat mondani. A bemutatott idézett szerzők, szakírók megítélésében visszafogottság és szelídség jellemzi, tartózkodik a heves vitától, az éles bírálattól, a szarkazmustól, a pálcátöréstől. Talán csak a *Mandragóra* című vígjáték egyik-másik színrevitelének, rendezésének valóban elképesztő túlzásai, anakronizmusai, torzításai kapcsán üt meg polemikusabb-kritikusabb hangot. Általában hangsúlyokkal és terjedelmi arányokkal értékel, említések, hivatkozások számával, idézetek terjedelmével inkább, mint minősítő jelzőkkel, besorolásokkal. Ilyen tekintetben is a bőséges, több mint negyven oldalnyi bibliográfia nem ráadás a könyv végén, hanem annak egyik legfontosabb és legbecsesebb része, mostantól megkerülhetetlen munkaeszköz minden magyar Machiavelli-kutatónak.

„Tanto nomini nullum par elogium.” Ekkora névhez semmilyen dicséret nem érhet fel – olvasható Machiavelli síremlékén, a firenzei Santa Croce templomban, az olasz géniuszok pantheonjában. Kaposi Márton a sokszor kiátkozott, megrágalmazott, meghamisított, félreértelmezett reneszánsz géniuszhoz méltó könyvet írt.

(*Argumentum Kiadó, Budapest, 2015*)

Petrőczy Éva

Reszkess, diszlexia!

*Bíró Eszter: Állati zenés ABC, Födő Sándor zenéjével,
Hegyi György dalszövegeivel, Bakos Barbara rajzaival*

Először 2013-ban jelent meg a sokoldalú színész-énekes, lemez- és könyvkiadó-tulajdonos, Bíró Eszter és művésztársai fergeteges produkciója, az *Állati zenés ABC*, amely könyvben, lemezen, színpadon is gyerekek, szülők és nagyszülők ezreit hódította meg az utóbbi években. Jómagam 2003 táján, egy, a Petőfi Irodalmi Múzeum kertjében rendezett klezmer-koncerten találkoztam először Eszter művészetével, majd a „*Csoda Krakkóban*” című, nagyok számára kitalált film női főszerepében. A húsz esztendeje művészpályán suhanó, de a kifáradás, a fásultság legkisebb jelét sem mutató művésznő úgy lett időközben New Yorkot és Washingtonot is meghódító világsztár, hogy közben újra és újra hazai vizeken köt ki, s olyan feladatokat vállal, amelyek elsősorban az itthoniak örömeire, épülésére szolgálnak.

Állati zenés ABC-je, amelyben Födő Sándor zeneszerző, Hegyi György dalszövegíró és Bakos Barbara illusztrátor a vele egyenrangú és vele egy emberként dolgozni tudó művésztársak, több egy egyszerű gyerekkönyvnél. Hatásos „csodafegyver” a mai gyerekek és szülei, nagyszülei egyik közös réme, a diszlexia, az olvasási nehézségek ellen. Ők minden sorral, minden énekhanggal és mókás-ironikus rajzzal a betűkért, az olvasás örömeért szállnak harcba. Elegendő felidéznünk a kis hazánkat jócskán bezengető és meghódító ABC-dal refrénjét: „Annyira könnyű, annyira szép: /Fedezzük fel az ABC-t!” Ha pedig valaki a sok YouTube felvétel egyikén meg is nézi ezt a dalt „élő adásban”, az láthatja, hogy az időközben kétszeres anyukává érett Bíró Eszter milyen természetes kedvességgel énekelte meg a gyerekeket. Ez a kedvesség azonban soha nem túlzó, nem édeskés, az anyai gesztusokat mindig remekül ellenpontozza egy csipetnyi, hol népdalszerű, hol „klezmeres” hangulat, egy-egy játékonyan érdekesebb zenei motívum. Ugyanez teszi vonzóvá és megunhatatlanná a képeskönyvet kísérő CD anyagát is.

Az ABC-dal mellett a második számú abszolút sláger a versnek is, dalnak is nagyon szerethető és fülbemászó *Birkadal*, amelynek nyomán a kis olvasók-hallgatók azonnal megjegyzik a kérdést: „Bemegy-e a zene a fejedbe?” Bizony bemegy, s nem csak a két vezérdal hallatán, de akkor is, amikor Hédi, a válogatós hattyú, a Lármás egér vagy éppen Aranka, az aranyhal úszik be a képbe. Ha őst-elődöt keresünk ezekhez a versekhez, szinte kínálja magát egy már klasszikusnak számító példa, Devecseri Gábor *Állatkerti útmutatója*, de talán még a világhírű, meghökkentő meséket és tótágas-gyerekverseket komponáló, norvég származású walesi szerző, Roald Dahl állatos remekei is, *A skorpió és társai*.

Egy bizonyos: ez a könyv kiváló, mert spontán és könnyed házi iskola-előkészítő lehet sok-sok, most végzett nagycsoportos óvodás számára. Az pedig szinte természetes, hogy az óvodák házi könyvtárából nem hiányozhat. Csak remélni merjük, hogy a könyvkiadókat szorongató gazdasági megfontoláson túllépve a tíz év alattiakkal foglalkozó intézmények és a pedagógusok is kedvezménnyel juthatnak hozzá ehhez a lemez-könyvhöz, amely anyaszívvel és gyermeki szívvel készült – mindnyájunknak. Mint mondtam: reszless, diszlexia!

(Alexandra Kiadó, Pécs, 2015)

Kiss Péter

Egri prelűdök zongorára

Dr. Pápai Vratarics György művész-tanár élete (1908–1987)

(A kéziratot szerkesztette, bevezetővel, lábjegyzetekkel látta el és a családtörténeti tanulmányt írta Szuromi Rita)

Eger helyismereti irodalma ismét örvendetesen gazdagodott. Ezúttal azonban nem egy kutatási folyamat során feltárt újabb adatok gyarapítják tovább a város múltjára vonatkozó ismereteinket. Ebben a könyvben egy emlékirat olvasható, amelyben dr. Pápai Vratarics György tekint vissza életére és benne egri éveire is. A szerző Egerben született 1908-ban „*az akkor szellemi életéről, pezsgő kulturális miliójéről Magyar Athénként ismert Eger városában*”. (Az elnevezés történetét lásd Kiss Péter Eger város magyar Athén elnevezésének története (1748–1944). In: Dobó István Vármúzeum Évkönyve. Eger, 2004.) „*Atyai felmenői a XVII. században nemeslevelet nyertek, ám a család életmódja, vagyoni helyzete, társadalmi kapcsolatai a XX. századra már az egri középpolgárság helyzetét tükrözik*” – írja a szerkesztő bevezetőjében. dr. Pápai Vratarics György a helyi ciszterci gimnázium elvégzése után az Egri Érseki Joglyceum hallgatója lett, és ezzel párhuzamosan zongoratanári tanulmányokat folytatott. A Horthy-rendszer évtizedeiben a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban dolgozott. A II. világháborút követő időkben jogi diplomája átértékelődött. Megélhetését, családja kenyerét zenei műveltsége, tanári kvalitása, kiváló zongorajátéka, a gazdasági világválság teremtette helyzet miatt nehezen megszerzett zenei végzettsége biztosította a legnehezebb években.

Az emlékiratra egy véletlen irányította rá a figyelmet. Akkor került Szuromi Rita látókörébe, amikor annak első fejezetét Jakó Ferencné Vratarics Nóra 2012 nyarán a Hevesvezekényről szóló könyvének megírásakor a rendelkezésére bocsátotta (*Falu a nemesek földjén. Életképek Hevesvezekény történetéből*. Hevesvezekény, 2013.)

A könyv a szerkesztő által írt bevezetővel kezdődik, majd egy családtörténeti áttekintéssel folytatódik. Ez után következik az emlékirat, amelyben az eredetihez képest az egyetlen változás az, hogy a jelenleg érvényes helyesírási szabályok szerint került közreadásra. A visszaemlékezés első része a saját család, valamint a rokonság bemutatásával kezdődik. Közéjük tartozik Pápai Vratarics Gyuláné is, leánykori nevén Buzáth Anna, aki a szerző unokatestvére volt, és verseket írt. Bár csak egyetlen kötete jelent meg (*Óceán*. Eger, 1926), ám ahhoz Babits Mihály írt előszót. Buzáth Anna leánya Pápai Vratarics Klára, a későbbi Pápai Klára színésznő, aki Bánffy György színművész édesanyja. A visszaemlékezés első fejezete a középiskolai tanulmányok befejezésével

zárul le, a második a zeneakadémiai diploma megszerzésével, a harmadik pedig az 1944-es esztendővel fejeződik be.

Az emlékirat elkészítésében jelentős szerepe van a szerző lányának, a már említett Jakó Ferencné Vratarics Nórának. Ő fejezi be az édesapja által elkezdett élettörténet megírását, amelyet dr. Pápai Vratarics György csak Budapest ostromáig készített el részletesen. Az ezt követő időszak történéseinek megírására két ok miatt sem került sor. Egyrészt látásának elvesztése miatt, másrészt azért, mert az 1950-es években átért megtorlás miatt beivódott félelem visszatartotta attól, hogy leírja ennek az időszaknak is az eseményeit is. Az 1945 utáni évek történései néhány feljegyzésen kívül szóban maradtak lányára, aki az édesapja iránt érzett szeretetből, kiváló emlékezőképességének köszönhetően hitelesen, és az időt a részletek leírására sem sajnálva fejezte be az emlékiratot. Ennek az eredménye az összesen három fejezetből álló visszaemlékezés, amely az emlékirat írójának kutatásait azóta feltárt adatokkal gyarapítva teszi még teljesebbé.

Dr. Pápai Vratarics György életének zongoráján változó dallamok szólaltak meg, visszatükrözve hazánk sorsának alakulását. Kéziratában ismert egriekről, illetve egri eseményekről, dolgokról is megosztja emlékeit. Közéjük tartozik Gáspárdy Katinka zenetanár, akinél tanult (83. o.), Bárány István, a későbbi kiváló úszó, akivel gyerekkori jó barátok voltak (87. o.), Komáromy Ödön, akinél zongorázni tanult (89. o.), Glósz Kálmán, aki Gárdonyi Géza orvosa volt (97. o.), akiről dr. Szecskó Károly írt a *Hevesi Szemle* 1983. évi 4. számában a 34–36. oldalon, Huszty Zoltán, a kiváló egri karnagy (103. o.), Gárdonyi Géza, akinek megtetszett az emlékirat szerzőjének egyik verse (103–104. o.), de szó van a kötetben az 1925-ben történt egri földrengésről is (127–128. o.), Málnási Ödönről az egri tanítóképző intézet egyik tanáráról (148–149. o.), arról, hogy a szerző tanította zongorázni Pálosi Ervin feleségét (152. o.), hogy Pálosi több alkalommal is felkérte a Szerzőt a várásatások egyes fázisainak fényképes dokumentálására (157–158. o.), hogy édesapja halála után Óriás Nándor udvarolt a szerző özvegy édesanyjának (161. o.), személyes élmények alapján kapunk egy kis bepillantást az egri jogászok életébe, 158. o.), a Polgári Lövészegylet sikereibe stb.

Az emlékirat azonban nemcsak a Szerző egri éveiről szól, hanem a középpolgárság életvitelét élő családok sorsáról, az értelmiségi polgárok osztályidegenné válásának folyamatáról, arról az útról, amely a Vallás-és Közoktatásügyi Minisztérium irodájából rövid kitérő után a dombrádi Sztálin utcába vezetett. Ezek sorsa lett hasonló, ezek kényszerültek elhagyni üldöztetés miatt otthonukat, és kerültek távol attól annak ellenére, hogy valójában bármilyen államellenes cselekményt hajtottak volna végre. Az emlékirat segít megérteni az ártatlanul, bírósági ítélet nélkül meghurcolt, megalázott és kismimizett emberek sorsát.

Látszólag egy emlékiratot legfeljebb bevezetővel vagy utószóval kell csak ellátni, és már mehet is a nyomdába. Ám az élet számos dologhoz hasonlóan, ez sem csak anyyi,

amennyinek látszik. A letűnt kor emberei, kifejezései közül sok ma már nem mindenki számára ismert, illetve érthető. Az emlékirat közreadójának felelőssége és kötelessége, hogy ezekről legalább a legszükségesebb információkat megadja. Szuromi Rita ezt meg is teszi, a Szerző által említett események, személyek közötti eligazodást több száz lábjegyzet segíti, kiinduló pontot nyújtva a részletesebb tájékozódáshoz. Ezekhez a jegyzetekhez a következő észrevételeim vannak: a Barkóczy utca nem 1945-ig (90. o.), hanem 1952-ig viselte Györgyényi Ignác kanonok nevét (Szecskó Károly: *Ki volt Györgyényi Ignác?* In: Heves Megyei Hírlap 1990. december 23. 8. o.). Az emlékirat szövegében az olvasható, hogy voltak trinitárius lovagok, ami nem helytálló (99. o.), mert a trinitáriusok „*rabváltó klerikus szerzetesrend...a 19. sz-tól a rabszolgák felszabadítása lett a fő feladat*” (Magyar Katolikus lexikon XIV. kötet 349. oldal), amit egy lábjegyzetben lehetett volna korrigálni. Hiányzik Huszthy Zoltán halálozási dátuma (103. o.), amely könnyen pótolható lett volna (Kiss Péter Hatszáznyegen Eger múltjából 1944-ig. Eger, 2007. 111. o.). Az Arany János utca nem a Vörösmarty utcába torkollik (162. oldal), hanem a Koháry utcába. A 186. oldalon a Tavasz Szalon egy gépelési hiányosság következménye, amely helyesen *Tavaszi Szalon*.

Jónak ítélem meg a kötet képanyagát. Ehhez annyi megjegyzésem van, hogy a 200. oldalon látható fotó nemcsak általánosságban készült Egerben, mert egyértelműen felismerhető rajta a megyei önkormányzat épületegyüttesének udvara, a Sportmúzeumnak helyet adó, egykori vármegyei börtön bejárta. Ebben az épületben működött a Heves Megyei Levéltár 1989-ig. A 338. oldalon látható alsó kép esetében nincsen feltüntetve, hogy kik láthatók rajta, csak az, hogy Sztálin halála után készült 1953-ban.

Nemcsak dr. Pápai Vratarics György emlékiratában olvashatunk arról, hogy milyen volt akkor Egerben élni. Ilyen az egy esztendővel korábban született Bárány István 1984-ben megjelent *Versenyben Tarzannal* című könyve is. A két ember ugyan egy időben volt a város lakója, de mindkettőjük életében vannak a másik által nem ismert események, a másikkal meg nem történt események. Mindegyiknek van saját személyes szempontja, látásmódja, ezek alapján kialakult véleménye, hogy kikről és mikről tartotta fontosnak írni. A kettő ezért együtt még inkább hozzá tud segíteni ugyanazoknak az évtizedeknek a jobb megismeréséhez, megértéséhez. Ez az emlékirat tovább gyarapítja azoknak a könyveknek a körét, amelyek hivatalos iratokban nem olvasható információkkal segítenek hozzá az adott időszak feltérképezéséhez, és a visszaemlékezést velünk megosztó személy jobb megismeréséhez.

Még formálisan sem lehet kérdés, hogy érdemes volt-e kiadni a kéziratot. Az említettek semmit sem vonnak le annak értékéből, a szerkesztését elvállaló, a könyvhöz bevezetőt író, a szöveget lábjegyzetekkel ellátó Szuromi Rita munkájából. Dicséret illeti, hogy nem hagyta kiadatlanul, vállalkozott a közreadására, és köszönet Jakó Ferencné Vratarics Nórának, aki hozzájárulásával lehetővé tette azt.

(Kornétás Kiadó és Kereskedelmi Kft. Budapest, 2015)

Balázs Tibor

Három kívánság

(András Fiamnak küldöm, 2013-ba)

– Fáraó, adj nekem vizet,
kitikkadok, úgy tűz a Nap,
egy korty vizet, csak inni adj,
valamely Isten megfizet,
avagy örökkön élni hagy.

– Adok, te kis hamis, adok,
vizet is kapsz, életet is,
csak ne rinyálj, csak ne zsarolj,
ne zsarolj: „sok a gyermeked”,
több itt a kő, több, szanaszét
kövekbe botlik meztelen
lábam ezen a szent helyen,
ahol áll majd a Piramis,
hordd a követ, te kis hamis!

– Királynőm, adj nekem vizet,
elszáradok, tűz rám a Nap,
csupromba csak egy korty vizet,
Egy Igaz Isten megfizet,
vagy örökébe befogad.

– Adok, te kedves jómadár,
neked a víz, a víz kijár,
csak ne könyörgj és ne zsarolj:
szomjúhozik négy gyermeked,
szomjúhozik négy gyermekem,
phán-tász-má-go-ri-á a neve
a kórnak, csodadoktorok
vájkálnak majd bele, bele,
nékem, lásd, több az ellenem,
az ellenem trónomra tör,
kardod forgasd és záporozd
a nyilakat, s ménköves esőt
szórj szét, mert te is láthatod,
imbolyog trónom és remeg
a korona szent fejemen,
véred is add, kell az nekem,
glória kell, és félsz legyen!

– Gyermekem, adj nekem vizet,
három éve nem láttalak,
már úgy kereslek, mint a vak,
ujjbegyemmel kereslek én
Téged, a kövek szegletén,
homokban vérző köveken,
hol a Fáraó megpihen.

Te bújkálsz trónusa mögött,
Királynőnk gyakorol kegyet,
ha kijöhetsz, s megmutatod:
ujjammal érintem sebed.

Isteni helyen, ott lehetsz!
Három éve, hogy tart e hecc,
Téged, hogy ne érintselek
(én Krisztusom, köpönyeged...),
szemmel, hogy ne is lássalak,
látomásomra fussa csak,
analitikus veszi meg,
és ne foghassam meg kezéd,
távol légy, mint e költemény,
távolabb, mint az égiek.

Dudus Fiam, láttam veled,
bejártunk sok-sok piramist,
lebegtünk Ég és Föld között,
emelgettük a köveket,
megemeltük Isten helyett,
de most adj nékem, adj vizet,
Égbe vittük a piramist,
mi vittük azt az Égbe fel,
kettőnk közös erejével,
három éve, hogy lezuhant,
csak kőhalom, emitt, alant,
s most cipelem a köveket,
fáraónknak, az Úr helyett.

Három éve, hogy kis kezéd,
kiráncigálták kis kezéd
az enyémből, ne fogjam én,
nem igevers, csak költemény,
amit itt Apa alakít,
hogy nem vagy, nem lehetsz Te itt.

Mégis, Fiam, Te adj vizet,
ketten vívtuk meg a csatát,
Fiam, mi ketten, lucskosan
a vértől, mi a tőrbe'van,
vérből a tőr és a szike,
és meleg gyermekvér csorog
Királynőnk trónusa körül,
ő édes álomba merül,
visszahoztuk a koronát,
ő édesdeden szendereg,
megvítuk a játszi csatát,
halálócskával, ideát,
meg néha ott is, odaát.

Fiam, versemből odalett,
hozz nekem markodba' vizet...

E számunk szerzői

- Anga Mária (1955) Eger
Antal Attila (1956) Nyíregyháza
Baán Tibor (1946) Budapest
Babus Antal (1960) Budapest
Bakacsi Ernő (1938) Eger
Balázs Tibor (1958) Budapest
Bárány László (1948) Budapest
H. Barbócz Ildikó (1952) Eger
Bereményi Géza (1946) Budapest
Bertha Zoltán (1955) Debrecen
Bíró József (1951) Budapest
Bozók Ferenc (1973) Vác
Bozó Zsuzsanna (1968) Bonyhád
Czakó Dezső (1967) Budapest
Csatáné Bartha Irénke (1941) Eger
Csáky Anna (1938) Győr
Csáky Károly (1950) Ipolyság
Csontos János (1962) Budapest
Csontos Márta (1951) Sándorfalva
Deák-Sárosi László (1967) Budapest
Demeter József (1947) Ballószög
Ebner Béla (1959) Eger
Erdei-Szabó István (1958) Bucsa
Farkas Gábor (1977) Szigetszentmiklós
Fazekas József (1946) Járdánháza
Fecske Csaba (1948) Miskolc
Finta Éva (1954) Sárospatak
Gacsályi József (1944) Szekszárd
Gál Sándor (1937) Buzita
Gősi Valéria (1954) Győr
Gyimesi László (1948) Budapest
Hadnagy József (1950) Debrecen
Hepp Béla (1961) Budapest
Hegymegi Flóra (1993) Eger
Hétfvári Andrea (1975) Budapest
Holló József (1944) Ostoros-Eger
Kapuvári Katalin (1947) Eger
Káliz Sajtos József (1950) Soponya
Kántás Balázs (1987) Budapest
Kenéz Ferenc (1944) Budapest
Kerék Imre (1942) Sopron
Kis Pál István (1951) Szekszárd
Kiss Dávid (1992) Eger
Kiss Gergely (1982) Bihar
Kiss Péter (1957) Eger
Kocsis Csaba (1959) Berettyóújfalu
G. Komoróczy Emőke (1939) Budapest
Konczek József (1942) Pomáz
Korcok Erika (1993) Salgótarján
Ködöböcz Gábor (1959) Eger
Kökény Éva (1945) Kecskemét
Lisztóczy László (1941) Eger
Lőrincz P. Gabriella (1982) Beregszász
Madarász Imre (1962) Üröm
Marics Krisztina (1991) Eger
Marković Radmila (1940) Kishegyes
M. Fehérvári Judit (1962) Debrecen
Molnár József (1961) Vác
Nagy Zita (1987) Eger
Németh István Péter (1960) Tapolca
Olasz Valéria (1956) Győr
Ónodi Kriszina-Adrienn (1995)
Hegyközszáldobágy
Pálffy Tamás Szabolcs (1979) Szatmárnémeti
Petrőczy Éva (1951) Budapest
Radnai István (1939) Budapest
Ruskó Veronika (1975) Budapest
Sarusi Mihály (1944) Balatonalmádi
Sárkány Tímea (1995) Kézdivásárhely
Sebestény-Jáger Orsolya (1969) Budakalász
Serfőző Simon (1942) Eger-Miskolc
Sipos Erzsébet (1956) Eger
Sólyom Sándor (1943) Keszthely
Suhai Pál (1945) Budapest
Szakolczay Lajos (1941) Budapest
Szárász Pál (1954) Nagyfödémés
Szekeres Mária (1948) Újrónafő
Szíki Károly (1954) Eger
Szűk Balázs (1960) Debrecen
Tarjánai Anita (1978) Kecskemét
Sz. Tóth Gyula (1945) Budapest
Török Nándor (1965) Budapest
Ugron Nóra (1994) Kézdivásárhely
Viczi Péter (1967) Budapest
Vitéz Ferenc (1965) Debrecen

E számunk illusztrációit Sólyom Sándor grafikusművész készítette.